ГЛАСНИК

СРПСКОГА УЧЕНОГ ДРУШТВА

КЊИГА 63

РАЗЛИЧНА НАУЧНА ГРАЂА

СА 2 ТАБЛИЦЕ У ПРИЛОГУ

У БЕОГРАДУ 1885

У ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

На продају у књижарници В. Валожића

LIBRARY
JUN 12 1974
UNIVERSITY OF TORONTO

DR
301
S67
knj. 63

Преглед

СТРАНА

1. Неколико прилога за црквену и политичку историју јужних Словена, I до V. Саопштио Љ. Ковачевић . . . 1
2. Неколико рукописа из царске библиотеке у Бечу, I, II. Од Љ. Стојановића 41
3. Материјали за историју Црне Горе. Од Марка Драговића. Прилог II. 121
4. Србуље у Сарајеву, I до XIV. Од Мите Живковића . . 179
5. 13 писма српских у архиву дубровачке републике (1593 до 1705). Преписао проф. Ристо Ковачић 221
6. Прилог историји манастира Требиња. Од Луке Зора . . 237
7. Неки подаци из времена нашега првог рата за ослобођење и независност. Од д-ра Милована Спасића 240
8. Стари српски буквар, штампан са бакрореза 1780 у Новом Саду. Приказао га Радован П. Јовановић 251
9. Библиографски опис једнога зборника. Од Љ. Стојановића. 263
10. Три писма владике Данила П. Ђ. Саопштио Марко Драговић 267
11. «Чин братотворенију». Прилог Панте Срећковића . . . 273
12. Беседа на дан хиљадугодишње светковине словенских апостола св. Ћирила и Методија. Говорио П. С. Срећковић. 295
13. Изводи из записника 1

НЕКОЛИКО ПРИЛОГА

ЗА ЦРКВЕНУ И ПОЛИТИЧКУ ИСТОРИЈУ ЈУЖНИХ СЛОВЕНА.

САОПШТИО

Љ. Ковачевић.

I.

У професора велике школе, г. Панте Срећковића, има неколико листа србуље, писате, од прилике, у XVI. веку. На тим листовима сачувао се кратак живот св. Наума, ученика словенских апостола Ћирила и Метода. Г. Срећковић био је љубазан, те ми је допустио да га препишем на чему сам му веома захвалан. Тај животопис гласи:

Месеца Декем'врїа .кг. (1) **памет прѣподоб'наго и богонос'наго от'ца нашего Наѹма, великаго ѹюдотвор'ца, иже въ Анванїе дѣвол'ско, близь града Охрида.**

Сѣн прѣподоб'ны и великїи от'цъ Наоѹмъ прозѣвѣ въ Мии'сїю и по въспитаныи от' благород'нїих его времены благород'ствѡ и богатъство в'сѣ ꙗко плевелы и прилепи се рав'ноапостолѡм Кѡн'стадїиѹ фїлосѡфѹ и братѹ емѹ Меѳодїю. Проходеште и оѹчештѣ рѡд' мусїнскы и дал'матїнскыи, последова их по въсѹд, и ꙗже до стараго Рима. И тамо блажен'номѹ Ан'дрїанѹ папе по откръвен'ны(и) божїемъ из'вѣнъ града съ в'сѣю ѡирит'ѹѣю (тако) сана цр-

(1) По Голуб. спомен св. Науму празнује се 20 јуна. Историја прав. цркве, 659.

ков'наго и град'скаго прѣд'срѣте съ у'стнѡм' (тако) же велнею. Богь же показы чюдеса и исцѣлѥнїа многа и прославы светын свои. Таже бож'ств'ную(1) лутургїю въспѣваше и Кѡн'стан'тина фїлосѡфа въ иноучьство пострїзаетъ и Курїл'ла именова и свештен'ныка поставляютъ, Меѳодїа же ар'хїепископа Моравѹ (тако) и в'сѣ Панонїе рѹкоположы. По сьвръшены(и) же лутур'гїе над' в'сѣ книге прѣводнмїе от' грьчьскы (тако) вь блъгар'скын езыкъ в'сѣмы показа, ибѡ самы книгы, раз'гыбаюште се, и казоахѹ(1) се. И рече папа: Благословенъ богъ, сїе книгы сѹт истин'ная ж'ртва приношенїа живот'ны благоугод'ни боговы. Тѣм' же и Климен'та и Наума съ проучїими свештен'ници и дїаконы рѹкоположы и заповѣда ꙗко да се в'сѣ правило съвръшитъ вечер'ное и утрьное блъгаръскаго писанїа въ великы храм' светаго апостола Петра и Пав'ла ѡ иже и быс(ть), такожде и лутур'гїа от' всѣх кѹп'но съвръши се и ѡ в'сѣ(х) бога прославише, показав'шаго такова чюдеса. Ибо въ неколїко врѣме скон'чавает' се въ Римѹ богонос'ны Курїл'лъ месеца ферфарїа .дı. и положи се в'сѣхвал'ное тѣлѡ его въ храмъ светаго Климен'та римскаго, оученика светаго апостола Петра. Богъ же показа чюдеса и знаменїа светынмъ Курїл'лѡм' и по съмрътн и прославы своего угод'ника истин'наго. Методїе же отложи жалост' приснаго брата своего Курїл'ла и приемъ от' блажен'наго Ан'дрїана папѹ (тако) распустѣнїе и съ в'сѣмы ученицы отиде въ Панонинѹ въ град' Моравѹ иже наследы архїеренстѡм и тамо оустроивъ добрѣ и научивъ. По съмрътн же Меѳодїа наста въ архїеренство некоторн влахѡвъ, Виганско именемъ, исплъни' ересы Македонїа и Аполїнарїа, и раз'крати в'са ученїа Меѳодїева и ученицы его много томивъ и тъм'ницы и ѹзи келїе предаде. Светын же богѹ помолив'ше се и трѹс' бывает великъ и

(1) У оригиналу: бож'ств'ною, казоахо.

двое и трое ꙗко в'сѣм изъ домѡвь избегнути, разврѣзают' се двѣры тѣтлиницѣ и вериги разрѣшают' се ѡ ногах и рукахъ. И сему чудѣсы в'сы здивише се и светыих велїкїих нарекоше; нъ духѡвор'цы сїа прѣтворише въ вел'зевала, ꙗко же при Христе моемъ Їудеїе, и сихъ бо далече от' земле (1) съ томенїемъ велїемъ нжденуше. Овы же прах ѡ под ногама отрѣсоше по писаное (тако) и къ Дунаву землы прїидоше, и тамо некоторѡму вел'мужоу єдинород'на сына умрьшу (тако) молитвами въскрѣсоше, и дѡм єго просвѣтише и съ нимы многымїи весы тои иже и ч'стїю (тако) велїю получише от в'сѣх, абїе устрьмише се къ велїкои рѣце Дунава и ту молитвами и чудѣсемъ божїемъ трое дрѣвеса свѣзуютъ павитѡм и име светѣи троицы призиваютъ, прѣз' онъ полъ прѣходет (1) реку и достизаютъ Бѣлъграда, и тоу от к'нѣза Радиславa (2) велїю ч'стъ въспринемлют', и благословенїе и радѡстъ дадоше. Таже расеаше се овы по Мы'сїю, а овы по Дал'матїю и Дакїу, и слово божїе оумножише по в'сѣду сторыцѣю. Наши' же и Камен'тъ прїидошѣ въ странах илирїнскыхъ и лихиндон'скыих и въ Анванїе дѣвол'ское прї крани єзера охрїт'скаго града, междуреучїе. Великую (3) обитѣлъ Наумъ сътвараетъ и храм чинѡначел'ника Мїханла архангела и всѣх сила' небесних съ богатъстѡм и повелѣнїемъ благоучьстиваго цара блъгар'скаго Мїханла Борниа и сына єго Сумеѡна цара, тогда текуште лѣто ҂ѕуѳі (905). И в'са благоугод'на богу оустроивъ ꙗко и тамо скон'чавает съ блажен'ны Наумъ въ глъбокую (3) старѡст' и душу въ руцѣ божїи прѣдадѣ мѣсеца Декем'врїа .кг., и съпрѣтавает се ч'стное тѣло єго божстъв'нимы руками архїерея Христова Камен'та охридъ-

(1) У оригиналу: землю, прѣходут.

(2) У животу св. Климента старешина београдски звао се Боритакан Хилфер. стр. 80.

(3) У оригиналу: великою, глъбокою.

скаго и полагает се ѵстно въ гробъ от деснагѡ въскїаїа (тако) храма. Богъ же прославы его ѵюдесамы велїами (тако) и всякы болести и ѥзы(¹) исцѣлѧєтъ и бѣсы изъганѧєтъ.

II.

У мене има једна рукописна књига, у којој су описани животи четворице светаца (Дионисија и Јована Колоса, олимпских испосника, Јована Колова и Јаниђија Великог, атонског испосника), једно чудо св. Богородице, историја од створења света до смрти јудејског цара Јосафата и пророштво за последњу десетину XVII. века.

У животу првог и последњег испосника имају два три места, која се тичу најстарије бугарске историје, и која је вредно објавити.

1. У животу Дионисија, који је живео у време патријарха Јеремије, казује се, да је, после десето-годишњег живљења у Св. Гори, изабран био за игумна манастира Филотеја „да не запустѣетъ и погибнеть до коньца“, јер је тада био „болгарскїи“, те он одмах, чим је постао игумном, „ѵнинь болгарскїи къ наше въѵнсли благоѵнїїе попеѵе же се и ѡ книгах да боудѹть еллинские и ѡ вьсем елика бѣхѹ изждьна и потребна ѡбители“, али после неког времена, „понеже бѣхѹ нѣцыи болгари зломысьлнїи, иже вьзненавидѣша прѣподобнаго, яко изъмѣни ѵнинь их, и творахѹ емѹ по вьса дни злости“, — узме са собом „нѣких добродѣтелных иноць“ и отиде „къ скиты керронскые“.

2. У животу Јаниђијеву има спомена о војни између Бугара и Грка крајем IX. и почетком X. века. О војни вођеној за владе Константина VI, и матере му Ирине говори се у том животу овако:

„Въ оно времє воскахѹ Ѳракїю болгари. Царь же римскїи поеть вои и великаго Їоаникїа и проѵихь изжьстьных,

(¹) На ову листа место ове речи долази: ен'зы.

и дадоша брань. И егда видѣ изредны конникъ Їоанникїи, ꙗко побѣждахꙋ се Римлѣне и покриваше се земле оубиваемыми, потече ꙗко дрꙋгїи Давид, тьмы иноплеменник оубиваа, и толико мꙋжьство показа на тои брани, ꙗко ѡбратиша се въспет иже прежде гонештїи Болгари и съсѣцахꙋ их немилостивно иже от них гонимїи. Нападе же единаго великаго кнеза исхити силою от рꙋкь врагь светыи, иже имѣхꙋ его свезана, и течахꙋ сь ним скоро, да и имꙋть плѣнника".

По што га за ово јунаштво обдари цар, Јаниħије навали на једног „велми храбраго Болгарина, иже стоеше на едином тѣсном мѣстѣ и оубиваше многих Римлен', ꙗко крѣпокь сын и силень, и ѡбезглавивь того, иже толикихь оуби Римленъ, принесе царꙋ главꙋ его, дарь многоцѣньнь".

Друго једно место у животу Јаниħијеву гласи:

„Егда възет Никифорь (802—811) царство, въ врѣме ѡно имѣхꙋ Болгари многих плѣнних римских. Сие оувѣдевь чловѣколюбивыи Їоаникии, имѣ желанїе да их избавит от тьмнаго оузилишта, идеже стрежахꙋ их веригами желѣзными свезаных". За тим се прича, како их је чудом избавио и кућама пустио.

III.

У народној библиотеци у Београду чува се, под бројем 157, један прилог српске редакције за месеце септембар — јануар. Из тога прилога вреди да се објави:

1. Опис преноса тела св. Илариона, епископа могленског(1) (празнује се 21 септембра), чиј је живот опширно описао патријарах Јевтимије. Он гласи:

Царствꙋюштꙋ Калоіоанниꙋ царꙋ бльгар'скомꙋ и приемшꙋ грьчьскꙋю землю Тракїю, Македонїю и Елладꙋ(2) и

(1) Лист 106 β—107α.

(2) У патријарха Јевтимија место Јеладе стоји: „Трикалы же и Далматїю". Star. I. 84.

ниїи грады многїи. и дошьдьшѹ до града меглен'скаго и
того приєм'шѹ. обрѣте рака прѣподобнаго єпископа Їлариѡна и божьств'ною ревностїю раждег' се, вьсхотѣ прѣнести светаго мощти вь свои емѹ настол'ныи царствоуюштїи градь Трьновь, еже и повелѣ свштїим еже подь ѡбластїю его. И двигоше мощти сь радостїю светаго оть града того. Оуслышав' же патрїар'хь Трьнова града и вьсеіе земле бьлгар'скые приньствїе светаго, изыде сь епископы и сь вьсѣмь прит'том своиѣ и сь многїимь народѡмь съ свѣштами и кадилїи и сь вьсакїими благоухан'нїими вонхами на срѣтенїе светаго, и вознес'ше положише вь градѣ Трьновѣ мѣсеца сего .ка. дьнь. И миноув'шїимь многїимь временемь, и въсприемь царстеїа скуптры новы царь Їоанинь Асень, сынь стараго Асѣнѣ царя, и быс(ть) царствоуен и ѡбладае над Бьлгары и Грьки же и Фрѹгы, Срьбли же и Арбанасы. и всѣмы грады оть мора до мора. изволи се томѹ царѣ Їоанинѣ съзыдати црькви въ име светыихь великомѹченикь .м. И тако црькы сьздан'нѣ быв'ши и оукрашен'нѣ благолѣпнѣ. внесен'на быс(ть) рака сь мошт'ми трьблаже-н'наго Їларїѡна светителя и положен'на сь ѹстїю, подае цѣлькы вѣрою къ нѣмь приходештїим, егоже молитвами да сподобит ныи господь царствїю своемѹ(1).

2. Кратки живот и пренос тела (лист 185—188) „светаго и праведнаго Михаила воина“, Бугарина из Потуке (успомена 22 новембра).

Михаилов животопис слаже се готово у свему с оним који је објавио Хилфердинг по рукопису XIV. века, бугарске редакције (Собран. сочин. I, 49—50; по томе рукопису празнује се његова успомена 12 сентембра). Из описа овог уверавамо се, да има скоро седам векова, како се на словенском

(1) По Јевтимију тело Иларионово пренео је у цркву 40 мученика Каојан, што није истина, јер је речену цркву подигао Јован Асен II. Раковски, Асен I. 9.

југу приписује Михаилу војнику оно дело, које побожна легенда присваја св. Ђорђу, т. ј. да је убио аждају и спасао од ње девојку([1]). Ево тога животописа([2]):

Тьи светыи блажен'ны (божїи) Михаиль бѣше вь лѣта благоуьстиваго цара Михаила от града Потѹвы, родѡмь сы Бльгарнинь, не нѣкако от нижиїихь, нь вьсеблагоуьстиа (вьсеуьстиа) и благовѣрна рода сьи, и прьвѣе от прьвородных' христїань, егоже и нарекоша родителїе его свето дѣте и нїїи многи. Юнь *же* сы иже из младости свое (и из младенства своего) чисто поживь житїе и страхь божїи †книз† прѣ(д) ѡчима имѣе, милостинями же и постом, (пештенїем) и къ нищїим' рѹкоподатель †и посѣтитель† болѣштїим, кротькь и смѣрень, и вьсакїими добродѣтел'ми оукрашень. Дошьдь же до вьзраста .ке. тїимь лѣтомь и по чинѹ вони'скомѹ избрань приникїрь сы над вои довол'нїими([3]). Бысть же вьздвиженїе Єоїѡплиномь и Агаренѡм' на рым'скыи градь и народь христїанскыие дрьжавы и царство; вьздвиже се (вьздвигоше же се и) рым'сцїи людїе сь многїимь множьствѡм †и† на Агаренїи пошьдьше, и множьствѹ быв'шѹ агарен'скомѹ езыкѹ, видѣв'ше же Рымляне ѩко посилают (посилѣють се) се Агаренѣ и Єоїѡплине, на скорѣ вьси на горѣ (вь горых) бѣжалше, †бѣг'ствѹ се дашє† скрозѣ (и сквозѣ) скровна мѣста. Свети же Михаило не оубои се,

([1]) У Записк. акад. наукъ, Томъ XXVIII. Ч. I, 412 - 413, објављен је рукопис из XIII. века, па и у њему долази спомен Михаилу (22 новембра), истина без описа живота, али се у тропару пева, како је убио „звера“, одсекао му главу и спасао „девојку“. — Штета што је животопис Михаилов умакао пажњи Ст. Новаковића, кад је писао мимогред кратку, али врло језгровиту расправу о св. Ђорђу (у Star. XII).

([2]) Што је штампано у загради, друкчије гласи у Хилфердинга; што има само у нашем рукопису, стављено је између два крстића; што има само у Хилфердинга, стављено је између две звездице.

([3]) У Хилфердинга „колимими“, из чега је он извео, да су Грци називали »Бугаре или Словене«. l. cit. 50.

нь своѥ люди непрѣстан'но потврьждаше. Видѣвь ꙗко *вси* Рымлѧне бѣжаше, ⁺н⁺ абїе просльзыв' се, паде ниць на ѕемлю, моле се Богоу ѡ христїанехь, глаголе: господи, Їисусе Христе, боже вьседрьжителю, и проуѥе. *И* скон'чавь молитвꙋ, оустрьми се на иноѥзычникы съ своими вои, и въшьдьшꙋ (въшьдь) посрѣдѣ бесчисльнаго множьства Агарень и Єѳїѡпмань, и въсѣх побѣдивь разгна. Самь же тьи сь своими вои (и вьси вои его) ни єдин' ⁺же⁺ (не) крѣж(д)ень быст.

И възвратив' (възврати се) се от рати тое, ⁺н⁺ шьствїе наусть творити къ домꙋ своемꙋ, ⁺н въсхотѣ доити нѣкоего мѣста' (и приспѣвь до тиранскаго(¹) мѣста) и въсхотѣ поити тꙋ. Бѣше же въ мѣсте томь ѥзеро велико, и исхождаше (схождаше) ⁺изь ѥзера того ѕмїи и поядаше⁺ чловѣкы и скоти. Видѣв' же рабь его при ѥзерѣ дымь и пришем на скорѣ ꙗстїе и идѣ тамо идѣже бѣше димь исходѣ, и ѡбрѣте дѣвыцꙋ ⁺седештоу⁺. Она же сказа емꙋ ѡ ѕмїи томь. Ономꙋ же на ню възпрающꙋ и вьпрашающꙋ бесѣды ѥе, ѕасмꙋдише (прикадише) се ꙗстїа господина его. И принесе ꙗстїа къ рабꙋ божїю Михаилꙋ. Икъпроси его: „по что оубьсньль (оумоудѣль) еси и присмꙋдише (прикадише) се ꙗстїа“? Он' же повѣда (оповѣда) емꙋ *вьсꙗ* ꙗже слыша от дѣвыце. Рабь же божїи Михаиль сїа (си) слышавъ, поидꙋ (и поноудивь) своѥ раби ити сь ними. Они же не вьсхотѣше. Блажен'ны же, помолив' се и сьтвори ѕнамениѥ чьстнаго крьста на лици своемь, и вьсѣдь на конь свои, и поемь раба своего коа'шаго(²), и доиьдьше на ѥзеро, идѣже бѣше дѣвыца, и въпроси ю ѡ вьсѣмь и како пришла еси сѣмо (само)? Она пръштаваше ѥмꙋ отїити звѣр'скаго рад(и) снѣденїа. И сказа емꙋ како имаше обычаи градь ть давати дѣти своѥ на

(¹) Нар. песмама и причи о св. Ђорђу — Тројан град. Star. XII. и споменутој расправи.

(²) У истој легенди о св. Ђорђу долази његов слуга Пасикрат.

изѣденїе зміїю. И повелѣ рабу своему отїити сь кошем и стоати далеуе. Рабь же божїи паде ниць на землю (земи) и помолив' се Богоу, ⁺и⁺ по молитвѣ, въставь, и се змїи пакы се по срѣдѣ езера свистае и възвишаше се вина его от езера сежанїи .к., опашь ⁺же⁺ его биюшти по водѣ идѣаше лак'ти .м., и отврьзь трою оуста. Светыи же приемь штить и мьуь и отсѣуе лукавому три главы привидѣнїе. Змїи же сви (свивь) опашь, оударн светаго вь десную лапиту и вь лѣвую руку ⁺и⁺ рану ему сътвори (сьтворти) и малодушьствовавь (мало бездоушьствовавь) пакы скоро въставь (въста). Рабь же еговь (его) таковое чюдо видѣвь, теуе вь градь и възвѣстїи быв'ших. Граждане же изьшьдьше из града, сь свѣштами и кадили на срѣтенїе светаго, славеште Бога. Дѣвици же прѣдаст' родителем его (еіе).

Светыи ⁺же⁺ пути шьствуе, прїиде вь дом свои, и прѣбывь (пробывь) мало д'нїи, прѣдаст' блажен'ную свою душу господеви, егоже из млада възлюби, и прѣиде въ небесное царство знаменїа же и чюдеса многа творе, цѣльбные дары даре притѣкающтїим (притеющтиим) вь нему сь вѣрою.

И царствующту *великомоу* цару Калоїоан'ну и прием'шу Потуку, прѣнесе светаго Михаила. И слышавь патрїар'хь Василїе, ⁺и⁺ изыде сь вьсѣмь приу'томь и болари на срѣтенїе светаго, сь свѣштами и *сь* кадили. Прием'ше же царь Калоіоаниь и патрїар'хь, вьнесоше (възнесоше) светаго вь градь (богоспасныи цариградь) Триовь и положише его вь велицѣ патрїар'хїи црькви светаго възнесенїа (¹) ⁺господа нашего Їисуса Христа⁺ вь рацѣ новѣи, егоже молитвами господь богь нашь да сподобит ны царствїю своему, амиинъ.

3. Кратки опис мученичке смрти владика Манујла, Ђорђа, Петра и Леонта, војвода Јована и Леонта, Гаврила,

(¹) Погрешно пише у „словено-бугарској“ историји Пајсије, да је Михаило пренет у цркву 40 мученика. Голубин. Истор прав. црк. 665.

Сионија и Народа, свештеника, и осталих 377, које је погубио бугарски кнез Мортагон(1) (спомен 22 јануара). О њиховој се смрти казује ово (лист 317):

Сіи свѣтіи оть разлічнїихь єпархїи и мѣсть сбшіе, вь Андріановѣ градѣ живбштеи, Бльгаре же неразоумнїи, не познавмоште Христа Бога быти истин'на, изыдоше вь Македонїю и Тракїю плѣнише, ѡбьтичюште и самого Царграда, въ Ан'дрїановь градь доидоше и того за три мѣсеца ѡбьсѣдоше и поплѣнише и єлицѣхь обрѣт'ше. Сїа же творахв въ царство злоучьстиваго Льва Ар'мениина, царствбюштемв над Грьки, и Крбмв воеводствбюштв над бльгар'скым сзыком. Томв же Крбмв(2) плѣник'шв дбшь .м. тысбшть съ инилже и свѣтѣишаго епископа, стрьмоглавь помѣтиввь того сътьп'ка трьклети.

Кроумв же злѣ животь изврьг'шв, Диценъ'ть(3) воевода над Бльгары бывъ, сбровь, безчловѣчьнь, иже и великаго ар'хїерея Маниила на двое растеславь и роуцѣ оть рамена отсѣкь вь снѣдь скврьны псомъ помѣтив. И безрвчїемь оумаславлен бывь оть своих сбштїихь оубиен бывь, Мертагонь же наслаїе приемь, въсе христїанїи, непокинбюштїих се отврѣшти се Христа, безчловѣчнѣ сьтвори, ѡвѣхь оузами и закон мбчивь и сбштаго живота лишїи, светаго архїерея Георгїа Дскеа'(т)скаго и Петра епископа Христа бога проповѣдаюштїихь и вѣрные потврьждаюштїихь прѣбывати вь благочьстивѣмь повелѣнїи, даже и до съмрьти жьзаїемь безмилостивно бивь, мьчемь светые главы вонь отсѣче. Такожде и множьство дрбгых .тоз. мьчное освѣщенїе на нихь наведѣ; Їоан'на же и Асѳан'та,

1 У синаксару бугар. редак. од 1340 год. ово се приписује Круму и Цоку (Хилф. I. cit. 51).

У оригиналу погрешно „Крвгв“.

3 Голубински наводи после Крума Дукума, Диценга, па тек онда Мортагона. На речен. месту 212.

христїанскые воєводы, мьчємь посѣчє; Леѳонта же, иже къ свєтыхь єпископа никиєнскаго, бытїємъ скопцѹ. мьчємь пропра оутробѹ єго; Парода(1) же, свєштєн'наго свєштєника, камєнїємь того ѡсѹдїн, и инѣхь проучїихь, различнїими томлєнїими оумѹчивь, съмрьти прѣдас(ть). Не тьчїю сьи злоучьстивьїи Мєртагонь, нь и єлици начєл'ници по вьсприєтїю кыв'ше над Бльгары, многые христїанїи различнїими мѹками съмрьти прѣдав'шєи, жизнь вѣчнѹю тѣмь исходатаннє.

IV.

Одговор цариградског патријарха Ђенадија II. (1453 до 1459) на питања синајских калуђера.

Е. Голубински у „Историји православне цркве бугарске, српске и румунске“, на страни 592—594, пише, да се српски богомили у грчким изворима XV. века зову јоште „кундугерима“ и „кудугерима“, и за доказ наводи посланицу цариградског патријарха Ђенадија II. и Халкондила(2). По његову мишљењу ово им је име дошло од ливанских друза, јер су се ови друкчије звали „кутугери“ и у своју су секту привукли били многе манихеје, како се често богомили називају.

Добротом г. Косте Андријашевића, сада учитеља у Ваљеву, дошла ми је до руку речена посланица Ђенадијева(3) у српском преводу, а у рукопису, који неће бити млађи од половине XVI. века. Посланица је у почетку окрњена, али, на срећу, одговор патријархов, који се тиче херцега Степана Косаче († 1466), „босанског“ владике и хумских „кудуђера“ (богомила), у целини је сачуват.

(1) Гаврило и Спонције изостали су, вала да, погрешком преписачевом.

(2) Отуда се у Орбина зове Херцеговина Худвергијом место Кудуђеријом.

(3) Г. Андријашевић набавио ми је, учитељујући у Пироту, и онај зборник под II. на чему сам му веома захвалан.

Посланица гласи:
(па)трїархы, кур Євѳїміє и кур Матѳеи и нїїи, горе на катихуменꙋ патрїархїє и вь параклїсїи светаго Ѳеѡфїлакта близь келїє ихь, нь вь сьборнѣи цркви и празднїкѡхь лїтꙋргїсахꙋ сь чинѡмь вьсѣмь; толико ꙋбо може лїтꙋргїсати тамошныи епископь самь, колико и вь светѣмь Ѳеѡфїлакто светыи патрїархы ѡнїи, понеже нѣсть тамо градь, ни мирь, ни людство мирско, нь поустыня, и манастырь, и нѡци, таже ѡт нꙋжде и законꙋпрѣложенїє бывает.

к҃ (1)

Аште ꙋбо не обрѣштет се дїаконь, сего ли ради да останеть освештенїє епископово, и нѡкѡмь хотѣштїимь освестыти се ѡт него? Ни, мы же разсꙋждаемь и множае, ꙗко светѣишїи патрїархьї ерꙋсалимскыи. Аште не имать дїакона вь великыхъ празднїкѡхь, да не останеть лїтꙋргїа его, и освештенїє христїанѡм покланяюштїим се да бывает' же сице. Да ѡблѣчеть свештеннꙋю одеждꙋ патрїархь вь олтары, и стоить вьнꙋтрь вь мѣстѣ светые трапезы, и елици суть, аште и инѡзїи свештеници, стоеть вьнꙋтрь. Єдинь же, иже проскомиѧ(дн)сать, дь сьтворить вьхѡдь сь светыими, и прѣдаваеть ихь патрїархꙋ. И сице бываеть свештен'ima литꙋргїа, и патрїархь освештаеть людїи, ꙗко же есть обычаи и трѣбованїє, такожде вьсакь митрополить и епископь, егда бꙋдеть нꙋжда лїтꙋргїє и дїакон не обрѣштет се: —

г҃

О епископѣ иже ѡт Косинѣ. И ꙗко сьтвори тамо инѡмыхь ѡт бꙋдитєрь вь покиноване грьчьскые цркве, сице и сь клѧкочьсти се да и господара хер'цега, иже ꙗс сьдрьжатель тести ѡт Косинѣ, и нѫже вьзможет тамо сьтворити христїаны православнии вь цркѡвь нашꙋ. — Хотѣхь творе-

(1) У рукопису означени су са стране само трећи и пети одговор, а четврти као и шести сам обележио.

штїнхь сїе и ѿ нашихь нѣкыихь, нь где ревность такѡвая? Обаче господарь ѡнь, явленно ѹбо не разлѹчает се сьвръшенно ѿ кѹдѹгерь, за ѿтьчьства властѣль страх, и строенїемь покрывает се, да таковаго ради ковар'ства привлѣчеть дрѹзѣхь вь дѣнство епископово, ес же вьнѹтрь христїанинь ѿ малаа времене, сего ради и посилаеть вь христїаномь милостыню; аште ли не би быль христїанин', не би хотѣль метнѹти сѹетне имѣнїа своа. Сего ради ѹбо епископа аште помѣнете нѣкогда, не сьгрѣшаете; ѥс бо православ'нь и херотонїа православномѹ присномѹ патрїархѹ мѣстѹ томѹ, довол'но ꙗко нѣсть когда потрѣба да лїтѹргїса вь обнтѣли. Аште ли нѣкогда времено̑мь ꙗвит се быть двомысльнь и покрывень, ниже тогда дльж'ныи естѣ оскрьбити се ꙗко прѣварены ѥко господь нашь рече: ꙗко прїемлѥн пророка вь име пророче, и прочаа; блаженни же Їѡ(ан): вьсакь дѹхї исповѣдѹен господа Їс. Христа, и прочаа, ѿ бога ес; и вьсакь не исповѣдѹен, ѿ бога нѣст. Сего ради, и светаа цркѡвь исповѣданїе чловѣкѹ прїемлеть и ѹдовлает се; чловѣческаа же помышленїа и бѹдѹштаа никто же вѣсть, тьчїю единь богь.

Д

И аште принесеть милостыню ѿ господара онѡго, прїимѣте ю, и паче на пол'зѹ емѹ да сьдрьжит се вь христїан'ствѹ. Не помѣнѣте же того господара вь лїтѹр'гїи ꙗвленно, понѥже не ѿкрывает христїан'ство. Вь благодаренїи же трапезы вашен, настоештѹ епископѹ, хоштете молити се о нѥмь, ꙗко господь богь да сьхранить животь господара хер'цега и иже сь нимь сьприснїими црков'ными синѡвы сьвръшаема вь послѣдню вѣрѹ его. И решти господи помилѹи оними единогласно, не забавлаꙗ благоговѣнїи и чловѣколюбивыи постници, вь прѣдстоанїи своемь молете се о вьсакѡм сьзданїи божїим, да вьзмогѹть вьси помиловати се исправльше се.

є

Сиїте вьпросиїте инѡци: сѹт ли проштени да давлють Арменѡмь и Латїнѡмь пнагїю поклѡнникѡмь. Мы же глаголемь, да давате имь и анафорѹ, христїанѣ бо сѹт; сего ради приходеть ѡт толикаго(1) растоянїа на поклоненїе владичнемѹ гробѹ и ѹбо и раздемени сѹть ѡт нас ради нѣкыихь вьзысканїи вѣрѣ и сѹть инославныи, нь ꙗко христїаны сь вѣрою и благоговѣнїемь просеть оскештенїе наше, и мыи дльжныи есмы дати: ѹто ѹбо не дадите светаа ꙗѡмь, я прочаа: о невѣрныхь рече, си рѹць їоудеѡх же и саракинѡмь, и еллїнѡхь, и манїхеѡхь и инѣх нѣкыихь подобныи творешите се христїан'ствѹ не сѹште христїанѣ о них' же и рече да нѣкогда вьзвратит'ше се, поперѹть ихь, и разстрьгнѹть нас ꙗ ѹбо и свинїе попирлюштеи. а иже сь вѣрою и благоговѣнїемь просештеи светаа и прїемлюште, не сѹть таковыи. Слышите и господа глаголюшта: иже нѣст на вы, по нас ѥс; и предѹштаго вь мнѣ, не нждеть вьнь. Великое тайн'ство причештенїа едино не дадите имь. Аште ли кто ѡт нихь хоштеть остати тѹ, и разволѣв се, ѡтречет се ѹбо ѡтьчьскые славы, исповѣсть же славѹ сьвор'ные цркве, сподобете его и того причештенїа. Сїе ѥст обичаи сьвор'ные христїан'скые цркве, пошеже и светѣишїи патрїархы, егда лїтврїсовахѹ, вь празднїкѡхь приходеште Ар'мѣне и Латинь сь вьсакымь благоговѣнїем' на лїтврїю, не изгаиахи ихь, нь и приходеште сь православ'ными, покланяюште се и цѣлюште рѹкѹ патрїар'шьскѹ, благословляют се и давлють имь и анафорѹ, ꙗко же ѹбо ѹченици христовы не изгаиахѹ вьнь вь нимь приходештїихь. Довол'но ѹбо ѥст, ꙗко вы не просите ни приемлете оскештенїе ѡт нихь, пошеже сѹть инославныи и раздѣлени; нь аште ѡны просеть

(1) доликаго у рукопису

освештеніе от нас, даважны есте не отгашати ихь, якоже предрекохомь.

§

Аште патріархь іерусалимьскыи имѣніемь бываєть и бываємь имѣніем' стрнть господу мѣстиу, не сьблажнимте се, ибо вь странахь нашихь сїихь продавает се и купует се архїерейство и ерейство научи'шу за сему от лѣт .и. и мьн'ше, и тамо убо иновѣр'ныи прїемлюштеи имѣнїа, и даюштеи от нужде дають, пошеже не можеть никако да будеть. Сего ради чловѣколюбїе божїе прештаєть сїа и разумь разсужденїа. А иже зде бываємаа єст великь грѣхь, пошеже христїаны суть, и продаюштеи и купюштеи, и наказують се праведнымь наказанїем божїемь. Колико потьштахом се угасити зло сїе! Дадохомь убо и притую нашего имѣнїа, и образь. Ни бо убо херотонїсахомь кого вьземлюште от него, нь и многыхь сьтворихомь ар'хиереє сь спензомь нашомь, пошеже бѣху робы, нимьже н'равом нзьбранныи и потрѣбныи. Нь ни тако вьзногохомь угасити злоє и убо нинже открываємь страсти црков'ныихь пастырь. Мы разумѣюште таа и вѣдеште тьнкоуестнѣ свештен'наа правила, нь паує и сьпокрываємь сїа да не будеть сьблазьнь вь душахь людскыихь, да нѣкако неразумїе пастыр'ско нзмѣть ихь вь прѣзрѣнїе, или вь размышленїе о вѣрѣ или вь сьврьшенное невѣрїе. мы вьзнимѣємь осужденїе. и исполнит се на нас. еже не бывали о многѣ праведьнь, да не неуьствуеши вь времеию бо судеть вьси законноположници и судїе. Вѣмы же, и како бо убо прѣступлюштеи волею правила архїереи, нмуть судь божїи. Христїан'скоє же людство имать мьзду от иже вь нимь благогоѡвѣнїа цѣлу от бога. Аште убо вь здѣшныихь трьпимь и сьпокрываєм таковаа иже суть волею творимаа, понеже не вьзмагаємь исправити много паує тамо, идеже и невѣдѣнїе множайше и обычаи многолѣт'ныи и нужда непрѣменнаа. Сїа сице

глаголемь и за нихъ нѣкая правила'ная прѣступленїа, да не сьблажняете се. Нь ѹбо сѹдь прѣступленїа оставет се на нихь, аште прѣступають волею, ибо невѣдѣнїе и нѹжда крѣмень непрѣменная, и сїа проштенїа сѹть достоннїи ѿ бога. Кы же сьблюдаите повиновенїе и единьство, вьзыраюште на сьставленїе христїан'ствѹ, извѣствѹем' бо вамь о господи, ꙗко аште кто вь крѣменѣхь сїихь любоприт се сьставити тьнкос вь обычаехь церковь нашихь и чинѡхь, иже имѣше вь христїан'ской свободе, боритель ѥст христїан'-ствѹ, и немоштная начинаеть; а аште кто сьходить мало да сьблюдаеть вьса, апостольско имат произволенїе, и сице его сѹдить богь.

ꙁ

Извѣштаем же вамь и дрѹго что сьбор'нѣише, ꙗко ѿ бога просвѣштаюштаго человѣчьская срдца. Разѹмѣите инна, ꙗко тьн'кословїе вь благочинїахь вь тайн'ствахь церков'ныихь, и архїерейства, и жрьтвахь, и фал'мопѣнїа, и праздинкѡхь, и инѡчьскомѹ житїю, и вьсѣхь просто не бѣхѹ ѿ начала вь христїан'ствѹ, нь послѣжде бысе, начьн'шѹ ѹбо ѿ времене великаго царя Кѡнстантїна ѿ нѣлиже и вьселѣн'скыи начеше сьборы, моудрост' же и прилежанїе предстатель церковныхь, и свобода и дрьзновенїе христїан'ствѹ, лѣтомь предходештїимь, сїихь тьн'кословїе испльни. Прѣжде же великаго Кѡнстантїна лѣт .тиі. ѿ сьмотренїа господа нашего, просто имѣше вь вьсѣмь христїанство, и не оубраашахѹ и; нь и вь таковои простотѣ имѣше нашь Їсус множаишїи плод ѡ человѣцѣхь, ѹмираахѹ бо за Їсѹсово имє на вьсакь дьнь вь вьсеи вьселенѣи: сьтницѣ и тисѹштницѣ и тьми человѣкь начє числа. И предспеваше ѹбо на вьсакь дьнь христїан'ство крьвы ради нетьнкослов'нїихь христїань, и небесное мѣсто испльни се земальныхь аггель, ꙗко ѹбо кратаюште се множ'ства и ѿходеште на мѹченїе самозванныи и ѿ инѣхь предаемыи.

И нинѣ христїан'ство подобно єст ꙗкоже и прѣжде Константина, ни бѡ царство имѣемь, ниже цркѡвь свободну, ниже дрьзновенїе ꙗкоже и тогда. Тьнкословїе же тогда ꙋбо где єст изьобрѣтенно? Нинѣ же єст ꙋбо вь книгахь, нь ꙋчен никтоже ниже ꙋчен се, и произволенїе разꙋмѣвающїихь ꙋчителѣн пастырь стꙋдено. Єгда же и бꙋдеть произволенїе и разꙋмь, не можеть сьблюсти ѿ лѣтныихь нꙋждахь, о нихже прѣдрече господь нашь Їсꙋс Хрїстос: ꙗко прїидꙋть таковые нꙋжде, ꙗко вьзможно и избран'ные прѣльстити; прѣтрьпѣвыи же до конца, ть спасет се. Нь ни за сїе подобаєть печаловати намь и ѿчаяти се, понеже ꙗко не обрѣтаемь нинѣ тьнкословїа скꙋпость, и сьмꙋштати се и инынь сьмꙋштати, нь паче благодарити бога, ꙗко вь такѡвомь непитꙋченїи и дебелости прѣбываєть христїан'ство вь многые чести земле и многѣхь рѡдѣхь, и єзьцѣхь многых, и сын въ напастехь многѣхь ѿ невѣрныхь сꙋть. И обаче множьство напасти не сьтваряєть человѣкы ꙋклонити се ѿ вѣры, нь готовыи сꙋть ꙋмрѣти єгда приклонꙋт се. Кто смѣет решити нимь, ꙗко не имꙋть мꙋченичьско произволенїе? Кто изьшитеть ѿт нихь дрꙋго тьнкочестїе или тьнкословїе, ихже времена не дають? Христїанѣ бо на вьстоцѣ и западе мꙋчет се за Їсꙋсовꙋ вѣрꙋ на вьсакь дьнь, и трьпѣть скрьбы и нꙋжде неисповѣдимїе. Мы же ѿтгонимь нѣкого и опечалимь, ꙗко забы число ꙋтрьнаго еꙋангелїа, и вь мѣсто .з.го. прочьте .ѳ., или пое осмогласникь вь мѣсто прьвалго четврьтыи, и сицевы. Сего ради ꙗкоже рехомь, вьсе сьблюдите и сьтваряите сь благымь разсꙋждениєм. И сьблазнь да не бꙋдеть вь вас инѡцѣхь и освештеннѣхь. Да не бꙋдеть врѣдь и забавленїе мир'скыхь христїань рек'ности и благоговѣн'ства еже имꙋть къ вамь. И за сїихь ради вины ниже епископа разделяите се ниже патрїархово строенїе сꙋдите еже принꙋждають времена и прилежить сьставленїю светые обитѣли, понеже ꙗко же прѣдрекохомь, пристаниште єст

тал христїаномь. и слава и похвала. Молю се господꙋ да помилꙋеть и вас и дрꙋгые тамошнные христїаны, и да не вьзрастꙋть напасти ѡт невѣрныхь; аште ли вьзрастꙋть напасти, да вьзрастѣть и благодать его, и трьпѣнїе ваше и пождалнїе. И кь семꙋ присно готовите се сь едни'ствомь и любовїю. И сьблюдан вьждо обѣштанїе свое и ѵнинь егоже прїсть ѡт бога. И сьблюдаен несьблюдаюштаго да тьштит се исправлꙗти. И не сꙋдѣте же епископы ваше, ꙗко же реѵе се сьблюдите, тьѵїю да сꙋть православныи и не ꙋѵеште велѣнїа сьпротивила правые вѣры, ниже еретикѡм раздѣлен'нымь сьлїтꙋргїсавша. Дрꙋгаа же и сꙋть проштенна, а ꙗже ѡт произволѣнїа ихь ѡны едныи ѡтвѣтовати имꙋть богꙋ. Ы же мьздꙋ ѿ иже кь ним повинованїа ради иже кь богꙋ благоговѣн'ства сьвръшенꙋ имате. Ꙗкоже бо прѣдрекохомь, воиньствует се и нинь христїан'ство ꙗко и прѣжде, и кь воиньствѣ тьнкословїе ниже воевода нашь Їсꙋс изьискꙋеть, ниже Їсꙋсова мꙋдрьствꙋюштеи, ниже вьзможно est тѣмь нинь. Кьнимите и сьблюдите и бꙋихь и грьдыхь, и сьблꙋзнотворцѣхь словеса не прїемлите. И аште кто ѿ кьнѣ пришьдь страньнь такѡвь est, ть est сьблажнимен: изждеснѣте его. Аште сїа сьблюдѣте, и светаа обитѣль вьсегда добрѣ въ славꙋ божїю ѡтаꙋѵит се ѡтаꙋѵаемꙋ врагꙋ ѵловѣчьскаго спасенїа, и мы испорꙋѵаемь вамь извѣстно ѡт бога спасенїе ваше, его ищꙋште прѣподоб'ствїе светаго мѣста того прїесте. Сїа твоего ради благогѡвѣн'ства сьтварасмь мавленно и инѡхь вьсѣхь сыновѡмь ѡ Христѣ братїамь нашим. И благодать божїа и милость бꙋди сь твоею ѵьстностїю и сь братїами вьсѣми, да сподобим се и мы ихмесмь испльнити желанїе, еже имѣемь кь светомꙋ томꙋ мѣстꙋ. Аминь, аминь, аминь.

февраварїа. 5

Рабь ѵедѡмь божїимь, сиверсїи

Генадїс. —

Ѹстиѣнїїи вь свештеннонїцѣхь кѵр Їѡакиме!

Понеже ѕаб'вѣнно бысть нами сїе, и не вписахѡм в питаню вь светѣи обитѣли, пишемо сїа особнѣ и своею рѵкою вь паметь вамь и извѣштенїе братїамь: Аште прїидеть кто свештеннонїѡкь или миранинь, свештенникь или дїакѡнь, ѿ Крыта или Пелопонеса или ѡт дрѵгыих иусїахь ѡт рода нашег, имате же разѵмышленїе неко о хїротонисавшїим его, да некогда сьмѵдрьсткова латїнѡмь или и о томь свештенникѵ, да некогда сьлїтѵр'гїса или помѣнѵ нѣкого ѡт тые страны; и аште разѵмѣет (и)вменно, обаче хоштеть да прѣбываеть вь монастыри, таковыи да сьтворить мѣтанїе и даст исповѣданїе и обѣштанїе, тогда прїимѣте его свештенника и сьлїтѵргїсанте сь нимь. И сїе не глаголемь тьѵїю ради потрѣби мѡнастыр'скые, нь ради истины и чина цркве Христовы. Єже сьтворихѡмь и мы вь патрїар'хые, ꙗко вьсѣхь таковыхь, елицы дадоше исповѣданїе и показахомь нимь покаанїе и сьмирихмо мирь. Послѣдовахѡмь бо светымь сьборѡмь, и ѡнїи сьборы послѣдоваше господѵ нашемѵ Їсѵсу Христѵ и Богѵ ꙗко прѣжде страсти своее рѵкѵположи апостола Петра епископа и пастыра вьселенные, рекь емѵ: ꙗко ты еси Петръ, и на семь камени сьзыждѵ цркѡвь мою и дам' ти ключе цр'ствїа, и проча. нь ѿврьже се его Петрь три ѡтврьженїа и плака се. И Богь прїеть емѵ покаанїе и благодать епископьства пакы емѵ даст. Аще ꙗко нецїи сѵть ненавѵени и тескносрьдыи, послѣдѵюште паче наватїанѡмь, нѣже ли сьборѡмь и господѵ нашемѵ, нь вы не такѡвыи бѵдете, нь послѣдѵите сьбором и господѵ нашемѵ и нашемѵ смѣренїю, и прїимѣте ихь исповѣданїе и свештен'ство. И господь сь вами, амиинь.

V.

Српско археолошко друштво добило је лане на поклон од г. Милоша Богићевића, тада начелника среза пољаничког,

минеј за мај, писан на хартији, 1600 године. На крају минеја налази се до сад непозната служба преносу тела св. Саве из Трнова у Милешево, а то је било 6 маја 1237 године(¹).

Ова служба, писана можда за сам пренос, гласи:

Мѣсеца Мая .ѕ҃. дьнь прѣнесенїе чьстьныхь мощти иже вь светыхь отьца нашего Сави. прьваго ар'хїепископа и оучитѣля срьпскаго, оть Трьнова града вь слав'ноую лавра Милешевоу вьзнесенїа Спасова.

На малеи вечер'ны. стихеры глась а҃ под. Небес'ныи чинь.

Небес'ныихь чинѡвь житїе вьзлюбивь и на земли метѣжно житїе не крѣть, прѣчисть самь себѣ дарь и честнѣ троици принесьль еси, славословити же ѡца и сына и доуха светаго, вьсѣхь наказьль еси.

Отьчьскые си люб'ве и мир'скыхь красоть и властьныхь высоть ни вь что же вьмѣнивь, Саво блажен'не, единого Христа вьжделевь прѣслав'не, его и крьсть на рамо вьзамь скоро послѣдова емоу вьседоуш'но моле се ѡ доушахь нашихь.

Стран'ствїю владыч'номоу оуподобль се стран'нах ссвѣ сьтворь отьчьствоу си, блажен'не Саво светителю, тѣмь доми нанебес'ныи оуготов(и)ль еси вь вышнеи матери Іероусалимѣ, и молиши се ѡ вьсехь нась почитаюштихь светое ти прѣнесенїе.

Блажен'не светителю Саво, чьст'ная твоя доуша праковѣр'ныиь сьмисломь сїяюшти ѡбаиста, добродетел'ными светлостьми ѡзарасть вѣр'ныхь испльнисїе, вѣсок'скоую тмоу отгонешта, тѣмь и много молитав'ное тѣло твое вь граде

¹) У гл. X. стр. 341 објавио је Даничић једну белешку, по којој је тело Савино пренето .ѕхиг. (1234) године. Видећи да Даничић сумња да ли је последњу цифру добро прочитао, отишао сам ла и сам видим ту белешку, и том сам се приликом уверио, да је последња цифра .є. (5), те по томе је извесно да је Савино тело пренето у Србију 1237 године.

Трьнове нераздроушимо прѣбыс(ть). паки же вь своемоу отьчьствоу слав'но пренесе се.

Слава, глась .є̃.

Божьствная и вьсечьстная рака твоя, богоблажен'не ѡче нашь Саво светителю, истечаеть вѣр'ныхь просвѣщенїе, и богомоудраа твоя доуша на небесѣхь и ангелы ликьствоуеть неконач'ное вѣселїе оть господа вьспрїем'ши. ны оубо рав'ноучьстнѣ и апостоломь и светителеи славо, коупно же и оудобрѣнїе, дрьзновѣнїе имеюе вь владице, непрестан'но моли се ѡ хвалештїихь те и славештихь светыхь ти моштеи прѣнесенїе, и твоя слав'ная и достодив'ная и богооугодная дѣанїа поучтаюштїи, нашемоу же правовѣрїю пособ'ствоуи, и отьчьство си тьзоименитно тьи сьхраняи, исходатанствоуи емоу мирь и велїю милость.

И ныне. б̃. богородице, на стихови. стихыры глась .в. под. доме ев'р.

Вь домоу божїю процв'ль еси ꙗко финиѯь и ꙗко кедарь же оумножиль еси чеда своя. темь ти светое прѣнесенїе славимь.

Сх. їереи твои ѡблѣкоуюють се вь прав'дꙋ.

Придете христолюбива чеда и видите тѣло ѡца своего невредимо свето оть града Трьнова приимаемо.

Сх. праведныкь ꙗко финиѯь.

Блажень еси Саво богомоудре ѡче нашь ꙗко дани ти таланать добрѣ распродиль еси, тѣмь ти светое прѣнесенїе любовїю прославляемь.

Слава глась .ѕ̃.

Дньсь сьзываеть нась вьсечьстное трьжьство богоноснаго светителя Сави вь х'валоу и славословїе божїа пѣнїа, тѣмь веселѣште се радост'ними оустнами вьзьнїемь глаголюште: радоуи се свештен'ныиь богодах'новен'на красото и прѣподобнымь оудобрѣнїе, радоуи се постникомь правило, и моученикомь наслѣдниче, пьть свою Христови

распѣть и сь Христомь распѣть страсти помнишленїа, рѣдоу же апостольскомоу рев'нителю и праведнихь побор'ныуе, апостольскы же подсмуноую прошьдь, сирнмь и оубогымь быс(ть) питатель и плененымь свободитель; тѣмь непрѣстан'но моли се ѡ доушахь нашихь.

И нынѣ, в҃. таже троп. глась г҃. поути вьводѣштаго. дроуг. троп. глась д҃. православїю настав'ныуе.

На велицен вечѣр'ны на господи вьзвахь, стихолѡг. блажень моужь, таже с҃. ѡ҃. д҃ и поемь стихири глась ѕ. самогласно.

Дьньсь благодѣть светаго доуха вьсе празднолюб'це сьзывають вь трьжьство великаго светителя, вь прѣнесенїи чьстныхь его мощтеи оть града Трьнова вь свое отьчьство. Тѣмь же в'си доухов'ными пѣс'ни Савоу богомоудраго прославїимь, молешта се прилежно спасти се доушамь нашимь.

Егда прѣставленїе прѣчистомоу ти тѣлоу готовлаше се, тогда аггельска вони'ства зрѣште бож'ств'ными свѣтлост'ми сиающта прѣсвештен'ны ти доухь радостїю вьспрїнемахоу вьсегда вь желаема ти мѣста гор'нѣго Іероусалима достиг'ше. молеште се проваждахоу, мы же сь вышними те ликоуюшта и сь апостолы вьдварасма, и кь нами оть града Трьнова свѣтло приходешта, молимь прѣсвештен'не Саво светителю, Христа Бога моли помиловати се доушамь нашимь.

Кьсечьстное твое оуспенїе чиноначелїа аггельска земльныхь вь трьж'ство сьвькоупляюште еже светаго твоего доуха поконште прославляюште хвалами вьсеѡсвѣштены ти врьхь вѣн'чають, мы же смѣрен'номоудрїа пѣснь ти приносеште и светое ти прѣнесенїе чьстныхь мощтеи почитаемь. прѣподобне Саво светителю, молимь те моли спасти се доушамь нашимь.

Другїи стихиры, глась а҃. под. небескымь чинѡмь.

Трьжьство свѣтло свештен'ныи ѡбѣдь придете вѣр'ны приуестиль се, Сава бо ни сьзывлеть ѡбѣдныки доухов'ніе, егоже трапеза божьств'нал и слат'кал ѕаколенїа и ꙗдѣнїа сьмрьтнал того оуподобыль се кротости и неѕлобию и простомоу уловѣколюбїю вьсемоудромѹ и вь светителыихь светителю просїав'шомоу.

Ѡуе свештен'ныи твоего житїа свѣтлост'ми вьселен'нал просвѣти се и ѡпрауи се бѣсов'скал льсть и недоуѕы доушев'ны отгнаше се и црькви радоуюшти се праздноуеть тѣла твоего пришьствїемь божьств'ные и благодатные твое мощти, поправ'ше страсти и раѕдроушають мракопрѣбиванїа.

Ѡуе достоуюдне црьковь сьврьшиль еси присно соуштаго божьства и црькви же вьѕлюбиль еси светые из божьствное тронце хваленіе, ѡживиль ны еси божїею благодатїю и мѧтв'ны стежавь раѕоуль.

Слава, глась д҃.

Не подобаше ти, светителю, отьуьство свое ѡставльша житїи вь Трьнове, отноудоу же Богомь изволено быв'ши, сконми боголюбаѕными уеди и сь кралемь Владиславомь много молавное пѣніе тебѣ принесоше, еже прити тебѣ вь своих, и ꙗко милостивь и уловѣколюбивь сїи вьдаеши се прити вь своеи си пьстыни, тѣмь же слышав'ше сьборы срьп'цеи ѕемли сь архїереи и свештен'ны и множьство народа сь кадили и конами прѣуьстное тѣло твое оусрѣтають, и сь сльѕами и радостїю любазне лобизають, краль же Владиславь, ꙗко же иногда пророкь Давидь, прѣдь кивотомь светаго скакаше играе и веселе се, радости и веселїа исполнише се видѣшти стрїю своего, вь ѡбытель свою пришадша, вьѕвесели же се и црьковь видев'ши те светителю, исповѣдаюшти се глаголюшти: величуть слава моих господа, подав'ши ми жениха и оутврьжденїе вѣры и богат'ство моеи

пишитеи и дльготѹ покаанїа, тѣмь же молимь ти се, светителю. мирь испроси доушамь нашимь и велїю милость.

И ныих праздникь. таже прок. дневн. Оть приѹте(н)ѹтеи. Паметь праведникоѹ съ похвалою и благословенїе господне на главѣ праведнаго, блажень ѹовѣкь иже ѡбрѣте моудрость и сьмрьтьнь иже не видѣ прѣмоудрость, бол'ши же ѥсть любешитимь ю паче ꙁлата и каменїа ѹьстила. вьсе же ѹьстно недостойно ѥи ѥсть; оть оусть бо ѥи исходить прав'да. ꙁаконь же и милость на ѥзыце носить. И ныих слышите. ѹеда, ѹьстила бо вьꙁглаголю. Блажень ѹловѣкь иже поѹти моѥ хранить, исходишта бо моих исходишта живота, и готоваеть се хотенїе оть господа. сего ради молю вась и простираю мои глась сыномь ѹловѣчьскымь, ꙗко аꙁь прѣмоудрость вьселихь вьсе и разѹмь и мысль, аꙁь призвахь имь мои сьвѣть и оутврьжденїе, моих моудрость. моих же мошть; аꙁь мене любештїихь люблю, и просешитеи мене ѡбрештоуть благодать; разоумѣите неꙁловивїи ковар'ство, и ненаказани же приложите срдца; оуслышите мене пакы бо ѹьстила вьꙁглаголю и отврьꙁоѹ оустьнь правда, ꙗко истине пооучить се грьтань мои; мрьскыи же прѣдь мною оустны лъживыи, съ правдою-вьсе рѣчи оустьнь моихь, и ни ѥдино въ нихь стрьпьно ни же развраштен'но: вьсе правда соуть разоумѣвающитиль и права ѡбрѣтающїимь благодать, оуѹоѹ бо вась истине, и да боудсть ѡ господи надежда наша, и не(н)льнеть се доуха.

Оть прѣмоудрости Соломоне ѹьтеи.

Иꙁь оусть праведнаго капнеть прѣмоудрость, ѥзикь же неправеднаго потыкаеть, оть оустьнь моужа праведнаго капнеть благодѣть, оуста же неѹьстивыимь отвращтаеть се. Мѣрила льстива мрьꙁо(с)ть прѣдь господемь; мѣрило же праведно приѥто имь, идѣже аште вьниде досажденїе, тоѹ и оуѹорьнїе. Оуста же съверен'ныихь оуѹсть се прѣмоудрости, кон'чина правыихь наставить ѥ и прѣпинанїе прѣстоуп'-

ныкь ѡбловиꙁаєть. Не оуспѣєть имѣнїє вь дьнь ꙗрости, прав'да же избавлаєть оть сьмрьти. Оумьрь праведны ѡставить каянїє, приврьвь же выкасть и рать на неѵьстивыихь и погыбель, правда же непорочнаго право наставляєть на поути. Вь неѵьстие же выпадаєть безакон'ныкь, прав'да же моужь правь избавить ѥ. Неѵьстыємь же своимь погыбаєт ꙁаконопрѣстоуп'нїикь. Оумьр'шоу же моужь праведноу, не погыбаєть, праведны же изь ловишта изьи'рєть. Ꙁаконь же прѣдаєть се неѵьстивїи. Вь оустехь ꙁаконопрѣстоуп'ныкь сѣть граждаиомь, чювьствїє же праведнымь спѣшно. Благыми праведныхь исправляєть се градь, и вь погыбѣли неѵьстивыхь радости. Благословенїємь праведныхь вьꙁнесєть се градь, оусты же неѵьстивыхь раскопаєть се. Подражаєть граждане скоудныи оумомь, моужь моудрь безꙁ'мьлвїє дѣєть.

Прѣмоудрост Соломоновїи у'теи.

Праведныихь доуше вь роуце божїи, и не имоуть косноути се ихь моука, неи'штевали выше вь оуїю безоумныихь оумрѣти и вьмѣни се ꙁлоба исходь ихь. И оть нась сьшьствїє ськроушенїє. Они же сѫть вь мирѣ, ибо прѣдь ѡуныма чловѣчьскыими. Аште и моукоу прїимоуть, оупованїє ихь бесьмрьтїа исльнь, и маломе показанїи быв'ше велика прїимоуть, ꙗко Богь искоусие, и ѡбрѣте ѥ достоини себѣ, ꙗко ꙁлато вь грьнилѣ искоусиль є єсть, и ꙗко Ѡлокав' Ѳома жрьтвоу приєть, и вь врьме посѣштенїа ихь вьсїꙗють. Соудєть скыкомь и ѡбладаю△ люд'ми, и вьцарить се надь ними господь гь вѣкы, надѣяв'шеи се на нь раꙁоумѣють истиноу и вѣр'ныи любовїю прѣбогдѣть вь нѣмь ꙗко благодѣть и милость вь из'бран'ныихь его и посештенїє вь прѣподоб'ныихь его.

По томь на лит. стихиры глась в самог.

Къ прѣмир'ная села доухь твои, блажен'ие, Христось Богь приємлєть и сь ангелы вьселивь оу себѣ покоиль єсть, къ свѣте светыхь веселе се и сь доухы праведныхь поуп-

клеи. идеже доусы правѣдныихь веселеть се вь гласе радованїа шоума праздноуштаго, идѣже вьсѣхь вьселештихь се жилиште и намь испроси оучиштенїе и вьдворити се вь свѣтлости светыхь.

Радостно нынѣ да вьскликнѣмь и радостию вьзоупїемь и роукама да вьсплештїимь свѣтло. сьбра бо нась благодѣть доуховная вь паметь прѣнесенїа чьстныхь мощтен светителя Христова богоноснаго отьца нашего Савы, нась бо сьбирають фитом'це чрьков'нїе на хвалословїе божїа пѣнїа вьзнешаго се вь славѣ Христа Бога нашего. Кь нѣмоу же вьзоупїемь: просвештен'нїе и ѡсвештен'нїе и мирь нашь, господи, слава тебѣ.

Кто не дивить се? кто не блажить? кто не славить прѣчистаго ти житїа свете? на несьмрьтноую бо жиз'нь сьмрьтїю прѣложи се, свѣте ѡсвѣштаи вьсехь призывающихь те и славештїихь светоие ти прѣнесенїе, оть скрьбы и бѣдь и напастеи нась спаси и ѡсвѣштаи стадо свое присно молитвами си.

Кыми похвал'ними вѣн'ци вѣнчаемь Савоу светителя апостольскы подсланноую прошьдьшаго и дошьдьшаго до соуд'таиа царьствоующтаго Вавилонь (вьвилонѡм). и ть невѣрнь сы, страхомь неоцѣмь ѡдрьжимь, потребна тебѣ, Саво, послуживь и давь ти проводителя до соуд'таиа царьствоующтаго Егип'томь, и ть, невѣр'нь сы, потребна тебѣ, светителю, послоуживь и давь ти проводителя до горы синаискїе, и тамо, Саво, сь прѣподобными вьдвори се, сльзнїе источники источаеи и Христовѣ прѣчистѣи матери моливи се даровати мирови всаїю милость.

Слава, глас д

Истинѣ проповѣдника и благочьстїю раучителя и тьм'нимь просвѣтителя придете, празнолюб'ци, Савоу да оублажимь вь светыхь светителя и постникомь соужитника, иноковь настав'ника, и мир'скыль оучителя, и моучеником

сьстрастьника и апостольскы троудник'ша се, еже во по местомь и по градовомь и по землямь Павлоу подобае се, троуди и пѹти твое кто исповѣсть? тѣмь истѣмь вѣнць носе прѣдстоиши троици, оть Христа мьздодателя проси молитвами своими, свете, мирь мирови даровати и доушамь нашимь велїю милость.

И ныня ѿ. имоуштеи те богородице, таже на стиховне стихиры глась ѥ. подобно радоуи се постныи.

Радоуи се светителюмь чьстное и богоносное и доброславоуштеие оудобрѣнїе, доброта цѣломоудрїа, правовѣрїа степень, новы нашь Сава, альчимь пиштоу раздаваие и доухов'ноую требоуюштїимь, оубогымь ꙗко отьць милостивь спросвѣштаие отьчьство си црьковными оучители, их'же породиль еси доухомь и божьств'ными оучени вьсехь оуче божьств'наго чловѣколюбїа величьствоу Христовы. ныня моли се даровати доушамь нашимь велїю милость.

Сх. Чьстнаа.

Радоуи се прѣосвештен'наа главо иже тьмоу злоучьстїа отгнавь ѡроужїемь благочьстивымь, иже отьчьствоу си оутврьжденїе и црькваль стѣна. Свештен'нолюб'ци придете поу'темь паметь просвѣштьшаго насъ и Богоу присьные рабы сьдѣлав'ша, и грѣхов'ноую мракотоу божїею благодѣтїю ѡдагнав'шаа, и къ нашь свѣтло дьньсь оть Трьнова града пришьдьша; тѣмь же сьгласьно вьзоупїемь емоу: поминаи чеда оу Христа чтоуштимь те непрѣстан'но, блажен'не, и праздноуюштїихь вѣр'но присно чьстноую паметь твою, моли се подати мирови велїю милость.

Сх. Блажень моужь боеи се Господа.

Радоуи се светителю Христовь Саво, изьбран'ны же благооуханїа тїмьнь, цвѣть раискы, вѣр'нымь просвѣштенїе, словоу проповѣдникь велегласнь. оумь небесны оучеником, твьрди стальне, светителю божїи, свѣтило незаходимое, и црькваль оукрашенїе, свѣтилникь многосвѣтль, иже

ꙁакономь божьстк҃нымь просвѣтивь отьчьство си, Христоу помоли се даровати доушамь нашимь велїю милость.

Слава, гласъ ѕ҃.

Прїидете сьборн срьп҃чѣн ꙁемли видимь прѣслав҃ное чюдо дьньсь оучителїх нашего и отьца оть Трьнова града къ намь пришьдьша, ꙗко да спѣшстеѥ ни въ грѣсехь ѡживить; придѣте дьньсь оть нераꙁоумїа оусьп҃шїи подивимь се и сего сладости оучитела҃скыѥ насиштьше се непрѣстан҃но тако р҃цемь: радоуи се апостолоу Пав҃лоу сьсел҃ниче, ꙗко изьчасныль еси вѣр҃ныль людемь истин҃наа проповѣданїа; радоуи се громогласьнаа троубо, провьꙁвѣстив҃шїа намь поуть спасенїа; радоуи се светителюмь истин҃ное правило, и ꙗко дрьꙁновенїе оу Христа мысѥ, моли спасти се доушамь нашимь.

И нынѣ, Богородице дѣво, ты еси лоза. Тоже троп. и отпусть.

На оутрьни же, на прьвои стихолог. свд. гласъ, ѝ. под. прѣ.

Отьчьскыѥ люб҃ве отлоучь се, матерьнѥ же желанїе не брѣть, единого вьждеславь отьца небесного и томоу самь себѣ вьсь прилѣпилъ еси поти же и троуди и молитвами непрѣстан҃ными, темь и вьстече на Горѫ Светоую мнѡгымь тебѣ вьслѣдовав҃шимь прикелъ еси Саво, прѣблаженне отьче, моли Христа Бога грѣхѡмь ѡставленїе подати у҃тоуштимь сь любовїю светоую паметь твою.

Слава и нынѣ бог.

Радосноую хвалоу дльжно ꙗко вьдовица она две лепт҃е приношоу къ тебѣ владычице ѡ вьсехь даровании твоихь, ты ко ꙗко се покров҃ ми въ коупе и помощь, напастеи и скрьбеи присно ме изимоштїи; тѣмь же ꙗко оть срѣди горѣштеѥ пещи изкавь се ѡскрьбимоштихь ме оть срьдца вьзиваю ти Богородице, помоꙁы ми молештїи Христа Бога

сьгрѣшенїемь ѡставленїе даровати, тебе нашими надѣждоу рабь твои.

На .в҃. стихолог. сѣд. гласъ д҃. под. оудивн се Їѡсїфь.

Оудивыше се вьсѧ аггельска воинства житию ти чьстномоу им'же с ными прич'те се, аггелськыи во вь мырѣ поживь; оустрашише же се земльны чловѣци зрѣите прѣчьстноие тѣло твое, зрѣите тлено́е ꙗко вь тленїе прѣложено, и сь радостїю и любьвїю оусрѣтаюте припадаюте любазне целиваюте Христа, вѣличаюте прославльшаго те соуштаго вь вѣкы вьсе.

Бог.

Оудивн се Їѡсїфь паче естьств'наго зрѣ и вьнимаше мысаїо роуков'наго дьжда вь бесѣмен'нѣмь зачети твоемь богородице, ковчинъ ѡгнемь неѡпалимоу и жазль Ааронов прозев'шїи и свѣдѣтельствоуеть ꙗко ѡкроучинкь твои и хранитель свештен'ныкомь вьпїаше: дѣвѧ раждаеть и по рождьствѣ пакы дѣвою прѣбоудеть.

По полиелеи сѣд. гласъ .е҃. под. сьбезн.

Ꙗко светителѧ вьси и божьств'наго проповѣдника хвалимь те, Саво прѣблажен'не, оучени во божьств'ными отьчьство си ѡзарилъ еси и мракъ невѣждьствїа отгнавь, наслѣдилъ еси плѡди во богоразоумїа и сь аггелы ныних славиши Христа, егоже непрѣстан'но моли за доуше наше.

Бог.

Прѣсветаѧ дѣво насъ помилоуи прикѣгающїихь вь тебѣ милосрьдной и просештыхь теплоие твое застоуплениїе, можеши во ꙗко благаѧ вьсехь спасти ꙗко соушти мати Бога вышнаго, матер'ными молбами присно ѡбьемлющїи богорадован'наѧ.

Таже степен. прок. гласъ д҃ иереи твои облекоуть се вь правдоу. с҃. тоу вьзвранит. Въсако диханїе. Їеѹгаїе оть Мѧ. рече господь: вы есте свѣть мироу, таже помилоуи ме Боже, по томь стихнрѧ самогаснаѧ, гласъ .ѕ҃.

Дьньсь благодѣть светаго доуха вьсе праздноюб'не съзыкнеть вь трьжьство великаго светителя вь прѣнесенїи чьстныихь его моштен оть града Трьнова вь свое отьчьство; тьм'же вьси доухов'ными пѣсн'ми Савоу богомоудраго прославимь, молештаго се прилежно спасти се доушамь нашимь.

Таже канона два на и҃. свет. а праздник. на .ѕ҃. канон. светомоу. гласъ д҃ пѣс. а҃ їр'мось, отвръзвоу оуста.

Просвѣти ми доушоу и срьдце молю те светодав'це и твари здателю, дарь подавь ми и вьспѣваніїемь пѣти твого оугодника чьстнаго светителя, им'же отьчьство его оть скрьбы избавїи.

Ка ширине блажен'не твоихь похвалъ оуправїи оума моего тѣснотоу и свѣть посли срьдцоу моемоу поюшта свѣтоносноую и слав'ноую памѧть твою. светителю прѣхвала'не.

Радосно покиноуе се божїемь повѣленїемь мороу сьньстав'ныкь бисть ꙗко сльнце вь западоуль твое мошти пришель еси, просвѣштаѥ отьчьство си. Саво блажен'не.

Бог.

Къ лѣто без'лѣтныи господь не-тебѣ вьпльштаѥ се, чловѣчаска раздроуши чьстнаа многолѣтнаа прѣгрешенїа, сгоже прилежно моли просвѣтити доуше наше.

Дроугы канонь светомоу, гласъ ѕ҃, їр'мось сечеть се чрьное морѣ.

Землѧ ликоуеть и небо сь чловѣкы радоуеть се сь нами боголѣпно вь твои, моудре, светы праздныкь, вьн'же свештен'ное ти тѣло оть града Трьнова вь твоемоу стадоу славне светителю доухоу чистное жилиште.

Распань пльть свою страхомь владычнымь оумрьтви се мировїи прѣмоудре светителю Саво. и нынѧ прѣиде весело вь животоу живїихь прѣблажен'не.

Мрьтавь мировы бысть, Саво, божьстк'ныимь селеніимь по погрєбєніи ти божьстк'ныимь и по светеемь оумрьитавлієны вь отьчьство ти принесєнь бысть свѣтло єже ѡблагооухаєши чюдне.

Бог.

Светєниши ихви се хероувїимь прѣсветаго рождьши Бога, єго молн ихо вьсєхь твор'ца чистаа, ѡсвѣти вьсєхь иже светыии ти гласы блажеште, отьцемь похвало и чловѣкомь помошти.

Пѣс. г. Їи їр'мось, твоє пѣснослов'цѣ богородице.

Слав'ныи Саво, божїа оуста бывь, изь оусть влька неприязн'ная людїи отьчьства си избавїи и прѣведи на радость и веселїє поюште пѣснь светаа.

Заради извы строупь нашихь, своихь люды паствиноу молитаствоуи ны ѡ нась и направи ни кь господоу штедромоу, светителю слав'не, застоуплєнїє творе да не погибнемь ихо несьмысльны.

Оть вьсего зла спаси христолюб'ца кралиа, отьчьство си, православ'ныє христїаны, и побори имь ихо великы архїстратигь Їсоусоу Навїинь, потьшти се и помози. Село призивлємь те, свете, даже не постигнѣть ни сьмрьть и лютость.

Бог.

Въ Єгип'ть дрѣвлє на роукоу дѣвичю носимь вѣсов'ска трѣбишта потрѣсова, вь Срьбїю пакы Савоу посалаль єси вьразоумити вьсемь твоє вьчловѣчєнїє и божїю, Христе, твою тайноу.

Инь їр'мось, Господь сы вьсемь.

Людїє отьчьства ти видѣв'ше тебѣ, прѣблажен'не, приносилаа, оусрѣтоше сь светители. их'же оукрасова дѣсница, иже и простьртеми роуками приимахоу твоє светоє тѣло ихо великаго грамматика (тако) и застоупника теплаго.

Светителю блаженне Христовь Саво, иногда вь Їероусалимь и вь Синаю шьствовавь и нынѣ вь отьчьство свое пришаль еси, чюдѣса творе дивнаа на спасенїе миру вьсѣмоу.

Быль еси жилиште чисто и оученїемь испиталь еси глубиноу светителю, зломыслѣнитихь потаилие оумы, вѣрныль же напаилие срдца; тѣмже ти чьстное праздноуемь прѣнесенїе.

Бог.

Высотоу неизреченнаго и глубиноу твоего рождьства кто сказати имать ѡтроковице, Бога бо родила еси паче слова и оума всякого избавльша оть тме человѣкы, тѣмже по дльгоу те вьси вѣрны оублажаемь.

Сѣд. глась .д. под. Оудиви се Їѡсїфь паче.

Оудиви се светителиа паче естьственнаго пришемме. вьзьшадь бо на висотѹ приель еси даиниїа давати исцѣленїа притекающимь ти сь вѣрою, сего ради вьпїемь ти прѣподобие Саво, непрѣстанно моли ѡ творещихь память твою.

Бог.

Оудиви се Їѡсїфь паче естьственнаго зрѣ и вьнимаше мысаїю роуновнаго дьжда вь вьселенемь зачети твоемь богородице, коупиноу ѡгнемь неѡпалимемь жезль Аароновь прозевнїи и свѣдѣтельствоуеть яко ѡброучьникь твои и хранитель свештенныкомь вьпїаше: дѣвая раждаеть и по рождьствѣ пакы дѣвою прѣбоудеть.

Пѣс. їр'мос д. Сѣдеи вь славѣ на прѣстолѣ божьстьвне.

Вьсоу злобоу побѣдивь змїеву вь незлобы доуше свое поживь Саво богомоудре и-злобы ме истрьгны и страсти сьмрьтоносныихь и добрими ѡбразы оудобри. яко да вьсхвалю добрѣ подвизавша се.

Оть рожденїа си родителю, Саво, яко Сьмоуиль свештенныи Богоу принесе и предань оть младихь покать

вьспитати се вь домꙋ свештен'не слоꙋжи господевы вьседрьжителю просвѣштьшоꙋ ти добродѣтели доꙋшоꙋ.

Твое прѣчистое тѣло вь гробѣ лѣже не растме отноꙋдь, нь цѣло ѡбрѣте се, прѣблажен'не светителю, еже тьштанїемь принесьше радоваахꙋ се любазнаа ти чеда те богомоꙋдрьно оꙋблажаюште свете Саво светителю.

Бог.

Нинѧ ꙁабрало те имеіемь, богородице, людїе твои чьтоꙋштеіе те, ѡ тебѣ хвалимь се и веселимь се вьпюште: ты еси дрьжава наша, владичице, ты еси единаа оꙋтврьжденїе наше молитвами светителѧ.

Нинъ їр'мось, провиде пророкь пришествїа.

Твои оꙋченици похвал'ные ти вѣнце приносимь, свете Саво, прими и ꙁастоꙋпи доꙋшев'ные наше помошти иꙁлеи на ны милостив'ное си отьче иꙁволенїе и твоими молитвами от напасти спаси.

На небесѣ Богоꙋ и владицѣ вьсехь прѣдстое богомоꙋдрѣ сїи на ꙁемли вь божьств'ней того цръкви моꙋдре вьсели се, прѣмоꙋдре светителю Саво, вь шемоꙋ же помоли се ѡ доꙋшев'ныхь болѣꙁны и скрьбы настоештыхь иꙁбавити се поюштимь те.

Сказатель неизглаголан'ньиь да вьꙁвеличить се нинѧ светитель, се бо по врѣмени сьмрьти добрѣ божїемь мановенїемь пакы приходить вь своемоꙋ отьчьствоꙋ, свештен'но пѣсн'ми божьств'ным поꙋтѣмь.

Бог.

Не-тебѣ, дѣво, спасенїе мирови пронде и ꙗви се, не-тебѣ иꙁбавленїе вьсїѧ Христось; тѣм'же те пѣсн'ми по дльгоꙋ славїимь, вьсемь свештен'нымь похвало чистаа и вѣр'нымь свештен'но ѡцѣстиаиште.

Пѣс. ѐ. їр'мось, оꙋдивише се вьсаꙋьскаа.

Красные ноги твое, прѣблажен'не, по стазы шьствовав'ши, свѣдѣны божьств'ныхь вь техь добро постоꙋпив'шїи

и на простран'ство веліе небеснаго царствіа дошьдьши Саво прѣсловоуштіи.

Оукрѣпи те на поути ходешта божіи аггель прѣжде глаголати боудоушта ясно, Саво прѣбогате, рав'но аггелоиь соуштоу и выше пльти доухоиь.

Те прѣблажен'не отьче приносима срьп'ска зеиляа вьспріимаеть раз'во(га)теюшти божьств'ниии ти оученіи, жителиа те своего имеюштіи, блажен'не Саво, паче багрѣнице оукрашаеть се.

Бог.

Ты еси, богородице, правовѣр'ныхь похвала, ты еси мировіи застоуп'ныца, ты еси вѣр'ныхь царь дрьжава, ты еси стада своего сьхраница тебѣ чтоуштаго вьсегда стѣна и неѡборимое оутврьжденіе.

Ниь ір'мось, оузоиь люб'ве.

Съ сльзами вьпіеиь ти, Саво прѣблажен'не, избавы свою п'ствоу оть ѡгнеа и мьча и иноплеиѣника и оусобице зло сьпиаиаюштихь и глада и всакое прокоуди.

Творить ныиа вьсебогатно празднькь божіа цркьвы твоихь мошти, отьче, приносеніеиь славештихь вьсехь твор'ца, вьзвеличив'шаго те, Саво прѣблажен'не.

Чьстиаа, прѣблажен'не, сьирьть твоиа прѣдь богоиь иаки се нашииь, сеже ради прославляеть се пабы пришьствіеиь ти, отьче, кь отьчьствоу твоеиоу свете.

Бог.

Кьшниаго рождьши, прѣчистаа богоневѣсто, долоу лежештее естьство наше кь небесы вьзводиши; тьм'же те по дльг славіиь.

Пѣс. 5. ір'мось, божьств'ное се и вьсе(ч).

Благооуханьстѣ прѣподобие, твоихь повелѣнеи словеса благодѣтію доуха, свѣтлостію божьство ѡбое едино те кь трѣхь лицѣхь слово же вьпльштеніа поие, благооуханеши нась прѣбогате.

Достойно ти даровалъ Христосъ градожитїе на небесехъ, прѣбывающтаго здѣ града не възмобилъ еси, блаженнѣ Саво, и вѣрнъ слѣдитель бывъ и пристав'ныкъ тайнамъ его прѣбогат.

Прѣслав'ная страстотрьп'ца красоуѥть се Сер'гїе и Вах'ко, имѣющта божьств'ное твоѥ тѣло, светителю, въ врьквы Христовѣ положено съ ними, веселеште доуше и срдца съ вѣрою вьсающтихъ се раци твоеи, Саво прѣбогате.

Бог.

Богомати чистая чтоуштимъ те людемъ сына твоѥго отъ глада, троуса же и ѡздобленїа и отъ вьсехъ спаси, и езычьскыхъ напти и противнїе пакостїи.

Нинь їр'мось, бездна послѣдних.

Твор'ць Богъ тебѣ застоуп'ныка те нашь подавъ, сьга зовѣмъ ты: поташте се, Саво свете, и пакости избави нїи, скрьби бо великїе и ратные рабы твоѥ ѡв'дрьжеть пльтные и доушев'ные, отъ ных'же избави ны їерар'хо Христовь.

Оумрьштвлен'ное тѣло твое срьп'ская земля вьсприела ѥсть, живоносны свѣть поуштае, прѣблажен'не Саво, и оумрьштвленыхъ отъ страсти сьмрьтоносныхъ исцѣляѥ доухомь божь'ств'нымь.

Прѣподобно възв'рашть се къ своемоу отьчьству настоѥшта оумырилъ еси, и положенъ бысть въ раци въ домѣ Спасовѣ, светителю, егоже ради ѡбогатилъ се еси ѡбластїю прѣхвал'не.

Богор.

Прѣсоуштьные троици единого родила еси, прѣчиста, Їсоуса Христа, егоже моли прѣмногая моя сьгрѣшенїа за милосрьдїе неизрѣчен'но прости(ти) прѣнепороч'ная.

Конд. гласъ ѕ. под. застоупнице христїан.

Застоуп'ныче скрьбѣштїимъ, въ напастехъ помошт'ныче, въ владице мольб'ниче, не презри насъ смереныхъ

грѣхы, нь кари и исхиты оть моукь вѣчныхь сь вѣрою молештихь ти се, оускори на ѕастоупленїе и поташи се на помошть, ѕастоупи светителю Христовь Саво поюштихь тѣ.

Їкось.

Прими мольбы наше, їерар'хо господинь, ни'же недоумѣн'но припадаемь ти недостойни. ѕа множство посештенїа твоего приѕрїи на ны вьсегда припадаюштихь ти, неоусипною си молитвою и неизреченн'ою помоштїю не остави нась, и подаждь рабомь твоимь избавленїе и оть вьсехь настоимен лютыхь, тебѣ бо ѕастоупныка имамы светителю, їерар'хо Христовь Саво. оть стоужмюштихь ны бѣдь лютыхь, нь ихо имеіе дрьзновѣнїе вь владицѣ вьсехь, людїе ѕастоупи, светителю Христовь Саво, присно поюштихь те.

Прологь пис. вь ох.

Пѣснь ѕ̃. їр'мось, не послоужиш.

Ихо оуиѕкмень тронтаскымь божїемь раченыемь томоу сьѕда божьств'ные огради, и вь ныхь насьды богожеланїе моуже и наоучи пѣты благословень Богь отьць нашихь.

Прїиде свѣтил'никь на свѣштныце положити се оть Трьнова, приспѣ оукрашенїе божїе црькве, вьспоите господеви, поите сь веселїемь и срѣтенїе творите емоу доухов'но вьзьнїимь: отьче, молитвами спаси нась поюштихь благословень Богь отьць нашихь.

Павловь нелажни Саво бысть свѣтил'ныкь, и по того стопамь вьслѣдовалъ еси, прѣподобне. и подвижникь нарече се мнихомь и светителемь, и вьсемь быкь правило их'же научи пѣты благословень Богь отьць нашихь.

Богор.

Прїидете прѣчистоую богородицоу и отроковицоу вьспоемь глаголюште божьств'ными пѣснмы: радоуи се,

дѣво, еєже ради радость дасть се ѥстьствоу чловечую прѣблагословен'наа.

Инь їр'мось, дете вь Вьвилон.

Прѣстолоу божїю прѣдстоѥ, светителю блажен'не, ѡ вѣр'ныхь своихь рабехь, молєнїа непрѣстан'но творе вѣрою вьпїющтыхь Христови благословень Богь отьць нашихь.

Радоуєть се дьньсь богоносныхь светитель сьборь, их'же породивь доухомь, чьстнымь принесенїємь твоихь мошти, и праздноують людїе срьп'цѣи зємлє свештенно-таинноуе моудре Саво благословень богь отьць нашихь.

Ѡбьстоуплаємь ликоуюште, богоносне отьче, свештен'ноую ти рукоу и богатно оть шее поурьплаємь вѣрою, блажен'не Саво, исцѣлєнїємь благодѣть, зовоуште благословень Богь отьць нашихь.

Богор.

Радости лоуч'шеѥ ѩко сподоби се вьспрїети, просвѣти ѡмрачєнїе рабы свое домь творешти твоемь сынь.

Пѣснь й. їр'мось, ѡтрокы благоучьстивїе вь пешти.

Паче инехь чьстнѣйши Саво бысть оуко тебѣ ради срьпскаа вьселав'наа митрополїа Христоу Богоу принесе начет'кь свештенань вьсехь царевы. пѣвлюште непрѣстан'но: господа поите и прѣвзносите вь вѣкы.

Сьтвараєть нынѣ праздниствоѥ веселїе, Саво, принесенїємь светихь ти мошти людїе вѣр'ны хвалою зовѣть ти: присны Христа цара оугод'ниче. исцѣлалы недоуги доушь и тѣлесь нашихь, моле се вьсехь благь дателєвы: вьса дѣла Господа поите и прѣвьзносите.

Къ рацѣ мошти твоихь светыхь людїе отьчьства ти приходиль, оть срдца зовѣль: помилоуи своѥ си рабы и оть печали избавлыхи, видиши ко вьсе всл'ми печал'ни

и оучиилы(1) нь моли милостиваго Бога избавити ни вь скоре твоими молитвами.

Бог.

Свештен'ны людїе благословеть те прѣблагословен'наа, ѡгроковице непороучаа, благословен'нымь вьсехь вѣн'чав'шїи верою поюштимь: благословымь рожденїе твое.

Инь їр'мось, по законе же отьчи прѣблажен'ны.

Земли оть своихь ѩд'рь предасть те свештен'нолѣпнаа, цѣла же и нераздроушимаа, благоуханїемь чюдеси оудивляюшта града жителие прьстїю гроба твоего пророуски вьпїюштїихь: правѣдныи вь вѣкы живоутъ.

Камене сам'фира ѡб'лежештїа прьсть страдал'наго ти тѣла дражаниши, отьче, показа се, цѣлаб'на бо и чюдотворика и паче златаа вѣр'ными раз'грабляема поюштїими достойно: чьстнаа предь господемь сьмрьть светыхь его.

Цара благоучьстыка светыню и благословенїе твое светое и чьстное тѣло дрьжешта сьи'нымь ѩвленїемь подати прѣпирмеши, сже чеда твоих сь светителы и свештен'ными ѩко прѣбогатое скровиштѣ вь своих прѣнесоше.

Бог.

Плешт'ми херовїим'скыми страшным(и) носимь владика на прѣстолѣ ѩко же ѡги'не вь твою, чистаа, вьсели се оутробоу, и пльти прїетїемь чловѣческое ѡбожи соушт'ство, вь немоу же спаси молитвами си поюштихь те матерь его.

Пѣснь ѳ.

Їр'мось. вьсакь земльнородны.

Адриною, блажен'не, красною прѣмлавь свѣренсюште море житїа, донде на пристаниште покоиштное врьхь желанїемь вѣдь, ныне предстоиши сь ликомь аггель моле за ны милосрьдаго.

1) У оригиналу: оуниль.

Дьньсь божьств'ная митрополїа намѣстника доблаго тебѣ стежав'шїи праздноуєть, божьств'ноє творештїи твоє празан'ство сь вьсеми епархїами и гради сже сьблюдаєши своими молитвами.

Христолюбивїи Владиславь самодрьжаць, ѩко дрѣвлє Давидь, прѣдь кивотомь прѣдходе свєтаго ти тѣла, радоваше се поє: величить доуша моих господа, ѩко дасть ми отьца и оучителя и вь црьквы своєи радоуе се положиль єсть.

Богор.

Благословен'на Марїє прѣпѣтая, ѩко мати божїа оть напасти и бѣдь нась свободи вь Богоу молитвами си вѣр'но кь тебѣ прибегаюштеіє.

Инь їр'мось. недоумеєть.

Ѩки се чюдо страшноє в самоє врѣме оуспенїа паче сльньца твоє лицѣ, отьче, ѡблистав'шоу, вьнегда придоше лици светыхь доухь твои вьспрнемлюште и Богоу твор'цѣ приносеште.

Стѣкають се людїє пьствини (пьствии) ти, краль же (краже) благочьстивыи и свештен'ныхь слоужитель множьство, и вьзложиніє твоє чьстноє тѣло на выє богопринетыіє ѩко кивоть, прѣсвєты дарь приносеште, тебѣ величахоу.

Дьньсь дьнь празднычьскы ликоуимь вьси. сьзыкаєть боны Сава светительскаго сьбора и чьстныхь чрьноризаць на ликованїє доухов'ноє и на трапезоу бесьмрьтныіє жизны.

Богор.

Въсеми владоуюшти твар'ми и людѣмь твоими дароуи побѣды побѣдныіє, и злодѣхь подложи подь ногама вѣр'ноиоу цароу нашемоу, молитвами светителя да тѣ ѩко богородицоу величаемь.

Свѣт., под. Оучєникомь зрештїнмь.

Светителя Христова да вьсхвалимь памѣть єго чьстно трьжьствоуюште, се бо намь прѣдстави трапезѣ доухов'-

ноую еєже насыштьша се доухомь наслажденїє божьств'но свѣтодав'ца прославлаємь.

Дроуг. свѣт.

Твоє прѣчистоє тѣло вь гробѣ леже не растаіє отноудь, нь цѣло ѡбрѣте се, прѣблажен'не светителю Саво, єже сь тьштанїємь принесоше радовахꙋ се божьств'наа ти чеда, благовѣр'наа питателю богослав'но те и богомоудрьно оублажаємь Христу молєшта се ѡ доушахь нашихь.

Праздникꙋ.

НЕКОЛИКО РУКОПИСА

ИЗ БЕЧКЕ ЦАРСКЕ БИБЛИОТЕКЕ.

I.

ЈЕДАН АПОКРИФНИ ЗБОРНИК XVII СТОЛЕЋА.

1. Од преко сто четрдесет словенских рукописа царске библиотеке у Бечу добре две трећине су српске рецензије. Остали су руске, бугарске и неколика хрватска (глагољска). Међу њима је под бр. 76 и овај зборник са доста интересном апокрифном садржином. Њега је имао у рукама В. Григоровић, јер у својој књижици „О Сербии“ etc. помиње да је из његовог летописа узео једну белешку.

Рукопис има сад свега 47 л. на сред. 8°, али је имао много више, па се распао, и многи су листови погубљени. Оно што је остало покупљено је и повезано без обзира на прваШњи ред чланака, и стављена је пагинација .л., .к. . . . . .мѕ.

2. Ево му садржине:

Л. 1α до половине је завршетак некога чланка, где се упућује духовник чиме да казни исповеднике који су мрсили среду, петак или тако што; од половине је

Лѣтопись царємь срьбскиѥь (нема свршетка).

Л. 8α. **Їоанна Ѕлатооуста о соудїє и вьдовици тлькь** (нема свршетка).

Л. 11*α*. **Слово Григорїа богослова, вьпрось Їоанна.**

О слѣпци частинмь древомь вь Їероусалимь, оуказь.

Л. 11*β*. **Слово о два разбонцехь распаншихь се сь Христомь Господомь нашимь, и како зачеше се.**

Л. 12*α*. **Слово Григорїа богослова о крстѣ Господны.**

Л. 12*β*. **О дрѣвоу благоразоумнаго разбонника.**

Л. 13*α*. **О дрѣвѣ .г. вь томь расне се невѣрни разбонникь.**

Л. 13*β*. **О дрѣвоу праведнаго разбонна, како принесе се.**

Л. 14*β*. **О дрѣвоу чьстномоу на нѣмже Христось распне се.**

Л. 15*β*. **Како обрете се Адамова глава вь корене** (завршетак на л. 32*α*).

Л. 16*α*. **Слово преподобнаго отьца нашего Евсевїа Александрьскаго о слнастви Їоанна предтече ва адь.**

Л. 24*β*. **О вьскресенїю Господню Карпомь и Ликеоушемь. Сьставлено делание светїне троица. Благословн отьче** (нема свршетка).

Л. 32*α*. **Тавь еже есть оуе нашь иже еси на небесехь да светить се.**

Л. 33*β*. **О езицехь** (нема свршетка).

Л. 34*α*. Питања и одговори, без правога почетка и свршетка.

Л. 44*α*. **Молитва светаго Григорїа архїепископа.**

Још имају два познија записа, и то: у дну л. 4*α*: **и сие летопис есть монастира Крке. Месца феврера 16, 1765**; и у дну л. 47*β*: **сїи книга мнѣ грѣшнаго Георгїа Милевића.**

3. У летопису нема готово никаквих новина, што не би било познато по до сад објављеним, али ми га исписујемо као грађу за кодификацију, која ће се тек онда како зала извршити, кад се посебице издаду сви до сад познати.

Од чланака на л. 11*а*—16*а* само је један — **Слово о два разбонцехъ распинишихъ се съ Христомъ Господомъ нашимъ, и како зачеше се** — нов, остали нису ништа друго до разглобљено и испрометано „Слово о крсном дрвету" (или је може бити, из оваких посебних чланака то „Слово" састављено), што је штампао Тихонравов (Памят. отреч. рус. литер.) по две редакције. Наш се текст приближује више другој, и ма да је негде краћи, опет је негде пунији и јаснији, те вреди да се објави.

Исто тако нема код Тихонравова ни **Слово преподобнаго отьца нашего Ієксевїа Александрьскаго о сашастви Їоанна предтече ва адь.** Исти овај чланак налази се и у једном старијем, Дамјановом зборнику (о коме мало ниже) у пунијем облику, те ћемо га по њему и исписати.

Исто тако по томе зборнику исписаћемо и **О въскресенїю Господню Карпомъ и Ливеоушемъ. Съставлено деланіе светиїе Троица**, јер ово што је овде није више него последња трећина онога чланка који је у Дамјановом зборнику. Код Тихонравова пак налази се један врло мален одломак од тога под насловом **О съдѣанїи светыа Троица** (Памят. I. 17).

Овде се налази протумачена и омиљена молитва богомилска „**Оче наш**", што такође није нам познато да је где објављено.

О ієзицехъ, код нас је само одломак, нешто различан од онога што је код Тихонравова (II. 445).

У питањима и одговорима поред других стари има и Епифанијево слово о концу света, као и код Тихон. и Љ. Ковачевића (Starine X.) разуме се у краћем и нешто измењеном облику. Овај чланак има везе са предњим **о въскресенїю Господню** и т. д., јер се у оба помињу Илија и Енох да су одређени да се боре са ђаволом на концу света.

Лѣтопись царемь срѣбскимь.

Къ лѣто ҂ѕсм. отстоупи Римь оть православїа сь прочими ѕападнымы странами.

Къ лѣто ҂ѕтѯ. написаше се наша словеса Кѵриломь философомь, оучителємь ієѕыка бльгарскаго, при цары Михаилѣ, и матери его Ѳеодоры, иже оутврдише кланѧти се светымь иконамь.

Къ лѣто ҂ѕхмѯ. Наѕва се Неманѧ Господинь Срѣбємь и царствова лѣть .мв. Бысть же великы жоупань оть плѣмена благоѵьстиваго и коренѣ вѣтьвъ, прѣвьноукь Константїе сестри великаго Константина, оть плѣмена рашкаго господьства и сродьства Авгоуста кієсара. Бысть же іего въ Ѕахлмїю Техомиль и стрїа Ѵюдомиль. Сихь же родитель Бѣла Оурошь, іемоу же власы бѣлы врьхоу главы іего, и мати ихь Анна, дъшти краля франѧѵаскаго. Сего же родителы и прѣдѣды Неманѣ благоѵьстиваго Константина и Никифора моучителя, оть шего же моучена бысть дъшти Ирина моученица. Того ради Константинь въ Цариградоу оустрьми се на Никанїа моучителя; и съраженїю бывшоу. Видѣв же сынь іего Бѣла Оурошь, и отбѣже къ ѕемлю Ѕахлмїю. И оть тоудоу въѕдвиг се Стефань Неманѧ прїиде къ отьчьство рашко въ црковь светихь апостоль Петра и Павла, и тоу крьсти се .л.-то лѣтьнь. И тоу съѕида црковь светаго Георгиа оть два сталпа, и оу Топлици црьковь светаго Николоу, и прѣмо Косаници храмь пресветые Богородице, и оу Иброу црковь светаго Николоу, и храм прѣсвете Богородице Стоуденицоу, идѣже и мошти іего лѣжеть.

Тако жде и братиа іего старѣиша научше ѕидати светые цркви. Давидь съѕида црьковь на Лимоу Петра и Павла оть два сталпа. Срацимиръ съѕида црьковь на Морави прѣсвете Богородице оть два сталпа. Прѣвославь съѕида црьковь оу Боудими светаго Георгиа оть два сталпа.

Съ же Стефань Неманя бысть младен въ братїи своеи и бысть самодрьжаць въсѣхъ срѣбскыхъ и поморскыхъ земан, и Поморїа, Дїоклитїе и Далматїе, и Травоуніе, и Захлъмїе.

Съ же Стефань расипа Грѣкомь градъ Средъць, и Петрѣникь, и Стобь, и Землѣнь, и Келбоуждь, и инне, и градъ Призринь и градъ славны Нишь, и дроугїе градове и землю прїеть.

Съ же Стефань роди .г. сины: .а. сынь его Стефань иже бысть прѣковѣнчани краль; .в. сынь Калѣкь иже бысть великы кнезь; .г, сынь Рашко, нарѣчены Сава, иже бысть .а. архїепископь Срѣблѣмь.

Къ лѣто ҂sxc. постриже се Стефань Неманя и отиде въ Светоую Гороу, и създа монастырь Хиландарь, храмь въведенїа прѣсветые Богородице.

То жде лѣто окрали се сынь его Стефань. и царьствова лѣть .мв., иже бысть .в. жоупань. Създа же храмь възнесенїа Христова оу Жичи.

Въ лѣто ҂ѕѱкз. постави се Сава архїепископь. Своимь же роукоположенїемь поставляхеть: .а. епископа въ хлъмскои земли, въ храмоу прѣсветые Богородице; .в.-го епископа оу Стонѣ, дїоклитїискомоу поморїю, въ храмоу Архангела Михаила; .г.-го въ Дъброу, оу светаго Николи; .д.-го оу Боудими, оу светаго Георгїа; .е.-го въ Ресавѣ оу светихъ апостоль; .s.-го оу Стоуденици, въ храмѣ прѣсветые Богородице; .и.-го оу Грачаници; .ѳ.-го оу Топлици, въ храмѣ светаго Николи; .і.-го оу Браничевоу; .ві.-го оу Моравицахъ въ храмѣ светаго Архїима; .ві.-го оу Бѣлградоу въ храмѣ прѣсветые Богородице. Повелѣ же кѣрь Сава дръжати твръдо светоую вѣроу.

Съ же Стефань роди .д. сыны: .а. сынь его Радославь, .в. сынь Прѣдиславь, .г. Владиславь, .д. Стефань, иже бысть съ Стефань .а. Оурошь.

Къ лѣто ҂ѕѯлв. прѣстави се пръковѣнчани краль Стефань.

То жде лѣто окрали се сынь его Радославь, и царьствова лѣтѣ .аі.

Къ лѣто ҂ѕѯмг. прѣстави се краль Радославь.

То жде лѣто окрали се анеѯен его Драгославь нарѣчены храпавы краль, и царьствова лѣть .ле. Съзида же црьковь Сопоѣани, храмь съшьствїе светаго доуха.

Съ же Драгославь роди .в. сына: .а. сынь его Драгоутинь, .в. Милоутинь, иже бысть сь Милоутинь .в. Оурошь.

Къ лѣто ҂ѕѯон. прѣстави се Драгославь храпави краль.

То жде лѣто окрали се Милоутинь, и царствова лѣтъ .мѕ. Много съ въ милостыни бысть, и многынмь странамы обладаше. Съзида же црьковь светаго прьвомоученика Стефана, Канска, идѣже и мошти его лежеть, и оу Призреноу митрополию, светаго моученика Стефана, и оу Скопию храмь светоую Троицоу, и въ Цариградоу црькви многы, и больницє, и хроусовулє оутвръдивь дасть его въ область Хиландароу.

Съ же Стефань роди .в. сына: .а. сынь его Стефань иже бысть Стефань .г. Оурош, .в. сынь его Константинь. Съ же Стефань многи скръбы и озлобленїа прѣтрпѣ оть отца своего.

Къ лѣто ҂ѕѡкє. прѣстави се Милоутинь краль.

То жде лѣто окрали се Стефань .г. Оурошь, и царствова .ѳі. лѣть. Съзида же храмь вьзнесенїа Христова Дечани, идѣже и мошти его лежеть.

Съ же Стефань роди .в. сына; .а. сынь его Стефань, иже бысть .а. царь Срьблємь, нарицеть се Доушана, .в. сынь его Симеонь, къ грьчаскои земли градоу Трикалоу, и царьствова тамо и конць прими.

Къ лѣто ҂ѕѡли. оубы краль Стефань Михаила цара блъгарскаго на Келкоуждоу и прими Блъгаре.

Въ лѣто ҂ѕѡмд. прѣстави се краль Стефань, оудави во сынь его въ градоу Ѕвѣтаноу,

То жде лѣто въцари се сынь его Стефань Доушана, и царствова лѣть .к. Съзида же храмь архистратига Михаила оу Призреноу.

Съ же Стефань роди сына Оуроша.

Въ лѣто ҂ѕѡхд. прѣстави се царь Стефань.

Въ лѣто ҂ѕѡхе. въцари се сынь его Оурошь.

Второе лѣто бысть гладна година.

Къ лѣто ҂ѕѡхз. прѣидоше Тоурци на Калиполю.

Къ лѣто ҂ѕѡхѳ. оуби царь Отмань храброга Момчила и прими Перитор.

Къ лѣто ҂ѕѡо. прѣстави се царь Оурошь, декемврїа.

То жде лѣто оуби царь Отмань краля Коукашина и деспота Оуглешоу въ Македонїи на Марици септемврїа .кѕ. и прими Дренополе.

То жде лѣто прими начаалство сръбское кнезь Лазарь.

Къ прѣждинмь възвратнмь се.

Великаго жоупана Стевана великыи кнезь, брать пръвовѣнчаномоу краю и светомоу Саве. Съ же Калъкь роди сына Димитра жоупана иже быеть инокь нареченны Давидь. Съзида же светаго богоявленїа на Лимоу. Съ же Димитрь роди сына Вратка, иже быст великы кнезь. Съ же Вратко роди сына Братислава, иеже бысть тъсть кнезоу Лазароу. Съ же Братиславь роди дъштерь Миланцоу, иже бысть монахїа. Сїа же Милица бысть оть племена благочастиваго Сѵмеона Немане, вьдана же бысть въ женоу кнезоу Лазароу. Съ же кнезь Лазарь ходи въ Їероусалимь, и въ Светоую Гороу. Бысть отьчьство его градь Прилепь, отьць же его Прибацъ. Съзида же велики храмь Раваницоу идѣже мощти его лежеть. Съ же Лазарь роди .в. сына, и дъштери .є.: .а. сынь его Стефань иже бысть великы деспоть сръбскои земли, зетскои, босанскои и оугрьскои, .в. сынь его

Влькь, иже бысть девьствьникь, не имѣе жены. .а. дъшти его Мара, иже дана бысть Влькоу Бранковићоу. .в. дъшти дана оу Ѕетоу за Блошоу, .г. цароу Шишманоу блъгарскомоу, .д. на Оугрѣ за Ѕагарића Цѣлиша, .є. дана бысть цароу Паїазитоу.

Тогда расипа кнезь Лазарь Николоу жоупана, и ослѣпи его.

Въ лѣто ҂ѕѡпѕ. расипа кнезь Лазарь Радиуа Бранковића оу Браниуевоу.

И дроуго лѣто бысть куропасха.

Въ лѣто ҂ѕѡпѳ. оуби Уерепи Витомирь Тоурцѣ на Доубровницѣ.

Въ лѣто ҂ѕѡсд. помрьуе сльнце по вьсѣи земли генвара .л.

То жде лѣто прїими царь Моурать Пловдинь, и дроуге градовѣ, и плѣны блъгарскоу землю.

Въ лѣто ҂ѕѡсє. повѣже царь Моурать испредь кнеза Лазара оть Плоуника ис Топлицѣ.

Въ лѣто ҂ѕѡсѕ. бысть сънитїю и съраженїю на Косовоу. Тоу погибѣ царь Моурать, и кнезь Лазарь оть него же блаженыи коньць прїими, июнїа .єі.

То жде лѣто одеспоти се сынь его Стефань и царьствова лѣт .ли. Съ же Стефань създа храмь светоую Троицоу на Ресавѣ.

Въ лѣто ҂ѕуа. прими царь Паїазить Трновь, и дроуге градове июлїа .ѕі.

Въ лѣто ҂ѕуг. разби Мируета воєвода влашкы цара Пазита на Ровинахь. И погыбе Марко Краљевићь и Костадинь и Драгашь.

Въ лѣто ҂ѕуд. разби царь Пазить крала Жигмоунта на Никополю.

И третїе лѣто по томь изгорѣ Раваница.

То жде лѣто прїими царь Пазить Бдинь и Никополе.

Въ лѣто ҂ѕцѯ. прѣстави се Влъкь Бранковићь октомврїа .ѕ. Съ же Влъкь роди .г. сини: .а. сынь его Ѣоурићь иже бысть деспоть, .в. сынь Грьгюрь, .г. Лазарь.

Въ лѣто ҂ѕці. царь Демиръ оуби цара Пахита под Янгоуромь, издаде бо его деспоть Стефань.

То жде лѣто свеза деспота Ѣоурића Влъковића оу Царградоу.

Въ лѣто ҂ѕцаі. разби деспоть Стефань Моусїю на Триполю ноемврїа .ка.

И то лѣто плѣни Стефан Ситницоу.

То жде лѣто оукраде Родопь Ѣоурића оу Царградоу.

Въ лѣто ҂ѕцді. прѣстави се кнегиня Милица, иноуьскы Ѥвгенїа, мати Стефаноу деспотоу, ноемврїа .аі.

Въ лѣто ҂ѕцеі. прѣстави се Грьгоурь Вльковићь.

И дроуго лѣто плѣни Влькь сь Тоурци Србіе.

Въ лѣто ҂ѕцні. заклаа Моусїа Влъка Кнежића, и Лазара Влъковића, сестриунића моу, брата же Ѣюрића, оу Пловдиноу іюлїа .ѕі.. и оудави Моусїа брата си Ѵелепїю.

Въ лѣто ҂ѕцк. ходи Моусїа подь Ново Бръдо.

И дроуго лѣто разби Моусїа деспота Стефана на Врьбинице и расипа Кроушевць, и Петроусь и дроуге градове, и безь унсла рода христїанскаго изсѣче.

То жде лѣто донде Ѣюрићь изь Солоуна.

Въ лѣто ҂ѕцкв. загибе царь Моусїа оть брата Кришїе и оть Стефана деспота.

Въ лѣто ҂ѕцкз прѣстави се Мирчета воевода влашкы.

И по томь дроуго лѣто плѣни царь Кришїа Влахе.

Въ лѣто ҂ѕцл. оумре Влоша господин Зетѣ.

То жде лѣто оумре соултань Кришїа.

По томь дроуго лѣто ходи деспоть Стефань подь Скадарь.

Въ лѣто ҂ѕцлг. прѣстави се Мара Влъковица. И дроуго лѣто ходи Моурать подь Кроушевацъ и плѣни Србіе.

Въ лѣто ҂ѕулє. прѣстави се Стефань деспоть їюлїа .ѳі. Многъ плачь срьблємь остави.

Стефань же великы деспоть, ꙗко быти ємоу безплодьствїа вьроучаєть деспотьство сестрьчнѣю своємоу Ѣюрѣю Вълковнѣю.

Въ лѣто ҂ѕулѕ. отвръже се Ієремїа оу Голоубцоу, и даде се Тоурцѣмь, и плѣнише Браничево.

То жде лѣто одеспоти се Ѣоурѣѣ Влъковнѣѣ и царьствова лѣть .ко, Съ же Ѣоурѣѣ роди .г. сыны и дъштери .в. .а. сынь єго Грьгоурь .в. Стефань, .г. Лазарь; .а. дъшти єго Мара, иже дана бысть въ женоу цароу Пахзитоу (!) .в. дъшти єго дана бысть оу Немце за Орхїлїа.

Въ лѣто ҂ѕулн. прїими царь Моурать Солоунь.

Въ лѣто ҂ѕулл. помрьче слнце по въсен земли нюнїа .зі.

Въ лѣто ҂ѕулд. царь Моурать плѣни Срьбле и расипа Острьвницоу и монастырь Равлницоу.

То жде лѣто оумре краль Жигмоуть.

Въ лѣто ҂ѕуме. ходи царь Моурать подь Сибинь.

И бысть зли понедеININкь.

Въ лѣто ҂ѕумз. прїими Моурать Смедерево.

И дроуго лѣто ходи Моурать под Белиградь.

Въ лѣто ҂ѕумо. прїими Хадомь паша Ново Бръдо и дроуге градове.

То жде лѣто свеза Моурать царь Грьгоура и Стефана на Въскресенїе и мѣсеца маїа ослѣпи.

Въ лѣто ҂ѕуив. изведѣ деспоть крала Владислава и Никоула на Златицоу.

То жде лѣто разби деспоть и Никоуль Хадомь пашоу оу Коуновници.

И то лѣто врати Моурать деспотоу Смедерево и въсоу срьвскоу землю.

И дроуго лѣто оуби Моурать крала Владислава на Варновоу.

Въ лѣто ҂ѕцне. ожени се деспоть Лазарь, и постави се деспотомь.

Въ лѣто ҂ѕцнз. разби Ѳома Томаша крала.

То жде лѣто разби Моурать Шикоула на Косову, и оумре царь Моурать.

Въ лѣто ҂ѕцѯа. пріими царь Мехмедь Цариградь.

Въ лѣто ҂ѕцѯв. плѣни царь Мехмед Србле, и расипа Остръвицоу.

То жде лѣто оуби Димитарь Радоевнѣь Петра Ковачевнѣа подь Сребръницомь.

Въ лѣто ҂ѕцѯг. оухити Шикоуль Ферізь бега оу Кроушевцоу.

То жде лѣто пріими Мехмедь Ноко Бръдо, и Призрень, и Бихорь, и дроуге градове, и множьство рода христіанскаго поразн.

Въ лѣто ҂ѕцѯд. оухити Михаиль Силагиевнѣь деспота Ѥюрѣа оу Коупиникоу, и свеза га оу Бѣльградоу.

Вь то лѣто явн се опашита звѣзда, и чоума бысть по въсен земли.

То же лѣто разби Шикоуль цара Мехмеда под Бѣльградомь.

И то лѣто оумре Шикоуль оу Бѣльградоу Стономь.

Въ лѣто ҂ѕцѯе. прѣстави се Ѥюрѣь деспоть декемврїа .кд.

То жде лѣто закла Лъсловь Орхїла кнеза немъчкаго оу Бѣльградоу.

И то лѣто закла Владиславь Лъслова оу Боудимоу.

Въ лѣто ҂ѕцѯѕ. прѣстави се деспоть Лазарь.

Въ лѣто ҂ѕцѯз. пріими царь Мехмедь Смедерево втори поуть.

И то лѣто прїими Махмоуть паша Вишеславь и Голоубаць и Рѣсавоу, и Жрѣновь и Бѣлоу Стѣноу.

И то лѣто бысть куропасха.

И то лѣто свезѫ Матеашь Михаиа Силагиевнѣа оу Бѣльградоу.

Къ лѣто ҂ѕцоа. прїими царь Мехметь Трапезонть.

И то лѣто ходи на Аморїю.

Къ лѣто ҂ѕцов. иде царь Мехметь на Босноу, и оухити крала Стефана и прїими Бобовьць и Ѩнцѣ и дроуге градове босанске.

И прїидѣ вь Скопїе їюлїа .зі.

И то лѣто прѣстави се Ѳома, шоура Ѣюрѣа деспота.

Къ лѣто ҂ѕцог. изневѣри се цароу Мехметоу градь Ѩнце.

Къ лѣто ҂ѕцод. ходи царь на Арбанасе, на Скендербега, и прѣдь нимь побѣже.

И град съзида Конюхь.

И пакы ходи на Арбанасе.

Къ лѣто ҂ѕцп. ходи Ахмать паша на Карамановнѣа, и оуби га, и оузе моу ризницоу.

И то лѣто ходи Хадомь паша подь Скадарь.

То жде лѣто оумре Радоуль воевода влашкы.

То жде лѣто поиде Мехметь паша на Стефана Молдавскаго, и нуто же не полоучи; разбїен оутече, а воискоу му Власи мъчю прѣдаше и поробише.

Къ лѣто ҂ѕцпа. ходи царь на Оузоунь Хасана прѣзь море, и оуби га, и прїими моу градь, и прѣиде рѣкоу Ѥфрать.

Къ лѣто ҂ѕцпд. прїими краль Матеашь и Воукь деспоть Ѯаслонь градь на Савѣ.

Къ лѣто ҂ѕцпз. ходи царь подь Скадарь . . . . (фале листови).

Слово Григорїа Богослова, вьпрось Їоанна.

Григорїе реуе: како дрѣво вь рай раздели се?

Отвѣть: Єгда сьгрѣши Адамь, тогда дрѣво разби се на три уести, двѣ падоше: Адама и Єввина; Господних оста уесть и стоюше.

Вьпрось: Како посади се?

Отвѣть: Єгда Господь насади рай, тогда сьтанаиль оть садь крадеше, миеште: не вѣсть Господь, и просипа по срѣде рая, криюшти се оть Господа. Тогда Господь дасть доухь свои и тѣло свое, постави вь шемь и реуе: се азь боудоу по срѣдѣ рая, и се иже крїеть дїаволь боудеть иемоу на прогиванїе и Адамоу и Єввѣ веселїе вѣуное. Того ради нареуе се дїаволь, и проклеть иего Господь и отгна иего поурьнела. Видѣвше во иже сьтвори изшад и реуе ка Господоу: Господи, благослови иже насадихь. Реуе Господь вьсѣ благословено иесть, и тоу азь иесамь по средѣ. Єгда придѣ Сьтана видети иже насади, тогда дрѣво изгна иего изь рая.

О сабрани уастини древомь оуказь.

Вса три дрѣва оть иединого соуть дрѣва. И раздѣли Господь на .г. уести. Прьвоую уесть даде Сноу .г. проути, и даде отцоу своемоу Адамоу, и свить себѣ вѣнць. ·В. вьвриже аггель вь рѣкоу Тигарь. И Сноь сьтвори огнь. Оть того вьзеть Лоть главне. ·Г· изнесе потопь вь Мерроу рекоу. И посади Моуси креста образь и оусади водоу.

Слово о два разбонцехь распаншихь се сь Христомь Господомь нашимь и како зауеше се.

Єгда бисть рождство Господа нашего Исоуса Христа тогда Иродь маладенце избы въ Кнолеемѣ .дї. тисоушть

ништоушти Господа. Тогда поеть Їосифь прѣчистоую сь отроуем. И пондѣ вь Ѥгуипть, ꙗко же реуе ѥмоу аггель Господьнь. Бѣхоу бо вь горѣ два разбонника сь уеди и женамь своимь. Имѣахоу жени ихь два младѣнца. Ѥгда жена болеше срдцемь три дни; отроуе ѥѥ малодоушно бѣше ꙗстиемь. А дроутаго разбонника жена не брѣже о нѥмь. Тогда ѥше Їосифа сь Богородицею носешти на роукоу Господа. И выдѣ разбонникь прѣчистоу сь младенцемь, велми вьзрадова се, и реуе ка дроугоу своемоу: да не сатворимь моужоу семоу нируто же ни женѣ сеи, ꙗко да вьздонть отроуе мое. И поешѣ ихь вь домь свои. И приемь разбонникь отроуе свое и подасть Богородици, и реуе еи: вьздои ми отроуе и не сатворимь нируто тебѣ ни моужоу твоемоу. Прѣчистаа приеть отроуе разбоннируе и одои ѥго .з. дны. Оть сьсцоу прѣчистою жена разбоннируа здрава бысть. И реуе разбонникь: аште не би пришла жена сїа, погоубиль бих отроуе мое. И отпоусти Їосифа и прѣчистою носеште Господа. и даровавы ихь. Младенци же разбонника оба вьзрастоше и быше и тие разбонници, ꙗко же и родителе ихь. И ѥгда распеше Господа, и та оба разбонника распеше сь нимь. Господа же распеше на дрѣве, иже израсте оть главе Адамове из гроба. Разбонника. иже вьздои Богородица. распеше о десноую Господа на дрѣве иже Лоть посади .г. главие; ими ѥмоу Димась, глаголе поменимь Господи вь царстви своемь. О шоую. ими ѥмоу Кеста, распеше на дрѣве ѥгоже насади Моуси вь реци Мерри. И тоу крсти се Адамь Господнею крьвью, распнь се на главѣ ѥго.

Слово Григорїа богослова о крстѣ Господны.

Адамь беше вь Єдемѣ предь двери рајскими и ѥгда приближи се ѥмоу сьмрьть, и разболѣ велми. Синь ѥго

Сиѳь вьпроси матерь свою: поуто болит отьць мои? Реуе емоу мати его: егда помисляить за блага раиска вьсегда болить. Сиѳь реуе: живь Богь мои, поидоу вь рай и принесоу отцоу моемоу уто, егда како не оузболить. И поидѣ. Реуе же емоу аггель: Сиѳе, Сиѳе, стани, не вьзможеть тамо поити. И принесе емоу аггель Господьнь .г. проути, и реуе: се дрѣво есть просвештѣние вьсѣмоу мироу, и вѣроуюшти вь него вьиидоуть вь царьство небесное. Вьзмь Сиѳь, и принесе ка отцоу своемоу. Адамь же видѣвь позна дрѣво, и ваздахноу вѣлми, и реуе: се дрѣво разоумное, сего ради изгнань бихь из рая. И вазе того, и исплетѣ себѣ вѣнць, и положи на главоу свою, и оумрѣ. И положише Адама сь вѣнцемь вь землю вь Єдемѣ. И израстеше .г. дрѣва изь главы Адамови. Растеше дрѣво седмь крати раздѣляше се на трое вь дне и пакы састаляше се вь едно. Иждѣже дрѣво вѣлико висотою и красотоу имоуште. Никтоже не ведеше да есть дрѣво животное на нѣмь же распеть се Господь нашь Исоусь Христось.

О дрѣвоу благоразоумнаго разбойника.

Оть того дрѣва вьзеть аггель Господьнь вь рай, и вложи вь рѣкоу Тигарь, и изнесе его вь землю Мадїамь. Повелѣ аггель Сиѳоу поменоути отца своего Адама, и показа емоу о дрѣвѣ еже изиде изь рая. И вьзеть Сиѳь, и сатвори огнь вь рѣцѣ рекоме Нилъ оть дрѣва того. И егда сьгрѣши Лоть сь даштерма своима, даше емоу заповѣдь посадити .г. главише и полеваше ихь водою. Вьзрастоше и высь дрѣво вѣлико и красно вь земли Мадїамь. То бо бысть спасенїе вѣроуюштимь вь нь. И на томь дрѣве распеть се благоразоумни разбойникь одесноую Господа.

О дрѣвѣ .г. вь томь распе се невѣрни разбонникь.

Ѥгда беше вь врѣме потопа, тогда изнесе вода потопна дрѣво животвореште, и ста при рецѣ Мерстѣи. И ѥгда Моуси изведе сыны Исраилѣви и потопи Фараона, и не бысть уто питы. река бо Мерра горка беше. Моуси сьтвори молитвоу ка Богу и вьзе три проути оть дрѣва. и сьтвори на водѣ крестообразно, ꙗко же показа ѥмоу аггель Господьнь, и рече: „спаси Господи люди свое, и благослови достоанїе свое“; и вьдроузы вь водоу горкоую, и бысть блага вода оть дрѣва того. И посади ѥго Моуси при водѣ, и вьзрасте дрѣво красно и велико, имоуштн висотоу и лепотоу великоу.

И ѥгда Соломонь дрьжаше неуать Господню, и обладаше дѣмони страхомь Господа нашего Исоуса Христа, и сазда домь божїи свети Сїонь, тогда принесоше дрѣво иже посади Моуси. При Їордане реце хотехоу поуиноути. Споводникшоу се Їорданоу, и вазамши дрѣво и вь водѣ оугльби се вь глубиноу. Соломонь вь неуали прѣбысть. И ѥгда хотѣше домь божїи покрити свети Сїонь, вь глубине прѣбысть дрѣво три лѣта. И приде моужь именем Ѥлисеи, хотѣше дѣло себѣ дѣлати, испаде ѥмоу секира вь Їордань, Ѥвиде же Ѥлисеи вьзети секироу, и обрете ю вь дрѣво вьглубши се. И пришадь повѣда Соломоноу цароу. И посла принесоше то дрѣво. И премѣрише ѥго ка цркви, и не приеть се. Ка олтароу приложише ѥго, ꙗкоже видѣше много знаменїа творить. На томь дрѣвѣ распеше невѣрнаго разбонника о шоую Господа нашего Исоуса Христа.

О дрѣвоу праведнаго разбонника како принесе се.

Паки повѣдаше Соломоноу: вѣмо дроугое дрѣво вь земли Мадїамь. И то дрѣво много знаменїа творить, и мно-

гиль спасенїе дасть, и велико свете нарицеть се. И того Соломонь рече: поидѣте принесете его. Поидѣ Соломонь видѣти древо, и рече посешти его. Людие иже древо стрежахоу сь сльзами вьпиахоу глаголюште: О Соломоне цароу, что твориши! не посѣщи мироу светилника, то есть древо животвореште. О Соломоне цароу, то есть древо спасенїе вьсѣмоу мироу, и просвѣщенїе. О Соломоне цароу, то древо ест адоу раздроушитель, и Адама изводить, яко же рекошѣ пророци. Разоумеи гдѣ роди се таково древо, гдѣ главнѣе порастоше вь таковоу красотоу и висотоу. Что не помниши яко Богь на томь древоу знаменїа творить: Соломонь рече: вь истиноу светое есть, и того ради принесоу его ка светомоу храмоу божию. И пороуши древо, и принесе его вь Їероусалимь. И премѣри ка цркву, и не приеть се. И положи его ка олтароу на земли. Люди, еже вѣроуюшти вь древо, придоше палчоуштн седѣхоу, позирающти древо и целоуюшти его. Севила чоувши о древѣ и придѣ видѣти его, и седѣ на древо глаголе: понеси ме вь царство небесное. И пригорѣ задница еи, опали ю яко огнь. Севила отскоуи оть древа и рече: о трьблетое древо! Люди еже стрегоуши древо единогласно вьси вьпиахоу: о трьблаженое древо. И Соломонь рече: на томь древоу распети се хоштеть Господь. И вьздвигоше древо оть земле вь мѣсто позорно. И приходдахоу вѣрни и поклапяхоу се емоу. И оба древа ва едино мѣсто поставше. Соломонь рече: о велико чоудо се, изобрѣтохь двѣ древе вишѣ бо вьсего свѣта соуть, и красна вьсѣхь, и знаменїа творить, а не могоуть покрити домь божїи, емоу же слава вь вѣкы аминь.

О дрѣвѣ ѵьстномоу на нѥмже Христось распеть се.

Призва пакы Соломонь дѣмони, вьпроси ихь: скажите мнѣ ѥда гдѣ ѥсть дрѣво да покрию цркови божїню. Они же рѣше: вѣмы прѣѵоудно дрѣво, и красно висотою ѥже нигдѣ таково обрѣтаѥть се на земли. Соломонь реѵе: гдѣ таково дрѣво ѥсть. Они же реше: прѣдь дверьми раискими, вь Єдемѣ. Соломонь царь реѵе: каково то дрѣво ѥсть? Дѣмони реше: ѵоудно ѥсть, подобїа сихь дрѣвесь ѥсть и листвнемь и вьзрастомь, и ѵоудеса творить. Седмицею на трое раздѣлѧѥть се, и пакы вь єдино сьставлѧѥть се. Страшно намь ѥсть гледати, и о нѥмь глаголати. Соломонь реѵе: колико мѣста далеко ѥсть оть Їеросолима до Єдема? Дѣмони рѣше: ѩко ѥсть папришть .н. тисоуштъ. И повелѣ имь принести ѥго сь ветвамь и корѣнемь. Дѣмони реше цароу: страшно намь ѥсть зрѣти ѥго, и не смѣѥмь приступити и принести. Соломонь царь сь гнѣвомь реѵе имь: заклинаю ви вь име сьтворшаго небо и землю, поимете сь вѣтвами и кореномь ѥго принесете здѣ. И принесоше главоу Адамовоу бь корѣне дрѣва. Видѣ Соломонь дрѣво оудивии се красоти и висоти ѥго. Дрѣво же принесоше вь свѣтїи Сионь. Премѣри ѥго, и прѣхождаше више мѣри. Ѥгда вьзнесоше на црькви, недоста мѣроу. И оскрбѣ Соломонь, и реѵе: владико цароу небесны, аште и недостоинь ѥсамь ни цара ме ѥси поставиль, ѵто виждоу три дрѣва иже обрѣтохь на земли ѵто творѣть ѵоудеса велика и дивлю се о них ѩко ѵоудна соуть, и сахранихь и приложихь ка светомоу олтароу твоемоу пред црквенимь двѣрми и виждоу ѩко твою славоу ждоуть твоего пришествїа ка ѵловѣкомь, милосрдїа ради милости твоее, ѩко ѥдиного дрѣва соуть каса трїи дрѣва.

Како обрете се Адамова глава вь корене.

Глава же Адамова вь корене дрѣва стоꙗше на краи Ієросолима и нико вѣдѣше о неи. Вь ієдинь же дьнь изыдѣ Соломонь царь ловити. Ієдинь рабь его носеште горню свитоу, и отделн се оть него. И бысть воура велика вь незапоу. И видѣ пештероу и вниде сь светою. Ієгда воура прѣста, реуе царь: гдѣ сьхрани ризоу мою, и како не окоурень ієси? Реуе отрокь ка цароу: обрѣтохь пештероу уоудноу, и мне мнить се ꙗко оть кости беше. Пришадь царь и позна како ієст глава Адамова вь корѣнѣ дрѣва принесена. И поклони се главѣ и реуе: поклаꙗю се ꙗко прьвозданикоу божїи, и ваздвиже камень, и оудари вь главоу и реуе: побиваемь те ꙗко прѣстоупника законоу. И тако вьсѣмь заповѣда творити вь Ієросолиме, и вьси мимоходѣштимь оть касѣе ..... (продужење на л. 32*а*, сад. пагин.) земле. И сьтворише Лифострото, ієвренски Голгота, и тоу Жидовѣ Христа приведше на пропѣтие, и крьсть уластьни тоу, вьдроузише, и оть крьвы Господне Адамь крьсти се вь име отьца и сына и светаго доуха и нинѣ и присно и вь вѣкы вѣкомь.

Тальь ієже ієсть: отьче нашь иже ієси на небесехь да светить се.

Ино ієсть молба ино молитва: молба ієсть обештаніе некое ка Богоу, сирѣуь оброкь, ꙗко же обештаеть се: непити врѣме или постити се, или дати неуто Бога ради и инѣ такова; молитва же ієсть прошеніе благихь вьсѣхь. Отьче же рекше ꙗвляеть каковомоу сподобиль се ієси благомоу сынь божїи бывь. Рекшоу же на небесѣхь сказа тебѣ отьчаствие твое и домь отьца твоего. Лите бо хоштеши отьца Бога имѣти на небеса вьзыран, а не на землю, ꙗко бесловѣсни скоть. Не глагомеши: отьче мои, нь

отьче нашь, ꙗко вьсѣхь да имаши ꙗко братїю, єдиного отьца чеда.

Да светить се име твое, сь рече: сьтвори нась светѣ'хь даже намь светит се и славить се име твое; ꙗко же и хоулить се зльхь ради моихь дѣль, тако и славить се Богь добрихь ради дѣль нашихь.

Да придеть вьскресенїе и соудь, да боудеть воля твоꙗ ꙗко на небеси и на земльи, ꙗко же аггел рече волю твою на небесехь твореть, тако и на земли даждь намь волю твою творити.

Хлѣбь нашь насоуштини даждь намь дьнесь, ньсоуштинїи глаголеть иже єсть соуштьствоу нашемоу, сїи рече єстествоу нашемоу потребна на оукрепленіе; дьнесь прессецаеть же оутрьшнее попеченїе. Тѣло же Христово' хлѣбь єсть соуштаства нашего; о нѣмь же молимь се неосоуждено причештати се.

И остави намь дльги наше, ꙗко же и мїи оставлꙗемь дльжникомь нашимь. Понеже бо и по крьштенїи сьгрѣшаемь и молимь се оставити намь обаче же тако имать оставити. ꙗко же и ми оставлꙗемь: аште бо зло помнить не оставлꙗеть, аште вьздаемь зло за зло неоставлꙗеть; нась бо имать Богь образь, и ꙗко же мы творимь ближнемоу тако и онь сьтвори намь непреложно.

И не веди нась вь искоушенїе; немоштни соуште мїи человеци, того ради не подобаеть намь прѣдавати се волꙗю на покоушенїа, нь вьпадшиль вь напасть молити се непогльштеномь быти искоушеннемь, нь оть Бога помощь и трьпѣніе приети, иже бо побѣждень боудеть и погльштень искоушенїемь ть вьведѣн бывь вь пропасть напасти, вьпадши же и побѣдивь изыдеть, вѣнцемь славѣ достоинь єсть.

Нь избави нась оть лоукаваго; не рече бо избави нась оть лоукавихь человекь, не они бо намь зла

твореть, нь лоукави подвизаеть ихь, и нань о нѣмь пакостити; его ради не чловѣкь нь лоукавы ихь бѣсь ненавидѣти и клети ихь подобаеть.

Ако твое есть царство и сила и слава; подвизаеть здѣ нась и дрьзновеніе даеть оупованіе крѣпко имѣти, ако царь есть отьць нашь и силань и славань, даже и мы оуповаюште вѣрою несоумненою лоукаваго врага побѣдивь и прославивь се на послѣдакь, егда комоуждо по дѣломь въздати имать. Аште бо оставитѣ чловѣкомь сьгрѣшенїа, оставить и вамь отьць вашь небесній. Пакы зде неваспомнинати зла, оучить нась ни въздавати о сихь соупротивна, въспомнинаеть же нань отьца, даже оусрамивь се его и не звѣро образити се таковаго отьца чеда соуште бывша.

О езицехь.

О езицехь. Соуть .ов.; и поль правовѣрнихь. .е.: Сирьяны, Иверн, Блгары, Грьцы, Роусн. И вь тѣхь имоуть .д. книги правовѣрьнихь: сирьянска, иверьска, бльгарьска и грьчьска. Полоувѣрнихь .вı.: Фроузи, Оугри, Аллманы, Армениаковыти. Индиани, Саси, Леси, Чеси, Хрокати, Нѣмци, Зихы. И книгы имоуть .е. Фроушка, Аллманска, Оугрьска, Чешка, Ермєнска. По техь езыцехь .иа. чатоуть Богородицоу и рожденїе ие. .ка. невѣрно до конца, и книги ихь .д. евренска, сьракниска, аркадьска, тирьска, сїи реу агаренска.

Оть рождьства Христова до Константина цара и Елени .тие.

Оть Константина до Кирила философа оучителя словенскаго, и Меѳодїа брата его епископа .фмв. лѣть.

Оть Кирила до светаго Савы .сп. лѣть.

Оть Адама .хи. лѣть.

Вьпрось. Когда сьзда Бог Адама?

Отвѣть. Ꙗко слово сьзданїа вь шестыи дьнь сьздаваеть Адама.

В. Колико лѣть сьтвори Адамь вь ран?

О. Ѵас .ѕ. ка веѵероу бо ськри се, ꙗко же пишет се, пошеже дїаволь женѣ пошьпта, абые не трьпѣ зависти; Богь бо ѵловѣка на испльненїе отпадшаго аггельскаго ѵина сьда.

В. Кто прѣжде вьсѣхь именова Бога на земли?

О. Авлимемь ꙗко дїаволь рекь женѣ: ѵто ти реѵе Богь оть сего сьда неснеждь'.

В. Кто не роднвь се оумрѣть?

О. Адамь.

В. Кто сьстарѣвши се вьиндѣ пакы вь ѵрѣво матере свое?

О. Адамь оть земле бо сьздань бысть, пакы вь землю вьиндѣ оть ше еже вьеть бысть.

В. Кто показа Каиноу оубити брата своего не вѣди ѵто есть сьмрьть?

О. Дїаволь вь снѣ показа емоу камень рекь: оудары сь симь брата своего, и оубиеши его, еже и сьтвори.

В. Кая соуть седьмь отмаштены Каиновѣх ꙗко реѵе Богь: вьсакь обрѣтаен Каина и оубывае .з. маштенїи раздроушить?

О. Оубывь Каинь брата своего, прьвѣе оубо Бога прогнѣвае, второе же отьца оскрьбы, третие матерь обесѵедствова, ѵетврьтое брата оуби, петое крьвь пролїа, шестое землю оскв(р)ни, седмое ада обновы.

В. Когда оумрѣть единою ѵетврьта ѵесть мира?

О. Егда оуби Каин брата своего.

В. Колицемь лѣтомь бѣше Ное егда сьтвори се потопь?

О. Петимь стомь лѣтомь.

К. Колико врѣмене сьтвори Ное въ ковчезѣ?

О. Мѣсець петь.

К. Когда възрадова се мирь вьсь вакоупѣ?

О. Єгда изыдѣ Ное ис ковчега сь єже сь нимь дроугомоу великомоу соуште животномоу нимала.

К. Колико лѣть работаше синовы Израилеви въ Єгипте?

О. Четири ста лѣть.

К. Колико лѣть сьтвори Моусеи ꙗко да избавить Израилтѣне оть землꙗ єгипатскїе?

О. Четири десеть лѣть.

К. Колици прѣидоше морѣ сь Моусеомь?

О. Шест сать тысоуштъ прѣидоше.

К. На колико раздѣли се морѣ?

О. По пророцѣ на .вı., ꙗко да коеждо колѣно свои поуть ходить прѣходѣ морѣ.

К. Вьчловечеиїе божїе вь кои области бысть?

О. При Авгоустѣ кесари.

К. Кꙗ жена обрете се на рождьствѣ Христовѣ ꙗже мѵро ськрившїа?

О. Сьломыи.

К. Откоудь бѣше мѵро єже помаза Марїа ногѣ Исоусовѣ и испльни се домь оть воніе мѵра?

О. Єгда роди се Господь нашь Исоусь Христосъ и оми се баба възамши помивѣнїе, вьлїа сїе въ сасоудь и погрѣбе ѥ вь врьтѣ; и єгда благоволи Бог, по тридесеть и трѣхь лѣтехь откри се мѣсто и ꙗви се сьсоудь и испльни се мѣсто оть воніе мѵра, ꙗко чоудити се пастироу, и поискавь обрѣте сїе и изеть оть землꙗ неразоумѥе что єсть по изволеніїю божїю обрѣте се Марїа възсть сїе и сахраны до дне оного єгда вьиидѣ Исоусь вь домь Симона прокаженаго.

В. Когда вьскрссе Христось?

О. .ке. Марта мѣсеца дань недѣлы прьвыи; вь таже и ѕаѵеть се вь прѣсветеи Богородици, вь та же и вьскресе, того ради глаголеть се Господска куропасха.

В. Колико соуть мироносиць?

О. Соуште трїи: едина Фарисеова, дроуга Лаѕарева, третїа иже на вечери помаѕавши Господа миромь.

В. Кто прободе Господа на крстѣ?

О. Логинь .ри. воиномь наѵелникь, И распе Господа, и поѕна иако сынь Божїи есть Христось и отврьже се вьѕети срѣбрникы еже даше Иоуден воиномь ськрити Христово вьскрѣсенїе. И иде вь Кападокїю отврѣть се воинства, сь двѣма инеми и проповѣда Христа и отсѣкоше главоу емоу сь обоима воиома его.

В. Что отпадѣ дїаволь, глаголю нѣци иако не поклони се Адамоу?

О. Нѣ боуди то. Прѣжде Адама отпаде сьманль (!) ѕаше равань Богоу творе се, реѵе: поставлю прѣстоль мои на облаце. Сїе реѵе врьхоу горь, и вьспримоу ѕемлю и морѣ, и вь поднебесная, и боудоу подобань вышнемоу. И сьвржень бысть оть лика аггелскаго.

В. Каква есть доуша ѵловеѵа?

О. Доуша есть Богь силоу и животь давы тѣлоу грѣати и одушевлати божаствною топлотою; тѣло же кань и ѕемма есть, аште не бы Богь даль силоу и животворне одоушевлено. И ѕрак еие бѣль иако свѣть, раѕоумань же есть доухь и лагькь и прѣмоудьрь вѣлы, тыхь и ѕѣло смѣрень и кротькь; сьдѣлань вь невидимихь беспеѵално выше повѣсти имѣе. И иако сльнце имать ѵловѣкь свою доушоу; дѣлы благилы сию вьѕраштае и ѕѣло любима аггеломь есть, и Богоу мобаѕна есть, и иако желеѕо егда ва огню есть, огьнь есть, и косноути се ничто же можеть, дондеже истоудисеть. Доухь вь страсе божы живѣи, доуша

огнь ѥсть тело прѣеть и животворить вь посте и молитве. Каснеште, доуша оть светаго доуха просштаеть се. Изь начела несквьрнна ѥсть и ꙗко младѣнцы матерныма роукама носими тако и доуша аггелскымь роуками носима. Ѥгда же вь житїе вьздаеть се омрачають се сьгрѣшающте, и ѥлико вьходѣть вь глбинноу грѣховноую, ꙗко врани урьни бивають. Исходѣште оть тѣла ꙗко прьтиште раздьрано бивають, остроуплени и растлени соуть.

В. Что ѥсть вѣкь сь?

О. Бог оубо присно бѣше сь словомь своимь и доухомь, и слово ѥго сие вьсѣ сьдѣла и на дѣло вьса привѣде. Вѣкь оубо доухь ѥсть многообразань и чоудьнь сѣдиными знамениими прѣходить и времениими четирми окроужаемь. По сѣмь приеше аггелы и чловѣци ходити и ови оубо начело приеше ѥже шаствовати, Господь же животь намь дарова. Поуть же ѥго и шаствие начело оубо имать, а конца вѣкь не имать.

В. Прьвое или второе сьзданїе божїе кое ѥсть?

О. Прьвое сьздание вѣкове соуть показаше се тако, таже вышних воинства. Понеже бѣсплтнь ѥсть вишны, бесплтныхь прьвѣе мисльни же и невештестини сьдѣла мирь. Сьдѣла бо иного образны доухь вѣковь вьсѣхь и вьзе оть землѣ тѣло, а прѣчистие сили небесние оть саставленїа сьдѣла прьвѣе херовыми, тьже серафими, прѣстолы господства, начела власти силы, по сихь аггелы горныхь силь: Михаиль же и Гавриль, Оуриль и Рафаиль Сыманиль (!) же прьвы бѣше бесплтнымь силамь, и савръжень бысть зане вьзнесе се глаголе: поставлю прѣстоль мои на облацѣхь, ꙗко да исполнить се оть чловѣкь, чинь аггель божїихь, ꙗвѣ ѥсть ꙗко вьторое вышни чиновѣ сьтворени выше.

В. Иже о светеи тронци ѥдиносоуштиеи, о отци и сыне и светемь доусе, како три имениитх вь ѥдно сьвакоуплаюють се?

О. Ꙗкоже оубо доуша оумна и словесна и хидателна ѥсть и нинь ѥсть доушевни сьставь нинь же оумны, нинь же словѣсны, ꙗко мню и о божьствѣ обрѣштаеши отьца Бога, оумь, доуха, слово же ѥдинороднаго сына ѥго; тринь симы сьставы Богь ꙁринь ѥсть, и проповѣдоуемь боголѣпно.

В. Чловѣкообразно ли ѥсть божастьвное или сьматраеть се?

О. Не боуди то; никтоже видѣ ѥго, и како исповѣсть образь ѥго, видѣже се множицею Богь избраниь ѥго, прѣобразоуе себѣ противоу силѣ, таштештинь се выдѣти ѥго, никто же бо можеть выдѣти Бога ꙗкоже ѥсть.

В. Како ѥсть Христось и Богь и чловѣкь, имее ѥдиноу ипостась, ѥдинь же пакы сынь соугоубь ѥстьством, нарицаеть се двѣхотѣни имее?

О. Слово божїе, ꙗко же рече Їоань богословь, плоть бысть и васѣлы се ва ны не изменн се ѥже быти Богь, ни да не боудеть нь Богь си и слово бысть чловѣкь, по истинѣ сьхранме и по вачловечени божьство; ꙗко же ледь и вода двѣ имени соуть, сьтопливь се ледь ѥдино ime вода ѥсть, синь образоинь и Богь слово, и Бог и сынь чловѣкь нарицаеть се; доидѣже вьлоти се Богь слово проповѣдаше се, по вапльштени же и Богь и слово и сынь чловѣкь нарицаеть се.

К. Небо видимое что или врьхоу себѣ покривающе ѥго?

О. Ꙗкоже бо облаци множицею видѣть се покривающе ѥго сицѣ и врхоу покриль ѥсть прѣвышних ѥго.

К. Оубо колико ѥсть небесь?

О. Рече Моуси вь сѣни сѣдѣштинь Иоудеомь: вь начелѣ сьтворы Богь небо и ꙁемлю; ѥдино небо видимое глаголеть апостоль Павль: Богь рече вѣсть васхиштена бывша чловѣка таковаго до третїаго небесе и оубо подо-

баеть послоушати сего новаго законодавца, новие благодати сказателя.

В. Что ієсть врьхоу небесь?

О. Врьхоу васѣхь мисльныхь силь ієсть Богь; о десноую ієго седить Христось на прѣстоле висоцѣ и страшие. Яко мльнїа сь благооухание же ихое сладуание исходить оть ієго, прѣпитаюштеіе всѣ небесніе силы чиновь. Прѣжде же ієго ієсть аерь сьпрѣды яко зрьцало. и васходить на висотоу бесконачноую, и на ніемь ієсть божьство; тѣмь же оубо висота она конца не имать.

В. Наїа и Ієнохь и Їоань богословь живи ли соуть?

О. Наїа живь ієсть на землы и никто же познаваеть ієго. И Ієнохь живь ієсть и по срѣдѣ многыхь прѣбываеть и никтоже познаваеть ієго, такмо прилежи Богоу правостию. Живь ієсть Їоань богословь и ієсть вь мирѣ яко висерь по срѣдь кала. Оставлень бывь ієже быти вь пльти вь образь Исоус-Христовь ієже оцѣштаты грѣхы наше ієже отвраштати праведны ієго гнѣвь, ієгда оумножеть се сьгрѣшенїа наша. И мнозы оть праведныхь выдѣше ієго, нь не обьавише ієго за невѣрьство и за злобоу чловѣчьскоую. Сы трые житы имоуть до скончанїа вѣка. и са Антихристомь бравше се побѣдѣть моучительство ієго, и тако моученїа вѣнцемь оувезоуть се оть Христа Бога.

А по зимию сице аггель Господьнь послань ієсть на змїа сирѣчь дїавола. ієгда хоштеть изити изь гнѣзда своєго врѣдити или оубити чловѣка, зрить Богь сь выше, и яко чловѣколюбьць не хоштеть оть дїавола оуязвленоу быти чловѣкоу, посилаеть аггела мланиєю сьжешти дїавола. Дїаволь же вь сицѣ вьздвизаеть се на вздоухь. бѣжить оть страшнаго грома и мльние, таштить се и на чловѣка обѣсити се, мнѣ оканы, яко спасеть се. Господь же даль ієсть знаменїе Сифоуноу, мльноносномоу аггелоу, идѣже постигнешин ієго тоу оуби ієго, аште и на чло-

вѣка прибѣгнеть, азь раба моего болшемоу оутѣшенню сподоблю.

В. Сльнцѣ каковѣмь образомь ѥсть?

О. Вь начеле рече Бог словомь, и бысть, и ѥсть ꙗко огнь вештьствьнь оть Бога, вьжнзаемь окрьсть и неоугашаемь и величаство имать ꙗко вьсѣе земле, нь заше отьстонть висотою оть земле, мало видить се. Аггели бо божїи имоуть седалишта по срѣдѣ ѥго, и словомь сили ѥго повиноуеть се и идѣть право поутнимь чиномь ка западоу, скоро шаствоуе днемь и ношьтню. Пришадь ка западоу сьходить оть тврды на рѣкоу соуштоу оть твръды; на ѩен же ꙗко комара оутврьди се, сходить и шаствоуеть по васоу ношть севѣрние страны ка вастокоу пришад на твръдь небесноую вьшадь, творить свое шастване на прьвы чинь.

В. О послѣдинхь днехь и кончини вѣка?

О. Сваши начело болезнамь. Вьздвигнеть Господь Бог цара оть иштетн, ѥмоу же име Їоань. И пондѣть правдою многою, и прѣстанеть вьсака брань, ꙗко же ва дни Ноевы вь мире и беспечалы о земльнихь прилежеште. По сихь обратить се на вастокь и смѣрить агарини сини, хоули ради Господь прогневаеть се на ѩе. И ваздвигнеть Господь цара грьчьскаго на Агаране, и погоубить ихь до конца. И ваздвигнеть Господ цара грьчьскаго и Ѥгипть приметь, и покорить Фроуги и покорить врагы свое, и царьствоуеть лѣть .лв. Дани не приметь, цркви ваздвигнеть, не боудѣть обидима ни обидѣштаго ка то врѣме; страхомь смѣрить касе беззаконие творештее, и открьзеть землꙗ скровишта и иштн боудоуть ꙗко и богати.

Царьство .в. Прѣшадь добромоу скиптроу, тогда вьстанеть люти Аранль Ханхостие, сынь беззаконїа, и царьствоуеть .г. лѣта и поль, и сьтворить беззаконїа велика, ꙗко да бракоуеть отьць дьштерь, а сынь матерь, урьнице ка урьнориздицамь, и попоке осквьрьнить ꙗко роугатель зако-

ноу христианскомоу, брать ка сестре, и оскврьнеть се васи чловецн блоудомь. Тогда прогнѣваеть се Господь и повелить громомь и млнїамь нздавати се на землю, и опалить огнїемь многы грады и домовы. Горѣ тогда чловѣкомь! гнѣвь бо Божїи сьнидеть на вселенноую.

Царьство .г. Ѥлаинско, Господа Христа отрицаюшта се и крьста частнаго и црькви сьжежеть и прѣдають се на моученїе многи Христа ради, и блажени боудоуть. И вастанеть брань на земли, и скрьбь и тоуга на вьсехь чловецехь. Оть Господа страхь и троусь и попаменне огнїемь оть небесь, ꙗко млны зракомь; и змїами испльнить се тогда земля ꙗдоуште чловѣкы на безаконы живоуштее.

Царьство .д. Сьмирить землю и вздвигнеть црькви разорѣние и люди, и распростреть се любовь божїа по васен земли, и боудеть радость и веселїе. И то скиптро прѣндеть.

Царьство .е. Придѣть пакы скиптро из Аравие и сьтворить лѣто їедино. Вь Иѥросолиме боудѣ царьство ѥго. и поклонить се частномоу древоу и царьскоую дїадемоу отложь и предасть Господеви Богоу и свою доушоу. идѣже стоиста ноге Христовы.

По сѣмь вьстаноуть .г. цары млади и боуи, и прѣдрьжеть ва ѥдино .рн. дни. По навожденїю дїаволю сьтвореть рать междоу собою. А вьнидѣть ва Солоунь и вооруожить се и саберет силы многие, и мнихи и попове облечеть вь ороужїа ратиа, и сатворить корабы великы, и пондеть на Римь, и речеть: Блажень ѥси Риме. и на тебѣ живоушти, дрьжи вѣроу свою. И вооружить Фроуги и пожелеть дроуги свое. Вторы вооруожить средорѣчие, сьтворить и та мнихи и поповы ороужинкы, и вниидеть ва Александрию и отоудоу поженеть дроугы свое. Третїи вь градѣ седмохьме. Вооруожить и та Фроугы Караманы Армению и вниидеть ва силен градь. — По сѣмь саставеть се на брань и сасьбоуть

се междоу собою ꙗко трава. И оубиени боудоуть трие цари боуи. И пролиеть се грьѵьска крьвь ꙗко дажд, и размѣстить се морѣ крьвию .ві. паприть. Землꙗ вьса опоустиеть, и мали останоуть оть брани тие.

Тогда не боудѣть моужа нароуита, и кацарит се жена зѣло скврьнна вь сѣмь Цариградѣ, ѵародѣа и вльхва Вавоулина дашти. Ва дни иеи боудоуть размирїа и закланїа по домовехь и на поутѣхь: отьць сына, сынь отьца, брать брата, мати даштерь, соусѣдь соусѣда, дроугь дроуга, и боудеть злоба многа и ненависть. И ва црькваxь блоудь и шеги и игры и неѵистота многа. Бога себѣ жена она дрьжеште, и хоштеть брати се сь Богомь, глаголе: се ти Боже, поиеи казидоу на небо да виждоу кто ти иеси сильнеи мнѣ. Тогда оканна светїе Софие сакроушить светоую трапезоу и осквьрьнить и (н)на многа не могоу изглаголати безоуміа иеи. И по сѣмь пошлиеть Господь ꙗрость силою крѣпости своиеи, оубиеть змїа, и повѣлить водамь гласомь страшнимь: казвроуть и погроузеть иего. И сконѵалеть се град сь водою. и сконѵалеть се царство иезыѵьское.

Тогда вьцареть се Їоудѣие, иеже глаголють: вь послѣдие дни казвлагиеть Господь Богь знаменїе на овце, и оудовы расванїие вь иезыцехь, и сакерѣть отриновение оть Исраила вь Иеросолимь, и боудеть Израилю ꙗкоже иегда изыдѣ оть землие Иегупьтьскые. И блажени Павль глагола: иегда придѣть сконѵание иезыкомь, тогда вась Израиль спасеть се. Иполить моуѵеникь реѵе: ꙗко ва пришаствы Антихристовы прьвѣе Моудение прѣмастѣть се. Господь реѵе ва иеуѵели Моудѣомь: азь придохь ва име отьца моего, и не приесте мене; и иже ва свое име придѣть, и того приместе, и ва гресехь своихь оумрѣте.

И ва то врѣме царьство дасть се Римоу и Силею и Солоуноу, оуко конѵини приближикшоу се мироу. и Антихристокоу царьстволу приспевшоу.

Тогда Господь открьзеть врата ва Иидалы иеже Алеѯендрь зазыда на севере. Ѥзици скврьни изидоуть два царя са людьми своими чловѣкоѩдци. Тогда боудеть скрьбь велїа чловѣкомь живоуштиль по васеи землы. Сльнце и лоуна потамнеють и васе стихие скврьниа видѣште дѣема. оскврьнеть божие жрьтвеники и црьквы и светие сасоуди, ѩдоуште псѣ и крьвь чловѣчьскоу пиюште дни .хѯ.

Тогда ѩвить се Антихристь, оть племена Данова скврьнїе жени сьсоудь нечисть сазиждеть ѥмоу Господь Богь, и испоуштень боудеть оть адьскыхь оузь, идеже владика Христось сьшадь свѣза ѥго, и вниидеть ва сьсоудь оуготовани ѥмоу, ѩко да испольнеть се о ѩемь пророчьства. И ѥгда вцарить се тогда начнеть прѣлесть свою показовати иеже рече Їоань богословь, по томь Исаїа иеже оть ѥзыкь црьквы, Илїа оубо и Ѥноохь проповѣдаше прѣлесть того на вѣроующее ва Господа нашего Исоуса Христа вь второе пришествїе. Лютою сьмрьтїю оумроуть христїаны за любовь божїю, и вѣнцы и прѣславны ѩвѣть се прѣд Господомь. Блажени соуть вьси светїи. трьблажени же иже при Антихристе хотеште за Христа моучени быти, прѣвелика бо слава приметь ихь вь бесконьчние вѣкы. Прьвы чловѣцы того пособники побѣдише, си же сьмого сына погибѣли побѣдивше. О каковеми вѣнци оувезоуть се оть Христа Бога! Прьвее оувнеть Илїю и Єноха, по томь Їоана богослова, и веровавшихь владикоу Христа горко оувївлеть, шевеюште се на Господа нашего Исоуса Христа, и погоубить вѣ ѥзыкы. И посметь Господь огнїе агелы и свезаноу бывшоу Антихристоу до страшнаго соуднита. ѩко да приметь соудь о доушахь иеже погоубы. Тогда вьзгласить троуба велми, и вастаноуть мрьтвы истлены, по томь мы живы, ѩко же рече апостоль Павль, ва мгновени ока вь пришествие Господние коупно сь нами вьсхитиль се на облацехь,

творешти волю его. Єлици бо творѣть волю діаволю да плачоуть се зане вазлюбише тмоу, паче свѣта.

В. Коимь єзыкомь соудити имать Богь, и коимь не соудить ны предасть ихь безь испитаніа геенѣ?

О. Єлици беззаконнѣ сьгрѣшише по законоу осоуждени боудоуть. Єдниемь Иоудеомь соудь и христианомь, єлици приехомь и несахраниихомь заповѣди єго, ибо приеше они богопаортаны законь прѣждеваплыштеніа Христова. .ві. тьмь спасени быше оть адьскыхь врать, тамо сьшадшоу Христоу; прочи погибоше. Сие же тмы соуть єже рече Господь: малое стадо ємоу же отьць изволи дати царьство. Отьпадших бо чинь аггельскы .р. тьмь єсть быль пльнь. И оубо оть Израиля избра Богь .ві. тьмь хоштеть же оть христіань до скончаніа вѣка .пи. тьмь избрати, ꙗко да повелѣниемь отьца и хотѣниемь сына и поспѣшениемь светаго доуха мѣсто оно напльнить се отноудоу же ен тамны и омрачены отпадоше бѣсове. И сие .пи. тьмь глаголеть, ꙗко инне овце имамь и тиеми подобаеть привести, и глась мои оуслишаеть и боудеть єдино стадо и єдинь пастирь. — Вьскрести имать Господь васѣ єзыкы, и придѣть Сить, и Авель, и Єнохь, и Ное, и Єнось, и Лоть, и Авраамь, и єлици кроме закона Богоу оугодше. И осоудѣть васѣ єзыкы беззаконіе нечисто живоуштихь, и примоуть по дѣлоомь ихь; беззакони же огню вечномоу прѣдани боудоуть. Законени же вь законе сьгрѣшише за прѣстоупленіе закона соудеть се зане не покаише се, и вѣчьномоу огню прѣдани боудоуть.

О .ві. апостоль. Тогда вьскрьсноуть .ві. апостоль Господны, єже осоудить Иудеє зане же противна дѣати Исоусоу по Моисеокоу законоу не вѣровахомь емоу нь сьблажнихомь се. Апостоли обличають ихь чюдесь ради ꙗже сьтвори Господь по средѣ ихь, и не єше вѣры, и прѣдадоуть се огню вѣчномоу. Тогда оучители єуггеліа горцѣ

осоудѣть повышиие грѣхоу, ꙗко много ѕапрѣштахомь вамь и не слишасте. Тогда и Аарене вьсплачоуть се горцѣ. прѣдаеми погибелы огнꙗ, и никогожде боудѣть помагаюшта имь.

К. Кто ѥсть речено сыновѣ твои ꙗко поворасли масличные и проча?

О. Пресаждають се вѣрны светїнмь крштенїемь и обнавлꙗють покаꙗнемь, и на жрьтвеникь светїе литоургїе прѣсаждени соуть ꙗко сьдовѣ красны оть тмѣ на свѣть.

К. Что ѥсть ѥже Давидь рече: да не прибоудеть тебѣ прѣстоль беѕаконїа сьѕыдае троудь на повелѣнїе и крьвь неповышноу осоудѣть.

О. Прьвее Сьоуль раѕоуме ꙗко Давидь хоштеть царьствовати по нѥмь, и гонꙗше ѥго оубыти и не ваѕмогь. Хотѣ оубити неповинна и крьвы осоудити, и низложи Сьоула Богь, и ваѕнесе кроткаго Давида. И дроугое — ꙗко помисли лоукави Иродь оубыти Христа, и пороугань бысть оть вльховь, и избы младѣнце ва Витлееме.

К. Како бити хоштеть второе пришествие?

О. Ѥгда придѣть страшны чась Господа нашего Исоуса Христа посланы боудоуть .д. аггелы сь чиновы сконлы. и пондоуть на четыры крае ѕемлы и ваѕмоуть твердь и сьвиють. сльнце доуновѣнемь божїнемь погаснеть, и долна сь горнимь обновѣть се. Вьса тѣлеса оть истленїа васкресноуть, и нетленна боудоуть и присносоуштна, ꙗкоже оть вѣка соуштихь вьса выдимаа изменеть се. Богь оть Адама до конца вѣка вьса тѣлесса цѣла и нетленна сьтворить. Тогда сьтворить небо ново и ѕемлю новоу, пошти же тогда не боудѣть, ни видимаго нина свѣта, боудоуть же вьса паче свѣтлости видимне красна ꙗко мѵро благооухаюшта. Си прѣподобны отьць нашь Андреи Христа ради оуродивы бысть, вь лѣта благовѣрнаго царя Лава прѣмоудраго, походивь .ѯе. лѣть вь Цариградѣ оуродоуе Христа ради . . . (фале листови).

II.

ДАМЈАНОВ ЗБОРНИК.

Под бројем 24 налази се зборник 15 или најдаље прве половине 16 столећа у дрвеним кожним корицама на хартији вел. 8 л. 310 л. Добро очуван, само с почетка по нешто фали. Тако од првог кватерниона, који је једини имао 10 листа, остали по 8, фале прва четири, од трећег фали први и последњи, а од петог само први лист.

На 109 л. у дну има овај запис:

Помените же и троудившаго се Дамїана х҃ (за то Дамјанов).

А на 311, коричном листу пише познијом руком: **Сїа книга оть монастыра Хиландара.**

Ево му садржине:

Од првог чланка („Слова“) који заузима 20 л. сад. пагинације, нема наслова, исцепљен је.

Л. 20β. **Къ ть жде дьнь слово преподобнаго отьца нашего Ѥксевиа александрьскаго о сьньстви Їоанна Предтече къ адь. Благослови отьче.** У дну листа: слово .в.

Л. 31α. **Чтениа на въскресение Господне. Дѣяние светые тронце, сьтворено Кариномъ и Никеошемь. Благослови отче!** У дну: слово .г.

Л. 68β. **Иже въ светыихъ отца нашего Їоанна Ѕлатоустаго слово на прѣславное въскресение Господа нашего Їсоуса Христа. Благослови отче!** У дну: слово .д.

Л. 72*α*. Тогожде Їоанна Ѕлатооустаго слово на прѣславноѥ вьскресениѥ Господа нашего Їсоуса Христа. Благослови отче! У дну: слово .є.

Л. 73*β*. Тогожде Їоанна Ѕлатооустаго слово на вьскресениѥ Христово. Благослови отче! У дну: слово .ѕ.

Л. 82*β*. Тогожде Їоанна Ѕлатооустаго слово на светоѥ вьскресениѥ Христово. Благослови отче! У дну: слово .ѕ.

Л. 85*β*. Вь тоужде неделю тогожде Їоанна Ѕлатооустаго на вьскресениѥ Христово оть Лоукы светаго евггелиа. Благослови отче! У дну: слово .н.

Л. 92*α*. Їоанна презвитера слово оть сказаниа евггельска. Благослови отче! У дну: слово .ѳ.

Л. 98*β*. Тогожде Їоанна слово оть сказаниа евггельска. Благослови отче! У дну: слово .і.

Л. 107*α*. Светаго Аѳанасиа, архїепископа александрьскаго сказаниѥ о празнице пасхы. Благослови отче! — Слово .аі.

Л. 127*β*. Светаго отца нашего Григориа писькаго слово о тридневнѣмь вьскресении Господни, и о Їосифѣ Аримаѳеи, и о мироносицахь. Благослови отче! — Слово .ві.

Л. 138*α*. Иже вь светыхь отца нашего Їоанна архиепископа Коньстантина града ѕлатооустаго слово оучительно. — Слово .гі.

Л. 139*α*. Иже вь светыихь отца нашего Їоанна Ѕлатооустаго слово невѣрьствиа ради Ѳомы апостола, и о осезании ребра Господня по пасцѣ. Благослови отче! — Слово .ді.

Л. 148*β*. Вь тоужде неделю новоую слово оть сказаниа евггельскаго. Благослови отче! — Слово .єі.

Л. 157*β*. Неделя .д. Їоанна архїепископа Константина града слово о расслабленѣмь вь преполовлениѥ празника, и иже не соудити на лица. Благослови отче! — Слово .ѕі.

Л. 166*α*. Вь срѣдѣ вь прѣполовлѥнїе праздника Їоанна, архїепископа Константина града, Ꙁлатооустаго слово ѥгда вьзиде Їсоусь вь цркьвь. Благословн отче! — Слово .ꙁі.

Л. 169*β*. Тогожде иже вь светыхь отца нашего Їоанна архїепископа Константина града Ꙁлатооустаго слово ѥгда вьзиде Їсоусь вь светилиште прѣполовльшоу се праздникоу, и о мелхиседецѣ. Благословн отче! — Слово .ні.

Л. 176*α*. Недела .є. Їоанна Ꙁлатооустаго слово ѥгда исцѣли Христось слѣпца, о соудѣ и о милостыни. Благословн отче! — Слово .ѳі.

Л. 197*α*. Иже вь светынхь отца нашего Їоанна Ꙁлатооустаго архїепископа Константина града слово на светоѥ вьзнесенїе Господа Бога и спаса нашего Їсоуса Христа. Благословн отче! — Слово .к.

Л. 203*α*. Иже вь светыхь отца нашего Їоанна архиепископа Константина града Ꙁлатоустаго слово .в. на вьзнесенїе Господа нашего Їсоуса Христа. Благословн отче! — Слово .ка.

Л. 209*β*. Иже вь светыхь отца нашего Єпифанїа, архїепископа кипрьскаго, слово на вьзнесенїе Господа нашего Їсоуса Христа. Благословн отче! — Слово .кв.

Л. 216*α*. Динадоха епископа фотикїнскаго слово на вьзнесенїе Господа нашего Їсоуса Христа. Благословн отче! — Слово .кг.

Л. 220*β*. Слово на вьзнесенїе Господа Бога спаса нашего Їсоуса Христа. Благословн отче! — Слово .кд.

Л. 226*α*. Иже вь светынхь отца нашего Їоанна Ꙁлатооустаго, архїепископа Константина града слово на светоую петидесетницоу. Благословн отче! — Слово .ке.

Л. 236*α*. Тогожде Їоанна Ꙁлатооустаго слово оть сказанїа еуггельска. Благословн отче! — Слово .ѕ.

Л. 243β. Тогожде Їоанна Ѕлатооустаго слово о свєтѣмь доусѣ на .н.-тны дьнь. — Слово .кѕ.

Л. 252β. Тогожде Їоанна Ѕлатооустаго слово вь петидесєтницоу. Благослови отує! — Слово .кн.

Л. 259α. На сьшьствиє светаго доуха слово. Благослови отує! — Слово .кѳ.

Л. 266β. Касиана єпископа исаврїискаго, града Селекькиє, слово о томьжде. — Слово .л.

Л. 270α. Светаго отца нашего Прокла, архиєпископа Царнграда, слово на петидесєтныи дьнь. Благослови отує! — Слово .лл.

Л. 272α. О светѣмь доусѣ слово на петидесєтныи дьнь. Благослови отує! — Слово .лв.

Л. 290β. Светаго отца нашего Ієвсевиа, архиєпископа града Александриє, слово о светѣи недели. Благослови отує! — Слово .лг.

Л. 297β. Иже вь светыихь отца нашего Їоанна Ѕлатооустаго, архїєпископа Константина града, похвала вьсѣмь светымь. Благослови отує! — Слово .лд.

Л. 310α. Напомена у који ће се дан које од ових „слова“ читати:

Вь соуботоу Лазаревоу слово .л. и .в.

На вьскрьсениє Господниє слово .г., .д., .є., .ѕ., .ѕ., .н., .ѳ., .і., .аі., .ві., .гі., се же есть пооучениє.

Вь неделю Ѳоминоу слово .ді., .єі.

Вь неделю мироносиць слово .ві.

Вь неделю .д. о раслабленомь слово .ѕі.

Вь средоу преполовлениа праздника слово .ѕі. и .ні.

Неделю .є. о слѣпци, слово .ѳі.

Вь четврьтькь, на вьзнесениє слово .к.. .ка.. кв.. .кг., .кд.,

Вь неделю .ѕ. слово .лг.

Вь недѣлю .ѕ. на сьшьствиѥ светаго доуха слово: .кє., .кѕ., .кѕ., .кн., .кѳ., .л., .лл., .лв.

На всѣхь светихь слово .лд.

Нас овде интересују само два чланка (други и трећи) о којим је била реч у претходном зборнику. Текст је овде у опште јаснији и бољи, а попуњен је и првим. То што је дометнуто стављено је међу две звездице. Варијанти који се нису дали сложити стављени су у примедби.

Од првог чланка (слова Јевсевијева) фале овде два листа, то је попуњено из првога.

Вь ть же дьнь(1) слово преподобнаго отьца нашего Ѥвсевиѩ александрьскаго о сьшьствии Їоанна прѣдтечє вь адь. Благослови отьче!

Вьѕлюбленїи, добро ѥсть решти какво ѥсть благовѣштениѥ Їоанна прѣдтечє вь адѣ, и како ѥго вьпро(2) . . сише соуштн вь адѣ. Бѣ бо посылаль Їоань оученикы своє ка Господоу глаголѥ: ти ли ѥси грѣди, или иного чаємь? ꙗко не вѣды ѥго глаголѥ: како не вѣдше ѥго. а прьстомь каже, глаголаше: се агнець божїи вьѕемлѥи грѣхы вьсего мира, и пакы: аѕь вы крьштаю водою. посрѣдѣ же вась бѣ ѥгожє вы не вѣсте, ть вы крьстить доухомь светимь и огнѥмь, не тогда бо оувѣдѣ ѥго да не боудеть. Нь слиши страшноую тайноу, понѣже ѕдѣ бѣ Господьи прѣдтеча, хотѣше и вь адѣ прѣдтешти ѥмоу. И бо вь адѣ соуштїи хотѣахоу вьпрашати ѥго о Господи: придет ли извести нась или ны? И не вѣдѣше что отвѣштати хотѣше имь. Сего ради вьпроси ѥго: ꙗко ти ли ѥси грѣди да шадь от-

(1) Суботу Лазареву, како се види из напомене на крају књиге.

(2) Одавде почиње текст из првог зборника.

кѣть принесеть. Тогда Иродь вь тамници оусѣкноу Їоанна. Скончавже теченїе свое прѣдтеча Господьнь, и сниде вь адь. И познаше него соушти вь адѣ. Тоу бѣше Авраамь, и Исакь, Іаковь, Исаиа, и Давидь и васи светїи пророци. Вапрашаху Їоанна о Господи глаголюште: Идѣт ли скончати пророчьство наше о нѣмь, и избавити нась, или не хоштеть сьмрьти вькоусити нась ради? Пророци же крепляхоу се глаголюште: ꙗко сьмрьть ѥсть ѥмоу вькоусити; разоумѣхомь бо мы хотѣшта быти, и тако прорицахомь вьсемоу мироу. Отвѣштак Їоань рече: молю ви, повѣдаите ли что прорицасте, да слишавше подвиженши коудоу. Отвѣштавь же прьвы пророкь Давидь царь и рече(1): азь разоумѣхь, ꙗко без мльвы и тихо сходить с небесе и рѣхь: снидеть ꙗко дьждь на роуно. И Исаиа рече: азь разоумѣхь, ꙗко оть дѣвы хотѣꙗше родити се, и рѣхь: се дѣвица вь чрѣвѣ приметь и родить сынь, и нарече се име ѥмоу Емманоуиль. И дроуги отвѣштавь рече: и азь разоумѣхь ꙗко вь двою на десете патриархоу хотѣꙗста .вї. оученикь слоужити ѥмоу, и рѣхь: вь отьць твоихь мѣсто быше сынове твои. И дроуги отвѣштавь рече: азь дѣла и чюдеса, ꙗже хотѣаше творити, разоумѣхь и рѣхь: отврьзоуть се очеса слѣпиць, и оушеса глоухыць оуслишеть. И дроугы отвѣштавь рече: азь разоумѣхь ꙗко оученикь ѥго хотѣаше прѣдати [Їоудѣоць], и рѣхь: ꙗдыи хлѣбь мои вьзвеличиль ѥсть на ме ковь. И дроугыи рече: азь разоумѣхь, ꙗко на .л. сребрьницѣхь хотѣаше прѣдати и, и рѣхь: поставише цѣноу ѥго .л. сребрьникь. Исаиа же пакы рече: ꙗко на соудиште хоштет ведень быти и рѣхь: самь Богь на соудь придеть сь старци людьскыми. Отвѣштавь же Иреміа рече: азь разоумѣхь ꙗко на древѣ хотѣꙗхоу ѥго распети и рѣхь: придите и вьложиць древо вь хлѣбь ѥго, и

(1) Одавде настаје опет Дамјанов зборник.

гонєзнмь живота єго. И дроугы отвѣштавь реуе: азь разоумѣхь ꙗко вь гробѣ хотѣꙗхоу єго положити, и рѣхь: положише ме вь ровѣ прѣисподнємь вь тьмныхь и вь сѣни сьмрьтнѣи.

Си же пророком глаголюштємь и веселештем се о благовѣштени прѣдтеуевѣ, слышавь Адь глаголы нхь, реуе вь диꙗволоу: о комь глаголють си высокомысльнїи? Кто же ли єсть, иже тако радость творе имь? О кымь же ли благовѣстоуєть имь, не вѣмь, тькмо виждоу вь нихь великоу радость. Отвѣштавь же диꙗволь глагола ємоу: ничесо же не оужасаи се вь ємь, не бои се глаголь нхь, и не брѣзи нхь веселити се имь. Їоань сь Крьститель єсть и великоглаголивкь, ибо єгда бѣ на земли, велиꙗ свѣдѣтелство ваше о чловѣцѣ тоимь, †и много зла сьтвори мнѣ†, и глагола вьсемоу мироу, ꙗко сь єсть хотеи избавит и вьселеноую. Ны вьиидохь азь вь Родиꙗдоу (1) женоу, сьвѣтиницоу мою и наслѣдьницоу, и тою прогнѣвахь цара, сего на обѣдѣ оусѣкноу и главоу єго дахь отрокованици (2), и ꙗко ꙗвльковь на блюдѣ (3) поиграл. И єго же глаголаше, ꙗко сь єсть хоте избавити исраилꙗ, нь ни сего самого избави. Отвѣштавь адь вь диꙗволоу реуе: блюди, брате, обьходи испытно да не прѣльштена боудевѣ; блюди откоудоу єсть, си бо вси велми радоуют се слышавше о нѣмь; блюди испитно, да не єгда хотеште єдиного приобрѣсти, всего мира лишена боудевѣ; иже не толико боудет ми о лишени, нь и смѣхоу и пороугана боудевѣ. Си слышавь диꙗволь иде вь Нюдеовь, и вьороужи є на Господа прѣбывь же и не отхождаше оть нихь, нь оучаше є на распетиє Христово, а не вѣдѣаше окаꙗныи диꙗволь, ꙗко Господиꙗ сьмрьть всемоу мироу вьскрешеніє боудеть. Абиє же на поутих несытьства обрѣть Нюдоу сотона, научеть тѣм готовыти прѣданіє, и научеть єго

(1) Проднидоу. — (2) дѣвици. — (3) обѣдѣ.

творити любителѧ среброу, тѣмь же и вь Июдеомь глаголаше: что ми хоштете дати, и азь вамь предамь и. Кто не просльзить се на прѣложеніе о глаголѣ семь? Вьзлюбленїи, трепештоуть ми сьстави оудовь, оужасаеть ми се помисль о глаголѣхь сихь. И паки рече: хоштете ми дати и азь вамь приѣдамь и. Како не оутрьпе ієзикь іего; како не доволны бише оустны, како не свезаше се оустны іего; како не оусхоше оуста іего, како не оукеде сьставь тѣла іего вьсь(1), таковиіе глаголи извѣштавшоу. Что хоштете ми дати, рече! Ти что хоштеши вьзети трьовалиіе, они достойна ничесоже имоуть дати. Нь приди и вьпрошоу те, Июдо, чесо ради прѣдаіеши іего? іеда чесо лиши те дроугыхь оученикь? іеда что о нѣмь паче тебе подасть? не тоижде ли благодати обьштника те сьтвори и прѣдаіеши іего?! Пакы іегда прѣпоіаса се лентиіемь и оумы поз оученикомь, такожде и твои омы, іакоже и онѣхь! не лиши тебе ни іединоіе благодати, а ты на прѣданіе вьороужи се. Ть же не вьсхотѣ тебе отлоучити оть оученикь, а вѣды льсть твою предателноую! Кечерати те створи сь собою, и да не мниши іако не вѣдѣіаше твоіего сьблажненіиа, тѣмь же на тои жде трапезе рече: омоуси сь мною роукоу вь солило, ть ме прѣдасть; и не рече ти: вьстани сь трапезы моіеіе, предателю, іако нѣси достоинь іасти сь мною! На трапезѣ бѣ и роука твоіа хлѣбѣ причешталаше се и іадѣше, а доуша твоіа цѣлоу іего сьвѣштаваше. О горе тебѣ, Июдо, что се сьтвори! сребро приіе, а Господа прѣдасть. Сребра ради сьвѣть сьтвори, тѣмь же и епископьство твоіе прѣиметь инь и вь кровѣхь твоихь не боудеть живоуштаго. Тѣхь ради сребрьникь многа блага лиши се, и многа зла достоинь бысть. Тѣхь ради

(1) Кто не василаует се таковиіе дрьзости Господоу оть раба продаваемоу на хоудѣ цѣне? О чоудѣси, како не свезе се іезыкь іего, како не сагорѣше оуста іего, како не оусаше сьстав тѣла іего, таковиіе глаголи изрѣкшоу на своего владикоу!

сребрьникь грѣхь отць твоихь не отнметь се, и безаконнꙗ матере твоюю не оцѣстете се. Тѣхь ради сребрьникь тмы тмами аггель, и тисоуште тисоуштамь архаггель бысть врагь, тьчию єдиномоу диꙗколоу бысть любимь. Сихь ради сребрьникь лика апостольска отлоучи се и бѣсѣхь прнуте се, прѣстола царьска отьстоупи, и славы сьвлѣчесе, и оуже оудавлєнию наложи (1). Что хоштете ми дати, и азь прѣдамь и вамь? И поставише ємоу .л. сребрьникь. О горе тебѣ, Июдо, что се сьтвори! На .л. сребрьницѣхь продаєши небоу и земли творца! Владикоу рабь продаєть! оубо продаєши єго, нь понѣ блюди како продаєши н. Аште би раба имѣль хитра, не би єго продаль хитрости ради на .л. сребрьницѣхь. Да ли сьтворшаго хитростию своюю вьсь мирь шестию дьми, на .л. сребрьникь продаєши єго. О окаанне, всоу тварь юже видиши ть єсть сьтворль. Нь что хоштете ми дати, и азь вамь прѣдамь и? И поставише ємоу .л. сребрьникь.

По изьшьстви же єго и отлоучени апостольска лика, ‡Июдѣ‡, начеть Исоусь скрьбѣти и тоужити глаголе: прискрьбна єсть доуша моꙗ до сьмрти. О милосрдие владичие, о прѣдатели скрьбѣꙗше, сьмрти же не боꙗше се, бесьмртьнь бо сы. Слишавь же диꙗколь Господа рекша: прискрьбна єсть доуша моꙗ до сьмрти, мнѣꙗше ꙗко сьмрти се бонть, и начеть подвижнѣи быти, и рече кь адоу: готовь боуди и оуготова мѣсто твьрдо да затворивѣ нарицаемаго Їсоуса, се бо оустроихь на нь сьмрть, и оуготовахь гвоздие, наострихь копие, и налиꙗхь оцьть сь жльчию, и Юдеи поострихь на нь ꙗко ороужие, и се по двою дню прѣдставлю (2) ти єго, брате мои аде, многоу бо ми пакость сьтвори на земли, и много прогнѣва ме, многи ми сьсоуды истьшти. Єже азь

(1) и оуже оудавлєние приеть.
(2) приведоу.

ꙁавистию невидимо творѧхь, сихь же онь словомь исцѣлѣꙗше, и имь же аꙁь раꙁдроумахь оуды, сиѥ онь оукрѣпꙗѥ, одрь носити повелѣваше на рамоу. Дроугаго ослѣпихь и ꙁатворихь очи ѥго, и веселѣхь се о шѥмь ѥгда о стѣноу оударꙗше, или вь водоу вьпадꙗше, онь же пришьдь, не вѣмь откоудоу, и противнаꙗ ми творе, словомь дасть ѥмоу проꙁрѣти. И дроугомоу соуштоу вь чрѣвѣ матери ослѣпихь очи, ꙗко не ꙁнати вѣждоу, онь же оть пмоновѣниꙗ крѣпиѥ сьтворь помаꙁа очи ѥго и повелѣ ѥмоу вь коупѣли силоуамаи омыти се, и проꙁрѣ. Аꙁ же не обрѣть камо ити, поѥхь сь собою .є. бѣсь все слоужьбьные доухы, и отидохь далече оть шего, и обрѣтохь юношоу добра, и вьшьдь вь нь живѣхь. Како раꙁоумѣ не вѣмь, пришьдь тамо ꙁапрѣти ми и повелѣ изити оть шего. Аꙁь же изьшьдь, и не обрѣть мѣста камо ити. Молихь и да по нѣ на свиниꙗхь приидоу власть. И ѥште же пакы жена вь недоуть вьпадши до .вı. лѣть, и течениꙗ крьвнаꙗ оть пльти ѥѥ исхождаꙗхоу. Не вѣмь откоудоу пришьдь тамо. Она же видѣвши ѥго тече, и прикосноу се вь скриꙗню ризы ѥго, и абиѥ ста течениѥ крьве ѥѥ. Много гнѣваꙗхь се на нь, нь не смѣхь побѣдити се сь нимь. И пакы отидохь отоудоу. Придохь вь прѣдѣлы сирьскые и прѣдѣлы хананьскые; обрѣть тоу отроковницоу доброу, и вьшьдь вь ню живѣхь, и творахь многа ꙁаꙗ ѥи: оволию вь огнь вьмѣтахь, дроугоци же сь стрьмнинь ю смѣтахь (1), и веселꙗхь се ѥѥ ради, паче же ѥгда мати ѥѥ тоуждеши бити се вь чнѣꙗше ꙁа ню. Не вѣмь откоудоу пришьдь тамо, и живѣше тоу. И абиѥ слышавши мати отроковници, текши повѣда ꙗже о дьштери ѥѥ, глаголюшти: помилоуи ме, Исоусе, сыне божии, ꙗко дьшти моꙗ ꙁлѣ бѣсноуѥть се (2). И абиѥ поманоувь женѣ рече: о жено,

(1) овогда .... иногда вь водоу и на стрьмнини сметахь ю.

(2) страждеть.

велика вѣра твоа боуди ти ꙗко же хоштеши. Таже и не самь пришьдь изгнати мене, нь женѣ дасть область изгнати ме. — Дроугоици же вьшьдьшоу ѥмоу вь море, и оусоувшоу, вь неꙁмапоу двигноухь вѣтрь многь, и вьꙁмоутихь море, и сьражаахоу се вльны, вѣлікоу боуроу вьꙁдвигь, хоте погоубити корабль вь нѣм же бѣше сь оученикы своими, и се хоштештоу кораблю ськроушити се. Абие оученици ѥго вьꙁьбоудише и: вьставь ꙁапрѣти мороу, и послоуша ѥго и вси вѣтри, и бысть тишина велика вь мори. Видѣвь же аꙁь ꙗко тоу прѣбываѥть, идохь вь Витанию; хоте ѥго оскрьбити, похитихь дроуга ѥго Лаꙁара, ѥго же приведохь ти, брате мои аде, мне ꙗко оуже ктомоу не можеть нс тебе исхитити ѥго. И по четырехь днехь пришьдь не вѣмо откоудоу, не ꙁнамь ѥда сьпештоу тебѣ, или иные хранештоу, исхити оть тебе. — Отвѣштавь же адь глаголе диꙗволоу: тьжде ли ѥсть и иниꙗ иже тогда Лаꙁара вьꙁдвиже? Аште ть ѥсть помилоу ме(1) не вьводи ѥго сѣмо, сеговь бо тькмо глась оужасн ме, и раꙁдроуши ми силоу; глась ѥго не могохь трьпѣти. Того ли ми велиши ꙁатворити?! Онь аште придеть сѣмо и ѥже имамь ꙁдѣ †вьсѣ† извести имать. Аꙁь тогда сьгноихь тѣло Лаꙁареко ꙁѣло, ꙗкоже науеть и воняти, и науеше се раꙁстоуплти сьстави тѣла ѥго, нь ѥгда вьꙁгласи Лаꙁароу: грѣди вьнь, абие изскочи изь ꙗдрь моихь ꙗко львь изь врьтпа на львь иды, и ꙗко орьль на львь летѣꙗше всоу немошть отложь вь мьгновени ока. Аꙁь того ꙁатворити не вьꙁмогоу. Отвѣштавь же диꙗволь глаголе ѥмоу: сила твоа и моа, и несытаꙗ оутрова твоа да приметь ѥго, а не бледи много. Отвѣштавь же адь рече: кльнеть се силами се: ними силами? ико аште би имѣль силы, побѣдиль се би оубо с нимь; нь мною ли и Июдеи хоштеши оправдань быти.

(1) молю те.

Глагола ѥмоу диꙗволь: страшливе и немоштне и хоудодоушьне, мнѣ толика зла, иже сьтвори ми, и непрѣстаꙗхь побѣждаѥ се сь нимь а ты ѥдино зло приѥмь оть него, толикоу бокзнь приѥ. Азь же ѥгда видѣхь вьнѣшнѥѥ болѣзни тѣлесниѥ ꙗже цѣлѣаше, начехь доуше чловѣче невидимо моучити. Ѥгда же бо и видѣхь ꙗко тоу прѣбываѥть, пакы обрѣтохь юношоу именемь Матѳеꙗ. Вьзложихь на срдце ѥго помысль имѣниꙗ и поставихь ѥго на мытници. И толма (?) послоушаше мене юноша ть, ꙗко же и биꙗше все, и радовахь се велми о нѣмь. И се не вѣмь откоудоу приде онь, и мимонды рече юноши: грѣды по мнѣ. И абиѥ слово се слышавь остави мытницоу Матѳеи, послѣдова ѥмоу, и бысть ѥмоу оученикь, мои же врагь. Азь же оскрьбѣхь зѣло. Мнѣхь же ꙗко вьзрасть юноше вьзлюбль вьсхити ѥго оть мене. Идохь азь вь страны ѥрихоньскыѥ, и обрѣтохь тоу чловѣка мала вьзрастомь, именемь Закхеꙗ; вьнидохь вь нь, и поставихь ѥго на мытници. И сь оутѣши ме оть печали ꙗже о Матѳеи, и мнѣхь поне сего вьзраста не имать †не хоштеть† вьзлюбити †ѥго†. Пришьдь онь не вѣмь откоудоу мимонди сь народомь. Закхеи же не могы видѣты кто ѥсть мимогреден вьзнде на сикоморею. Вьзрѣвь Ѥсоусь видѣ ѥго, и глагола ѥмоу: Закхею, потьштав се слѣзи, дьньсь бо подобаѥт ми вь домоу твоѥмь быти. И абиѥ приѥть ѥго радоуѥ се, пишьдь вьзврати ѥже бѣ лихо вьзѥмаль четворицею, и оть своѥго имѣниꙗ подасть малоомоштем (1), и иде вь слѣдь ѥго, и бысть ѥмоу оученикь, а мои врагь. — Ѥгда же не обрѣтохь мѣста каѥо ити, идохь кь брати моѥи Иудеомь, и вьороужихь се на нь. — Отвѣштав же адь глагола кь диꙗволоу; остави се ѥго, ничто же имаши сиѥ. Диꙗволь же глагола: азь вѣмь ꙗко чловѣкь ѥсть, боить бо се сьмрти, се бо разоумѣхь ꙗко прѣдаѥть

(1) поштимь.

се и скрбе глаголеть: прискрьбна єсть доуша моа до сьмрти. Глагола ємоу адь: иди ѩкоже хоштеши твори, понѣ искоуси брань на нь, и аште побѣдиши и, затворивѣ єго зде, и царствоуєши ты сь Нюдеи, аште ли ти одолеть, и пришьдь сьмо, изведеть єже нимамь затворенные зде, свежеть те и слоугы твоє Нюдеє, и прѣдаст, ви мнѣ, о горе камь боудеть, окаанныи!

Си слышавь диаволь иде кь Нюдеомь, и вьороужи се на Господа. Сьбравше се (1) сьвѣть творахоу да распноуть єго. И се сьбраномь имь придѣ Нюда глаголе; єгоже аште лобжоу, имєтѣ и. И пристоупиль лобза господа, глаголе: радоуи се, оучителю! Господь же ка нємь рече: дроуже, на чеже придѣ дрьзан. олобзаніе неплань безаконїа, целованіе погибелно доуши. Блоудница лобза ногѣ владыки, доушоу оучисти оть скврьни, роукописаніе грѣхь своихь раздра, а Нюда лобза сь ластию погоуби доушоу свою, и оть книгь животнихь исписань бысть. О жени премоудрость, она бо лозба ногѣ владыки; радоваахоу се аггели и вѣньць єи готовлахоу. Нюдѣ лобзавшоу, бесн радоваахоу се, и оуже оудавлаєнїю плетѣхоу. Радоуи се оучителю! Онь радоуєть се, а ти плакати нимаши, ѩко оть радости оуклони се. Радоуи се оучителю! и облобиза и. И пристоупьше безаконы и приеше сьдрьжештаго небо и землю, и приведоше прѣдь Пилата. Пилать же седѣше соудѣ соудии живнмь и мрьтвнмь. Пилать же седеше, а Господь предстоише и трьпеише за спасенне вьсѣго мира (2). . . рече инуесоже тебѣ и праведникоу тоиоу. А старци и книжницы Нюденсцїи, чтоуште законь и пророкы, злодѣи нареконе єго, глаголоште: аште сь не би злодѣи быль, не бихомь ти прѣ-

(1) Опет нема једног листа.

(2) Одавде настаје опет Дам. зборник, али се текстови не покланају како ваља; мора бити да је у Дам. зборнику било овде нешто више чега у овом нема.

дали его ‡соуды‡. Тогда Пилать кивь Їсоуса прѣдасть распетие.

Окаанныи же диаволь видѣвь знамения, иже на крстѣ выше: сльнце омраачаемо, и землю тресоуштоу се, и опоноу црковноую раздираемоу, и камение распадаюште се, и самаго (1) пороугаема, тече кь адоу и глагола емоу: горе мнѣ окаанномоу, яко пороугань быхь, помози окаанствоу моемоу, затврди врата да не вьнидеть сьмо, оутвердивѣ заклепи желѣзными и всею силою противи се не прити его. Тече же адь и затвори дври, твердь заклепы желѣзными оутвердывь. И се Господь приде на ада, гоне диаволь, и сыли ‡Господние‡ прѣдтечахоу, и се врата адова оутврьждена бѣяхоу, и вьзгласише силы глаголюште: вьзмѣте врата кнези ваши, и вьзмоуть се врата вѣчнаа, и вьнидеть царь славы. И яко не вѣди адь извноутрьодоу отвѣшта глаголе: кто сь есть царь славы повѣдите ми. Силы же ‡небесніе‡ рѣше: Господь крѣпькь и сильнь, Господь сильнь вь бранехь. И отвѣштавь адь глагола: то аште такь чесо ештеть зде, по что оставль небеса и сниде сьмо. И рѣше силы; понеже царь славы есть, противника гоне сниде свезати и, да и оть тебе воины истрьгнеть (2). Отвѣштавь же адь рече диаволоу: трьглаве вельзевоуле, развратниче агельскь, поспѣшниче страстемь, всѣмь злымь поспѣшниче, не глаголахь ли ти не побѣди се с нимь. Се иже рѣхь ти прѣдстоеть! Нь что створиши, о окаание? По что ме прѣслоуша, изиди инима, аште еси сильнь, и оусрешти и, азь бо помошти тебѣ не могоу. Окаанныи же ть плаче се отвѣшта глаголе: помилоуи ме, понѣ не отврьзли доньдеже вьзвратит се, потроуди се, молю те, мене ради, аште и пороугань быхь, кто бо не пороугань боудеть

(1) и самаго: Господа.

(2) и затворение отпоустити.

оть тадѣхь глаголь: о коин ꙗко боѥ се сьмрти скрьбе глаголаше; прискрьбна ѥсть доуша моꙗ до сьмрти, дроугоци отцоу молитвоу вьзꙁаꙗше глаголе: отче, аште ѥст вьзможно да прѣидеть оть мене чаша си. Си глаголи прѣльстише ме. Сима же глаголоштема се силы прѣбываахоу глаголоште: вьзмѣте врата кнеꙁи ваши да вьиидеть царь славѣ. Адь же трепеташе. И отвѣштавь царь Давидь рече: не дѣите ѥго, се бо сьбоудеть се нинꙗ пророчьство моѥ, ѥгда бо бѣхь на ꙁемли разоумѣхь и рѣхь: врата мѣдная ськроушю, иверѣѥ желѣꙁьные сьтрь. Нинꙗ конча се писаниѥ. Где ти сьмрти жело, где ти аде побѣда? И срѣтоше ѥго пророци, радоуюште се, поюште и глаголюште: благословень гредыи вь име Господне. Тогда ѥмь Господь диꙗвола, свеꙁа и оуꙁами нераꙁдрѣшнами, пророки же изведе оть ада глаголе: идѣте вы вь рай. И тако искоучише оть ада. Оть нихь же прьвы Давидь брецаѥ вь гоусли рече: придите вьꙁрадоуимь се Господеви, вьсклакнѣмь Богоу спасителю нашемоу, ꙗко царь нашь побѣжьдь се одолѣ. И вси отвѣштаваахоу аллилоуїа. И пакы ть жде вьꙁгласи: вси ѥꙁыцы вьсплештаите роукамі, вьсклакнѣте Богоу гласомь радосты, ꙗко царь нашь нась ради побѣжьдь се одолѣ. И дроугы пророкь рече: радоуи се ꙁѣло дьштн Сионова, таже вьстани Иѥросолиме, облѣци се вь славоу свою, ꙗко царь твои побѣжьдь се по нась одолѣ. И тако веселеште се вси вь рай течаахоу, славеште избавителꙗ нашего Господа Бога Їсоуса Христа, ѥмоу же подобаѥть вьсакаꙗ слава чьсть и поклаꙗниѥ сь беꙁначелнимь ѥго отцемь и прѣсветымь благымь и животворештимь доухомь, и нинꙗ и присно и вь вѣкы вѣковь, амінь.

Утенних на вьскрсенние Господние.

Дѣяние светые тронце.

Сьтворено Карпомь и Ликеошемь. Благослови отче!

Вь ние светые тронце начеть дѣяниа спаса и Господа нашего Їсоуса Христа, иже обрѣте Ѳеодосие великыи царь вь Иерусолимѣ, бывшеие при понитьсцѣмь Пилатѣ, вь .ѳі. тоие лѣто вь извѣстинхь книгахь се створено бысть, при крстѣ и моцѣ Господни. Царьствоуюштоу Тиверию вь Римѣ, Иродовоу же сыноу царьствоуюштоу Галилеию, вь прьвы дьнь мѣсеца марта, сьвѣть дающтемь Роуфиноу и Кѣлиноу, Їосифоу и Каиафѣ, тоугда кнезема соуштемь господьствїи и свештенїи Иудеомь, вь четврьтоие лѣто, вь .к.-тноие и второие чисел. Се же написа Никодимь писмени иврейскы.

Придоше вь Пилатоу противно на Їсоуса хоуделште. оть многыхь вадь злыхь рекоуште Анна и Каиафа, Симонь и Ѳаден, Гамаиль, Иуда, Левь и Нефталимь Александрь Сирїи, и дроугые соудие, глаголюште: мы вѣмы Иосифа кьзньника сынь оть Марие рождьших, и ть нарицает се сынь Богоу и царь. И не то едино, нь и соуботоу осквьрьнает и отьць нашихь законь хоштеть разорити. И рече Пилать: что есть еже творить и хоштеть разорити законь вашь? Они же рѣше емоу: законь имамы: вь соуботоу не цѣлити никогоже, сь вѣсте вси: хромые и слоуные и глоухые, и страждоуштеие оть доухь нечисть, цѣлить есть вь соуботы злыми дѣлы. Рече же имь Пилат: то что тоу ест злыхь дѣль? Они же рѣше блазнитель есть и старѣшинна неприязнемь. Кельзевоулоумь изгонить бѣси, вси во емоу покорини соуть. Пилать же рече: си нѣсоуть доухомь нечистымь вьнь изгаиюште се, развѣ божиею силою. Рѣше же Иуден вь Пилатоу: просимь оу величьства твоего да ны повелиши при искрь стоити прѣдь твоимь соудиимь прѣ-

столомь и слышати. Призкав же Пилать десетинника реуе
емоу: вь истиноу нинь приведень боуди Їсоусь. Вь нь же
гредыи десетиньникь, зиае его, и моле се реуе, и оуброусь
несы вь роуцѣ своеи прострѣти его по земли: Господи,
вьноутрь греди, имь же кнезь зоветь те. Видѣвше же Жи-
дове еже сьтвори десетиникь възгласише Пилатоу, рекоу-
ште: По уто не повѣдавь намь прѣжде посла, и заповѣда
ономоу вьноутрь ити, тькмо сь посланымь десетиникомь,
ть бо зре его молиаше, и оуброусь, иже дрьжаше вь роуцѣ
своеи, прострѣ прѣдь нимь на земли и реуе емоу: Го-
споди, зоветь те кнезь. Призвавь же Пилать десетиника
реуе къ немоу: по уто тако сьтвори? И реуе емоу; егда
посла ме вь Иерусалимь къ Александроу видѣхь Їсоуса
сѣдешта на ослѣти, и отроци еврейци звалхоу: осанна
сыноу Давидовоу. вѣтви дрьжеште вь роукахь ихь. Дроузи
сталахоу ризы свое глаголюште, спаси ты еси вь бесѣхь
соуштень гредыи вь име Господне. Възоурише же Иудеи
глаголюште протикоу десетиникоу; отроци еврейсцїи евре-
ейскы звахоу, а ты како разоумѣ понеже еси грьчинь не
еврейскы езыкь. Реуе имь десетиникь: выпросихь единого
оть жидовь рек: уто есть иже вьпиють еврейски сице, и
ть мнѣ исповѣда. Пилать же реуе имь: вь истиноу рцѣте
ли како то вьпиахоу еврейскы. Они же рѣше емоу: сице
есте иже вьпише: о Господи Боже оцѣсти ме, или: о
Господи, спаси. И реуе имь Пилать: вы вѣсте и послоу-
шьствоуете сами еже отроци глаголаше, уто сьгрѣшиль
есть десетиникь? Они же мльчаше. Реуе же кнезь десе-
тиникоу: иди вьнь и кцѣмь хоштеши закономь вьведи
Їсоуса вьноутрь. Вьнь же греды сь, створи якоже прѣжде,
тѣмь жде закономь. И реуе Їсоусоу: Господи греди вьноу-
трь, зоветь те кнезь. Вьноутрь жде вьходештоу Їсоусоу,
иже ношаахоу знамения прѣдь кнеземь стоеште, сама зна-
мения прѣклонише главы свое. Жидове же се зреште не

годовахоу. Реуе же кнезь: кымь образомь поклонисте главы
своюе и молисте Їсоуса? Пауе же Июдеи оупвахоу на по-
сештихь знамениюе. Пилать же реуе Июдеомь: не хвалите
ли се како оть нихь прѣклонени соуть главы знамениюемь,
и молише юего? Они же рьптахоу на Спаса, нь оупвахоу
всегда на воинмы посештихь знамениа, нимь же рѣше сами
поклоняше се и молише Їсоуса. Рекоше Июдеи кь Пилатоу
клевештоуште на знаменоносителе, видѣхомь како се по-
клоняше знаменоносителе и молише си тькмо Їсоуса. При-
звавь же сь гнѣвомь кнезь знаменоносителе воины и реуе
имь: вьскоую тако сотвористе? Они же рѣште Пилатоу:
мы моужи погани юесмы, и царьствоу ти раби, кымь законо-
мь нимамы молити юего, ибо знамениа држимаа нами сама
поклоняше се. Пилать же реуе кь старѣшинѣ сьнмоу жи-
довскоу, и старьцемь пакоу ихь: изберѣте вы моуже мо-
гоуштеюе и крѣпльшеюе дати имоуть знамениа, и видимь
аште и оть тѣхь поклонеть се знамениа. Приемше же за-
повѣдь старѣшины Июденскыюе, избраше .вı. моужии и
могоуштихь шесть, сиюе створише дрьжати знамениа, и
сташе прѣд оуима кнезоу. Реуе же Пилать десетиникоу
изведи вьнь Їсоуса вь прѣторие, иже сказоуюеть се соуди-
лиште, и възведеши пакы вьноутрь ицкмь закономь хо-
штеши. И вьнь иде прѣдь вѣштницоу Їсоусь и десетиникь.
Призвавь же Пилать сиюе им же повелѣ држати знамениюе,
кальнь се имь здравиюемь царевѣмь, аште воудоуть покло-
ниениа знамениа вьноутрь гредоуштоу Їсоусоу, оурѣжоу
главы ваше. И паки реуе кнезь вьноутрь вьнити Їсоусоу
вторицею. И створи десетиникь тѣмь жде образомь како
и прѣжде, и много моли десетиникь Їсоуса да би врхоу-
шьль по оуброусоу юего, и пошде по шемь. Вьноутрь вьшдь-
шоу юемоу поклоняше се знамениа и молише Їсоуса. Пи-
лать же видѣвь се, страхь обеть и, пауе вьстанти оть стола
своюего. Подроужиюе же самого Пилата именемь Прокла

посла кь шемоу рекоуштн; инуто же ѕла створи моужоу праведномоу, много бо пострадахь ѥго ради вь сию ношть. Отвѣштавь же Июдеи рѣше Пилатоу: вижь, не рѣхомь ли ти ꙗко блаѕнитель ѥсть, ѕри се ꙗко онь сьнь ваврьже кь женѣ твоѥи. Пилать же приѕвавь Їсоуса и рече ѥмоу: не слышиши ли что си на те послоушьствоуѭть, и инчесо же отвѣштаваѥши. Їсоусь же рече ѥмоу: имоуть власть тѣмь глаголѭть. Имь же о себѣ кьждо власть имать оусты своими глаголати ѕло или добро сами видите. Отвѣштавше же старѣишиие июденскыѥ рѣше Їсоусоу: что мы видимь? Прво оть любодѣꙗнꙗ рожден ѥси, второе ѕа рождьсто твое кь Виѳлеемѣ Иродь младенце изби, третие ѥгда отьць твои и мати твоꙗ Марꙗ бѣжаста кь Єгиптьть ни же не имѣсте оуповꙗнꙗ вь людехь. Рѣше же иѣци оть прѣдстоѥштихь Июдеи смѣраюште се: мы глаголѥм ꙗко нѣсть оть любодѣꙗнꙗ рожден, вѣмы бо ꙗко оброучена бѣ Марꙗ Їосифоу, и нѣсть рожден оть любодѣꙗнꙗ. Рече же Пилать кь тѣмь Июдеомь иже рѣше оть любодѣꙗнꙗ рожден ѥсть: се слово ваше нѣсть истинно, имь же оброучение ѥсть створено, ꙗко же сами глаголѭть оть ѥѕика вашего. Рекоста кь Пилатоу Анна и Каиꙗфа: вса множьства вьпиѭть ꙗко оть любодѣꙗнꙗ рожден ѥсть, и блаѕнитель ѥсть, вы вѣсте ꙗко странии соуть оученици ѥго. Приѕвавь же Пилать Анноу и Каиꙗфоу рече има: что соуть странии? Рѣше ѥмоу погании отроци соуть, иних же сьтворени соуть Июдеи. Си глаголѭть нѣсть рожден оть любодѣнства. Рѣше же имь: Лаѕарь, и Онтерин, и Антонїи, Иаковь, Герась, и Самоуилъ, и Диꙗк, Идинеи Криспь и Агрипа оть мнѣси и Июда: странии нѣсмы рожденни, разве чеда июденска ѥсмы, и истиноу глаголѥмь, вѣсте же и вы оброучение то. Глаголꙗ Пилать .ві. моужемь, иже то рѣше: ѕаканиѭю вы Богомь и по здравию царевоу, ꙗко нѣсть ли рожден оть любодѣꙗнꙗ, аште истиноу глаголасте. Рѣше

же Пилатоу: ꙁаконь имамы не клети се имже грѣхь ѥсть сами да кланоуть се по ꙁдравию царевоу: аште ли ѥсть ꙗко же рѣхомь. мы дальжни ѥсмы сьмрти. Рѣше Анна и Каиафа къ Пилатоу: .ві. свѣдѣтельствоуюють ꙗко ѥсть рожденъ оть любодѣꙗниꙗ. нь блазнитель ѥсть и нарицаѥть се синь Богоу и царь, а мы не вѣроуѥмь. И ꙁаповѣда Пилать свемоу сьнмоу изити, разве .ві. моужемь остати, иже рѣше ѥсть рожденъ оть любодѣꙗниꙗ. Исоусоу же ꙁаповѣда отлоучити се кромѣ, и реуе имь Пилать: вьскою рѣчь хотеть сего оубити? Они же рѣше ѥмоу: гнѣвь оуко имоуть на нь, ꙁаше въ соуботы цѣлить, ꙁа добраꙗ его дѣла хотеть оубити, рѣше ѥмоу еи Господи. Пилать же разгнѣвавь се вьнь изиде прѣдь вѣштницоу, и реуе имь: послоухы имамь сльнце и молю вы се остати се его, ꙗко ни ѥдиного грѣха не обрѣтаю въ чловѣцѣ семь. Отвѣшташе же Июдеи рѣше, аште не би ꙁлодѣи быль, не бихомь прѣдали его тебѣ. Реуе же имь Пилать: поимѣте его вы, и по ꙁаконоу вашемоу соудите ѥмоу. Рѣше же Пилатоу Июдеи: ѥсть намь ꙁаконь оубити никого же; нань реуе Богь: не оубиѥши! Вьноутрь же вьшедь Пилать въ вѣштницоу пакы, и призвавь Їсоуса ѥдиного реуе ѥмоу: ты ли ѥси царь Июдсомь? Отвѣштавь Їсоусь Пилатоу реуе: о себѣ ли ты се глаголеши, или ини тебѣ рѣше? Отвѣштавь Пилать Їсоусоу реуе: ѥгда азь Июденинь ѥсмь, родь твои, старѣиши и чистителе прѣдаше те мнѣ, что ѥси сьтворилъ? Отвѣштавь Їсоусь реуе ѥмоу: царьство моѥ ѥсть оть мира сего; аште оть сего бы мира было царьство моѥ слоугы оубо моѥ въꙁбраниаи быше. и не прѣданъ быхъ Июдеомь, и нинѣ вѣси ꙗко царьство моѥ ѥсть оть мира сего. Глагола ѥмоу Пилать: оуко царь ли ѥси ты? Отвѣштавь Їсоусь реуе: ты глаголеши, ꙗко царь ѥсмь азь; на се азь родихъ се, на се придохъ въ вьсь мирь, да свѣдѣльствоую о истинѣ и всакь иже ѥсть оть истины, послоушаѥть гласа моѥго.

Глаголах ѥмоу Пилать: что ѥсть истина? Рече Їсоусь: истина оть небесь ѥсть. Глаголах ѥмоу Пилать: вь земльныхь ли истины ѥсть? Рече Їсоусь Пилатоу: стрѣзи истины, рекоуште како боудеть соудиль оть тѣхь иже имать власть на земли. — Оставль Пилать Їсоуса вьноутрь вь вѣштници вьнь изнде вь Ѥюдеомь, и глаголя имь: азь ни ѥдиного грѣха не обрѣтаѥмь вь чловѣцѣ семь. Глаголаше ѥмоу Ѥюдеи: сь рече: могоу црьковь сию разорити и трьми дьньми сьздати ю. Глаголя имь Пилать: коую црьковь? Глаголаше ѥмоу: ѩже сьзда Соломонь .м. и шестию лѣть, сию рече разороу, и трьми дьньми сьзиждоу ю. Пакы глаголя имь Пилать: безь грѣха ѥсмь азь о крьви чловѣка сего; вы оузрите. Они же рѣкоше ѥмоу: крьвь ѥго на нась и на чедѣхь нашихь. Призвавь же Пилать старыхь и свештенныхь диѧконь и глаголя имь: остаиие изволите тако створити ничесоже, вѣсте бо ѩко вадеть намь врѣда же ни сьмрти на ѥемь не обрѣштаю, тьчию за не сьблюде, ни и осквьрьнени соуботь. Глаголаше свештении диѧци Пилатоу; на царя иже хоульствоуѥть; повиньнь ѥсть сьмрти, сь вѣсте на Бога хоульствова. Заповѣда Пилать жидовомь вьнь изити изь вѣштнице, и призвавь Їсоуса рече ѥмоу: что створоу тебѣ? Глаголя Їсоус Пилатоу: ѩко же ѥсть речено. Глаголя Пилать: како ѥст речено: Глаголя Їсоусь Моуси и пророци писаше о моуцѣ сеи и о вьскресени моѥмь. Слышавше же Їоудеи се, глаголаше Пилатоу: что и ѥште веште хоштени оть сего хоульство слышати? Глаголя Пилать Ѥюдеомь: аште се слово хоула ѥсть, имѣте ѥгово вы и ведѣте вь вашемоу сьньмоу, и по вашемоу законоу соудите ѥмоу. Глаголаше Ѥюдеи Пилатоу: законь нашь имать, аште моужь моужоу сьгрѣшить, повиньнь ѥсть присти .л. ѥдиного мьше; сего же вѣсте на Бога хоульствовающта, каменьѥмь да побиѥть се. Глаголя имь Пилать: аште се слово хоула ѥсть поимѣте ѥго вы, и по

ꙁаконоу вашемоу соудите. Глаголаше Июдеи Пилатоу: мы хоштемь на крьсть ѥго вьстькноути. Реѵе же Пилать: се нѣсть добро. И ꙁре кнеꙁь вь плькь окрьсть ѥго, модїи стоѥштихь тоу, и виде многы Июдеѥ сльꙁеште и глаголя: не все множьство хоштеть ѥго оубиѥноу быти. Глаголаше старѣшини июдеискыѥ вь Пилатоу: сего ради все множьство приде да оумреть. Реѵе же Пилать вь Июдеомь: нь ѵто ꙁло створи да оумреть? Глаголаше ѥмоу: понѥже нарѥѵе се сынь божїи и царь.

Никодимь, ѥтерь моужь, кнеꙁь людьскь, стоѥ прѣдь Пилатомь реѵе: прошоу милосрьдиꙗ твоѥго, повели ми решти прѣпростаго словесе. Реѵе ѥмоу Пилать: глаголи. Никодимь реѵе: аꙁь рѣхь старѣишимь свештеннымь диꙗкономь и всемоу множьствоу июдеискоу вь сьнимѣ: ѵесо ештете сь ѵловѣкомь симь? Ѵловѣк бо си многа ꙁнамениꙗ сьтвори ѵьстиꙗ ихь же никтоже нинь сьтвори. Коѥ вы ꙁло сьтвори? Поустите и, и не иꙁволите ѵто створити ѥмоу ꙁло. Аште оубо оть Бога ѥсть спохти имоуть ꙁнамениꙗ си, аште ли оть ѵловѣкь, раꙁдроушеть се. Ꙗко же и Моѵси послань оть Бога вь Єгѵпьть створи ꙁнамениꙗ ихь же реѵе ѥмоу Богь прѣдь Фарꙗономь царемь егѵпьтьскымь, и бѣꙗхоу тоу врачеѥ цѣлеште Лини и Амбри, створиста ꙁнамениꙗ ꙗже створи Моѵси и имѣꙗхоу ꙗ вь Єгиптѣ ꙗко бога, нь нинь же ꙁнамениꙗ ѥже твораста не бѣꙗхоу оть Бога, погибноуста она и ѥже вѣроваше нма. И нинꙗ поустите ѵловѣка сего, поустите нѣсть повиньнь сьмрти. Рекоше Июдеи Никодимоу: ты юнѣи ѥго сьтворень ѥси, и слово ꙁа нь твориши. Реѵе вь нимь Никодимь: воле оубо и кнеꙁь юнѣи ѥго сьтворень ѥсмь. тѣмже слово ꙁа нь твороу. Рекоше Июдеи: не посади тебе царь на ѵловѣчьстию сею. Бѣꙗхоу же скрьжештоуште ꙁоубы на Никодима, рекоуште правды ѥго приѥмлѥши, и оучестиѥ сими имат. Глаголя Никодимь: амиинь, амиинь, ѥже ѥсть нарицаемоѥ се боуди,

се да примоу ꙗкоже вы Июдеи рекосте. — И дроуги ієтерь реуе Пилатоу: повели мнѣ да слово рекоу. Реуе же іємоу: что хоштеши решти, р'ци. Азь .аз. лѣть лежахь на постели, дьнь и ношть вь бѣдѣ болѣзньнѣ оть рождьства. Пришьдь же Їсоусь вь Иерусалимь многы гоугнивыіе и прокаженыіе и немоштми одрьжимыіе цѣлаше. И ієтери юношь несоше ме на постели и вьнесоше ме кь шемоу. Видѣвь ме Їсоусь милосрдова о мнѣ. и словомь реуе ми: вьстани и вьзми одрь свои и ходи. И не кьсно изцѣлѣнь быхь. Рекоше же Июдеи Пилатоу: вьпроси ихь кы дьнь тогда бѣ ієгда исцѣлѣ. Исцѣлени же реуе: соубота. Рекоше же Пилатоу: воліе же ꙗко оулоучихомь имь же вь соуботоу цѣлить, и непрнязнь вьнь изгонить. — И дроугы ієтерь оть людиіе вьскоуь реуе: слѣпь рождень бѣхь, гласъ же слышахь и никого же видѣхь. Мимогредоуштоу Їсоусоу вьзоупихь гласомь велиіемь рекы: помилоуи ме, сыне Давидовь! Милосрдова о мнѣ, и положи роуцѣ свои на оуніо моіею, и тако прозрѣхь. И дроугы вьскоуь реуе: слоукь бѣхь. исправи ме словомь. Пакы вьскоуь дроугы оутрапивь бѣхь, и оунсти ме словомь. И жена ієтера именемь Вѣроника, реуе крьвь тоуешти бѣхь .ві. лѣть и косноухь се вьскриляю ризѣ ієго и прѣста токь крьве моіеіе. Глаголаше Июдеи: законь нимы женѣ вь послоушьство не приходити. И дроузи ієтери оть множьства июдейска моужи и жени вьпиахоу рекоуште: сь чловѣкь пророкь ієсть, прокази во іємоу все покоривы соуть. Глагола кь тѣмь Пилать иже рѣкоше прокази іємоу покоривы соуть: глаголіе вьскоуіо и оучителіемь вашимь нѣсоуть покоривы? Рекоше Пилатоу: не вѣмы. Дроузи же рѣше, ꙗко Лазарь оумрѣть и вьскрѣси ієго оть мрьтвыхь, по четырехь днехь оть гроба. Слышавь си трепетень бысть кнезь, и реуе кь множьствоу июдейскоу, чемоу вамь пролити крьвь безьгрѣшноу. Вьзгласи Пилать Никодима, и .ві. моужь иже рѣше нѣсть рожденъ оть любодѣяніиа, глагола: что ство-

роу, нильже нетежь бывають вь народѣ. Рекоше ѥмоу мы не вѣмы сами видеть. Пакы Пилать сьзва все множьство нюденско, реуе имь: на оушьствие ѥсть дне опрѣськовь, да поуштоу вамь оужника ѥго же имамь, славна вь тьмници разбонника, иже нарицаеть се Варнава, или Їсоуса вь нѥмь же ни ѥдиного грѣха обрѣтохь сьмрьтна; кого хоштете поуштоу вамь? Вьзоупише же Нюден, рекоуште: Варавоу поусти намь. Глаголе имь Пилать: что створоу Їсоусоу, рекомомоу Христоу? Рекоше вси: на крьстѣ да распеть боудеть. Пакы рекоше Нюдение: нѣси приме цароу, аште сего поустиши, имь же нареуе се сынь божїи и царь, и реуемь того хоштеши быти царьства а не кесарева. Тогда испльни се Пилать ярости, и реуе вь нимь: присно людие ваши крамолници быше, и иже по вась бѣяхоу, проповѣдници имь бѣасте. Отвѣштавше Нюден рѣше: ѥи си соуть по нась. Реуе же имь Пилать: Богь вашь иже избави вась оть жестоко казньства егупьтьска, вьнь изведы изь Егупта и скрозѣ море проведвы ꙗкоже по соусѣ земли, и вь поустини вь мѣсто брашна дасть вамь манноу, ѥже ѥсть сказаемоѥ се небесноѥ брашно и крастѣлми, и изведе вамь ис камене водоу, и обилно напонвь и законь дасть вамь, и вь тѣхь всѣхь иже дасть вамь Богь вашь, не хотѣасте ѥго дрьжати нь искасте тельца слити, и то дрьжасте Богь вашь; и хоте вы сего лоукавьства избавити да не измрете, моле се за вась Моуси, и инних глаголете ꙗко азь кесара не годоую! — И абие вьста Пилать оть вѣштиниуьскаго стола, хоте вьнь ити, вьзгласише же Нюден, и рѣше ѥмоу: кесара вѣми цара, а не Їсоуса, имь же и вльсви дары ѥмоу принесоше ꙗко цароу. Слышавь же Иродь оть вльхьвь ꙗко царь рожденъ ѥсть, хотѣꙗше оубити ѥго. Сию оубо вѣсть разоумѣвь отьць ѥго Иосифь, поѥть и и матерь ѥго и бѣжа вь Егупьть. Слышав же си Иродь боꙗше се вь коѥмь пльцѣ иже вьпиꙗхоу. И реуе

Пилать: сь ли ѥсть, ѥгоже ѩска народь? Они же рекоше ѥмоу: ѥн ть ѥсть. Приѥмь же Пилать, оумы роуцѣ свои прѣдь народомь, глаголѥ: неповиньнь ѥсмь азь оть крве сего ѵастаго, вы оузрите. Отвѣшташе Нюдеи рекоуште: крьвь ѥго на нась и на ѵедѣхь нашихь. Тогда заповѣда Пилать привести ѥго прѣдь вѣштиѵьски свои прѣстоль, идѣже сѣдѣше, и корен ѥго тѣмь словесемь рекыи: рѣѵь Пилатова противоу Їсоусоу, и рождьство твоѥ изволи се ꙗко цароу, тѣмь же повелѣваю прьвѣѥ те бити по соудоу прѣдь мною и старѣшинами моими ѵьстными. По семь повелѣ въздвигноути ѥго на крьсть на томь мѣстѣ идѣже нареѵень ѥсть и ина два проклетаꙗ с ними, сею именѣ ѥста Дижмань и Геста.

И изиде Їсоусь оть вѣштинце и два разбонника с ними, и ѥгда проѵеѥ отидоу на мѣсто ськлѣкоше и сь ризь своихь, и прѣпоꙗсаше ѥго платомь, и вѣньць трьнов въложише на главоу ѥго. Такожде и два разбонника повѣсише сь ними, Дижмана о десноую ѥго, а Гестоу о шоуюю ѥго. Їсоусь же реѵе: отѵе, отпоусти ими, не вѣдеть бо се ѵто дѣють. Раздѣлише се бѣ ризы ѥго, и стоꙗхоу людие, и роугахоу се ѥмоу. Старѣшине сь старци, и соудие ихь междоу собою рекоуште: ниые цѣлы створи, инии да се самь исцѣлить; аште сынь божїи ѥси слѣзи долоу сь крьста. И сице пороугаше се ѥмоу: слоугы придоше, и оцьть сь жа'ѵию принесоше ѥмоу пити, рекоуште: аште ты ѥси царь избави се самь. И възьми Логинь слоуга коше, проходе ребра ѥго, и абие изиде крьвь и вода. Заповѣда кнезь три рѣѵи написати, ѥкренски, грьѵьски, латиньски, сице рекоуште: сь ѥсть царь Нюдеомь. Єдинь отвѣшта разбонникь, иже обѣшена бѣста, именем Геста, реѵе ѥмоу: аште ты ѥси Христось избави се и нас. Отвѣшта Дижмань, смоути ѥго сице рекь: ни ли ти бояши се Бога? ты въ томьжде осоуждени ѥси, вѣ бо праведно и дльжно: та дѣла

ꙗже дѣлаховѣ приемлѣвѣ, а сь инчесоже ꙁла створи. Та же ꙗко прогнѣва дроуга своѥго рече ѩ Їсоусоу: помени ме Господи вь царьстви твоѥмь. Отвѣштавь Їсоусь рече ѥмоу: амиинь, глаголю тебѣ дьнесь сь мною боудеши вь раи.

Бѣ же година ꙗко шеста, и тма быст до годины деветыѥ; сльнце помрачи се, и ꙁавѣса чьрьковнаꙗ раꙁдера се оть горе до инꙁоу. И вьꙁопи Їсоусь гласомь великиѥмь глаголѥ: елои елои ли ма савахтани([1]), ѥже ѥсть сказаѥмоѥ: вь роуцѣ твои, Господи, прѣдаю доухь мои. И се рекь испоусти доухь.

Видѣ же сьтникь бывшеѥ, прослави Бога, сице рекь: ꙗко сь моужь праведьнь бѣ, и вси люди окрьсть стоѥште смоутише се дивьства реште, ꙗже створена выше, биюште прьси своѥ вьспеть вьꙁвратише се. Сьтникь же повѣда кнеꙁоу ꙗже створена выше. Слышавь же сь кнеꙁь оскрьбѣ ꙁѣло, не ꙗсть же ни пить вь ть дьнь. Приꙁвавь же Пилать Иудеѥ рече имь: видѣсте ли ꙗже створише се вса речена соуть. Си же отвѣштавше кнеꙁоу рекоше: помрьчаниѥ сльнцоу многашти бываѥть по обичаю.

Стоꙗхоу же вси ꙁнаѥми ѥго издалече, иже ны послѣдоваховоу ѥмоу оть Галилеѥ, видешта си вса. И се моужь четерь именмь Їосифь, творе брѣженних велиꙗ о шемь, сь не бѣꙗше трьпе хотѣниꙗ и клеветы иудеиске, оть Аримаѳеѥ сы града иудеска, ѥже и ть бѣ чаѥ царьствиꙗ божиꙗ. Сь вьпроси Пилата, и испроси тѣло Їсоусово, сьньмь сь крьста и повить ѥго плаштаницею чистою и вьложи ѥ вь гробь свои новь, вь шемь же никто же не бѣ положень. Слышавше же Иудеи ꙗко тѣло Їсоусово испроси Иосиф, искахоу ѥго и .ві. моужь, иже рѣше ꙗко нѣсть рожденъ оть любодѣаниꙗ, и Никодима и инѣхь многѣхь иже стоѥште прѣдь Пилатомь. и дѣла ѥго добрꙗ отвръ-

([1]) ели алъха оухъкадона.

ꙁахоу таинꙗ. И єдинь Никодимь ꙗви се имь имь же прьвы вь людѣхь бѣше приѵьть имы и рєѵє имь: поѵто вьноутрь вьшли єсте вь вѣштиницоу? Отвѣшташе ємоу сь ꙗростию, ты како вьниде ꙁде, имь же покоривь Христоу бѣ, и ѵєсть єго боуди с тобою вь вѣкы вѣка. Отвѣшта Никодимь: амиинь, амиинь. Таже и Иосиф ꙗви се имь и рєѵє: ѵємоу не вєсели єсте, ꙗко же и аꙁь имь же испросихь оть Пилата тѣло Їсоусово; ꙁрите се вь гробь мои вьложихь и, и повихь плаштаницею ѵистою и привалихь камень на дври гробоу. Вы же не благо створисте противоу праведникоу, и не смыслисте се, нь на крстѣ повѣсисте єго. Си слишеште соудиє єште Иосифа, и ꙁаповѣдаше єго хранити, понєже соубота бѣ, доньдеже минеть соубота, и рѣше ємоу: по семь познаєши имь же иниꙗ година неподобиꙗ єсть, ѵто створити противоу тебѣ, оуꙁриши ꙗко соубота просвѣти се, вѣмо ꙗко ни вь погребениє дальнь єси, развѣ дамо меса твоꙗ птицамь небесимь и ꙁвѣремь ꙁемльнымь. Се слово подобно єсть Голиꙗдоу великомоу, иже поноси Богоу живомоу противоу и светомоу Давидоу, рєѵє во: вѣсть Богь скрозѣ пророкы мнѣ мьсть, аꙁь ꙁаплаштоу, и развративь срьдце оубывь роуцѣ свои прѣдь сльнцемь иже рек: ѵисть єсмь аꙁь оть крьве ѵловѣка сего, вы оуꙁрите; и отвѣштаюште мнѣ рекосте: крьвь єго на нась и на ѵедѣхь нашихь. Слышеште же Июдеи словеса си разгнѣваше се вь оумѣ ꙁѣло, и ємше Иосифа дрьжахоу, и ꙁатворише єго вь тьмници, вь нѣи же не бѣ окьньца, и ꙁапєѵатаѣше дври тьмници и ѵрѣсь клюѵь Анна и Каиꙗфа, и страже приставише. Сьвѣть створьше сь ꙁаконникы и диꙗкы, да сьвькоуплєни боудоуть вси по соуботѣ, и оумлѣꙗхоу се коєю сьмрьтию оубиють Иосифа. — Томоу же быкшоу сьвькоуплєнию, ꙁаповѣда Анна и Каиꙗфа привести Иосифа. Печати видѣвша цѣлы и открьꙁше дври не обрѣтоше Иосифа. Си слышавше все множьство, и ꙁреште оужасоше се, имь же

ꙁапечатѣноу обрѣтоше и ꙁаключеноу тьмьницоу. Анна и Каиѧфа отидоста сего всѣмь видештемь. И абие нѣкы оть слоугь иже гробь хранѧхоу вьшьдь вь сьньмь рече: ꙗко намь стрѣгоуштнмь гробь Їсоусовь, створено бысть ꙁемли движение, и видѣхомь аггель божии како откали камень гробныи, и сѣде на нѣмь, и ꙁракь его бѣ вьсь ꙗко мльнїи, и ризы его ꙗко снѣгь, оть страха его быхомь ꙗко мрьтви, и слышахомь аггель рекоуштѣ вь женама, ꙗже придостѣ вь гробоу Їсоусовоу: не бонтѣ се вы, вѣмь ꙗко Їсоуса ищетѣ, иже на крстѣ распеть ѥсть, ть вьскрсе ꙗко же рече прѣжде. Приднта видита мѣсто идеже положень бѣ, и скоро шдьша повѣдаста оученикомь его, ꙗко вьскрсе оть мрьтвыхь, и прѣдваряет вы вь Галилеи, тоу и видите. Се прѣдповѣдахь вамь. — И вь коупь сьꙁнваюште Иудение слоугы свое иже блюдоше гробь Їсоусовь, и рѣше: кые соуть жены те, вь инмь же аггель глагола, и поуто их не ѥсте? Отвѣштавше слоугы рѣше: жень не вѣмь кие бѣхоу. мы ꙗко мрьтви створени бѣхомь прѣдь страхомь аггела, и како можахомь ѥти жены те. Рѣше имь Иудеи: живь Господь ꙗко не вѣроуѥмь вамь. Отвѣштавь же слоугы рекоше Иудеомь тако: велих чоудеса ꙁреште и слышеште творештѧ Їсоуса, ни тѣмь вѣры ѥсте, како намь вѣроу имете? Они же рекоше: добрѣ ли рѣста ꙗко живь ѥсть Їсоусь. Вь истиноу живь ѥсть Господь истыи иже на крстѣ распеть, и се мышлѧхомь, ꙗко Иосифь иже погребе тѣло Їсоусово, ꙁатвористе его вь тьмници, дьври ꙁапечатаѣв'ше и ꙁнамениих обрѣтосте цѣлы. Дадите вы намь Иосифа, его же ꙁатвористе вь тьмници и мы да дамо Їсоуса, его же вь гробѣ стрѣгохомь. Отвѣштавше Иудеи рѣше: Иосифа мы да дамы, дадыте вы Їсоуса. Иосифь вь градѣ своѥмь ѥсть Аримаѳеи. Отвѣштавше слоугы рѣше: аште Иосиф ѥсть вь Аримаѳеи, Їсоусь вь Галилеи ѥсть, ꙗкоже слышахомь аггела рекоуште вь женама, иже придоста вь гробоу Їсоусовоу. — Си

слышеште Нюдеие възбоюше се, рекоуште сами къ себѣ: егда боудеть словеса си истина, и вьси вѣроують въ Їсоуса. Сьбравше мыто велико и даше воиномь рекоуште: рцѣте яко намь спештемь, придоше оученици Їсоусови ноштню, оукрадоше тело его, и аште се оуслышано боудеть оу Пилата кнеза, мы оутолимь его о вась, и ѵьсть вы сьтворимь. — Слоугы же приемше мьздоу тако рекоше, яко же оть жидовь наоученн быше, и проявлено бысть всѣмь слово нхь. И еднинь законникь именемь Финесь и Даменстрь, и Менегдинь, и Гаснинь, трые придоше оть Галилеие въ Иерусалимь и рѣше прѣдь нимь законникомь и всѣмь въ сьнмѣ нхь, яко Їсоуса егоже вы на крстѣ повѣсисте, вьдѣхомь его сь еднинемь на десете оученикы своими, глаголюшта и сѣдешта по срѣдѣ нхь на горѣ маслинѣ, и рекша нимь: ходеште по всемоу мироу проповѣдаите всѣмь людемь, крстештеие въ име отца и сына и светаго доуха, иже вѣроу иметь и крстить се спасень боудеть; и егда се бѣ глаголе оученикомь своимь видѣхомь и горѣ грѣдоушть на небо. — Си слышеште прьвызаконникомь, и старѣшни дицци, рѣше тѣмь моужемь: дадите вы славоу Богоу исраилеваоу, и дажьте емоу молитвоу, аште истинна соуть та яже слышасте и видѣсте. Они же отвѣштавше рѣше: живь Господь отьць нашихь, Богь Аврамовь и Исааковь, Наковль, яко слышахомь Їсоуса глаголюшта сь оученикы своими, и видѣхомь его горѣ грѣдоушть на небо, и истиноу рѣхомь. Рекоше имь жидове мльчите и ктомоу не глаголите того, отвѣштавше .г. моужие рѣше: аште словеса яже слышахомь оть Їсоуса, и видѣхомь его горѣ гредоушть на небо, аште мльчимь грѣхь имамь. Напрасно же въставьше прьвыи законници, дрьжеште закоиь Господьнь, заклеше е рекоуште сеже никомоуже възвѣстите веште словесе, яже нимь глаголасте о Їсоусѣ, и оумольше е даше имь мьздоу велию, и послаше с ними .г. моуже да и спроведеть нхь въ зе-

мою свою, да не имѣмь законникомь повѣдеть вь Иєросолимѣ. — Сьвькоуше же се вси Июдеи и междоу собою творише вьпль велик, глаголюшту: что знамениє се створено бысть вь израильтѣхь? Анна же и Каиафа рекоста оутѣшаюште ю, поуто слоугамь стрѣгоуштимь гробь Їсоусовь єсте вѣровати иже рѣше имь, ꙗко ангель камень отвали оть гроба тако бо оученици его рѣше имь, и даше имь дары многы, да бише сице повѣдали, и вьзеше тѣло Їсоусово. Се повѣдаю вамь ꙗко нѣсть добро вѣровати страннымь ни єдиного же словесе, имь же и оть нась приємша мы оть азь обнла, и по томь иноуунихомь ю решти, такожде вьсѣмь повѣдаше, или имь вѣроу имѣте или оученикомь Їсоусовѣмь. И вьставь Никодимь рече: право глаголите, чеда Исраилева, вы слышасте вса ꙗже глаголаше ти трие моужїи, клевше се вь законь господьнь. ꙗко видѣхомь Їсоуса глаголюшта сь оученикы своими врьхоу горы маслинуные, и видѣхомь его горѣ идоушть на небо, и оучить ны писаниє имь же блаженыи Иаиꙗ пророкь вьзнесень єсть и вьпрошень бывь Єлисеу оть чедь пророуь, где єсть отць нашь Иаиꙗ, и рече имь ꙗко вьсхиштень бысть; и рѣше чеда пророуьска кь нємоу єда доухь его вьзе и посадии на горѣ исраилевѣ, развѣ аште изберемь моуже иже с нами идоуть окрьсть горы Исраилевы некои обрештемь и. И поудише Єлисеꙗ и ходи с иными .в. дни, и не обрѣтоше его. И иниꙗ послоушаите мене, чеда исраилева, и пошлимь моуже вь горы Исраилевы, єгда некии доухь вьзе Їсоуса, или обрештемь єго, и створимь казьнь на нємь. — Вьзлюбише вси людиє сьвѣть Никодимовь, послаше моуже и искавше не обрѣтоше Їсоуса. Вьспеть вьзвративше се рѣше окрьсть ходештемь не обрѣтохомь Їсоуса, нь тькмо обрѣтохомь Иосифа вь своємь градѣ Аримаѳеи. Си прѣдии законодрьжци слышеште и вси людиє веселеште се вѣхоу и славеште Бога Исраилева, имь же обрѣтень бысть Иосифь,

ѥго же ꙁатворише вь тьмници, и пришдьше не десниѥ ѥго. Сьтворише сьньмь великь и рѣше прѣдини ꙁаконници, быль ꙁакономь можемь привести к нимь Иосифа, и глаголати с нимь. — Кьꙁьмьше листь книжьнь писаше кь Иосифоу рекоуште: мирь тебѣ, мирь тебѣ, и сь тьми иже с тобою соуть. Кѣмо ꙗко сьгрѣшихомь кь Богоу и кь тебѣ, приди оубо кь отцемь твонмь и кь сыновомь твонмь, понѥже дивимь се вси о иꙁведени твоѥмь, а мы вѣми ꙗко проклети сьвѣти мы слыхомь с тебѣ, и Господь приѥть те и иꙁбави те оть проклетаго сьвѣта нашего. Мирь ти о Господи, Иосифе, чьстьныи отче сего плька. И иꙁберѣм же моуже приꙗтелѥ Иосифовы, и рѣше к нимь: ѥгда придѣте кь Иосифоу целоуите и мирно вьдаюште боукви листовныѥ.

Придоше же посланни моужи кь Иосифоу и целоваше и мирно даюште ѥмоу книгы. Тогда чьстьныи Иосиф посланнымь рече: свештенныи Господь иꙁбавлѥи Исраилꙗ ть покры ме крилома своима, да не пролита боудеть крьвь моѥ, и целовавь Иосиф моуже приѥть ѥ вь домь свои. Вь дроугы же дьнь вьсѣдь на осла своѥ иде с ними. Таже придоше вь Иѥросолимь. Тогда оуслишавше вси жидове подвижно иꙁидоше противоу ѥмоу, ꙁовоуштн и глаголюште: мирь отьчьствоу твоѥмоу, отче, отче, Иосифе! Отвѣштавь же Иосифь рече: мирь всемоу сьнмоу семоу. И целоваше ѥго вси. Приѥть и Никодимь вь домь свои творе ѥмоу велиѥ приѥтиѥ.

Вь дроуги же дьнь Анна и Каиꙗфа и Никодимь вь петьки рѣше Иосифоу: даждь исповѣданиѥ Богоу Исраилѥвоу, исповѣждь намь вса ихьже вьпрошень боудеши. Ихже и невесели бѣхомь тѣмь ꙗко погребе тѣло Їсоусово, и ꙁатворише те вь тьмници не обрѣтохомь, и дивеште се ѥсмы ꙁѣло боꙗꙁнию обсти велми, дондеже те видѣхомь прѣдь нами; Богa ради исповѣждь намь вса что о тебѣ створено бысть. Отвѣштавь Иосиф рече: ѥгда ме ꙁатво-

ристе вь тьмници, вь петыи дьнь оть вечера стоюе вѣхь на молитвѣ, вь соуботоу соуштоу полоуношнтню отвръзена бысть храмина оть четырехь оугьль и видѣхь Їсоуса ꙗкоже мальниѥ свѣть, и оть боꙗзни ниць падохь на землю, и ѥмь ме за роукоу въздвиже, и валги водних обланꙗ ме. Сь же обрисавь лице моѥ лобза ме, и рече ми не бои се, смотри мене и виждь ꙗко азь ѥсмь. И зре ѥго рѣхь: оучитель Иванꙗ ѥсть. И рече ми: нѣсьмь азь Иванꙗ, нь азь ѥсмь Їсоусь, ѥго же положи тѣло вь гробѣ. И рѣхь вь шемоу: покажи ми гробь идеже положихь те. И ѥмь за роукоу мою приведе ме на мѣсто идеже положихь ѥго, и ꙗки ми плаштаницоу и оуброусь нимь же главоу ѥго обвихь. Тогда познахь ꙗко Їсоусь ѥсть, и моливь ѥго рѣхь: свештень греды вь ниѥ Господниѥ. И дрьже ме за роукоу веде вь Аримаѳею вь домь мои и рече ми мирь тебѣ, пребоуди зде до .к. дни не исходе оть храма своѥго, азь же идоу вь юнѣшнимь моимь.

Ѥгда си слышаше архиѥреи и свештеници, и дроузи законодрьжци и диꙗци, велми оубоꙗше се и быше ꙗко мрьтви и падоу ниць на землю, въздихаюште к себѣ рекоше что ѥсть се знамениѥ, ѥже створено бысть вь Израилихь, мы вѣмо отьца и матерь Їсоусоу. И ѥтерь диꙗкь оть нихь рече: азь вѣмь ꙗко отьць ѥго и мати бѣꙗста воюште се Бога, и молитвоу присно вь цръкви мрьтвоу и сьжеженоу жроушта жрьтвоу Богоу Израилевоу. И ѥгда приѥть ихь великыи законникь Сумеонь дрьже Їсоуса на роукоу рече кь шемоу: нинꙗ отпоуштаеши раба твоѥго, владико, по словеси твоѥмоу вь мирь, ꙗко видѣста очи мои спасениѥ твоѥ, ѥже оуготова прѣдь лицемь всѣхь людеи, и вь славоу людеи твоихь Израилꙗ. Такожде ть свѣтыи рече Марии матери Їсоусовѣ: се сказаю тебѣ отрока сего ꙗко сь поставлѣнь ѥсть вь напасть, и вь скрѣшениѥ многыи и вь знамениѥ противлѣниѥ, тебѣ же самои доушоу про-

идеть копніе, и тогда ꙗвить се многыхь срьдьць помышлєнія. — Таже рѣше вси жидове: послимь кь тѣмь тремь моужемь, иже рѣше видѣхомь єго сь оученикы своими вь горѣ маслиунѣи. — Томоу же бывшоу, придоше же си, и вьпрошени быше отвѣштавше єдиніеми оусти рѣше: живь Господь Богь Исраилєвь, ꙗко видѣхомь Їсоуса сь оученикы своими и вь испрь гредоушть на небо. — Тогда Анна и Каиꙗфа разлоучише се дроугь оть дроуга и вьпросише ихь по єдиномоу, єдиніемь оумомь, истиноу ли рѣше, ꙗко видѣвше Їсоуса вь испрь горѣ на небо гредоушта. Тогда Анна и Каиꙗфа рекоста: законь нашь дрьжить, вь оустѣхь двою или трехь послоусѣхь всако слово стоить; обаче се речемь, ꙗкоже блаженыи Єнохь вьзлюблєнь бысть Богоу, и вьзеть єсть словомь божіемь, и блаженаго Моусеꙗ имь же не обрѣте се, и Иаию пророка сьмрьть не бысть обрѣтена. Їсоусь же прѣдань єсть Пилатомь, биєнь, оплювань, трьніемь вѣньчань, копніемь проободень, и на границоу вьзвѣшень лѣсноу, мрьтьвь бысть, и тѣло єго отьць чьстныи Иосифь вьложи вь гробь новь и сего сь исповѣдаєть видѣвь и сь живыми, и ови трие моужіе исповѣдаюште соуть, видѣвше єго сь оученикы своими на горѣ маслиунѣи и вь испрь гредоушть на небо. Вьставь же Иосифь рече вь Аннѣ и Каиꙗфѣ истинно вь правдоу дивите се, имь же слышасте ꙗко видѣнь єсть Їсоусь мрьтвыи, живь гредоушть на небо, право болє дивити се єсть, иньже многы и дроуги єсть вьскрьси мрьтвыіе оть гроба, сьтворь живыи, иже оть многыхь видѣни соуть вь Иєросолимѣ. Нь нинѣ послоушаите мене, имь же вси бѣли великаго законика блаженаго Симеона, иже приеть Їсоуса отрока роукама своима, и ть самь Сумеонь имѣꙗше сыны, два брата, сиꙗ оумрѣста и мы вси на погребениєю быхомь, идѣте видите гроба єю отврьстаєста, и та єста вь градѣ Аримаѳисцѣ ходешта жива вь коупѣ вь молитвахь прѣбыва-

юшта и мльчешта, ни с кымь же глаголюшта, нь тькмо ѥста ꙗко мртва мльчешта. Придете оубо идѣмь кь нимь сь великою чьстию и смѣрениѥмь и кротостию приведѣмь ꙗ кь нимь и закльнѣмь некан глаголета кь нимь о вьскресении, понѥже не оутан се.

Си слышавше вси сь радостию поидоше Анна и Каиꙗфа, Никодимь, Иосиф, Гамалиил, не обрѣтоше ѥю погребена нь шьдьше вь градь Арматеи. Тоу обрѣтоше ꙗ вь молитвѣ прѣклонышя колѣнѣ и облобызаше ꙗ сь всакою чьстию любовною колѣзнию; и приведоша ꙗ кь Иерусалимь вь сьнимь; и затворише двери вьзеше законь Господьнь и положише на роукоу ѥю рекоуште: заклинаѥмь вы Богомь адонаѥмь, Богомь израилѥвѣмь иже ѥсть и ть вь законѣ и пророцѣхь, глаголѥ вь оцемь нашимь, аште того соушта вѣроуѥте иже вы оть мрьтвыхь вьскрѣси, повѣдита намь како вьскресоста оть мрьтвыхь? Сиѥ заклетиѥ слышешта Карни и Анцинь, вьстресоста се тѣломь и сметоста и вьздьхноуста срьдцемь, и окрсть зрешта на нѥко, сьтвориста знамениѥ Христово прьстома своима на ѥзыкоу своѥю, и ꙗко тайно быста глаголюшта, таже рекоста: дадите нама разнолиста хартиниа, и напишевѣ ꙗже видѣховѣ и слишаховѣ. И даше нима ꙗкоже рекоста, таже сѣдешта разно писаста тако рекоуштa:

Ісоусь (1) Христось изь мрьтвыль вьскресе и жизнь повелѣ намь глаголати тайны ѥже прѣжде сьмрти креста твоѥго, ꙗже тобою заклета ѥсвѣ. Ти заповѣда рабомь твоимь Никодимоу ѥже исповѣдати божьства твоѥго прѣмногоую силоу и недовѣдомоу ѥже бысть вь адѣ прѣисподнѥмь, ѥгда бѣхомь сь всѣми отьци нашими посаждени вь прѣисподнѣи гльбинѣ вь тмѣ кромѣнѣи, напрасно вьсиꙗ прѣсвѣтлоѥ

(1) Одавде почиње у претходном зборнику и то овако: Вь ниѥ светиѥ троице Ісоусоу Христоу изь мрьтвихь вьскресшоу повелѣ. . . .

сльнце лицемь прѣславномь и царьскы свѣть просвѣштаіе намь ть вьздвиже чловѣчь родь. Вь коупѣ же и Адамь сь вьсѣми прѣдними отьци и пророкы веселеште се рѣше: сь оть свѣта вышнѣго свѣть вѣчныи єсть, єже намь послати обѣшта равновѣчны (1) свои свѣть. И вьзоупивь Исаиа сице рече: сь єсть свѣть отьчь и сына божиа, ꙗкоже прѣжде рѣхь, єгда бѣхь на земли и єште живыи вь пльти: землѣ Завоулониа, и землаіе Нефталимлиа и обонь поль Нордана чести галилеискыхь єзыкь людиіе ходештеи вь тмѣ видѣше свѣть велеи, и живоуштеи вь стрѣнѣ (2) и сѣни сьмрьтнѣи свѣть вьсиаіеть на вы; нинь приде и просвѣти намь свѣть вь сьмрти сѣдештимь. И єгда веселихомь се вь свѣтѣ иже вьсиа намь, приде отьць нашь Сумеонь, и весело рече всѣмь: славите Бога и сына божиа, азь бо приєхь єго на роукоу моєю вь црькви. Отрокь рождень оть дѣви и поноуждень доухомь светымь, рѣхь ємоу: исповѣдаіеи, нинь видѣста оуи мои спасениіе твоіе, єже оуготова прѣдь лицемь всѣмь людемь; свѣть ꙗвлению єзыкомь и вь славоу людеи твоихь исраилю.

Си слишеште все множьство вельми вьзрадоваше се. И по томь приде ꙗко урнориць и вьпросише вси кто ти єси? Онь же отвѣштавь рече: азь єсмь пророкь вышнѣго, гредыи прѣдь лицемь пришьствиа єго вь остаклениіе грѣховь; и виде и приходешть вь мнѣ (3), приноуждень доухомь светымь исповѣдаіе се рѣхь: изиды, се агньць божии вьзимаіеи грѣхы всего мира, иже крьстихь єго вь рѣцѣ Нордаиьсцѣи, и видѣхь доухь светыи низь грѣдоушть на нь вь образь голоубинь, и слышахь глась сь небесе рекоушть: сь єсть сынь мои вьзлюблениыи о нѣмь же благоволихь. И нинь

(1) Господь вѣчни

(2) стране.

(3) и видѣхь приходешта єго ка мнѣ.

прѣд лицемь іего придохь вьзвѣстити вамь ꙗко приближи се и посѣтить(1) нась сь выше сынь божии, оть вышьнаго издавиа сѣдештиль вамь вь тмѣ и сѣни сьмрьтнѣи.

Ієгда же се оуслыша прьвозданыи отьць нашь Адамь, ꙗко вь Норданѣ крьштень ієсть, вьзоупи вь сыноу своіемоу Ситоу, и реуе: исповѣдаю сыновомь своимь, прѣданимь пророкомь и отьцемь, вса ꙗже слыша оть Михаила прьваго архаггела, ієгда послахь вь вратомь раю просити оу Господа, да пошлеть аггела своіего дати мнѣ масло оть дрѣва милованиих, хотештоу ми помазати тѣло моіе, ієгда немоштноу ми соуштоу. Тогда Сить приближив се светымь прѣданимь пророкомь реуе: азь ієгда бѣхь моле Господа оу врать раискыхь, понієже затвори ꙗ аггель Господьнь Михаиль, и ꙗви ми се рекы: азь послань ієсмь оть Господа, надь тѣломь отьца твоіего поставлієнь; тебѣ оубо рекоу, Сите, не мозн троудити се сь сльзами моле се и просе масла дрѣвѣнаго, милованиа ради, да помазеши отьца своіего Адама, о болѣзни тѣлесе ієго, иль же никыль же закономь можеши оть ієго приієти, развѣ вь последниіе дьни времень ієгда испьнена боудеть .є. тисоуштъ, и петь сьть и .є. лѣть. Тогда придеть на землю вьзлюбленыи сынь божии Христось и сьтворить вьскрѣшениіе тѣлоу Адамлю, и оживеть тѣлеса мрьтвыихь. И ть пришьдь вь Норданскоую рѣкоу крьстить се и ієгда вьнь изидеть оть воды норданьскыіе, тогда оть ієлеи милосты ієго помажеть все вѣроуюштеіе вь нь и боудеть ієлеи милованиіе вь радость, иже раждають се оть воды же и доуха вь жизьнь вѣчноую. Тогда сьшьдь на землю вьзлюбленыи сынь божии Христось вьведеть отьца своіего вь рай вь дрѣвоу помилованиих. — Си вса слышеште оть Сити прѣдніи отьци вси, и пророци вьзвеселише се великою радостию.

---

(1) ꙗко придѣть и изведѣть нась.

И ѥгда веселѧхоу се вси свети, изьшьдь диѧволь прѣдниїи кнезь сьмрьтныи, реуе кь адоу приѥти Їсоуса, иже се славить Христось сынь божии; сь уловѣкь ѥсть боѥ се сьмрьти, реуе бо: прискрьбна ѥсть доуша моѧ до сьмрьти, и противлѧѥи ми се много ѥсть зло творе ми вьсегда. Ѥже азь слѣпы и хромы, и слоукы, и оуродиви и глоухы, и троудны сьтворихь, сихь онь словомь исцѣли; и ѥже азь мрьтвы кь тебѣ послахь, онь оть тебѣ живи изведе. Отвѣштавь адь реуе сотонѣ прѣдниемоу: которы ть ѥсть сице владыи? ѥда уловѣка ѥсмь азь боѥ се, вса оубо власть земльнаѧ моѥи области покориви соуть, и мною обьѥти, ѥже ты приведе твоѥю областию повинны; аште оубо владнуьствоуѥ ты ѥси, какь ть ѥсть уловѣкь Їсоусь боѥ се сьмрьти, власти твоѥю противлѧѥть се? Аште тако владыи ѥсть вь уловѣуьсцѣ ѥстьствѣ, истиноу рекоу ти все могы ѥсть вь божьствѣ, и области ѥго никтоже можеть противити се. Глаголю ты оубо, ѩко ѥти те хоштеть и горѣ тебѣ боудеть вь вѣунѣи моуцѣ. Отвѣштавь неприлѧзнь прѣдниїи реуе кь адоу: уто размышлѧѥши и боиши се приѥти Їсоуса? Противьникь ѥсть мои и твои. Азь искоусихь ѥго и старѣишины жидовьскые на нь накадихь (1), и вь гнѣвь противоу ѥмоу копиѥ наострихь вь проводение ѥго. Жльчь и оцьть смѣсихь дати ѥмоу пити, и древо приготовихь повѣсити и, и гвоздьми прибити, и оуже приближала се ѥсть сьмрть ѥмоу, да приведоу и кь тебѣ покорила, тебѣ и мнѣ. Отвѣштавь адь глагола: аште ть ѥсть иже мрьтвие оть мене извлѣуе, то соуть иже оть мене зде одржими мною живы на земли, оть мене мрьтвие вьзимѧть (2) областию божиѥю, и кь Когоу отьцоу своѥмоу молбою при-

(1) вьороужихь.

(2) . . . . оть мене изеть, и здѣ дрьжимих мною придеть изкести. . .

водить, ть бо ѥсть все могы и Богь и вса творе ꙗже хоштеть. Се же глаголаꙗ ть ли ѥсть Їсоусь иже словомь своимь мрьтвие оть мене изведе; мню, ꙗко ть ѥсть, ть бо Лазара, сирьдешта и разгнивша се, по четырехь дьнехь вьстави жива, ѥго же азь дрьжахь мрьтва, прѣславно властию своѥю? Отвѣштавь диꙗволь кь адоу рече: ть ѥсть Їсоусь иже сиꙗ сьтвори. Си слыше адь рече кь нѥмоу: заклинаю те силами моими и двоими (1), да не приведеши ѥго кь мнѣ, азь бо ѥгда слышахь заповѣдь словесе ѥго, тогда вьстресохь се прѣстрашною боязнию, и вси неуьстивїи потежници мои вкоупѣ смоуштени быше (2), никтоже бо Лазара одрьжати вьзможе, нь стресаꙗ вса ꙗко же орьль сь всею быстротою и скоростию искоуи вьнь, и греды оть нась. Самаꙗ землꙗ ѥже дрьжаше Лазарево тѣло мрьтво, скоро абие вьдасть жива. Тѣмь же инии аз не вѣмь ки чловѣкь можеть се сьтворити? Нь Богь сильнь и властию влады и вь чловѣчьствѣ; спасль ѥсть чловѣчь родь. Аште приведеши ѥго кь мнѣ, вси иже соуть зде кь притраниѣи тьмници затворенїи, нерадрешимыми оузами грѣхми вьклѣштени, сь раздрѣшаѥт и вь жизнь божствьнаго родьства своѥго приводить.

И ѥгда симь междоу собою сиꙗ глаголоштимь сотонамь и прѣдини моукамь, гласъ сьтворень бысть ꙗко громь, и доуховь множьство вьзоупи: вьзмѣте врата прѣдиꙗ ваша, и вьдвигьнѣте се врата вѣчнаꙗ, и вьнидеть царь славѣ. — Си слиша адь †вьстрепета и† рече кь сотонѣ прѣдиѣмоу: исчезни оть мене и вьнь иди оть моихь сѣдаль, аште оубо владыи и противникь ѥси †и силоу имаши† бии (3) се сь царемь славе! что ѥсть тебѣ сь нимь?

---

(1) твоими.

(2) и вьсѣ власти моѥ изьоумлени быше.

(3) бори.

И изгна адь сотоноу оть мѣсть своихь, и реуе моучителюмь, неуьстивымь юго послоушинкомь: затворите врата притранимъ мѣдимъ, и затворы желѣзны забите, и силно противите се, да не боудемь оубиени дрьжеште обыетие. — Си слышеште множьство светыхь гласомь великомь рѣше([1]) кь адоу: отврьзи врата твоя, и вьидеть царь славѣ. Вьзоупи Давидь пророкь глаголе: воле егда бѣхь и еште живыи на земли, прѣжде повѣдахь вамь, исповѣдайте се Господеви милости его и чюдеса его сыномь чловѣчьскомь, яко раздроуши врата мѣдимъ и верѣе желѣзные ськроуши, приеть ихь оть поути беззаконїи ихь. И по томь то жде реуе Исаия кь всѣмь светымь: вомеи и азь егда бѣхь на земли живыи прѣжде повѣдахь вамь: вьстаноуть мрьтвїи и вьскресноуть иже вь гробѣхь, и веселеште се по земли боудоуть([2]). И роса яже есть оть Бога, и цѣменню имь([3]) есть; земля же неуьстивыхь падѣть. И яко пакы рѣхь: где ти сьмрти, жело, где ти, аде, побѣда, †побѣждень еси нинѣ†. — Си слышеште свети оть Исаиа рѣше кь адоу: отврьзи врата твоя, нинѣ побѣждень еси, и изнемагае и невлады собою боудеши. И бысть гласъ велеи яко громь, рекыи: отимѣте врата прѣдимъ вашя, и вьздвигнете се врата вѣчимъ, да вьидеть царь славѣ. Отвѣштавь Давидь кь адоу рече: сь гласъ слышоу понеже азь доухомь его разоумѣю. И нинѣ прѣдповѣствоуюють силы: Господь крѣпькь и сильнь; Господь сильнь кь брани, ть есть царь славѣ, ть самь Господь сь небесе на землю призрѣ, оуслишати вьздыхание оковаиыхь, раздрѣшити сыни оумрьштвлениие. Нинѣ, скврьниѣнишиих и смрьдештих моуко, отврьзи врата твоя, да вьидеть царь славѣ.

([1]) пророци же вьзоупише.

([2]) поидоуть по земли.

([3]) имь.

Си рекоуштоу Давидоу вь адоу приде царь славѣ вь образѣ чловѣчи, Господь прѣсилныи и вѣчныи, тмы вѣчныие просвѣти, исраздрѣшимыие оузы прѣтрьже, посвѣти нась сѣдештихь вь тмѣ грѣховнѣи. и сѣни сьмрьтнѣи. — Си видѣ адь и сьмрьть и неучьстникїи слоужители ѥю сь здыми потежникы, и вьстресе се вь властныхь областехь ихь поз̑навше такове ликь свѣть вь свѣтлости ѥгда Господь на главьнихь сѣдешть оузрѣше(1) и вьзоупише рекоуште: ‡кто ти ѥси‡ мы силѣнишии ѥсмы оть тебѣ(2)? кто ти ѥси оть Бога послань вь области нашеи; кто ти ѥси страшныи ‡чловѣк зрѣнием‡ и славнию ‡страшань‡ и непобѣдима сила прѣсилнвь жестосрьдие наше(3), попирамеши область нашоу? кто ти ѥси тако страшьнь, мала сы и покоривь, вышьнїи небесе и царь вь образѣ рабии, дивьнь соупостатомь и царь славѣ, мрьтвь и живь показаеши се, ѥгда же крьсть дрьжавь оубиень бысть, и мрьтвь полежа вь гробѣ, живь нинѣ вь намь приде, и вь твою сьмрьть вса вьстресоше се, твари все вьсколѣбаше се, и нинѣ вьсталь ѥси мрьтвые своваждаеши, и беучисльнаѧ наша воиньства сметаеше? кто ѥси ти иже, и иже прьвими грѣхи одрьжими бѣхоу странии, сихь раздрѣшаеши и вь свободоу прьвоую ведеши? кто ѥси ти иже грѣхи тьмными ослѣпленїи божиаго свѣта сиянием властию ти просвѣштаеши? — Такожде соуштаѧ диаволѧ вса множьства вьвоупѣ оужасоше се, страхом и боѧзнию одрьжими ѥдиниемь гласомь вьзоупише рекоуште: откоудоу ѥси иже тако крѣпьки чловѣкь чисть сихе силою, тебе не можемь зрѣти, и оть паучѣла сьмрьтнаго(4) всакь

(1) Се видѣвь и сьмрьть вьстрѣпета сь неучастникими слоужители своими; адь вьстресе, се мрьтвь зрить се, поз̑навше толикь свѣть вь свѣтлостехь велеи, и Господа вь свѣте, сѣдешта оузрѣше.

(2) чловѣка. — (3) нась.

(4) вѣка. —

ѕемльныи иже намь прѣдань бѣ до селѣ присно вь нашеи жизни, не бѣ вь нась никогда же вь мрьтвыхь чловѣка тако послана, никогда же такова дарьства адьскымь послана быше (1)? Кто убо ти ѥси иже тако безь страха вь нашь прѣдѣль вьноутрь вьшьль ѥси, и не то ѥдино нь и нашеѥ моуки не боиши се, и врьхь того все оть нась изети хоштеши? Не пштоуѥмь ѥда ты ѥси Їсоусь (2), о нѥмь же старѣишина нашь диаволь повѣствоваше, да твоѥ сьмрти ради крьстише, все чловѣчьство властию изводиши оть мене. —

И тогда вьскорѣ абие царь славѣ, Господь крѣпькь силою своѥю поправь сьмрьть, и ѥмь диавола свеза и сего прѣдасть моуцѣ вѣчнѣи, и изведе Адама †и пророкы и вьсѣ соуштее светїе† вь своѥ прѣсвѣтьльство. Тогда адь свари се сь диаволомь и сь сьмртию и сь множьствомь нечистихь доухь, рече кь нѥмоу: волѥ ти, начелниче пагоубѣ, и кнѣзь поустини, вельзевоуле, оброугань оть аггель божиихь, и краже праведнимь, чемоу то сьтвори тако? Цара славѣ вьсхотѣ на крьстѣ распети, и того мнѣше оуморити, и толикоу многоу користь симь обѣшта се створити; не владыи нинѣ же, и ѩко несмысль на ме створи. Смотри оуже те Їсоусь божьства своѥго сниишемь прогна и все прѣ тмы сьмрьтные, и твьрдоую тьмницоу ѥмь ськроуши, и воины изсть дрьжимые, раздрѣшь оужникы все иже, подь нашими обыкоше вьздихати моуками, си роугают се намь, и оть корысти ихь боудоуть изврани власти нашеѥ, и владичьства наша прѣложена соуть. И оуже ни малы боит се нась родь чловѣчь; врхоу того же и силно намь прѣтеть нѣмь никогда же нѣмь не вьзложени бѣхоу мрьтвїи, и никогда же можахоу веселити се странии, нинѣ желеть и прѣтеть. Прѣд-

(1) такова чловѣка послана адьска дарьстка вьзети.

(2) по истинѣ ти ѥси Їсоусь сынь божїи.

нїи сотоно, всемоу ѕлоу начелнитє, и прьвы моукамь, наслѣдниче, ти прѣжде сего на Їсоуса прю ѕлоу изиска, и ни єдиного грѣха окрѣте вь нєм. Како же бєѕ вины не испытавь єго на крьстѣ окѣси? Си во смѣхиє и вь нашоу область бєѕь дага и приности, и оть вѣка дрьжимиє погоубихомь.

Єгда же то адь глагола диаволоу, тогда царь славы рєче вь адоу: боуди диаволь подь областию твоєю вь вѣкы вѣка, на мѣстѣ адамли, праведнымь моимь соудомь. И простьрь роукоу свою Господь рєче: придєте вь мнѣ вси свєти мои, вы во нмате подобиє образа моєго, иже древа ради диаволи дѣла сьмьртию осоуждени бысте, нинѣ же видите древомь крьстнымь диаволи и сьмрть осоудихь. И єгда же сице рєче вси свєти подь роукою выше Господнюю, и дрьже Господь десницоу Адамлю, рєче вь нємоу: мирь тебѣ сь вьсѣми чєди твоими. Адамь же на ногоу Господню прѣклонь се паде и сь сльзною молитвою рєче: вьзнесоу тє господи ꙗко подыет мє, и нѣси вьзвеселиль врагь моихь о мнѣ. Ти Господь Богь мои, и вьзоупихь к тебѣ и исцѣлиль мє єси, и изведе оть Ада доушоу мою, и избави мє єси оть нисходештих вь ровь. Поите Господеви вси свєти єго, и исповѣдаите паметь свєтынє єго, ꙗко гнѣвь вь ꙗрости єго и животь вь воли єго. Тако жде вси свєти єго колѣна прѣклоньше падоу на ногоу Господню, єдинѣмь гласомь рѣше; приде избавитель вѣкомь, ꙗкоже закономь и пророкы прѣжде вьзвѣсти, и дѣлы испльни, и избави ны живоносныи крьстомь своимь; и сьмрти ради крьстныє сниде вь пьль, и избави ны оть смрти адовныє, силою твоєю Господи, ꙗко же постави писмє славы твоєє (¹) на небесехь, и вышьнєє испльна славы, крьсть твои на земли постави Господи, и вь адѣ побѣди знамениє крьста твоєго, сьмрьть

(¹) постави знамениє крьста.

во обладаѥть потомь. — Простръ Господь роукоу свою, створи знамениѥ крьста на Адамѣ и на всѣхь своихь, и дрьже десницоу Адамлю вь испрь изиде изъ ада, и вси свети послѣдьствоуюште бѣхоу Господоу. — Тогда свети пророкь Давидь снано вьзоупи рекыи: поите Господѣви пѣснь новоу, ꙗко дивна сьтвори Господь — спасениѥ моѥ десница ѥго и мишица светаꙗ ѥго. Сказа Господь спасениѥ своѥ и прѣдь чловѣкы откры правдоу свою. И вса множьства светыхь отвѣшташе рекоуште: се ѥсть слава всѣмь светымь ѥго, амиинь аллилоуїа, ѥже ѥсть сказаѥмоѥ: се боуди, таже поите Господа. — И по томь пророкь Аввакоумь рекыи се изиде вь спасениѥ людеи своихь, и избавить вьзлюблѥныхь своихь. И вси свети отвѣшташе рекоуште: благословень гредыи вь име Господне; Богь Господь просвьтѣ се намь, амиинь аллилоуїа. Таже по томь пророкь Михеиь вьзоупи рекыи: Кто Богь великь ꙗкоже ты Господи вьземлѥи неправды и прѣзре грѣхы иниих вса сьдрьжиши, и послоушствиѥ ꙗрости твоѥѥ се посла, ибо жива милость ѥси, и самь обратиши се и помилоуѥши ны, и раздрѣшилеши все неправды наше, и все грѣхы наше погроузи, и изведе ны оть вѣчныѥ сьмрьти, ꙗкоже клет се отцемь нашимь вь дны прьвыѥ. Вси свети отвѣшташе рекоуште: сы ѥсть Богь нашь живи вь вѣкы вѣкомь и ть избавлѧть ны вь вѣкы, амиинь аллилоуїа. Такожде вси пророци оть нихь прѣдьповѣданыхь хвалѣ свети исповѣдаюште и вси свети рѣше: амиинь аллилоуїа, и оупваюште послѣдствовалхоу по Господи.

Господь же дрьже десницоу Адамлю, и вьдасть ѥго Михаилоу архаггелоу, и вси свети послѣдствоваше Михаилоу и вьведе ѥс вь рай. Срѣтоста ихь два моужа сьстарѣвша се велмї (1) дьми, вьпросише же ꙗ свети: кто ви

(1) многими.

ѥста? Вы с нами вь моуцѣ и мрьтва не вывша, вь рай же с нами како вьнесена быста? Отвѣштавь ѥдин оть нихь реуе: азь ѥсмь Єнохь, иже словесемь Господнемь вьзнесень ѥсмь сѣмо. Сь жь сь мною ѥсть Илиа Ѳесвитинь ѥсть, иже на колесници огньнѣ вьзнесень бысть сѣмо и до селѣ не вькоусиховѣ сьмрти. Вь пришьствие во Христово штедивѣ се Богомь, знаменїи и чюдеси брати се сь змиемь и оть него оубиѥнома быти вь Иерусалиме, и по трехь днехь поуладне пакы жива вь облацѣ вьзнесена боудевѣ.

И ѥгда си галголаста светыи Илиа и Єнохь, приде дроугыи моужь хоудь оумиленъ, несы на рамоу своюю знамение крьстово. И видеште ѥго вси свети рѣше вь нѣмоу: кто ти ѥси, имь же зрак твои разбонинъ ѥсть, и что ѥсть знамение иже носиши на рамоу? Ть же отвѣштавь реуе: право рекосте ꙗко разбонникь бѣхь, вьсакые злобы творе по земли, и жидове ме на крьсть вьстакноуше сь Їсоусомь. И видѣхь вса ꙗже сьдѣꙗше се вь рай же и до крьста Їсоусова на нем же распеше ѥго жидове, и вѣровахь ѥмоу, и познахь ѥго творьца всего соуштьства, и просихь оу него рекыи: помени ме Господи вь царьстви твоемь. И ꙗко тако приемь молитвоу мою реуе ми: аминь галголю тебѣ, ты дьньсь сь мною боудеши вь рай. И дасть ми знамение крьстноѥ рекы: сие носи греды вь рай; аште не вьпоустить тебе вьноутрь вьнити аггель стрѣгыи рай, покажи ѥмоу крьстноѥ знамение и рци вь нѣмоу. ꙗко Їсоусь сынь Божїи, иже ниних на крьстѣ распеть ѥсть посла ме. И ѥгда же то створихь, рѣхь вь аггелоу стражоу рай, абие отьврьзь вьноутрь вьведе ме, и посадив ме о десноую страноу рай реуе: расмотроу мало и аште вьнидеть вась родь чловѣчь, и отьць Адамь сь всеми чеды сконими, сь светыми праведными оувиль Христа Господа на крьстѣ распета. Си вса словеса слышаше оть разбонника

прѣдини отьци и пророци([1]), ѥдинѣмь гласомь рекоше: светыи Господь, всемогыи отьць, вѣчныихь отьць, милосрдиѣмь ты ѥси, чьсть и штедрость оученикомь, отьць милости раискыѥ, ты нас пакы приведе вь вѣчныи животь, ꙗко тоу ѥсть доушамь нашимь жизьнь вѣчнꙗ вь вѣкы аминь.

Си ѥсть божиꙗ светаꙗ танꙗ ꙗже видѣховѣ и слышаховѣ, азь Карпь и Лицпошь брата присиꙗ, веште не имавѣ слово бесѣдовати, и инꙗ танꙗ Господиѥ, ꙗко же послоушьствоуѥть Михаиль прьвы архаггель реѥ нама: идѣте вь брати ваю вь Иѥросолимь и боудѣта вь молитвахь, вьпиюшта и славешта вьскрьсениѥ Господа нашего Їсоуса Христа, и ѥже изь мрьтвыхь сь собою вьскрѣси и ни сь ѥдинѣмь чловѣкомь бесѣдоуита, нь боудита ꙗко нѣма, доньдежс придеть годь, и слово дасть вама самь Господь, исповѣдати ѥго божьство. И сиѥ танны нама заповѣда Михаил архаггель и по семь ити прѣзь Порданъ вь мѣсто животноѥ, тоу бо соуть многи ижь сь нама вьскрьсоше, вь послоушьство([2]) вьскрьсениꙗ Їсоуса Христа Господа нашего, иль же толико ѥсть имь слово о тридневнѣмь вьскрсении дано. — Вѣ ꙗже вьскрсоховѣ оть мрьтвыхь прѣбиховѣ вь Иѥросолимѥ великоую пошть Господню, сь живыми оужиками раю вь послоушьствиѥ Господа нашего Їсоуса Христа, и крьштени([3]) вихомь вь светѣи Порданьсцѣи водѣ, приемлюште по ѥдиномоу ризы бѣлы, и по трехь дисхь прѣбывше великоу пошть господню, покривени бо соуть облакы ижс вьскрсоше с нама и прѣведены, реѥ, прѣзь порданьскоую рѣкоу, и никимь же видими соуть.

([1]) слишахь оть разбоиника, слишаше пророци и вси свети.

([2]) похвалоу.

([3]) Бѣхоу же Карпь и Лицесошь брата присна светаго Сѵмеона Христа на роуце присиша, прѣбиховѣ вь Иѥросолиме и крьштьше се. . .

Си соуть ꙗко ѕаповѣда намь Господь исповѣдати своѥго божьства тайны, дадите ѥмоу похвалоу и исповѣданиѥ, покаяниѥ створите и помилоуѥть вьсь родь вашь, оть самого Господа нашего Їсоуса Христа, и спасителя всѣхь нась аминь.

По томь ꙗко исплньиста вса пишоуща разно вь листи книжьныѥ вьста Карпь и ѥже писа вьдасть вь роуцѣ Анѣ и Каиѧфѣ и Гамаилоу; такожде и Анриопь ѥже писа дасть вь роуцѣ Никодимоу и Иосифоу, и ꙗкоѥ преображена быста и бѣла ѕѣло, и быста невидима. Кь томоу писаниꙗ же ѥю обрѣтоше се равна ничьмь же различно ни веште ни ѥдинѣм же писменемь.

Си все дивьниѥ рѣчи Карпиѥ и Ликеоше слышавше вьсь сьньмь междоу собою рѣше: вь правдоу си вса оть Господа сьтворена иже свештень Господь вь вѣкы вѣкомь аминь, и разидоше се вси оть сьньма сь великою скрбию, сь боѧзнию и страхомь биюште прьси своѥ, и иде кьждо ихь вь область свою. Си вса ꙗже исповѣдана и сьтворена оть Июдеи вь сьништихь, и ꙗко тако Иосифь и Никодимь исповѣдаста кнѥѕоу и самь Пилать писа вса ꙗже створена соуть, и повѣдана оть Їсоуса Июдеомь, и положи вса словеса и ꙗки вь книгахь. И по томь самь Пилать посла книгы вь градь римьскыи Клавдию цароу сице рекь: понитьски Пилать, рабь твои, вь цароу нашемоу Клавдию, ꙗже истинно бысть, и се самь искоусихь, жидовѥ ѕавистьствомь своимь насладише се, притраниѣнишою моукою и беѕчьстною сего моучише. Сего ради иже молитвоу имѣꙗхоу отьци ихь, да би имь Богь ихь посалль оть небесь светаго своѥго, иже имь царь боудсть, и ть овѣшта се иже оть дѣвы рождь се, сего Богь посла на ѕемлю и Июдеомь. Мнѣ кнѥѕоу соуштоу тогда жидовьскоу, сего посла имь. И видѣше Ієврѣиѥ слѣпыѥ проскѣшталоште, исприхоуть оть всѣхь изгонеште, мрьтвыѥ вьскрѣшамоште, ѕаповѣда-

ющть вѣтромь, ходєшть по вльнамь морьскымь ногама, ꙗко по соусѣ ѕємли, и многа дроугга ѕнамєнїꙗ и чюдєса творєшть, и ієгда мнозѣ оть мрака ꙗюдєнска сына Божїꙗ ієго исповѣдоуюште вѣровахоу вь нь, ѕавидєште противоу іємоу, не трьпєште прѣдини ѕаконници книгоучїє и фарисєи ꙗюдєисцїи, іємьше сєго и мнѣ кнєѕоу прѣдаше, и дроуть дроугоу ихь кь мнѣ о нѣмь льжоуште, рєкоше вєлика ієго соушта и противиꙗ ѕаконоу ихь творєшта. Азь же словєсємь ихь вѣровахь, тако соуште глаголюштємь и сєго бивь прєдахь вь власте нимь. Они же на крьстѣ распєше и, и мрьтва погрєбоше. Страже приставише оть слоуть ихь и сьвѣтникь, гроб ієго повєлѣше хранити, сєго ѕапєчатлѣкше. Нь трєти дьнь вьскрєсє оть гроба. И толма много вьсполѣ сє нєѕоумиє ꙗюдєнско, ꙗко даше слоугамь моимь мыто рєкоуште: оучєнїцї тѣло ієго поштию оукрадоше. Слоугы же прїємше срєбро мльчати правды нє можахоу ієже створено бысть, и абиє оть гроба вьскрєсша ієго свѣдѣтєлствовахоу, оть Юдєи мыто прїємше сє повѣдахоу. Тѣмь же вьспомєноую ти о сємь всє истинно, цароу, да нє всѣхь дроуго, ꙗко глаголюштємь истинно мнїши, Ꙗюдєомь льжоуштємь. Послахь владичьствию вашємоу вса ꙗже приклоучише сє о Їсоусѣ, вь дворцї моіємь.

Коньчаниє приклоучєнїꙗ Христа сына Божїꙗ іємоу же слава и дрьжава чьсть и покланꙗниє вь вѣкы аминь.

Ѣ. Стојановић.

МАТЕРИЈАЛИ ЗА ИСТОРИЈУ
ЦРНЕ ГОРЕ.

ПРИЛОГ II.

НЕКОЛИКО ПИСАМА ИЗ ПРЕПИСКЕ ВЛАДИКЕ ЦРНОГОРСКОГ ПЕТРА ПЕТРОВИЋА — ЊЕГОША.

Петар II. Петровић Његош, владика црногорски, владавши Црном Гором од 1830 до 1851 године, био је један од најзнаменитијих владалаца црногорских. Цијелога свога краткога, али славнога живота, трудио се је да научи и просвијети себе, мучио се да уреди и просвијети своју земљу. Он је свуда на све стране тражио средства и познанства с којијема ће моћи узвисити Црну Гору; с којијема ће моћи упознати Црну Гору са свијетом; с којијема ће моћи израдити за Црну Гору државна права. Његов славни предшаственик Петар I. (свети) цео је живот свој посветио благу народа свога, али опет остави Црну Гору пуну унутрашњега раздора и спољашњега нереда, и што је најцрње без граница.

Унутра у земљи крварине непрестане. Братство са братством, село са селом, племе са племеном, нахија са нахијом све је то било заклано међу собом, није се могло изаћи по пазарима и путовима, јер се сваки час гледаше, кад ће пред тобом изаћи крвник да те убије, па и главу посијече, да је понесе у Никшиће или други турски град.

Требало је много муке и невоље љуте па да се закрвљеници измире. Али велики гени Петра II. не клону пред

тијема тешкоћама, но умири братства закрвљена. У томе морао је владика Петар употребљавати често пута круте мјере, па бога ми и убијати и вјешати, али нека га да му је просто по сто пута. Из два зла бира се мање. Боље је било неколицину убити и објесити, те да се тијем учини стега у народу, него се показати мекушцем па да се на његове очи кољу рођена браћа.

До владике Петра I. није било у Црној Гори никаквијех државнијех уређења. Али и Петар I тек је почео био ред стављати, а Петар II. славно је продужио његово дјело. Он уреди сенат, уреди неколико војске под називањем „Гвардија“, уреди капетаније по племенима и постави капетане, који ће развијати племенска дјела; уреди перјанике који ће бити вазда уз њега, да буду његови посланици по Црној Гори у одржању реда, и да пазе зликовце и кривце те да их доводе пред сѹд владичин ђе ће примити заслужену казну.

Будући Црна Гора није имала средстава за плате војсци и државнијем чиновницима, владика Петар је израдио, од братске Русије годишњу помоћ за ово. Тако он је могао трошити на „Гвардију“ годишње 12.000 форинти; на сенат 2898 форината; на перјанике и капетане 3039 форината; на унутрашње расходе манастирске (тадашња резиденција митрополита) 1000 форинти; на издржавање школа 4000 форинти, на грађевине државне, путове и др. 6339 форинти; на екстраординарне трошкове 1998 форинти. Уредио је био државно казначејство и поставио казначеја са платом годишњом од 500 форината и за казначеја поставио Димитрија Милаковића, написавши сам и правила по којему ће се казначејство управљати (¹).

(¹) Ово сам извадио из списка расхода које је сам владика Петар II. разпредијелио. Правила за казначејство имају 12 тачака. У своје вријеме ћу их дати штампати.

Но што је највећма владику Петра II. мучило и највеће му бриге задавало то је: неопредијељеност црногорскијех граница.

Мучаше се владика свакојаких мука да ограничи Црну Гору. Али како ће. Аустрија с једне стране не признаје. Турска с друге стране још мање. Али далеко видни владика увиђе један згодан случај ће би могао Аустрију ухватити у коштац. Виђаше владика да Аустрија гледа оком на један дијелак приморја те припадаше Црној Гори. на помисли: како би било да се прода овај дијелак приморја Аустрији. Што је смислио то је и учинио. Продао је Аустрији Стањевиће и Которске стране (¹). У договору са Црном Гором, по поводу ове продаје, Аустрија се понашаше прама Црној Гори као прама држави независној и признаде њене границе.

Слава Богу, рече владика Петар, ево доживјех да видим ће једна велика држава признаде да смо и ми држава, признаде границе наше. Истина то ме скупо стаде, продадох родне земље. Али што ћу кад нијесам могао другојачије. Ја морам и сузе од жалости пролијевати над овијем дјелом. јербо продајем своју земљу крвљу мога народа стечену; али се кроз те сузе морам и радовати, јербо виђох с једне стране бар ограничену моју земљу. Нико сада не може рећи да ми немамо граница (²). И доиста био је прав. Нека је благословен његов спомен у народу његовом из рода у род.

Но Турска, тај вјечни душманин рода хришћанскога — што ће се с њоме. Та варварка која вазда у своме дивљачкоме заносу јављаше неке претензије на Црну Гору. Но и тамо је велики владика вјечно радио да изради признање црногорскијех граница. По поводу тога он вођаше велике

(¹) О овој продаји биће ријечи у преписци која ће се даље саопштити.

(²) Будући ми није намјера овђе обширно писати рад и дјела владике Петра II. то ја само овђе ово напомињем. Дај боже здравља ја ћу написати рад његов опако, како приличи овоме великоме мужу.

преписке са везирима турскијема у Босни и Ерцеговини, а такође и у Арбанији. Но дрвославлук турски тешко је било до разлога довести. Тешко је било сломити дивље турско „аша“, и извадити им из главе глупо мишљење, да је Црна Гора земља честитога падишаха цара над царевима, брата сунца а рођака мјесеца, и ако је у томе њиховоме мишљењу било толико истине, колико и у томе да је султан брат сунчев, а рођак мјесечев.

Владика рађаше овамо са везирима, а тамо у далекој братској Русији тражаше помоћи да оствари ову велику мисао. Браћа Руси радоваху се свакоме успјеху црногорскоме, али „Русија, будући обвезана трактатима, не може се мијешати у политическа отношенија, која сушчествују међу Црногорцима и Портом Отоманском. Равномјерно и у случају важне и непријатне распре, Русија не би могла ни на каквом основанију заступати Црногорце, што би се, понајвише због собствени својн интереса бојала, да се не би турско правитељство запутало у нове препоне и внутрења замјешатељства“ (¹).

Овако се одговара црногорскоме владици са далекога сјевера и савјетује му се; да у миру пребивају са Турцима, да на њихове предјеле не наступају; да се старају да не буду поводом каквога несагласија.

Али како ће се с крвником мировати, који оће да гази најсветија човјекова права, слободу и независност? Са таквијем није могуће мировати. Владика својом мудрошћу дође и до тога, те и Турке доведе до тога да чине са Црном Гором уговоре мира као са државом потпуно неодвисном, те тијем изради за Црну Гору ако и не потпуно ограничење, а оно бар признање да Турска нема никаквога права мијешати се у послове црногорске, него да Црна Гора води

(¹) Овако одговара руски вице-консул Јеремија Гатић из Дубровника владици Петру у писму од 14 Новембра 1834 године број 125.

своје послове као држава која нема никаквијех обвеза према Турској(¹).

Владика Петар II. хтио је дати Црној Гори и добре законе. Онај који је казао „коме закон лежи у топузу, трагови му смрде нечовјештвом“ не би могао трпјети „топуз“ и самовољштину ни код власти, ни код народа. Али смрт скрати славне дане његова живота. У најдивнијему цвијету живота, у највећему раду, у ономе раду, који би највише користи донио његовом нараду, немилосрдна болијест скрати његов живот. Заиста за њега може се с подпунијем правом рећи оно, што је Бранко рекао за себе „много тео много започео, час умрли њега је помео“.

Ово неколико ријечи ја рекох као увод пред материјалима које ћу овђе написати.

Ова сам писма изабрао из множине писама која нађох у ризници цетињскога манастира, која се сада налазе код мене, и која ћу (важнија), ако ми буде могуће, повремено давати у штампу, да се с њима користим после или ја, или други који се узме врло труднога, али и врло важнога дјела, писања Историје Црне Горе. Мислим да је и с овијем што су ова писма спасена мном од погибељи учињена нека заслуга за нашу историју. Нека не помисли читатељ да сам ово рекао из сујете.

Писма која се овђе саобћавају жива су историја Црне Горе онога времена.

На Цетиње на дан св. Архангела Михаила,
мога крсного имена, 1883 године.

Марко Драговић

секретар министарства просвјете и црквених послова и главни надзорник књажевског питомачког завода на Цетињу.

(¹) Трактати које је закључио владика Петар са везирима Босне и Ерцеговине биће приведени напријед.

I.

ПИСМА ЈЕРЕМИЈЕ ГАГИЋА, РУСКОГА ВИЦЕ-КОНСУЛА У ДУБРОВНИКУ. ВЛАДИЦИ ПЕТРУ II.

„Дубровник $\frac{\text{Августа 22}}{\text{Септембра 3}}$ 1832 године број 93. Са задовољством хитам да саобћим правитељствујућему сенату црногорскоме копију са писма императорско-рускога посланика у Бечу господина Татишчева под № 239, које сам са прошлом поштом добио. Из овога јасно ће те увидјети какову участ височајши Двор Всеросијски узима у судби народа црногорскога, и како цијени стољетну приврженост и благодарност Црногораца к покровитељствујућој њој Русији. — Ово је одговор г. Татишчева на моје представљање о угрозама везира Решид паше Црногорцима.

„Црногорци имају узрок двојно радовати се о томе, што Государствено министарство, и сва началства која од њега зависе, неуморно старају се одклонити од Црне Горе грозећу њој опасност. — Зато су Црногорци дужни свето и тачно онога министарства савјете испуњавати: у миру пребивати са Турцима; на њине пределе откуд не наступати, и старати се не бити поводом, каквога му драго разрива и несагласија; — једним словом, старати се саодговарати стараньима Државнога министарства о благу њинога отачаства. — У случају ако би Турци на Црну Гору без узрока напали — Црногорци ће са тврдим уповањем на милост Божију, за кратко вријеме умјети бранити се и отачаство своје заштићавати, очекујући силно заступлење монарха Всеросијскога по праву које имају на покровитељство Русије“.

„Императорско Руско посланство у Бечу Августа $\frac{9}{21}$ 1832 године број 239. Господину Колешкоме Асесору вице-консулу у Дубровник и каваљеру Гагићу.

Допис ваш од $\frac{21\ \text{Јулија}}{2\ \text{Августа}}$ под број 78 с приложеном к ономе преписком вашом с архимандритом Петровићем и г. Вукотићем, равно као и преписку њихову са Турскијем војничкијема Началствима исправно сам примио.

Вама је давно познато какво учашће прима височајши наш Двор у судбама једноплеменога и једновјерногa нама народа црногорскога, који у течају времена, више од стотине година, умио се је показати достојан онога својом приврженошћу и благодарношћу к покровитељници својој Русији.

У сљед овога ја сам поставио себе у дужност о вашему допису донијети до знања Господара Императора, а такође јавити нашему посланику у Цариград о пријетњама везира Решид паше.

Из преписке с г. Бутеневим са задовољством дознао сам да, усљед мојијех одношења, већ је он добио потребне наредбе од министарства да може бранити право Црногораца пред Портом Отоманском; због тога ја се ни најмање не сумњам да ће одма, пошто добије моја извјешћа, г. Бутенев ускорити учинити потребни корак да се одклоне од Црне Горе пријетеће њој биједе, и ја себе тијешим надеждом да његова старања неће остати безкорисна.

Ако ко напане од стране Турака на Црну Гору, одбрана отаџбине биће признана праведном, но морам примјетити и призвати вас да јавите властима црногорскога народа, нападај њихов на земље отоманске царевине, може лишити њих права на покровитељство Русије““.

„Дубровник $\frac{16}{28}$ Децембра 1833 године број 100. За дужност сматрам извијестити ваше високопреосвештенсто, како ми је овај час глас дошао, да се у Мостару справљају 1.500

избранијех коњаника Турака, којима ће бити предводитељ Хасан-бег Требињски, и намјеравају око наши празника ударити из ненада на Жупу Никшићку под предлогом да тамо промијене Муселима. . . —

Сјешћи с овијем извјешћем за ваше владање с истинном српском преданошћу Ј. Гагић“.

„Дубровник $\frac{1}{13}$ Новембра 1834 године број 120. Високопочитајемо писмо вашега високопреосвештенства од 25 прошлог м. донијело ми је радосно и превесело извјешће о изненадном одкрићу нетљености тјела вашег предка по признању њега светим.

У вријеме ваше управе стадом Христовим у Црној Гори, Господу Богу било је угодно, к већему утврђењу благочастија, (окруженога гонитељима православија) у роду Петровића — Његоша прославити особитим знамењем благодати спомен доблеснога поборника православне вјере и отечества — св. Петра.

У овом необичном событију и ниспослању милости Божије на ваше преосвештенство, и на народ црногорски види се магновеније Божије деснице, која, посредством светитеља Петра, архипастирски ваш престол и битије независимога и слободнога народа црногорскога утврђује на тврдом основању благочашћа.

С срдачним сакрушењем умољавајући всевишњега, да утврди у Црној Гори постојани мир, да улије у срце Црногораца међусобну љубав и поштовање к своме началству духовноме и мирскоме, ваш Ј. Гагић“.

„Дубровник $\frac{14}{26}$ Новембра 1834 године број 125. Ја сам имао част извијестити ваше високопреосвјештенство да сам вашу с Афис пашом везиром Скадарским преписку, при мојем допису од $\frac{7}{19}$ Августа т. г., одправио на преглед им-

ператорскоме министарству у Петроград. А сада хитам саобћити вам мишљење онога министарства о непријатној оној преписци, и распоређење које је од министарства послѣдовало к императорској мисији у Цариград односно вишереченога предмета.

Руско императорско министарство, желећи виђети један пут утврђени мир међу двјема странама, које се о том договарају, с великим незадовољством пријетило је из вишереченe преписке, својство јошт вишега огорчења и сваће, која су произлазила истом преписком толико противном пријатељскоме спошају и сусједској довјерености. Русија, будући обвезана трактатима, не може никако мијешати се у политичке одношаје који постоје међу Црногорцима и Портом Отоманском. Равномјерно и у случају важне и непријатне распре, Русија не би могла ни на каквом основању заступати Црногорце, осим од части из саучашћа к јединовјерцима, а од части (и понајвише за то) што би се због собствених својих интереса бојала, да се не би турско правитељство запутало у нове преноне и унутрашња замјешатељства.

Уважавајући дакле ове околности императорско министарство предписало је нашој у Цариграду комисији, да се постара најмиротворнијим начином склонити турске министре да утврде и чувају сагласје међу народом црногорским и сусједним с њим пашама.

И тако мени не остаје друго него покорнијеше молити в. високопреосвјештенство и препоручити вам најтеплије да се са свима силама постарате внушити Црногорцима свако могуће мирно расположење к Турцима, да би се тијем сачувало узајамно и добро сагласије са Турцима. Словом чувајте се свега онога што би за Црногорце предосудително могло бити, а за Русију прискорбно и непријатно, не могући им ни на каквом политичком основу јавно помагати.

Јавио сам и у Србији како је господу Богу благоугодно било прославити спомен поборника за православну вјеру и отачаство — светога Петра“.

„Дубровник $\frac{15}{27}$ Марта 1838 године број 32. Почтењеј̂ше писмо в. високопреосвјештенства од 10 т. Марта под број 31 по минувшој пошти имао сам част примити, и по вашој жељи послао сам с данашњом поштом императорскоме рускоме посланику у Бечу извјешће о непријатном догађају на граници међу Црногорцима и Аустријанцима. Остаје ми знати, ако ме удостојите вашега одговора, је ли стражара Аустријска сазидана преко границе у црногорској страни? У првом случају ви бисте имали пуно право, а у другом имају право Аустријанци, и не можете се никако оправдати, него допустити њима на вољу, да чине што је њима драго на својем предјелу. Овди се чује да се код вас на граници много непријатни ствари догодило о којима в. високопреосвјештенство ништа ми не јављате, и за то ја ништа не вјерујем осим вашега извјешћа.

Желим вам савршено сагласје са Аустријом од којега зависи будуће благостање и срећа народна“.

„Дубровник $\frac{21 \text{ Априла}}{3 \text{ Маја}}$ 1838 број 45. Ја сам имао част примити в. високопреосвјештенства одношај од Априла 18 под број 42, садржај којега даје ми пуну надежду да ћете ви присуством вашим на граници Паштровској, дијелење границе срећно к крају привести, и сагласје с Црмничанима и Паштровићима к обћему задовољству утврдити.

Међу тијем за дужност сматрам саобћити в. високопреосвјештенству да ми је с прошастом поштом Димитрије Павловић (Патошчев) из Беча саобћио сљедеће:

„„По садржају дописа вашега високоблагородија од $\frac{15}{27}$ Марта под № 31 ја нијесам пропустио говорити са аустриј-

ским државним канцеларом по предмету жалбе владике црногорскога. Књаз Метерних удостовјерио ме да ће аустријско правитељство предписати најтачнији развићај по овом дјелу, и ако ови развићај буде сагласан са показањима П. П. Његоша, то ће он предузети све мјере да се тражбини владике црногорскога задовољи"".

„Дубровник $\frac{31 \text{ Маја}}{12 \text{ Јунија}}$ 1838 број 62. При одношају в. високопреосвјештенства од 26 т. Маја под № 57 имао сам част примити пакет на име господина Императорскога Рускога Посланика у Бечу Димитрија Павловића Татишчева, који ћу данас одправити по принадлежности и јавити г. посланику о свему осталоме што сте благоволили мене саобћити.

Има већ двадесет дана да се овде говори како су Црногорци попалили Корјениће, убили неколико Турака и Грахово завладали, — и за то, да се Турци купе у Ерцеговини да ослободе Грахово и истерају Црногорце из својих предјела. Овај говор држао сам ја до сада за лаж, будући од вас нијесам био предупређен о томе, што се по вашој граници чини; но сад како ми ви јављате да су Црногорци освету чинили у Корјенићима, вјерујем све што се је рекло односно Ерцеговине и Црне Горе. Турци без сумње неће оставити Грахово у црногорским рукама, — за то није се чудити што се купе код Грахова и справљају се ударити на Црногорце.

Грахово је камен претискапија који ће некоме велико зло проузроковати! Говори се да има већ скупљених Турака и Христијана, око Грахова, до осам тисућах. Дај Боже да се све ово мимоиђе без великога зла".

„Дубровник $\frac{7}{19}$ Јулија 1838 године број 92.

Част имам саобћити в. високопреосвештенству да сам с прошастом поштом добио одношај Департамента Азијатскога о височајшој вољи послати у Црну Гору десет хиљада че-

тврти разнога жита, да би оно послужило основањем уређења тамо код вас постојанога за храну магазина, из којега би се могло, у случају неродице, раздавати онима који би потребу имали у храни.

О таквој височајшој вољи, в. високопреосвјештенство било је већ извијештено господином вице-канцеларом Графом Несељродом особитим писмом.

Сада је приступљено к приведењу ове благотворителне мјере у испуњење. Поменуто количество жита куповаће се у Одеси и отуда ће се постепено одправљати у један од најближих Црној Гори пората Јадранскога мора, и биће управљено на моје име; Ја ћу се у своје вријеме старати примати поменуто жито, и у исто вријеме предавати в. високопреосвјештенству, или кому ви наредите да за вас оно прими под вашу расписку.

По узакоњењу аустријскога правитељства никаква роба ни трговина, која иде из Црнога мора и Леванта, не може се ни у каквом далматинском порту изкрцати, докле предварително не одстоји десетодневни рок (Шурина) у Дубровачком Лазарету у Гружу. О овом узаконењу извјестио сам ја наше министарство да би се оно умјело владати у случају закључења контракта са капетанима бродовах, које ће више поменуто жито извозити. Кад који брод овамо приспије и одстоји у овдашњем Лазарету десет дана, ја ћу сваки одма одправљати у Котор; а ви, међу тим, благоволите учинити наредбу да се жито одма мјерећи изкрцава и прима у ваше магазине, да неби капетани имали узрок и предлог жалити се на задоцњење и по законима искати награду за изгубљено вријеме. У осталом обширније ћемо се о свему у своје вријеме договорити.

И при овом случају наложило ми је министарство да повторим в. високопреосвјештенству, да Господар император удостојава вас и ваш народ височајшега благоволенија сво-

јега, које је многим опитима доказано; но да би сте сачували то благоволење и у будућа времена, ви сте дужни старати се утврдити у Црној Гори поредак, тишину и унутрашње благоустројство, и настојати одклонити сваке случаје, који би могли дати повода к незадовољствима, како са стране турскога правитељства, тако и са стране аустријскога пограничнога Началства.

Таквим начином извршивши моју дужност како к мојему началству тако и к вашему високопреосвјештенству, чекам од вас извјешћа о догађајима у Црмници са Аустријанцима и код Грахова са Турцима".

„Дубровник $\frac{26 \text{ Јулија}}{7 \text{ Августа}}$ 1838 године број 102. У суботу пред вече ($\frac{23 \text{ Јулија}}{4 \text{ Августа}}$) разнесе се овде несрећни глас да су Црногорци из непада напали на аустријску страну у Паштровићима и убили 1 официра, 1 сержанта и десетак солдата, и освојили новосаграђену на граници стражару, и да је сва аустријска војска, која се у Бокама находи, и сви житељи Боке подигли се на оружје против Црногораца, — и тако да се је међу вама и Аустријом формална војна започела. Одма послије овога гласа пошао је одавде бригадни генерал г. Турски у Боку и за њим исту ноћ одправио се један дио војске у помоћ оној која је у Бокама. Што ће из овога . . . воспосљедовати сами Бог зна! по готово и људи знаду да ће за Црногорце веома несрећно изаћи, будући су тако непаметно и бујно поступили и то одма послѣ назначења границе властима аустријскијема и црногорскијема у сагласију.

Један турски брод изкрцао је опомад у овај лазарет 600 барила праха, који ће се, пошто одстоји контумацију, одправити у Ерцеговину и Босну".

„Дубровник $\frac{30 \text{ Јулија}}{11 \text{ Августа}}$ 1838 год. број 105. Допис ваш од 25 Јулија № 81 и при опоме двије копије дописа ваших

к аустријским властима, а такође и рапорт г. капетана Ковељевскога № 12 и 13, имао сам част примити с прошлом поштом и по мојој дужности преставио сам коме сљедује и одправио с данашњом поштом. Допис ваш умирио ме у неколико јербо сам видио из њега да нијесу Црногорци толико црни колико их описују, а надам се, да се је до сада утишала рат међу Црмничанима и Паштровићима, и очекујем од вас извјешће о савршеном помирењу са Аустријанцима.

Чуо сам ономад да је Ерцеговачки везир Али-паша послао к вама своје људе да с њима преговарате о миру: Еда тај преговор узима жељени успјех.

Господар Император Николай Павловић јуче и данас находи се заједно са аустријским императором у Инспруку не далеко од Тријеста. . .“

„Дубровник $\frac{1}{13}$ Августа 1838 године. С прошлом поштом имао сам част примити допис ваш од 29 т. м. Јулија № 85 и при ономе копију саглашења о примирју учињеноме међу Црмничанима и Аустријанцима које ме је веома обрадовало. Они који су неправедно Црногорце окривљавали у пријеварноме нападају њиховом на аустријску страну, осрамотили су се, и чини ми се грдно покајали. Господар Император скоро ће се о свему извјестити, а најбоље из ваших писама, која сам ја тачно превео и одправио да се њему поднесу. Ако је слободно упитати: кад ће окончателни трактат мира учињен бити међу вама и Аустријанцима, и оће ли остати досадашња граница?

Јесу ли дошли к вама чиновници Али паше везира Ерцеговачког да уговор чине с вама о миру? Ја мислим да су већ код вас. Обрадујте ме скоро и од те стране молим вас! . . .“

„Дубровник $\frac{28 \text{ Октомбра}}{9 \text{ Новембра}}$ 1838 године број 141. Радосно за мене писмо в. високопреосвјештенства од т. м. Октомбра

24 под № 115 и при ономе копију трактата(¹) закљученога међу вами и везирима Босанским и Ерцеговачким, по којему је од Турака призната Црна Гора независном, и на условију такође уређена независност Грахова, имао сам част прошлом поштом исправно примити, и данас саобштавам о томе нашему у Бечу посланику.

Учествујући у радости вашој о успјеху којега сте имали у овом случају, желим вам крјепост да сачувате строги и дуговјечни мир са Турцима, на основу Руске жеље и њене политичке системе у одношају к Црногорцима. Руско министарство жели: 1-во. Да Црногорци униште сасвијем непријатељско расположење к Турцима и к Турским властима њима сусједним; и да строго назе оно уважење које су дужни имати к сусједним њима властима аустријске државе. 2-го. Да Црногорци утврде и постојаним учине њино собствено благостање заведењем код себе унутрашњега мира и поредка. 3-ће Да се укоријени у Црногорцима уважење и покорност духовноме њиховоме пастиру и 4-о. Црногорски владика са своје стране да се стара благочестијем и правицом придобити довјерије његове паствe, и с умним распоређењем чувати строги поредак унутра и мирне сношаје изван са сусједима. — Сљедујући овој системи, ви ћете бити не само од околни сусједа, но и од свијех европскијех народа уважени. А у собственом отачаству вашем, којему сте ви придобили политичко биће, и с тијем уредили и утврдили његово благостање, бићете благословљени ако не од савременика ваших, а оно од потомака, који ће боље и праведније моћи оцијенити плод подвига ваших на духовном и политичком попришту“.

„Дубровник $\frac{14}{26}$ Јануара 1839 г. број 7. Из дописа в. високопреосвјештенства од 8 т. м. Јануара под № 1 са за-

(¹) Трактат биће приведен при свршетку ове Гагићеве преписке.

довољством разумио сам о благодарном поступку Босанског везира с депутатима вашим и Граховским, а с негодовањем о поступку коварнога и злонравнога Али паше Ерцеговачкога; равно и о преписци вашој са Скадарским везиром и договарању о миру са Арбанијом, што ми је весма драго било знати, и данас преставио сам о свему подробно — по смислу вашега писма — нашему министарству.

Ја се надам да неће смјети Али паша више учинити с Граховљанима, него је учинио до данас; његово ће се зло ограничити само једним задржањем Граховљана за кратко вријеме док што гођ од њих узме, пак најпослије одпуштиће их; иначе горе ће бити за њега. . . .“

„Дубровник $\frac{17}{29}$ Јунија 1839 г. број 74. Ја сам имао част примити прошастом поштом допис в. високопреосвјештенства од 12 т. м. Јунија број 30, и при ономе писмо на име господина Рускога посланика при Бечкоме Двору Д. П. Татишчева, које сам данас одправио по принадлежности, и јавио истоме г. посланику о свему што сте ми саобћили у вишереченом вашем допису. Ви сте, колико се види при малој штети, велику побједу одржали над свирјепим Албанцима, с којом побједом срдачно вас поздрављам. Бурни нападај Албанаца, без да сте ви дали к томе икаквога узрока, види ми се веома подозрителним — баш подкуњеним ким му год драго било. — . . . . Ја би желио чути једанпут да су ваше границе са Аустријом установљене, и чини ми се да би онда Албанци били с вама у миру.

Очекивам од вас извјешћа о тачном расположењу Скадарскога везира односно постојанога са Црном Гором мира...“

„Дубровник $\frac{14}{26}$ Јулија 1839 г. број 81. Допис ваш од 10 Јулија имао сам част примити прошлом поштом, и с овом поштом преставио сам садржај истога императорскоме мини-

старству. Част имам поздравити вас с миром закљученим с Албанским Турцима, и желим да буде постојан.

Камо срећа да сте зимус купили кукуруз. Пет тисућа стара могли сте имати за оне новце које ћете сада дати за четири тисуће. Кукуруз је сада у Тријест по 4 ф. стар мљетачки.

Овди се говори да је Мехмед Алија одржао велику побједу над султанском војском. Ако је ово истина? Ја се надам да су Руси до сада у Цариград. . . . .“

„Дубровник $\frac{30 \text{ Јулија}}{11 \text{ Августа}}$ 1840. Господин Шафарик примивши имена црногорскијех села, које сте имали доброту посредством мојим послати му, пише ми да вам од стране његове усрдњејше благодарим, и да вас на ново молим да му пошљете једну копију земљописне карте коју је г. Ковељевски ту учинио; јербо, говори г. Шафарик, да би без карте историја била не доста тачна. Дакле ако благоволите задовољити прозби г. Шафарика не пропустите молим вас и мени послати једну копију исте карте за коју ћу вам веома обвезан бити. . .“

„Дубровник $\frac{11}{23}$ Октомбра 1840 г. број 87. Ја сам имао част примити два писма в. високопреосвјештенства, једно од 20 пр. Септембра о славном сражењу Додошана с Албанцима; а друго од 4 т. Октомбра о побједи Морачана над Смаил-агом Ченгићем и прочима зликовцима и у своје вријеме јавио сам о томе нашему министарству.

Међутим за дужност сматрам предворити вас о томе како се Ерцеговачки везир Али паша јако спремио и већ послао у Дробњаке војску да освећује Смаил агу и његову дружину. Говори се да је више од десет тисућа војске тамо пошло. Не бих рад био да изненада руше Турци на Морачане и да врате жао за срамоту; и што више да се упуштите у збиљ-

ски рат са Ерцеговином и Арбанијом: ја не сумњам да и Албанци неће у овом случају напасти на вас. . . .“

„Дубровник $\frac{20 \text{ Маја}}{1 \text{ Јунија}}$ 1842 г. број 55. Данас је било овде људи из Мостара који казују да је прошастијех дана везиру Ерцеговачкоме дошао из Цариграда Татарин који се толико очекивао да му донесе допуштење да удари на Црну Гору и који му је донио ферман од Султана да ни пошто не тиче у Црну Гору нити границу преступа; а напротив да се стара на лијеп начин повратити Граховљане у покорност и послушност Порте. Ако ли се Граховљани противили буду и не би се склонили арач плаћати да их принуди силом оружија. — Са овим ферманом послао је везир истога Татарина у Билеће Баш-аги Реце-пашићу Муселиму Невесињскоме да се овај стара уговорити Граховљане к миру на рјешеније Порте. Је ли ово све истина, или није? Ви ћете из поступка турскога још боље увиђети. . . .“

„Дубровник $\frac{9}{21}$ Јунија 1842 г. број 64. Јучер дошао је Асан-бег из Мостара у Требиње су 300 тоски, и данас полази у Корјениће. До три дана доћиће му још 500 Турака коњаника и по том вјеројатно прокушаће срећу на Грахово. Зарекао се је везир да ће подигнути мало и велико што оружје носити може да Грахово покори и у њему 300 Турака гарнизона остави. У Црногорце неће ни пошто тицати. Ово су јуче како Турци, тако и Христијани на табору за вјерно извјешће потврдили, и ово нека вам служи за ваше владање. . .“

„Дубровник $\frac{15}{27}$ Августа 1842 г. број 91. Департамент Азијатски, од минувшега Јула 11 саобћио ми је како је началник штаба, по управи војено-учебних заведења, г. генерал-мајор Ростовцев извјестио исти Департамент да је императорски паж Павел Његош био дуго вријеме болестан од

изнурителне грознице и, к обћему прискорбију, скончао се од исте болести 20 Маја текућега года. Саопћавајући вам о овом горестном догађају, по утврђењу Департамента Азијатскога, могу вас пуно увјерити да су ради излјечења вашега синовца била употријебљена сва медицинска средства, но она к сажаљењу нијесу могла спасти живот тога младога човјека(¹)....“

„Дубровник $\frac{18}{30}$ Сентембра 1842 г. број 99. По лијепоме времену онога дана кад сте се срећно упутили из Гружа (Травоза) за Котор и сљедујућега дана, који је такође морао лијен бити, надам се у Бога да сте благополучно присјели на Цетиње и саобћили нашој храброј и доброј браћи Црногорцима благоуспјешност ваше дипломације.

Везир је исти дан обједовао код барона Роснера и послије обједа, са својом свитом, дојахао је у Груж и гледао екзерцицију Аустријске војске и сутра дан одправио се су неколико својијех старешина на параходу до Слана, а остала његова тевабија пошла по суху до Слана одакле ће с везиром заједно по суху продужити пут до Метковића и у Мостар. Везир је поклонио барону Роснеру својега хата ђогата на којем је дојахао у Дубровник. Овде су дакле празници прошли које сте ви с везиром овоме народу проузроковали, и сада се у великој тишини људи разговарају и преживљу о трактату којега сте ви успјели с везиром закључити. Паметних људи обште је мишљење да сте ви с Отоманском Портом један дипломатски акт закључили с којим је Порта признала независност Црне Горе, и да се нико није надао да ћете ви у томе успјети. Лукави људи говоре да везир није разумио силу значења ријечи „независност“ и зато да се може с временом покајати. Било како му драго ја сам исти дан, кад сте ви

(¹) Павле Петровић је био син Пера Томова Петровића, брата владике Петра II. Њега је био послао у Русију стриц му Петар II. да се тамо васпита и приправи за будућега господара црногорскога са званијем не митрополита, но књаза што је вазда желео Петар II.

одавде одправили, рапортирао мојему началству и при оном одправио копију трактата из којега ће се тамо јасније виђети способност и благоусиљешност ваша у дипломацији. Међу осталијем придао сам у рапорту и то: „„Високопреосвештени владика црногорски имао је прво виђење са везирем $\frac{9}{21}$ текућега Септембра у дубровачкоме карантину у присуству два аустријска чиновника, к којијема дошао сам и ја под предлогом учинити везиру визит. Поменути аустријски чиновници имали су наредбу да свагда буду уз владику и везира, у вријеме њиховијех преговора. У почетку владика ме је добро молио да и ја свагда будем при њима, но то нијесам могао учинити, јербо нијесам имао наредбе од мога началства. Но не гледајући на то, у вријеме преговора, владика се је непрестано самном савјетовао, и трактат овај, који се овђе сматра јединим и важним актом дипломатичким којијем је од Порте признана независност Црне Горе, сачињен је њим и мном без икаквога уплива са стране““. Рапорт је мој пошао с параходом и ја ћу очекивати последице на њега. . . .“

„Дубровник $\frac{8}{20}$ Јануара 1843 године. Прошастом поштом примио сам писмо од познатога вам господина Шафарика у којему јавља ми, да ће ове године досиљети своју велику карту к славенским старожитностима, и желећи тамноћу српскога старожитељства освијетлити, моли ме да вам преставим ниже означена питања.

1. Гдје је била зетске епископије столица која је установљена била краљем Стефаном и св. Савом архијепископом српским? — По љетописима била је зетска епископија у манастиру св. Архистратига Михаила. Имали у Црној Гори или у окружности ђе год једна стара црква св. Архангелу Михаилу посвећена?

2. Гдје је био манастир Градац са црквом храма пресвете Богородице, краљицом Јеленом Стефана Уроша Вели-

ког супруга и Милутиновом мајком сазидан? У Црној Гори има два мјеста која се зову Градац; код једнога има један манастир — пита се који је храм тога манастира, или којему је свецу посвећен тај манастир?

3. Гдје је мала ријека Рибница која се често спомиње у љетописима и у пјесмама? — Она се не находи ни на једној карти. Она утиче у Морачу не далеко од Подгорице; вјеројатно од источне стране? Дакле међу рјечицом Брскут и Цијевном? Или је једна рјечица поред Зете? Ово је веома важно знати јербо је овде у 1114 години рођен Стеван Немања.

4. Били се могло знати једно савршено и точно описање по имену свијех манастира и старих цркава у Црној Гори, и разрушених и опустошених? Нужно је свагда знати којему је свецу манастирска или мирска црква посвећена; јербо ово служи за провјерење тождества (identität) с манастирима у историји поименованима.

5. Јели вам познато мјесто Брсково? град Брсково, жупа брсковска било је негђе међу Метојијом и Зетом. — Тамо је била некада једна колонија дубровачки трговаца, који су ту своју цркву имали. Ово је старинско и важно.

Г. Шафарик држи се копије ваше карте за будуће дјело. но вели да у њој има много недостатака и ваља да буде испуњена и исправљена. Коваљевски издао је своју карту од Црне Горе с једном књигом. Вјеројатно бићете већ то имали. Г. Шафарик пише ми да је послао некакву карту г. Чевкину коју је од њега искао“.

„Дубровник $\frac{16}{28}$ Августа 1843 г. Из вашега писма од 12 т. м. Августа разумио сам како су Албанци попалили неку кућу и житницу у неком селу црногорском. Говорише ми да сте сада у рату са свијема Турцима, који вас окружавају — Бошњацима, Ерцеговцима и Албанцима. Ја не-

знам ћели се икада прекратити вражда међу вама и Турцима..... Али паша премда се готови к војни, мислим да неће сад одма напасти на вас, док не прими заповиједа од Порте, коју он сваки дан очекује. Са свим тим ваља вам бити пажљивим. Господин Генерал Герлица искрено поздравља вас и са сакрушењем срца сажаљева о несрећном случају које вас је у данашње критично стање поставио.

Данас полазе из Требиња сви наоружани Турци и селски кнезови у Клобук к Хасан-бегу. Не пуштајте у Црну Гору никога из Ерцеговине од хришћана, ни жене ни ђеце, да неби под другим видом дошли шпијонити код вас. Али паша находи се сада у Плану; Турци се једнако купе и по заповиједи везировој, кад топ пукне, да се сви к њему стеку. . .“

„Дубровник $\frac{23 \text{ Августа}}{4 \text{ Септембра}}$ 1843 године. И ако желим, у садашњим околностима у којима се ви находите, бити вам од помоћи, ако не другим чим, оно барем извјештћима о положају ваших противника, опет не могу вам за сада друго саобћити, осим онога што се овде говори: Ерцеговачки везир имао је недавно куријера из Цариграда и говори се да му није повољне заповиједи донио; он је заповедио да се и они Турци који нијесу били пошли на војску справе и дођу у војску, а неколико мостарски хришћана одпуштио је из војске дома. Везир се кренуо и премјестио из Плане и сада се налази су 300 војника на глави од Требјешнице; а Хасан-бег, који предводи сву главну војску, находи се расположен код Никшића. У Дробњацима, на Језерима находи се везиров син с коњаницима — спахијама. По свој прилици везир мисли учинити негдје шанац и утврдити се за неко вријеме, јер је заповидио да му из Попова неколико раје дође са сјекирама који ће тај шанац чинити. Говори се да је скадарски паша послао на ваше границе до 2000 регу-

ларне војске. Овако се овде говори. У осталом не сумњам да ви нећете о свему, што се у Босни и Арбанији чини, много боље и вјероватније знати. . .“

„Дубровник $\frac{27\ \text{Септ.}}{9\ \text{Окт.}}$ 1843 г. број 86. Ваше писмо које примих 24 т. м. Сентембра из Котора, јако ме обрадовало. С радошћу јавио сам г. посланику нашему у Бечу о добром успјеху вашем над Турцима при Грахову, и да ћу му скоро послати трактат о окончателном миру међу вама и ерцеговачким Турцима. Ја би рад да ви формални трактат учините с Али пашом, који би ратифициран био од султана.

Много би вам и о томе писао да ме на миру оставља земљотрес који од $\frac{2}{14}$ т. м. Сентембра до сада све једнако пријети разрушити ови жалосни град. . .“

„Дубровник $\frac{7}{19}$ Јануара 1844 г. Ја се надам да ћете бити благополучно дошли у Бечу кад тамо ово моје писмо приспије. Јучер је био код мене архитект Антон Шољетић и показао ми је писмо које је писао својему коресподенту у Фјуми, поради грађе за вашу флотилију; равно и у Тријешће писаће да сабере с обје стране извјешће, ђе што налази и по сходној цијени, и најдаље кроз мјесец дана знаћемо о свему како ће се располагати. Он ме је молио да вам јавим да је он уговорио с 10 мајстора дубровачки да пођу с њим у Априлу мјесецу у Црну Гору. Дакле по свој прилици они ће моћи с вама заједно тамо поћи само, јошт не знају оћели им њихово правитељство дозволити. . .“

„Дубровник $\frac{1}{13}$ Фебруара 1844 г. Имао сам част примити ваше предраго писмо из Тријеста од 8 прошлога Јануара и по вашој наредби говорио и уговорио с протом Шолетићем из Груже како што сам вам писао у Бечу $\frac{7}{19}$ пр. Јануара. Међутим има већ 8 дана како је прото учинио прошење преко овдашњега началства правитељству у Задар за пасапорте да

може су 12 мајстора поћи у Црну Гору, и до 8 дана надам се да ће доћи допуштење из Задра. Прото је с прошастом поштом имао одговор из Тријеста и Фјуме поради дрва која су потребита за пет барака канонирски. Дрва свака кубична нога франц. коштаће 1 фиор. и 5 х., осим катрана, гвожђа и осталога материјала. И тако одредили смо да прото најдаље од данас до 25 дана одправи се у Тријест и Фјуму, и изабере тамо дрва и остали материјал, који се у Црној Гори и Котору не налази и на једну трабакулу натовари и привезе у Котор. По протову рачуну коштаће све то око 2.500 фиорина.

Дакле ја ћу чекати ваше одобрење за ову нашу одредбу, и оћу ли дати проту Шолетићу означену суму новаца, благоволите што скорије увједомити ме. Што се тиче 6 мајстора које сте ви у Корчули нашли, прото је сагласан да и они дођу и да грађење буде пријед готово су више мајстора".

„Дубровник $\frac{3}{15}$ Јулија 1844 г. број 72. Господин посланик наш из Беча граф Медем обзнањујући ме како је примио мој рапорт од $\frac{15}{7}$ пр. Јунија, а за тијем сљедеће односно жалбе в. високопреосвјештенства на повторавајућа се убиства Црногораца од Арбанаса, говори да је копије од онијех послао нашему посланику у Цариград, и даље препоручује ми да вам ово речем: „„Потреба иште да непрестано савјетујете високопреосвјештеног владику да избјегава све оно што би могло нарушити мирне одношаје с пограничнијема турскијема началствима; и да са тријењем очекива ријешење, које ће бити у Цариграду по ходатајству нашега посланика учињено на рачун питања о препиркама Црногораца са Турцима, односно острова Врањине и Лесендра...““ Ово достављам до знања в. високопреосвјештенству".

„Дубровник $\frac{10}{22}$ Септембра 1845 године. Податељ овога писма јест Лука Цорци, којега ја одправљам вашему високо-

преосвјештенству да научи код вас кога од вашијех цигаре чинити. По обћему увјерењу он је од свијех, који овај посао овди чине, најбољи и по томе надам се, да ће задовољити вашој жељи. Ја сам с њим уговорио да му се плати за пароход и трошак одавде до Цетиња и обратно, да му се даје храна и квартир за вријеме колико се забави тамо, и за сваки дан од данас до повратка његова у Дубровник, по четири цванцике на дан. Ја сам хтио јошт кога послати вам од истога заната, но није се хтио нико ријешити поћи тамо...“

II.

ДВА ТРАКТАТА ЗАКЉУЧЕНИ МЕЂУ ВЛАДИКОМ ЦРНОГОРСКИМ ПЕТРОМ II. И ВЕЗИРИМА ОД БОСНЕ И ЕРЦЕГОВИНЕ.

Први трактат од 20 Септембра 1838 године.

„Да се зна како турски чиновници од стране везира босанскога, већи Мехмед паше господин Аџи Мехмед намјесник Силиктаров, а од стране везира ерцеговачкога Али паше господин Убејдулах-ага Шеховић дођоше на Цетиње као пуномоћници својијех везира к владици црногорскоме, с којијем разговорише се око Грахова и граничнога мира, уговорише ово:

1. Да се Граховљани слободно врате сваки на своју кућу и земљу који се је макао с ње, и да држи слободно и вјечно све оно што су и пријед држали, а од сада, да им суди војвода Јаков Даковић, којему остаје в јводство наследствено, и који ће бити на то потврђен од предречена два везира, и од владике црногорскога.

2. Да Граховљани дају Турцима оно што су им Турци одсјекли били посљедњи пут са земље турске, коју држе и царске, а од другога да нијесу дужни ништа давати, нако

ће од своје воље, и то све да предају у руке војводи Јакову Даковићу, а Турци од њега да траже јербо је он стављен над том ствари.

3. Да посад у напријед не могу ни Турци ни Црногорци ништа градити у Грахову.

4. Да везир босански већи Мехмед паша јемчи, да од сада у напријед никаква злоковарнога намјерења од турске стране против Граховљана бити неће.

5. У исто вријеме чини се вјечни мир међу независимом области црногорском с једне стране и међу нашалуцима босанскијем и ерцеговачкијем с друге стране, т. ј. почињући од врх кома кучкога до Драгаља. Свеколике земље што је ко ужива на рат да их ужива и на мир, а оне што нијесу од рата могле бити кошене оли нашене, да остану половина Турцима а половина Црногорцима.

6. За тврђу овога уговора и вјечнога мира јемчи се од црногорске стране владика црногорски босанском везиру већи Мехмед паши; а од стране турске опет јемчи се босански везир већи-Мехмед паша владици црногорскоме.

Ови трактат начињени у два екземплара једнака, подписују од стране турске горепоменута два везирска пуномоћника господин Аџи Мехмед Намјесник Силиктарев и Убејдулах ага Шеховић, а од црногорске стране владика црногорски. Скријенно Правитељства Црногорскога секретар и каваљер Димитрије Милаковић“.

Други трактат од 1841 године.

„Саставивши се у Дубровнику с господином Селим Бегом пуномоћним комесаром Високе Порте Отоманске, који је имао заповијед од његовога високога началства да се постара самном да утврди мир и добро сагласије међу житељима и обитатељима црногорскима и житељима и обитатељима ерцеговачкијема, и разговоривши се обстојателно о предметима

који се тичу мира и сагласија, нашли смо за добро, да оно условије или ти трактат, који је међу нама учињом на Цетиње септембра 20. године 1838. остане у свој цјелости, сили и снази, како је и до сада био поради Грахова и Црне Горе; и по оном трактату да се има једна и друга страна владати и испуњавати све како је уговорено и утврђено; и сврх онога трактата, поради боље тврђе мира на границу међу Црном Гором и Ерцеговином од стране отоманскога правитељства, и од стране везира ерцеговачкога продложио је Селим Бег да се к вишеупоменутоме трактату прибави и ово осам пунктова:

1. Преосвјештени владика црногорски да се не мијеша у послове Отоманске ни под којим изговором, и да не прелази границу изван оне области којом је он до сада заповиједао и којом и сада заповиједа. На исти начин и Али паша везир Ерцеговачки да се не мијеша у послове Црногорске, нити прелази границу међу Црном Гором и Ерцеговином.

2. Како од стране Али пашине, тако и од стране владике црногорскога, чиновници или забити, да се старају истребљавати злочинце и убице, који би узнемиравали обитатеље једне или друге стране.

3. Кад би се догодила која крађа или друго које злочинство од једне или од друге стране, да се добро испита и истражи обстојателно с једне и друге стране учињено зло, и злочинци да се одма строго накажу по законима вјере и по законима грађанскијема једне и друге стране. И ако би злочинац или убица побјегао да се ништо не чини освета другоме коме човјеку, или његовоме житељу, или имању, или части, или поштењу, но онај који буде зло учинио, има за зло и одговарати и кастигу подниијети, а за њега нико други.

4. Раја Отоманска или обитатељи Ерцеговачки који се находе близу Црне Горе, прилично је да се њихова дјела развијају и пресуђују турскијем судом; исти обитатељи кад

буду позвани од стране суда и правице турске да одговарају за учињено какво зло, ако неби дошли и послушали, да их Црногорци не примају нити одбрањују ни под каквим видом.

5. Од сада унапријед кад би побегао који бјегалац или ускок с једне стране на другу, да га нема примати нити бранити она страна у коју је побјегао.

6. На граници међу Ерцеговином и Црном Гором да се поставе с једне и друге стране пандури који ће, кад опазе каквога злочинца, предупредити да се зло не учини, и одма на знање учинити својему началству по имену и презимену и из којега је мјеста злочинац, како је могуће, ухватити га и кастигати по заслузи.

7. Сваки човјек који има од своје власти пасапорат да може ходити мирно за својим послом куд му је драго; а који не буда имао пасапорта да се ухвати и оној власти преда у руке од које зависи.

8. Људи доброга намјерења обично не путују ноћу по горама пограничним; зато пандури, који чувају границу, ако се догоди да наиђу на кога ноћу, да га ухвате и задрже до сљедујућега јутра, и онда да развиде имали пасапорат или не; ако има да га пуште слободно да иде за својим послом; ако ли не буде имао пасапорат да га предаду његовој власти од које он зависи и која ће развићети за његово владање; ако се неби подобни човек хтио предати у руке пандурима и почео би се бранити с оружјем у рукама, то таквога пандури могу и убити за којега неће се више ништа ни питати нити истраживати“.

Овај трактат потврђен је и владиком Петром и Али пашом. Владика Петар послао је један екземплар, са својим собствен-ручним подписом Али паши, а Али паша један владици са његовијем собственоручнијем подписом, са текстом српскијем и турскијем (оригинал овога посљедњега налази се код мене).

III.

РАЗНА ПРЕПИСКА.

1. Писмо Њ. Свјетлости књаза Милоша Обреновића владици Петру II. (Крагујевац 14 Новембра 1836 број 623).

„Његово превосходитељство императорско, руски изванредни посланик и пуномоћни министар при отоманској блистателној Порти, тајни савјетник, Аполинари Петровић Бутенев, дописом својим од 4 т. м. број 639 изволио је препровести к мене писмо своје под волантом управљено на в. високопреосвјештенство и молбом да вам га доставим, које овди у прилогу и послати вам част себи узимам.

Овом приликом не пропуштам извјестити вас, да сам с фамилијом мојом и цјелим народом хвала Богу у сваком добру и срећи, које и вашему високопреосвјештенству и народу црногорскоме срдачно желећи препоручујем себе вашим светим молитвама и поздрављајући вас љубезно јесам ваш преданијеји слуга . . . .“ (по заповиједи књажевој Јаков Живановић).

2. Писмо Ферик Хасан-Хаки паше забита скадарскога и све Арбаније владици Петру.

„Долазим вас авизати овијем писмом како шиљем на ријеку Коласа Хусеин-агу и од агалара скадарскијех Хамлагу каваза, да вам пошљу ово писмо из којега ћеш разумјети: како смо чули ми овамо да је дошла њемачка војска и чули смо да се саставља шњом, и чујемо да иште Црмницу сву и хоће да стави худуте. Сада ми, бивши да смо пријатељи, надам се да ћеш ми писати и авизати али иште што је било његово, али хоће да тиче што је од старине земља Црмница сва цара Султана Махмута, коју зна сваки да је паша...“

3. Одговор владике Петра на ово писмо.

„Примио сам твоје писмо које ме веома удивљава видећи да се мећеш у туђе послове. Што је вама стало до нас и до Њемаца? Или ми подијелили границе, или не подијелили то је вама сасвијем ствар туђа у којој се показујете да не познајете своју дужност. Ти кажеш да Црница припадлежи вама; она истина да је припадлежала у старо вријеме вама, као што је негда припадлежала Арбанија нама, а готово и све друге земље Јевропске Турске. Ако је ова увреда коју мени у вашем писму наносите из ваше главе, то је знак да добро незнате како ствари стоје; ако ли је из чије друге главе, то они који вас је научио да ми овако пишеш, ни то твој пријатељ није, јер се с вама руга и смије. Ово ваше писмо другојачи одговор иште, но ја желећи бити с вама, као забитом пограничним, у пријатељство удаљавам се од свијех не лијепијех ствари које би вас могле увриједити...“

4. Писмо Георгија Петровића владици Петру из Црмнице 26 Јулија 1838 године.

„Примили смо ваше писмо по Стевану Перкову и Тодору Мушикину и прочитао сам га пред Подгоранима, а копију с истога послао сам по другијема војскама који су на гору. Дао сам њима свијема писмом вашијем заповиједа, да се свак врће с планине у села. Вашу књигу послао сам циркулу и писао сам њему како сам заповиједа од вас примио и да сам сву војску вратио. У јучерашњи бој погинуло је од наше стране пет и неколико рањено, а од њихове стране било је у три пута више како чујемо, али ми се чини да је и много више. Ах која је мука с Црмничанима ви неможете нигда вјеровати како су тврдоглави не оће ништа да разумију. Данас нема боја никаквога нити се почињало“.

5. Договор међу Црном Гором и Аустријом о умирењу због свађа које су биле на граници међу Црмницом и Паштровићима.

„Договор и погодба која је сљедовала усмено у јучерашњи дан бива и данас потврђено; и за та узрок од данас 8 Августа бити ће сакраћена завада и непријатељство на планину Паштровску указано између ц. к. војске и аустријски поданика с једне стране, и међу жиљелима Црмнице црногорске с друге стране.

Ово сакраћење непријатнијех поступака пребиваће до једног мјесеца дана, а и послѣ овога одређенога времена, неће се моћи предузимати на ново друга свађа, без да се каже унапријед за три дана.

Црмничани иматиће се натраг устећи с планине паштровске у њихове куће, и кад учињено ово буде од њихове стране ц. к. војска на ново узетиће сва она мјеста, која су набљудавали прије него што се била појавила ова садашња злоћа.

Они који би се послѣ овог закљученог мира усудили другога заћести на који му драго начин, али опако дјело учинили које се клони за смутити народ и уредност и обшти мир, битиће жестоко кажњен од оне власти од које буде зависно.

Она пријатна притјажања која су на планину Паштровску, тако исто и род њихов, била она што припадлежи Црмничанима или Паштровићима, остају као и преће у корист оним чије се што назива, за које за у будуће не бива овијем учињена никаква одлука“. Ови уговор подписан је од стране аустријске од ц. к. администратора окружичног Гаврила Пвачића, а од стране црногорске кнѣзом Георгијем Петровићем. У Будву 8 Августа 1838 године.

6. Писмо Метерниха владици Петру поради граница. Јоханис-берг. 6 Септ. 1841 г.

„Ваше високопреосвјештенство изволите јединствено приписати обстојатељству мога одсуства из Беча, што ја на ваше драгоцјено писмо од 24. Јулија до данас не одговорих.

Точно и постојано забиљежење граница између Аустријске Арбаније и Црне Горе, била је једна од давнашњих живостних жеља ц. к. двора. Колико су искренија пријатељска благорасположења истога двора према том почитанија достојном граничећем народу, толико разумије се већу важност полаже Аустрија на то, што су се сада укинуле непристојности, које су до сада за најглавнију препреку дуготрајућој добро слози између једни и други житеља имале сматрати се.

С правијем задовољством разумио сам из горепоменутог вашег писма, да је назначење граница, које се у виду имало, са задовољством свршено, и да се права заслуга у томе приписати може доброхотној дјејатељности ц. к. надворнога савјетника барона Шалера. Али без сумње његови труди не би к жељеној цјели привели без довољног садјејства вашега високопреосвештенства, и зато сам обвезан принијети вам најобвезателнију благодарност. . . .“

7. Писмо графа Медема владици Петру из Беча 31 Јануара 1845 године.

„Са највећијем задовољством разумио сам из писма в. високопреосвештенства од 12 јан. о. г. да сте, по жељи Господара Императора, старали се о сачувању мирнијех сношаја међу Црном Гором и Турскијема сусједнијема племенима. Пријатно ће ми бити донијести до знања нашега великог монарха нови доказ вашега благоразумја, с којим се ви старате заслужити довјереност његовог царског величанства.

Што се тиче до острова Врањине и Лесендра, до сада још заузетијема турскијема утврђењима, то о тој ствари води се озбиљан рад у Цариграду, и ја сам писао о њему нашему посланику у овој столици.

Што се тиче И. Ф. Мартиновића, Црногорца, који је примио мухамеданску вјероисповијед као по превари и насиљу, ја сам одма о томе извјестио господина Титова, о вашој прошњи у овој ствари. Но не могу од вас скрити да се мене чини, да ће се он бити добровољно сагласио на промјену вјере, јербо се он могао благовремено противити свакоме насилноме поступку у таквоме његовоме дјелу, толико противноме свакоме правоме хришћанину. У осталом ако буде доказано да је поменути Мартиновић био силом принуђен примити мухамедовство, то руско посланство неће оставити постарати се задовољити вашој прозби, и вратити несрећника вјери и отачаству“.

8. Писмо В. С. Караџића владици Петру. Беч 14 Фебруара 1845 године.

„Премилостиви господару! Ваља да сте дознали из Павловићевијех новина, да је правитељство Српско одредило да ми се опет даје пензија од 400 талијера на годину. Обадвије су препоруке ваше у томе много помогле, а особито Вучић. За оно што за двије године и неколико мјесеци нијесам примио нема за сад ни спомена, него се почиње од 29 дек. пр. г., али ме пријатељи одонуд тјеше да ће се послије и оно моћи повратити.

Негдје прије два мјесеца писао сам вам једно писмо на које до данас не имадох части примити одговор. Ја сад на прољеће морам отићи у Србију да захвалим и усмено господи и пријатељима, и да огледам еда би се што могло учинити и за они остатак; на оданде не знам куда бих. Кад би се могло преко Босне и Херцеговине, или барем преко Арба-

није, проћи к вама то би ми најмилије било; али су туда страшни пути, а ја хајдучки не могу ходити, него бих морао ићи даљу царевијем друмом. Што велите ви о томе? А особито вас опет молим да ми јавите мислите ли ви о Тројицама ићи у Острог. И то бих молио одмах да ми одговорите, па писмо да пошљете на Тирку, да би ми га он могао послати у Биоград, ако ме овдје не би застало: јер може бити да ћу ја на свршетку Марта одавде даље отићи. Хеј, кад бих вам могао преко Никшића доћи у Острог! долазе ли о Тројицама овдје људи из Херцеговине? Да ли би мени на томе путу што помогла бурунтија везира Биоградског?

Мислим да сте ми пјесама доста скупили, и молим вас да напоменете једнако да се купе, па ако не буде суђено да се на љето ту видимо, а ви ми их по поузданој прилици пошаљите у Тријест на г. Владислављевића. . . .“

9. Писмо патријарха Јосифа владици Петру. Беч 5 Фебруара 1850 г.

„Ваше многоцјено посланије од 1 Јануара т. г. примио сам покасније него што би могло било доћи. Увјерен сам да нема Србина који више од вас за напредностима српскима чезне, који се више радује српским успјесима и који с вишим жаром душевним би уважавао бесмртне мужеве српске. Тако могу само благородне и беспристрасне, а и јуначке прси дихати. Ја би се радовао кад би труди и подвизи моји које сам почти у старости мојој за цркву и народ наш полагао, овима опу корист и оно стање приниијели, које је срце моје од јуности моје желило и желити не престаје. Толико в. високопреосвјештенство увјерити могу, да сам се трудио што више за род наш учинити и получити; обаче могу и то казати, да су ме скоро непроходиме препоне свуда сретале. и да сам више од наших људи посла, бриге и неугодности имао, не жели од непријатеља Мадјара. Ако сте мој опроштај са на-

родом војводине приликом кад сам овамо пошао издани примили и читали, могли сте моја страданија и сав положај наше ствари до оног времена разабрати. Све што сам тамо рекао оснива се на правој Божијој истини. Што ми није све по жељи за руком изашло није моја, но славољубиви и користољубиви наших сународника кривица, а по нешто и моја болест, која ме је пренјатствовала баш онда, кад се је судба наша рјешавала дјејствовати.

Не само нећу вама замјерити, но благодарим вам усрдно што сте нашем младоме јунаку подполковнику Миливоју Петровићу лик бесмртнога Обилића подарили. Могу вас увјерити да их мало има достојних који тај отмјени лик носе. Ја сам му га ових дана предао и мислим да у приложеноме писму благодари. . .“

IV.

ПИСМА ЂЕНЕРАЛА ТУРСКОГ ВЛАДИЦИ ПЕТРУ II.

„Његово Ц. К. и А. Величанство Августјејши цар мој благоутробњејшим рјешенијем својим за нужно је нашао уредити:

Да поданици свију његови држава не могу притјажавати неподвижни добара у области црногорској, и напротив да поданици в. високопреосвештјенства, који се у Црној Гори находе, непокретности имања у аустријској држави имати не могу.

У исто је вријеме уредило високохваљено Величество Његово да трајућу опредјеленом року од два љета мора неизбјежно сљедовати продаја добара гичући се поданика који се у страној држави налазе, с тим додатком, да по истечењу реченог времена добра поданика вашега високопреосвјештенства распродана не би била, то ће бити надлежним путем

и по постојећим уредбама од дотични ц. к. власти продана, и новци који се за такова добра получе предана притјажатељима исти.

У новиновенију превишњи ти царски налога наредио сам да се напише и обнародује у окружију которском и по цјелој провинцији овој објављени, од којега прилажем неколико примјерака в. високопреосвјештенству с молбом, да би сте и ви извољели дати обнародовати у области црногорској в. високопреосвјештенству подчињеној, и неодрекли се садјејствовати о испуњењу његовом, и да би сте ме удостоили даном приликом високопочитаемог вашег одговора. . . У Задру 23 Јануара 1846 године број $\frac{1441}{279}$".

„У Задру 1 Новембра 1846 број 2427. Особену ми радост причињава да могу високопреосвештенству вашем у сајузу писанија мог од 3 Јунија пр. л. № 1285 сљедеће, од придворног финанцијалног мјеста учињено ми изјавленије саобћити.

Његово ц. к. величество благоволило је всевисочајшим рјешењем од 10 Октомбра т. л. всемилостивијеше допустити, да у призренију вашим високопреосвјештенством ради олакшања малог пограничног саобраћаја Црногораца с Котором учињеног предложенија при уношењу сљедујући ствари из Црне Горе у Котор н. пр. дрва за гориво, јаја, фришке и суве рибе, зелени и сочива, воћа, жита, фришка меса, фришка воћа, затим фришки, са сољу посути и сасвим осољени сира као привремена мјера докле она од владјенија са прочим отношенијама и државним призрјенијама за снисходителну сматрала се буде, слободан од сваког давања поступак у толико мјеста има, у колико износ давања за данак и потрошну дацију, који по тарифи на све скупа ови поменути ствари у сваком особеном случају учињеног уношења или увожења пада, три крајцара у сребру не достизава; даље да

се са свињама које се из Црне Горе у Котор догоне до тежине од 12 фуната закључитељно, као са свињама при званичном данку поступати има....“

„Задар 2 новембра 1848 године број 2484. Управитељ окружија Которског јавио ми је да је наумило високопреосвештенство ваше послати у помоћ његовој преузвишености Бану хрватскоме господину барону Јелачићу једну чету од 2000 Црногораца, и то или по мору или по суху кроз ову провинцију.

По садашњем стању ствари не могу иначе учинити да не јавим висскопреосвјештенству вашему мњеније моје у смотрењу пошиљања Црногораца, по којему савјетователно би било ову експедицију не предузимати, или је поне отложити, јербо би то може бити господина Бана у не малу неприлику у овом магновењу привести могло.

Господин Бан није више у битки са Мађарима, но стоји с ц. к. војском хрватском код Беча и то под заповијед његовог сијатељства господина фелдмаршала кнеза Виндишгреца, и зато је он већ 15.000 народне трупе, под заповједију господина ђенерала Тодоровића, у своје отачаство Хрватску одправио.

Из ови обстојатељства увидиће мудрост високопреосвјештенства вашег да помоћ од 2000 Црногораца господину Бану поне сад није нуждна, и зато баш и не добро дошла.

Даље морам високопреосвјештенство ваше вниматално учинити на друдност превоза 2000 Црногораца по мору, или по суву, због потребни бродова, ране, квартира и пр., као такођер и не мали трошак за који би се старати имало или високопреосвјештенство ваше, или господин Бан.

При том примјетити имам да расположеније горереченних нуждних средстава за такво многобројно воинство, и за

тако далеки пут, изискују много времена; а и није могуће да сви 2000 војника од један пут крену се на пут, но то у више одјелења сљедовати би имало, као што код транспорта и прочи војника набљудавати обичајно јест.

Пре него се ја савршено не увјерим да господин Бан жели помоћ Црногораца, и такову је искао, и да ће он трошак за пролазак њихов кроз ц. к. аустроугарску државу на себе узети, као и да је он на то од Њ. Величества Цара дозволење добио, не би могао, да се највећој одговорности не подвргнем, пролазак Црногораца кроз провинцију, моме управљењу повјерену, дозволити. . . .“

V.

ПИСМА ВЛАДИКЕ ПЕТРА II. ВЕЗИРУ БОСАНСКОМ АЛИ-ПАШИ РИЗВАНБЕГОВИЋУ.

„Од нас Петра Петровића владике црногорскога и брцкога Али паши Ризванбеговићу везиру ерцеговачкоме.

Примио сам твоје писмо јоште по пређе, али ти нијесам имао кад одговорити. Ти пишеш да те честити Отмановић поставио везиром од Ерцеговине; то смо чули од како си постао тијем чиновником. А што пишеш да је Грахово у твој сопцакат, до сад није било, а како си га пријеваром опалио то си могао крајући учинити вазда, али никаквога поштења ни пред ким не можеш добити за такве твоје поступке. Ја ти кажем да је Грахово мој ђед населио и оно је наше, а по сад бит ће онога коме Бог суди. Што кажеш да си се мислио састати са заповједницима од Котора и Дубровника, пошто Грахово усмириш, за поставити мир међу вашом краином и ћесаровом, а послијед и с Црногорцима, то је све била твоја пријевара, коју си и учинио над Граховљанима, но та-

кав твој поступак није ни донио никаква поштења. Зашто кад си мислио карати Грахово нијеси написа мене да идеш с војском карати моје људе, да би се и ја спремио бранити моје границе и људе који су моји. Ја знам веома добро да Његово Величанство султан Махмуд није ти рекао да караш погранични народ, но си крријући ударио, а крријући побјега, има који нијеси ни с ким до с неколико Граховљана при помоћи триста и четрдесет Црногораца који су пандурили на својој граници. Што говориш да си чуо да су наши цареви у мир, па и ми да треба да сједимо с миром, ја моју дужност веома добро знам на к-пат тога, и наредбу коју сам има од мојега високога покровитеља да сједимо с миром од свакога; и ја бих драге воље с поданицима високе Порте Отоманске у миру живио, како што живим с људима цара аустријског, али ти твоју дужност не знаш, но желиш славу добити карајући народ који није подвластан Порти Отоманској. Али знај добро, да на Црну Гору јоште нико није добио славу, па нећеш ни ти вјеруј ми, и ако се поводом твога славољубља много наше крви пролило, ма ни турске није ништа мање. Што говориш да незнаш, је ли то из моје главе било да гвардија и неколико људи од Црне Горе дођу у помоћ Граховљанима, и толико твојијех људи побију, ја сам ово мало число људи послао у Грахово као пандуре, а теке су дошли, твоја је војска ударила на њих и Грахово попалила, и они су се дужни били бити и били су се колико су могли и толико твојијех људи, као што ти говориш, побили, и мене се међу тијем Црногорцима неколико момчади од моје исте куће нагнало и ту су двојица погинули, нијесу имали но по петнајест година (1). Ја веома сажаљевам што нијесам знавао твоје помишленије, зашто бих скуаио не-

(1) Овђе је јуначки погинуо Стеван Петровић, син Станка Стијепова Петровића, а брат покојнога књаза Данила I. Значи исти стриц сада срећно владајућег књаза Николе I.

колико хиљада Црногораца да те јуначки сретем на своју границу како су се вазда научили Црногорци.

Него сврх свега тога покоља и крви која је пала и с ваше и с наше стране, ја те молим да се прођеш од Грахова; нећеш ли се проћи, а ти одговарај Богу и твојему цару за све што се до сада догодило, и што ће се по сада око њега догодити. Цетиње 6 Октомбра 1836 године“.

„Али паши Ризванбеговићу везиру ерцеговачкоме поздрав!

Примио сам твоје писмо незнам у којему мјесецу писано, зашто у њем мјесец није постављен; ово је твоје писмо дошло преко Никшића одпечаћено, ја не знам ко ова твоја писма одпечаћује. Из овога писма сам све лијепо разумио што ми пишеш; прво што ти се жали фукара Пивска и Дробњачка на наше ускоке да им велики зулум чине — ја вјерујем да доста од њих трпе, јербо је тај зли и дивљи обичај остао међу нама и Турцима, када нијесу граничари у миру те један другоме сваким злом досађују. Али ја не вјерујем да је ово писмо цијела фукара из договора писала и да жели да се ускоци раселе, него су ово неколика човјека писала, који ускоке мрзе. А што кажеш да су ти ускоци вазда давали данак од како си ти везиром постао на Ерцеговину, а када ти га давали нијесу редовно да су ти га све од једном плаћали; они може бити да су ти неки пут и давали по нешто, него без мојега знања, и од мене кријући, као што га и мене многа села турска дају; а што кажеш да су га плаћали од једном кад га нијесу хћели лијепо давати, то знамо да су они често пута плаћали, и много зла претрпјели, али је и њима свак, ко им је што чинио подпуно платио — за то што је до сада било не може их нико прекорети. А што пишеш да ти ја чисто кажем иштем ли

ја царску земљу — ја никакве царске земље не иштем, разма што ти пишем, ако желиш мир на граници, како што ја желим, да ми се проћеш од ускока и од земље на коју ускоци живе; јербо ево недесет и више година од како су ускоци ускочили к нама и од таде су они наши као и остала сва племена црногорска; — и вјеруј ми добро мој пријатељу, да те сви ти људи лажу који ти кажу, да се ускоци могу са њиховога очинства разселити, зашто докле ми трајемо трајаће и ускоци и оно своје пуштит нећемо никоме... Цетиње 18 Октомбра 1841 године“.

„Мојему побратиму Али паши Ризванбеговићу везиру Ерцеговачкоме и кавалијеру турскога цара пријатељски поздрав!

Примио сам твоје поштено писмо од 28 сентемврија и из њега сам све разумио што ми пишеш. Баш и ја тако исто мислим како и ти, да све стоји опако како је у сенетима уписано; а ја, буди увјерен мој пријатељу, нијесам ни рад шта оно писа за Бањане, него сам мислио да ће тебе та ствар бити повољна; а оно нека стоји и нека чека оне људе докле дођу. Мене ће ови дана доћи овђе Морачани и Ускоци, и ја ћу с њима одиравити неколико људи на њихову краину да све тамо послове уреде, а и ти ћеш чинити што знаш од твојијех крапчника и знади чисто, ко буде твој крвник и противник од твоје крајине, да ћемо му и ми бити непријатељи исто као и ти, а и ти ћеш ако би се ко на моју краину нашао исто тако надам се урадити. Моји посланици иду у Морачу, него када чујете да су дошли, нареди и ти твојијема људима, које си на ову краину ставио да управљају, нека изиду да се с мојијем људима састану, и да се о свакоме лијепоме послу на ону краину разговоре, и ако би једнијем, или другијем била потреба да једни другијема руку помоћи дају, да се један пут учини темељити мир са свијем

како требује, нека види цијели свијет да су се људи саставили у Дубровник, којијема није скупља глава него ријеч поштена коју реку. И знади истинито послијед нашега састанка у Дубровник да ти вишега пријатеља од мене нејимаш ни Турчина ни Ришћанина; а и ја тебе међу мојијема првијема пријатељима држим, и све наше послове које узрадимо по граници, да их чинимо из договора и ја сам твоје мисли.... Цетиње 8 октобра 1842".

„Али паши Ризванбеговићу везиру Ерцеговачкоме и кавалијеру цара турскога, моме побратиму пријатељски поздрав!

Примио сам твоје пријатељско писмо од 1 марта, из којега разумјех све што ми пишеш. На свако писмо које си ми до сада писао одговорио сам ти, како су се моја писма ће у путу губила. Такођер сам из овога твога писма видио, и од твојега посланика чуо, да желиш да дође један мој вјерни човјек до тебе, али твој до мене; тако ја желим мој драги побратиме, да ти твојега једнога вјернога и наметнога човјека пошљеш, с којијем се могу о свачему разговорити, и који ће моћи управ све ствари твоје мене приказати. Такођер сам и друго твоје писмо примио од 3 фебруара у коме ми пишеш за вражје бјегунце те бјеже; Ја сам дао жестоку заповијед у Грахово да немају никога примати, и они ми се сваком клетвом заклињу да се ни један у њих не сврађа но да сваки пребјежаје у Кесарову земљу. Но сврх свега тога ја ево одправих данас Перјаника до Грахова да се с њима потраже, и ако и једнога нађу, ту да с њим поступе по нашем уговору учињеноме у Дубровнику. И буди здраво и весело. Цетиње 8 марта 1843 године".

„Мојему побратиму Али паши Ризванбеговићу везиру Ерцеговачкоме и кавалијеру цара турскога пријатељски поздрав.

Примио сам твоје писмо од 18 марта из којега разумјем да си повратио онога старога хајдука и ништа човјека Станка Туровића, који ће како оздрави, јер је сада бол, примјерно бити каштигован. А што ми пишеш за Михаила Горановића и Сарића да су у Грахово, и што више, да им Граховљани оће допуштити да с њима земље работају, буди истинито увјерен, мој пријатељу, да сам ја толико пута шиљао перјаника да Михаила ћера и фата и да га ни један пут нијесу нашли у границу Граховску до један пут, када их је преварио и утека како што сам ти и пријед писа, и свак ми се куне, како ме вара свак, да су у границу кривошинску; но опет како сам ја ово твоје писмо примио, послао сам људе да се с њим потраже. За работање земље и самовољштине Граховске, ти знаш лијепо мој побратиме да то не добри људи приносе, јербо Граховљани нијесу кадри преко воље моје и твоје ни ухом мићи, но и што им не буде мило, дужније бити слушати оно, што им ми завежемо, и молим те пријатељски да што скорије пошљеш Мустај-бега, или кога оћеш од твојијех вјернијех људи, да се разговоримо и да на неки начин свршимо ове загонетке, те су међу нама не раздријешене, јербо ја познајем да би мнозина ради били, да ја и ти свој образ оштетимо, и да наша ријеч не буде на мјесто, што неће они дочекати ако Бог да никада, док смо ја и ти живи. И да си ми од Бога здраво. Цетиње 30 марта 1843“.

VI.

ПИСМА АЛИ ПАШЕ РИЗВАНБЕГОВИЋА ВЛАДИЦИ ПЕТРУ II.

„Али паша везир Ерцеговачки владици Црногорскоме Петру Петровићу поздрав.

Примио сам твоју књигу од 10 прошастога септембра и све разумјесмо за твој разговор. Ево сада опет иде до тебе Већи паше везира Босанскога човјек и с наше стране један човјек. И гледај сад лијепо да буде све свршено што се односи правоме миру, како ће бити повољно и мило Господу Богу и Богодржавнијем честитијем царима. Свакоме је драг мир и тишина, и ми сувише желимо да се заузда сваки хрђав човјек од ваше стране, а по нашу државу биће готово и свак у миру, будући се доста дизграције до сада догодило од хрђавијех људи и самовољније Црногораца; и познато је тебе, да није могуће више трпјети сиротинске тужбе од свакијех зала и убојства, и нигђе по свијету нема таквога русфајлука. А кад буде хрђавијем људима зауздање, биће свака мирноћа и љепота и у комшилуку љубав, и сиротиња ће починути.... У Мостару окт. 7. 1838 г.“

„Од нас Али паше Ризванбеговића везира Ерцеговачког Петру Петровићу владици Црногорскоме.

Из твоје књиге прве и последње, што смо примили скоро, разумјели смо за све што нам пишеш, такође и за вјечни мир у комшилук. Сувише од твога посланика Радована, извјестили смо се за све, и опремили смо лијепо у Травник Босанскоме везиру Већи паши с Јаковом војводом и осталом његовом дружином Граховском, који су се јуче вратили и полазе тамо на миру. И како год исти Већи паша даде њима писмо, тако исто и они њему и ми смо на свему контени и у

напред све стоји до тебе: и вјечни мир и љубав у комшилуку и да нема више бркања и неприличних разговора, него све како је господару Богу мило, богодржавнијем царевима повољно и за сву сиротињу угодно. Ми смо дали по сву Ерцеговину и у Никшићу жестоке наредбе, да свак стоји у миру од Црногораца и Граховљана, и да је свака тишина и мирноћа по свему конфину (граници), и ако ко исто преступи, пријед него би смо ми чули, авизај нас одма твојом књигом. Ми ћемо дати потребну педенсију (каштигу); тако исто и ти зауздај свакога хрђава човјека по сву Црну Гору и постави потребиту регулу по свему конфину и ради у свему како ће бити доброгласовита наша мирноћа, и свака тишина и рахатлук за оба народа. Сувише за сваку слободу за исте Граховљане потребито је како смо и наредили да буду све код нас десет Граховљана за сеимена којијем даваћемо и храну и приличну плаћу.

P. S. Јаков с дружином остаје у Мостару код нас либеро, док дођу из Грахова други десет како смо осудили да је згодније и мирније за нас и њих. Ако буде икаква потреба, да кога свога човјека пошљеш к нама, немој никога другога осим онога истога Радована... У Мостару 16 децембра 1838“.

„Од нас Али паше везира Ерцеговачкога Петру Петровићу владици Црногорскоме.

Примили смо данас твоје писмо од 28 прошастога децембра и разумјели смо све што нам пишеш поради Граховљана који су остављени овђе код нас. Ми смо скоро тебе писали по истоме твоме посланику Радовану узрок, за који смо их уставили за мало дана, док нам дођу други прилични Граховљани, који би били код нас с осталом нашом гвардијом, с храном и плаћом и либеро по свему. Ти знаш да је свуда обичај, тако исто и по арнаутлуку, да, кад се уреди начин

од сваке мирноће, код онога који остане старешина и јачи, буду код њега неколико људи како би остало у напредак без сумње; тако исто и ми учинисмо за Граховљане, док се упуте на прави начин, и да неби се маскарили за сваки царски и везирски посао као и до сада, и да сваки посао стоји у миру како је утврђено и речено у сенету њихову. И кад би послали кога од наше стране у Грахово за покупити царске хараче и остало како је речено, неби требало никога другога тамо шиљати него оне исте Граховљане, који би почивали код нас. И на та начин можеш и ти додати њима у главу да слободно никаквог другог узрока није до овога вишереченога, и да се неће ништа више тражити, него што је речено и утврђено, него треба да дођу осам до десет прилични Граховљана к нама и одма ће Јаков с дружином либеро се тамо вратити... У Мостару 7 јануара 1839 године".

„Али паша везир Ерцеговачки Петру Петровићу владици Црногорскоме.

Данас изненада дође нам обћа тужба од кадилука Пљеваљскога, тако исто и књиге од Исмаил бега Ченгића, како је скоро Потураковић ајдук из Мораче с његовом дружином пријеша Таслицу и убио двоицу Турака и поробио њихове куће и одпијели у Морачу. То је нама дивно чудо опет мимо вјечнога мира и нове наше доброгласне регуле почело се тако радити. Зато и ми по дужности пишемо тебе на фрешко, и уздамо се да ћеш одма то тражити, и велику неденсију (каштигу, казан) кривцима учинити и што су одпијели мала вратити, а за мртве главе како буде законито каштиговати. Будући ако се на фрешко не учини оно, што треба за таква убиства и поступке, ваља да и други хрђави човјек узме слободу и да се опет уради како и до сада, за који узрок би потребито било писати богодржавноме честитоме девлету да се гледа начин како свуда. Овакви немири

нијесу подобни доброме гласу и многофаљеноме регулу, за које се чуло да си поставио у сву Црну Гору. . . . У Мостару 6 јунија 1839 године".

„Али паша везир Ерцеговачки Петру Петровићу владици Црногорскоме поздрав.

Примили смо твоје писмо, од 24 прошлога Јулија, и разумјели смо за све што нам пишеш, и за све нам је повољно, и да се држи мир и пријатељство међу два народа погранична, ми смо издали жестоку наредбу на сву нашу државу. Али за кулу што си ти градио у Грахово није могуће да може тако остати. За сенет Већи наше Везира Босанског што ми пишеш да је у њем речено и писато да остане, истога сенета копија је код нас, а о томе спомена нема, нити је он знао за ту кулу да је грађена, ми никаква сенета дали нијесмо, осим једнога што смо дали Граховљанима, како ће се у напредак владати, и да су свакада мирни. Сувише сваки од мојих крајишника се чуди, што ће рећи владичина кула у Грахово и караули; према тога ваља и Корјенићи да начине другу кулу према њој, ђе буде мјеста, и да они сједе у њу, и онда бива опет немир. За то пријатељу ваља да се та твоја кула развали и за пуно другијех разлога, а колико си новаца поарчио како смо ти пријед писали ми ћемо тебе платити (1). Другојачије ваља да се збуне моји крајишници, и ваља да се гради друга наша кула прама ње, те ће због тога бити више теготе Граховљанима и сваке опет мутње и еглене на границу. Ти си њу начинио од немира граничарскога. Сада кад смо утврдили мир и нијаш се ништа бојати и ваља кулу дигнути. Ево сада шаљем и мога кавазбашу Ибрахим-агу у Грахово, за да прими главне ха-

(1) Кула је била после разваљена, и Али паша платио је владици за трошкове што су били око куле учињени, 8.000 дуката.

раче од њих. И заповиједио сам истоме да дође и до вас су неколико Граховљана и да се с тобом састане, од кога ћете разумјети точно за све, и гледај мој пријатељу како ће бити у напредак свака тишина и рахатлук међу два гранична народа... У Мостару септ. 6 године 1839".

„Од мене Али паше Ризванбеговића који пишем везир од Ерцеговине моме комшији Петру Петровићу владици Црногорскоме.

... Свак зна и сви ови крајеви знаду како су Граховљани моја раја у моме санџаку, за њихово злочинство јесам по заповиједи честитога Отмановића њихов везир, и тако сам пак с моје стране дио моје забите с једнијем великијем дијелом људи и послао их ставити царску наредбу међу њих како и у остале раје цареве. У томе сам се имао вијети са забитима од Котора и Дубровника и метнути од пута правога слободу међу два пука граничара, исто тако ми се тиче граница са Црном Гором. Ја сам хтио стати у миру са свакијем крајем, али не знам које началник био да дођу твоји Црногорци и гвардија на помоћ Граховљанима да их помаме и моје толике људе да побију. Хесапио сам да си и ти чуо ђе су наши пари у великоме миру, пак у миру царскоме метати прст у рају цареву, без начина и без заповиједи свога старијега, то ми је велико чудо. Ако имаш какав сенет да се мећеш у цареву рају, јави ми да и ја знам, ако ли је посебице и то да знам, да се умијем владати и приказати моме старијему..." (Ово писмо нема датума кад је писано).

„Али паша везир Ерцеговачки Петру Петровићу владици Црногорскоме.

Свакоме је познато, а и тебе, да нигђе по свијету, ни у каквоме царству и краљевству, не може бити допуштена самовласт мимо заповјед богоданога старјешине, и сувише

рђавоме човјеку чинити како је њему драго. Али у ту Црну Гору, ђе се налазиш ти старјешина, одавно се наопако ради (ово су Турци доиста добро на себе испитали) по све ове три пашалука, ђе се потварају таква честа убиства и свака друга зла. И сувише у ово вријеме, кад су сви богодани и честити краљеви утврдили јавно пријатељство с нашијем богодржавнијем девлетом, ти си на све конфине (границе) готово заметнуо непријатни рат и велику смутњу у турску земљу у сва три пашалука заметнуо међу два пука граничара; као што су и скоро твоји Брђани и Морачани удружили се с Дробњацима и у царску земљу посјекли толико Турака и сувише царскога капиџибашу и Гатачкога Муселим Исмаил агу Ченгића. И што је дивно чути, посјекли су њихове главе и тебе за велики дар донијели, како ће бити невидовна рана свакоме мусулману и правоме рају, у томе да пропада и права царска раја и фукара од војске. Ти се прођи рђавијех људи зашто ће рђаво изаћи. А те рђаве људе који су били на више речено дивно дјело, и побјегли тамо у твоју краину, ако желиш мира који се држи међу богодржавнијем царевима, пошљи амо у Мостару, нека буду кажњени по правоме суду и Божијему Шеријату. И гледај начин зауздај ајдуке Црногорске, зашто није могуће више трјети сиротиске тужбе и плач. И промисли се на што може изаћи ови посао, ако не одјераш од себе Дробњачке ускоке и Морачане који су учинили вишеречено убиство, каквога нијеси чуо до сад нигђе по свијету... Гацко 18 октомбра 1840 године“.

„Али паша везир Ерцеговачки Петру Петровићу владици Црногорскоме.

Примио сам твоје писмо од 16 Јулија, тако исто и сенет који си уговорио са Селим бегом царскијем послаником којему сам и ја капл, како год је свршено међу вама, и по истоме ево шаљем и ја тебе потврђено с мојијем подписом

и мухуром. Сувише шаљем и мога шиликтара Осман агу у Никшиће, ђе смо и пријед послали нашега братића Хамзи бега. Пошљи и ти једнога твога приличнога посланика да се састану на границу код Никшића, да прогласе и утврде мир који се има с наше стране тврдо чувати. Али гледај ти да што гоћ опет твоји Црногорци не искваре. А за Ускоке што пишеш да опет остају на конфину, као до сада, то није могуће ни на један начин, будући сва племена Дробњачка и сва остала раја на граници плаче на њих и говоре да нијесу каил да ту ускоци стоје, а право имају — ти ускоци од свуда из Ерцеговине населили су се ту, и сви од њих страдају; него ако оће свак ђе је пријед стајао по Ерцеговини и он и његови стари и ђедови, нек се свак врати на своја мјеста, ја сам каил, и свакоме оћу дати бурунтију и слободу, Али нека дођу у Невесиње свијема ћу дати комод и слободу. Ако тако нијесу каил и буде за њих боље тамо мјесто нека иду, а по Ерцеговини ђе би гоћ ко био, нека се врати слободно. А можеш и ти разумјети да је тако, и да њима није мјеста ту ђе стоје, но нека иду на своју старину, или нека иду ђе им је боље. У Мостару 24 Јулија 1841 године".

„Од нас Али паше везира Ерцеговачког нашем побратиму и кавалијеру Рускога цара Петру Петровићу владици Црногорскоме поздрав.

Примили смо твоје љубезно писмо од 11 тек. мјес. по Аги Хајровићу и све смо разумјели што нам пишеш поради нашега новога срећнога састанка. Казивао нам је и Хајровић за свега разговора што сте о томе имали, и сваки ако Бог да оће се свршити, само ако кривци у напред буду разабрани. И када буде сада међу нама учињен мирни договор, биће од наше стране и свакоме кривцу проштење. Виђесмо, како нам пишеш да се могу сви послови свршити преко мојијех посланика, да се ја не трудим, и фала ти на пријатељско

промишленије. Дајемо ти на знање како смо и ми учинили изреченије ако Бог да, пред Илин дан на два три дана изаћи у Гацко и одма послати код тебе под Острогом нашега посланика т. ј. нашега сина Хаџи Ризванбега и Хасан-Бега Ресулбеговића и Башагу Муселима Невесињскога и јошт когда видимо прилику. Изаћи ће и други мој син Миралај из Таслиће преко Дробњака у Никшиће, и даћемо допуштење да се сваки твој приличан узрок сврши, и да се утврди с нашијема сенетима. Гледај и ти мој драги побратиме, како је љепше и приличније и згодније за општи рахатлук и за непромјенито наше пријатељство. И шаљемо опет агу Хајровића до тебе, који ће ти све по реду казати.... На Буну 19 Јунија 1843 године".

Од нас Али паше везира Ерцеговачког Петру Петровићу владици Црногорскоме и нашему побратиму пријатељски поздрав!

Примили смо твоје писмо од 8 о. м. по нашему посланику и све смо разумјели точно. До неколико дана, ако Бог да, имамо послати до тебе нашега једнога рођака, који ће с вама о свачему се разговорити. Сада шаљемо Станка Туровића до твојијех перјаника да га доведу к тебе, а ти према његовијем дјелима каштигај како знаш. А за Михаила Горановића и Стевана Шарића с Окицом братом његовим, разумјели смо без сумње, да су у Грахово, и сувише Граховљани, као самовољници, допуштили им земље радити! На исти начин нам пише и заповиједник од Котора. То је једно чудо свакоме чути за ту ствар, која се догађа преко утврђенога на нашем састанку у Дубровнику мира; и сувише данас готово су самовластни Граховљани, не слушајући ни тебе ни мене, ни нашега утврђенога договора. И на један начин ми смо данас прекорени од све наше крајне... У Мостару 18 марта 1843 године". (Ово је писмо морало доћи по датуму, пријед више приведеног).

„Али паша везир Ерцеговачки мојему побратиму Петру Петровићу владици Црногорскоме и кавалијеру цара рускога пријатељски поздрав.

Примили смо твоје љубезно писмо од 27 прошастога по аги Хајровићу и све смо точно разумели што нам пишеш. Тако исто и од истога Хајровића, и сви ће наши послови ако Бог да бити лијепи и богоугодни, док буде међу нама како и јест пријатељско поступање. Дајемо ти на знање сада, како ми, ако Бог да у први Петак, т. ј. 16 Јулија, полазимо са срећом из Мостара у Гацко; и у Четвртак, трећи дан по Илинудне, доћиће моји посланици у Никшиће, т. ј. 22 Јулија, а ти пошљи твога једнога човјека у Петак за уговорити у који дан имају доћи тебе на састанак, будући и ја желим, како и ти пишеш, да се наши послови сврше пријед вашега поста, будући имамо и друге наше послове. Ми имамо наредити нашијем посланицима све што се тиче доброга разлога и пријатељства, и према тога владај се и ти... У Мостару 11 Јулија 1843 године“.

Привешћу овђе и писмо које је писа Али паша главарима од Грахова поради плаћања арача.

„Али паша везир Ерцеговачки.

С овијем нашијем везирскијем писмом пишемо Јакову војводи у Грахово, и попу Шћепи, и попу Сави и свијем осталијем кнезовима и Граховској рији! Ево царски главни арачи свуда се купе од ове године, а при вама има арача непокупљеног од пет година т. ј. од 1256, 57, 58, 59, и 60 бива од пет година с овом годином. Зато и шаљемо сада међу вама Аслан бега Никшицкога Мутесарифа и нашега хазна буљукбашу Ахмет-агу, и заповиједамо вама по Царскоме ферману, да предате њима главне араче лијепо и поштено од пет година, драго вам по триста талијера на годину, како

је речено вама и пријед и послијед на осјек, које долази за пет година хиљаду и пет стотина талијера. Од тога сте дали лани бимбаши нашему Ахмет-аги талијера двјеста и педесет остаде да дадете хиљаду и двјеста и педесет талијера. Ако вам се чини опет лакше по тефтеру, а ви што гоћ има Граховског харача попишите све изнова по тефтеру као свуда, и платите по гроша седамнајест и по на сваку главу на годину; а паре оћете давати овако: плете по гроша 3, талијере по гроша 19, а мађарије по гроша 45. И према тога гледајте лијепо како је вама лакше, и платите без икаква одговора као и до сада. А Бањани, који су и сада међу вама, они нека иду у Бањане свак у оно село и кнежевину у коју је стојао, и нека тамо плати с његовијем осталијем комшијама. Тако вам заповиједамо по царскоме ферману, и тако поштено учините и свршите, како ће вам бити за последак и љепше и лакше. И да сте од Бога здраво. У Мостару фебруара 28 године 1844".

Овђе ћу саобћити једно писмо владике Петра II. Хусеин капетану везиру Босанскоме (како га је народ прозвао). Врло ми је жао што сада не нађох још које писмо из преписке владичине с Хусеин пашом, а морала би бити врло интересна, јербо би из ње вијели какво је учашће примала Црна Гора у ономе народноме покрету у Босни. Али у будуће постараћу се, да још што год нађем о овом питању.

Хусеин капетан Градачевић подигао је буну у Босну 1831 године, кад је везир Босански Намик-Али паша хтио да, по царској заповиједи, учини народни пренис. Бошњаци нијесу хћели на то пристати, но се побуне и изаберу за свога везира Хусеин капетана Градачевића главу покрета. Градачевић је скупио доста велику војску и отиша у Сарајево.

На царску страну био је познати Али-ага Ризванбеговић (доцније паша и везир Ерцеговачки) са многим агама и беговима Ерцеговачким.

После дуге борбе са царском војском и присталицама царскијема, Хусеин капетан био је потучен од Махмут паше, који је имао 30.000 војске, код Сарајева (3 до 4 сата далеко од Сарајева). Посље тога Хусеин капетан Градачевић побјегао је у Аустрију са главарима који су њему били вјерни. Посље тога је Махмут паша ушао у Сарајево и у главноме тијем је био угушен устанак. Истина и после многи Босанци и Ерцеговци одили су у помоћ Мисирскоме паши Мехмед Алији, али и тај устанак био је угушен.

Владика Петар, колико се види из писма које овђе приводим, био је у договор са Градачевићем да се ослободи Босна и Ерцеговина од султана, но у чему се је састојао тај њихов договор т. ј. какви су услови били међу њима, сад ми није могуће објаснити.

Ево писма:

„Честитоме и великоме везиру Хусеин капетану витезу Босанскоме у Травник.

По посланому нама игумну Моисеју имали смо радост примити твоје предраго писмо од 9 числа прошастога Јануарија, у које видим пријатељство и љубав које желим да буде међу нама: то нам је много мило чути, а особито што си зборио на ријечи с игумном Моисијем, ми све то кабулимо и тврду ти Божју вјеру дајемо, да ће мо од сада у напредак бити у једно и крв своју пролијевати за вјеру и слободу нашу. Него те молимо како нашега предрагога пријатеља да се држиш јуначки, и да се чуваш да те неби Садријазем у чему гођ преварио, јербо знаш да Садријазем нема велике јаоте, али има наредбе јевропејске, и мисмо тврдо увјерени да ће се Садријаземова војска први пут јако побити с вама, јербо не може бити јошт друкчије. Зато те много молимо да наредиш твоима људима да се мудро владају, и да с малим числом војске не ударају на низам. — Много се радујемо чу-

јући од игумна Моисеја да си у сву земљу твоју прави суд поставио за свакога, будући да таквијем начином можемо се надати у Бога, да ће нам помоћи у овоме и у свакоме другоме дјелу. Ми се често бијемо с низамом Садријазема и мислимо овога пролећа скупити војску и ударити на низам који се налази око Скадра. Но за такву војску не имајући џебане молимо те како нашега предрагога пријатеља, да нам пошљеш једно 100 товара фишека, да тај низам што је око Скадра разбијемо, и да га отолен разћерамо, то смо наумили овога пролећа по сваки начин свршити. Зато те много молимо да нам ту љубав и пријатељство учиниш. Ми смо по свој нашој земљи дали знати о љубави и пријатељству са твојијем људима, али ти добро знаш да има по крајнама људих хрђавијех, који би могли што год скривити у твојој земљи, зато те молимо да не примаш у рђаву страну, но да нам за такве људе напишеш, и буди увјерен, да ће мо их ми жестоко наказати. Али ти знаш да се ми с вама ласно не можемо мијешати, будући да нам Никшићи у томе сметају и побуњују народ против вас и противу нас, зато молимо да пошљеш неколико војске у Никшиће да накажеш те људе, који не слушају заповијед ни твоју ни ничију, и да ту поставиш твојега човјека да заповиједа, и тада ћемо се моћи ласно мијешати. Но тако како у Никшиће налазе се неки Муселими, који су одбјегли из другијех градова, то ако би ти људи побјегли у нашу земљу буди увјерен, да ће мо ти их свезане послати. Биће ш чуо како се мисирски паша обратио против цара и како је његов син Ибрахим паша узео један пашалук царев, који се зове Сан Ђовани ди акри; тако исто и друге многе земље устале су против цара а за остало ти ћеш знати, будући да чујемо да примаш новине Бечке. Цетиње 4 фебруара 1832 године...“

ПИСМО ВЕЏИД МЕХМЕД ПАШЕ ВЕЗИРА ЕРЦЕГОВАЧКОГА ПЕТРУ II.

„Од мене везира Босанскога Веџид Мехмед паше царскога тајнога вијећника и големога властника лијепа поздрав моме досту Црногорскоме владици Петру Петровићу.

„За Граховске послове послао сам мојега човјека Хаџи Мехмед агу, а од Али пашине стране Убејдулах агу и тамо су дошли и с њима Граховска нахија учинивши еглену свршише послове. И Ви сте два сенета учинили како је свршен посо, — један сте сенет амо послали, други код себе оставили. И од Граховске нахије Јакова војводу и попа Сћепана и остале кнезове амо сте послали, и шњима сте ми и једну књигу послали и примио сам је и све сам разумио како је писала и сенет кога сте послали видио сам га и разумио од Грахова нахије, како је мир био и послови се свршили; и овако будући Ерцеговачки људи рахат чинимо и Граховска раја на исти начин бити ће рахат, и Црногорци бити ће рахат, то ми је драго, и што сте у сенету писали све је у путу правому, од моје стране ја потврђујем да је ово тврђе; и три сенета јесам начинио: један сам код себе оставио, један сам Али паши послао, а трећи сам дао раји која је овде код нас била. До сада у Ерцеговини што је мјеста, то ми знамо; и што има мјеста под вашом руком и ово ми знамо; зато да се не мијешате у њихова Ерцеговачка мјеста, а под вашом руком што имате мјеста неће се мијешати ни Али паша, ни Ерцеговачки људи. Али паша ће узаптити Ерцеговачке људе, да неће с Црногорцима ружно живјети, а ви који су под вашом руком узаптите, послије сада с Ерцеговачкијем људима ружно да не живе. Гледајте ако би од Ерцеговине какав хајдук ја рђав човјек једному Црногорцу какво зло учинио, одма брже Али паши пишите и онога ће човјека покарати; ако би црногорски човјек једному од Ерцеговачки

људи какву злоћу учинио, Али паша вама ће писати и ви да имате таквога човјека покарати. И овако кад се буде чинило сваки ће поса у путу бити, и овако од Ерцеговине људи рахат ће бити, и Црногорски људи рахат ће бити.... У Травнику мјесеца шевала 4. 1838 године".

ДВА ПИСМА ОД РИФАТ ХАСАН ПАШЕ ВЕЗИРА СКАДАРСКОГ ПЕТРУ II.

„Од нас Рифат Хасан паше везира скадарског и све Арбаније Петру Петровићу владици Црногорскоме пријатељски поздрав.

„Примио сам ваше писмо од 3 маја и све сам разумио, и кад сам примио вашу књигу пуно ми је мило било видијети поради мога пријатеља добро здравље, тако се ваља; па и по сада да не заборавимо друг друга књигама, бивши да смо овде на комшилуку и у пријатељству све вишему. Видим да ти је жалост на Мухарем-агу, јера није дошао у Петак, оли у Суботу, — ко зна што му се је догодило, али је што слаб био, али је имао работе зато није мога доћи. Али чини ми се биће поша Мухарем-ага послијен ове књиге твоје и биће се саставили с твојијем људима и разговорили. И пошто сам ја њему заповидио, није могуће он да не пође, али дан два послијед, е неће бити мога поћи није чесове штете да замјеримо за то друг другу, будући ми смо пријатељи. Примио сам по овому књигоноши дар ваш мене послати — благодарим и примам за знак нашега пријатељства..... У Скадар 8 маја 1839 године".

„На ови час примио сам ваше писмо и све што пишете разумио сам по ради мира како су учинили твоји људи и мојега већила Решид Мехмед паше, на та начин и ми смо контени. И звао сам Мехмед агу из Спужа и Кадију Под-

горичкога и учинио сам им на знање како смо мир тврди учинили с вама, и они више чесова рђава посла да не учине. Из Жабљака војску што је била дигао сам; из Подгорице војску што је била дигао сам, а у Спуж мало поради града оставио сам, а друго што је, учинио сам заповијед да дођу од ове двије три неђеље у Скадар. Ово чиним зашто смо мир учинили. А и ви дајте на знање Црногорцима да је мир тврди учињен; и она села што су око Спужа и Подгорице близо, дајте им наредбу нека се умире по нашему миру, и и како си с кадијом зборио поради баштина у Жабљак, и како пишеш у књигама тако нека буде; и пријатељи смо били и тако да будемо и по сад још више“.

Овијем писмом завршићу ову преписку владике Петра II. Други пут, кад скупим још што год, к ономе што имам код себе, продужићу штампавање владичине преписке са потребнијем објашњењем. При многијем од саопћених овђе писама, морао би се додати бар кратки коментар, али то ће бити учињено при продужењу штампавања Материјала (1).

Марко Драговић.

---

(1) Прилажем једно писмо Али пашино у оригиналу, у којему је приписано неколико врста сопственоручно Али пашом. Ово писмо саобштавам ради тога, да се види језик и правопис којијем су писана Али пашина писма. Судећи по језику Али пашиних писама, би рекао да је писар његов био Чивутин.

СРБУЉЕ У САРАЈЕВУ.

У свој Босни, по манастирима и црквама па и у појединих људи особито у свештеника, налазе се многе старе писане и штампане србуље, скоро искључиво црквено-богословске садржине, које се већ и с тога до данас сачуваше, што Срби у Босни јако поштују књиге те врсте а и слабо имадоше прилике, да новије црквене књиге набављају.

Како су те књиге већ са своје старости важне по историју српске књижевности, а са многих записа важније по српску историју у опште а по историју Босне на по се, то би врло нужно било — јер ће иначе све то благо пропасти пл у туђе руке доспети — да Српско учено друштво, које ће понајпре довољно средства на то имати, изашље стручног човека, нека Босну пропутује и све те старине проучи, и, где се може, нека их и откупи, јер, осим књига, налазе се у приватних људи, особито у Турака, и силне повеље, са врло важним подацима за историју.

За свог једногодишњег професоровања на српско-православној гимнасији у Сарајеву имао сам прилике, да видим и прегледам неке од тих старих књига, и намеран сам, да у овоме чланку изнесем све, што сам видео и преписао у нади, да ћу тиме нешто допринети бољем познавању наше књижевности.

У тако званој горњој цркви у Сарајеву има десетак врло занимљивих писаних и штампаних србуља, важних са језичке стране а особито са некојих записа.

Истина не спада амо, али да напоменем и ово: има у црквеној архиви поред других и један ферман, у коме султан забрањује Турцима, да не вешају рају о црквена врата, него где на другоме месту.

Поред свег чувања, ове књиге помало труну и распадају се; велику би задужбину себи учинила српско-православна општина у Сарајеву, кад би, ако не сву архиву, барем оне старе књиге поклонила ученоме друштву или народном музеју у Београду.

Ево поменутих књига:

I.

Номоканон.

Ово је најважнија књига и по језику и по старости. Наслов јој је писан крупним црвеним словима и гласи:

Книгѣї сиѣ гл҃ѥмыѥ грьчьскыи҃мь ѥзыкомь номоканонь искаѕаѥмыѥ нашамь ѥзыкомь ѕаконоу правило.

Књига је у великом формату, писана је на излењираном пергаменту; слова су минејска и лепа, местимице ишарана; речи су титлама крње, неки слогови акцентовани; нека слова пишу се изнад речи, којој припадају; велика слова код наслова пишу се скраћено. Наслови појединих одсека и почетна слова свију ставова писана су црвеним мастилом; црна су слова најпре писана а црвена касније те је преписивач на више места касније заборавио написати црвено почетно слово. Ову су књигу писала двојица, што се види и по рукопису и по томе, што има на окрајку једног листа у среди књиге овај запис: **ѿ селѣ писа҃ грѣшны Мирославь.** На последњој страни има наопачке написан тајни запис, по коме је ова књига писана госпођи деспо-

тици Јелени 6879 г. од створења света а то је 1371 г. по Хр. Која је то „деспотица Јелена“? По мом немеродавном мишљењу то ће бити удовица цара Душана, која је умрла — по Крстићу — 1370—1371 г., покалуђеривши се на неколико година пред смрт; ова је књига њојзи преписана, као што стоји у запису. Шафарик у својој књизи „Geschichte der südslavischen Literatur“ спомиње „Правилник“ Матије Властареса из XIV. века, у коме долазе многи одсеци, што се налазе и у овом сарајевском номоканону, али се позитивно не зна година, кад је „Правилник“ писан. Свакако је нужно, да се зна, која је од обе књиге старија? То остављам стручњацима да пресуде.

Овај је номоканон по својој прилици најстарији препис оног номоканона, што га је написао будимљански владика Теофил. Новији препис тога номоканона нашао је у Морачи архимандрит г. Н. Дучић и издао га у „Гласнику српског ученог друштва“ под насловом „Крмчија Морачка“. У сарајевском номоканону нема Фотијевих предговора, што их спомиње г. Дучић у Морачкој Крајини. Сва остала садржина, са малим изузетком, у обе књиге скоро једнака је. У Морачкој Крмчији нису ове две главе из сарајевског номоканона. **Кѵрила архиепа алеѯандрскаго къѯглашеніе ѿтоѩкленію наставшоѵмоѵ въ недѣлю**; при крају нема ове главе: **Михаила Сингкела іерамьскаго изложеніе ѡ правовѣрнѣи вѣрѣ.**

Поред тога на последњем листу у сарајевском номоканону насликан је крст са четвороуголним коцкама, на којима су написани степени сродства и где је означено, до ког се колена сродници не могу венчавати, а од ког могу.

У језику се оба номоканона не слажу. Ту ћу разлику карактерисати у главним цртама: у Морачкој Крмчији долази слово ı, којега у сарајевском номоканону нема, него је свуда и; у Мор. Крмчији је на многим местима є, гда је у

сар. номоканону ѥ или ѣ, или обратно, као у речима у Крмчији: **вѣдьшаго петемѣ** и т. д., у сар. номоканону: **с'ведьшаго, петѣмь**; у Крмчији је често **ы, и**, а у сар. номоканону **ын** као: **правилы** и **правилын, апостольскыи** и **апостольскынии.**

Да би се ова разлика боље видела ево текста оченаша, десет заповеди и вере:

Ѡче нашь иже еси на небесѣхь да стит се име твоѥ да придеть царьстиѥ твоѥ да боуде (касније боудеть у истом номоканону) **воля твоя ꙗко на небси и на земли хлѣбь нашь насоущьствьный даждь намь дьнь ѡставни намь дльгы наше ꙗко и мыи ѡставляѥмь дльжникомь нашимь не вьведи нась вь напасть нь избави нась ѿ непрязни.**

1. **Азь есмь гь бгь твои изведыи те ѿ земле егоупьтьскые и ѿ домоу работы не боуть тебѣ бзы иныи развѣ мене.**

2. **не створиши себѣ идола ни всакоже подобиꙗ еликꙗ соуть на небси горѣ и еликꙗ на земли долѣ и еликꙗ вь водахь под землею не поклониши се имь ниже послоужиши имь.**

3. **не приисши мене гл бл своего соуе не ѡунстит бо гь приемлющаго име его на соуе.**

4. **помни дьнь соуботныи ѡсвящати его шесть дни дѣлаи и створиши вса дѣла своꙗ дьже седмыи соубота гоу боу твоемоу не створиши вь нь всака дѣла ты и сынь твои и пришьльць твои живый оу тебе.**

5. **чти ѿца твоего и мтрь своꙗ да бго тебѣ боудеть да дльголѣтиь боудеши на земли.**

6. **не оубиеши.**

7. **не прѣлюбы створиши.**

8. **не оукрадеши.**

9. **льжи не свѣдѣтельствоуеши на ближнаго свѣтельства льжна.**

10. не похоштеши женѣ ближнѧаго твоіего ни селоу іего ни рабоу іего ни рабѣ іего ни ѡсласти іего ни всакомоуже скотоу іего ни іеликаже ближнѧаго твоіего соуть.

Вѣроуіемь вь іединаго бга ѻца вседрьжителѧ видимнѧже и невидимѧ творца; и вь іединаго гга нашего іса хса сна бжіѧ рожена ѿ ѻца іединоуедѧ сеже іесть ѿ соуцьства ѻуа бга ѿ бга свѣта ѿ свѣта бга истиньна ѿ бга истинна рожена не створена іединосоуцьна ѻцю нѧже вса быше ꙗже на небси ꙗже на земли; нась ра ѵаввь и за наше сїсеніе сьшьдьша и вьньлъшьша се и вьѵаѵьша се стравша и трети дань вскршала и вьшьшала на неса и пакы гредоуща соудити живѧмь и мрьтвѧмь; и вь дха стго.

Ево реченог тајног записа:

ѡвблжьѡѣнивѣвѡнѣнрь, ноквѡѳѡскоѳза ово је први ред, у коме фале два крајна слова — сигурно се сама избрисала — а треба да значе слог „ѵе“; други је ред;

ѡѣвилв·вуцѣѡѣло|обиоввцѣвиѡлиавзаѡ где опет фале два слова за слог „по“.

Звуеѡклѣрвихцѳеоенѣ ньоѣѣшеѡѣв трећи ред:

ѣвѡлхцно, сѡѯвѡьѣиа, ѡетьѯьгсѡеѣь вуе последњи ред, где мора да фале слова неѣь. Ово значи: Си божьствии пѣснѣниць написа се благо(ѵе)стивои и христомобивои и превисокои гос(по)ги деспотици кѵра Єленѣ вь лѣто шести тисоущно ѡсмисьтно седьмь десеть и дс(веть).

Ова тајна азбука врло је просто састављена: ѡ се чита као с, а с као ѡ; в се чита као н, а н као в и т. д. и остаје у своме значењу.

На многим листовима налазе се схолије, писане истом руком, што је и текст писала. Ево их неколико:

Код тумачења апостолских правила од Ђакона Аристина има ова схолија за реч „Аристин“: христини жена бѣше и се монастирь вь цригра нарицмет се христиї и ѿ то

монастира бѣше сь алекси диаконь и ꙁакоиныкь и то ра нарицаѥт се аристни.

У истим правилима за правило 6., које гласи: на колесницахь оурисканиѥ творе или самоборць или пѣшь оурисканиѥ творе на поꙁорищахь или игрищемь старѣшинꙗ или борьць или свирьць или плесьць или гоудьць или смиуькь или плесьць или крьуьмьникь или прѣстаноуть ѿ таковыихь аще ли же ни да ѿврьгоуть се има ова схолија: гоусли оубо двѣ имени имѧть ѥже гоудеть прьсты гоуць нарицаѥт се, а ѥже по смыка власнѣномь лоууьцем скриплеть сиуькь именꙋѥт се.

У одсеку св. Григорија епископа новокесаријског:

ѡ бившихь вь нашьстви варварь има схолија за осмо правило: вораде и гофи два ѥꙁыка варварьска.

У овој су књизи некоји одсеци о богумилској јереси, које је исписао и у „Гласнику српског ученог друштва“ штампао садањи митрополит сарајевски г. Сава Косановић. Чудновато је, да се у тим одсецима последователи богумилске јереси називљу час „маласиане“, час „масилиане“, час „богомили“, час „бабоуни“, час „богоумили“. Код првог одсека о богумилима има ова схолија: Масалиане оуучителе богумилоиь соуть рекше бабоуноиь; код другог одсека ова: вальсамь вь исиже масло творсть и глет' се вальсамелеѡ; на страни, што затим долази: поить ѥретикь; даље: масалиане оуучители богомилоиь рекше бабоуноиь; на истој стр. доле: вь сѣи главиꙁнѣ все бабоуньскаꙗ ѥресь тако во дрьжеть и бабоуни; у одсеку, где одговара цариградски патријар Никифор на клевете иконобораца против хришћана, ова је схолија: тесаракондаиихось устыредесетелак'тьныи сказаѥть се.

На многим местима налазе се називи, који се данас употребљују, н. пр.: глоумьць; већ и с тога вредно би било, да се Учено друштво подухвати те да даде препи-

сати ради штампања овај важан споменик наше старе књижевности.

Ово је све, што се у овој књизи налази:

Слово ѡ стыихь и вьселеньскыихь седми сьборь гдѣ и когда и на кнѣждо ихь сьбра се.

Први је Никејски против Арија; у кратко описује, шта се на њему радило, спомиње који су свети оци на њему били.

Други беше **вь ѧнкурѣ**; расправљало се питање: да ли да се натраг приме хришћани, који су због гоненья прешли „**еллиньскомоу невѣрию**" и после гоненья иште, да их приме православију?

Трећи беше **вь новеи кесарии иже на пойтѣ и правилъ изложише ѡ црькванѣмь строении.**

Четврти помесни јесте први вселенски у Никеји против Арија.

Пети **вь антиохии соурьсцѣи и правила црькви изгласише.**

Шести беше **вь гангрѣ иже есть митрополиа пафлагониискаго езыка**, и овде су нека црквена правила донешена.

Седми **вь сардикии сирѣчь вь срѣдьци сьньдьшиимже се епископомь трьсь стомь и четыредесет и единомоу** римских и грчких из оба царства ради договора, да ли да се уваже закључци никејског сабора? Још нека правила донеше.

Осми **вь лаѡдики иже есть митрополиа фроугиискаа**; „исписаше" потребна правила.

Девети помесни јесте други вселенски **вь Костаньтини градѣ**, где 108 светих отаца проклеше Македонија.

---

(1) И у кратко спомиње рад свих седам сабора; затим прелази на помесне саборе и такође опширно наводи све, шта је на ком урађено.

Први помесни беше против Павла Самосатског за цара Аврелијана; јеретика Павла помоћу Аврелијана, који беше **еллинь**, изгнаше из цркве.

Примедба. На другим местима има **Костантинѣ, Костаньтинѣ. Костантини**, једанпут само **Кон'стантина.**

Десети помесни или трећи вселенски у Јефесу против **„Несторна ѕлоуьстнваго“.**

Једанајсти у Цариграду против архимандрита Јевтиха.

Дванајсти помесни или четврти вселенски **вь халкидонѣ** против Евтиха.

Тринајсти у Цариграду против **„Севира“**; последника Јевтихова.

Четрнајсти помесни или пети вселенски у Цариграду, против Оригена и Теодора, против списа Теодоритових, и списа епископа едесквг.

Петнајсти помесни или шести вселенски у Цариграду против Теодора, епископа феуанског, Онорија римског и Кира александријског, **дрьзноувше рещи** да Исус има једну вољу и дејство и по рођењу.

Шеснајсти помесни или седми вселенски у Никеји против иконобораца.

Затим долази кратак рад свих сабора вселенских и помесних и прави разлику између обојих.

Ради вернијег прегледа и краткоће од сада ћу просто навести наслове разних одсека:

Истьлкование стиха гласнаго ѓи іс҃е х҃е б҃е нашь помилови на҃ аминь.

Истьлкование ст҃го ѝзьѡбраженних вѣрый иже іс҃ вѣроую вь единѡ б҃а.

Истьлкование молитвѣ ѥнже молоуний тѣ іс҃ь х҃ь оучеѓати: ѿче нашь.

Прологь рекше прѣсловие свѣдшаго ст҃ѥ правила вь четирый на десете титль.

Примедба. У овим правилима долази **ѹьтьц память** = успомена.

Дроугоѥ предисловиѥ сѣдьмаго правила иже по петѣмь сборѣ и шестагоже и седьмаго и иже по сихь и приложьшаго и сьуставшаго с правилый сь апльскыми же прѣже бывши и стыхь сборь.

ТИТАЫ ПРАВИЛО мьсьуетанию и подобный кождоуждоу титлоу главамь. титьлъ нашиль ѥзыкмь сказаѥтсе грань, граньже ѥсиѥ именоуѥтсе сьуетаниѥ или сьвькоуплениѥ. грани а. главь аи. глава а.

О вгословии и ѡ правовѣрнѣи вѣрѣ и ѡ правилѣхь и ѡ поставленыихь правило стыихь апль ѩ. и.

Сбора вь Костантинѣ градѣ прьвлаго правило а. є.

Сбора иже вь ѥфесѣ правила з.

Сбора иже вь картатени правило в.

Сбора вьселеньскаго шестаго при оустинианѣ цри иже вь троулѣ полатинѣмь правило а. ог ѩа.

Затим долази исте гране друга глава, после друга грана са три главе, трећа са двадесет и две, четврта са седамнајест, пета са три, шеста са три, седма са пет, осма са деветнајст, девета са тридесет девет, десета — у рукопису забуном: деветаи — са осам, једанајста са шеснајст, дванајста са осамнајст, тринајста са четрдесет две и четрнајста грана са седам глава.

ВЪВЕДЕ НОМОКАНОмоу сирѣчь законномоу правилоу изложениѥ соущаго вь книгахь сихь сьустаниѥ сврѣйныи правиль стыхь апль и седмыи вьселеньскыихь стыихь сборь не тькможе тѣль нь и поллѣстьныихь иже ѡ нѣкы и стыи ѡць ѡсобно бывшихь правиль и како поредоу стоѥть и которы сборь колико правиль имать.

ИСТАЛЬКОВАНИЕ изложениѥ правилоиь апльскыиьже и ѡуьскыиь алѣксиа диакона и законоухранителаи христиа правила стыихь апль.

Сто апла Павла правила црькв'наи седмь на десете.

Ѡбою ѿтоую и врховнею апоу Петра и Павла правило ѕі.

Всѣхь ѿтыхь апль коупно правилѣ двѣ.

Ѿтый и вьселенѣскый и иже вьникей прьвыи сборь бы вь ц҃рство Костантьтина великаго сьбравших се ті ѿтыхь ѿць на злоуьстиваго ариа хоулившаго ѿца бжиа г҃а нашего і҃са х҃а егоже проклньше ти ѿты ѿци и правила изложише вьуниенаа здѣ.

Иже въ анькуръ ѿто помѣстьнаго сбора правило ке.

Иже въ новѣи кесарии ѿто сбора правиль еі.

Ѿто помѣстьнаго сбора иже вь гангрѣ правила и. сьже ѿтый сборь по никеисцѣмь прьвѣмь сборѣ синде се и правила изложи.

Иже къ антиѡхии сурьсцѣи ѿто помѣстьнаго сбора правиль ке.

Ѿты сборь помѣстьны иже вь лаѡдики фроугисцѣи сьбра се. ѿ различныхь ѡбласти асиискаго правлениа многомже бжеными ѡцемь сьньшии се иже и заповѣди ц҃рквьные изложише ихже написани соуть здѣ.

Ѿтый и вьселенѣскыи вторы сборь бы при ц҃ри великѣмь Ѳеѡсии вь Костантини гра сьньшии се стоу и петидесеть ѿтыхь ѿць ѿ различный мѣсть на дхоборце иже и правила изложише.

Правила ѿто и вселенѣскаго третиа сбора иже вь ефесѣ сьньдьшихь се ѿтыхь ѿць.

Правила ѿто и вселенѣскаго четвьртаго сбора иже вь халкудонѣ.

Правила ѿто помѣстьнаго сбора иже вь сардикии рекше вь срѣдци.

Правила ѿто и помѣстьнаго сбора иже вь карѳагенѣ.

Вьписаніе Кѵрила александрьскаго вь ѿцемь сего скора.

Посланіе аттика ісп҃па Костантина гра҃ вь семоу скороу.

Ѿ посланіа сего скора иже вь римьскомоу папѣ келестиноу.

Ѡ СТКОРИНИЛ СЕ вь Костантини гра҃ ѡ агапи и гавадии просіема се ѡ прѣстоль ісп҃піе вьстрьскаго гра҃ вь цр҃тво аркадиево сн҃а ѳеѡсиа великаго.

ПРАВИЛА ШЕСТАго вьселенскаго скора иже вь Костантини гра҃ вь трьлъ полатиѣмь.

Примедба. У овом одсеку после 91. правила има к тумачењу му — уз сва правила, која су неразговетнија, написано је тьлькованіе — ова важна схолија: ѡблакы гонещей ѿ селань вьлькодлаци нарицают се, да егда оуко погыбнеть лоуна или сл҃нце г҃леть: вьлькодлаци лоуноу изѣдоше или сл҃нце, сиже вса басни и льжа соуть.

ПРАВИЛА СЕДМАГО вьселенскаго скора иже вь никеи вьторо сбра се.

ПРАВИЛО ИЖЕ ВЬ Костантини градѣ бывшаго прьваго и втораго скора вь цр҃кви ст҃ыхь апльь.

ПРАВИЛА ТРИ ИЖЕ вь Костантини градѣ вь прѣпмєнитѣи цр҃кви бж҃іе моудрости рекше вь ст҃ѣи софіи сьбравшаго се скора.

СТ҃ГО И ВЕЛИКАГО Василиа ѿ посланіи иже вь амфилохию ісп҃поу иконинскомоу и вь диѡороу и вь иньць нѣкиць посланиихь.

ТОГОЖЕ Ѡ КРѢМЕни сьгрѣшающихь правиль кѕ. оу кратцѣ.

ТОГЖЕ Ѡ ТОМЬ КОлика и какова соуть мѣста ісп҃питимиамь рек'ше ѕапрѣщениемь.

Тогѫже наказаніе къ презвитероу ѡ бѫтвьнѣи слоужбѣ и ѡ причещении и ѡ неродещихь ѡ запрѣщенихь.

Тогоже великаго Василиа посланіе къ Григорию богословцоу ѡ мишьцѣмь строении.

Ѡ посланиа СТГо Тарасиа архиепа Костантиниа града къ адрианоу папѣ римьскомоу главы разлицы ѡ оуказаниа бѫтвьныхь пиини иежеже поставлати по мѫѣ.

СТГ Дионисиа Архиепа александрьскаго ѡ томь кога побаеть въ великоую соутоу пость ѡставити.

Тогоже ѡ соущихь безь ѡбщениа страхаже ради сьртнаго приѡбьщающихь се и по томь оустраваюющихь се.

Стго Петра александрьскаго свщеномоученика правила ѡ ѡврьгшихь се.

СТГО Григориа епа новые кесарие чюдотворца и ѡ бывшихь въ нашьствии варварь.

Великаго Аѳанасиа архиепа александрьскаго посланіе къ амоноу мниху ѡ сьблажнивщихь се въ ереси.

Ѡ дроугаго посланиа.

Тогожде ѡ оузаконеныхь книгахь ѡ деветаго посланиа празднициаго.

Великаго Аѳанасиа ѡ посланиа иже къ роуфианоу епоу.

Стго Григориа богословца ѡ словесь ѡ тѣхже книгахь.

На маргини: ѡ селѣ писа' грѣшны Мирославь.

СТГО Григориа Нуськаго къ литою епоу мелетиискомоу правиль.

Тимоѳеа архиепа александрьскаго единого ѡ ста и педесеть стыихь ѡць иже въ Костантини градѣ на Македониа сьбравшихь се сьже Тимотеи прѣпрѣимника прѣстолоу имѣше Ѳеѡфила правиль.

Ѳеѡфила архиєпа александрьскаго възглавлєнїє бгоѩвленїю наставшю въ нєдѣлю всѣже правиль д҃і.

Кѵрила архиєпа алєѯандрьскаго ѿ посланиѧ иже въ доиноу правилѣ .є. и иныи главы ѿ дроугыѩ єго посланїи. Къ ієволгїю алєѯандрьскомоу єдина.

Тоже ѿ посланиѧ къ пєндѧполитинѣ и ливиискинѣ єпископомъ.

Тоже къ Маѯимоу диѩкоу.

Тогоже къ Геннадїю архимандритоу.

Ѿ посланиѧ къ Євлогїю алєѯандрьскомоу.

Кѵрила архиєпа алєѯандрьскаго възглашєнїє бгоѩвленїю наставшоумоу въ недѣлю.

Тоже ѡ правовѣрии главѣ. ѕ҃є.

Геннадиѧ архиєпа Костантина грда и иже тогда сьшьшаго се стго свора ѿ посланиѧ къ всѣмъ єпископомъ.

Ѿ посланиѧ ѿ Костантина града свора къ Мартирїю єпископу антиѡхинскомоу ѡ томъ како приимати єрєтики приходєщєє къ сборнѣи црькви.

Главы великыє црькве рєкшє стыє софиє ѕапєчатлѣны ѕлатою печатїю цра Иоустиниана ѡ рабѣхъ привѣгающихъ въ црькви.

Димитриѧ митрополита кѵзикѵскаго ѡ иконоборцѣхъ и ѡ хаци царѣхъ.

Схолија: хаци крть именоует' се.

Ѿ маласиѧ нѣхъ иже соуть ѩ гаѩємии бгомили бабоуни. Нема у Косанићевом прилогу.

Петра архиєпа антиѡхинскаго къ венєтьѵскомоу архиєпископоу въ же сыи при патриарсѣ Костантина грда алѣксии.

Леѡнта архиєпа багарьскаго ѿ трии послании ѡ тѣхже прѣсвѣтѣхъ ѿ прваго посланиѧ.

Блаженаго Нила ѵрьнориѕьца посланиє къ царикинїю прєѕвѵтероу соуково нападающоу на сьгрѣшающєє и

глюцроу не довлѣеть на покаѧніе исповѣданіе оустьнь аще и дѣла постьнуˈскаѧ не боуть.

Ѿ СВИТКА БЖТВЬныхь ѕаповѣдии иже вь бжтвьнѣмь наслѣдии цр҃ѣ ноустиѧна разлучьны ѕаповѣди сходеще се побно сь бжтвьными и свѧщеными правиль и ѿ обнаѧ свою крѣпость дѧюще ніже чинь нѣкии и число положихомь да вь скорѣ обрещеть се искомаѧ глава понеже ꙗко рѣно ѥ ѿ разлучныхь ѕаповѣдии быти сьчетаныиль ꙗкоже писано ѥ ѕѣ.

Ѕачело ѕаповѣдии ѥиже ѕачело ѡ правменыихь и ѡ стежаныихь.

Ѕаповѣд прьваѧ ѿ новыихь ноустиѧна цр҃ѣ ѡ прьвыихь великыихь бжиихь даръхь и ѡ побнѣи бжтвьныиль и сборныиль правиломь чьсти и ꙗко побаѧть ѥпы или причьтникы ихь поставлѧніе приводити и ѡ прочиимь причьтникь строѥнии ѡ мужесцѣмь же и женсцѣмь и ѡ иныихь разлучныихь потрѣбахь ихже предьсловиѧ прѣже напихомь.

Ѿ селѣ ѿ иноѥ ѕаповѣди.

ПОКАѦ ѕАПОВѢДЬ БЛГОчьтиваго цр҃ѣ Алексиѧ Комˈниѧ.

ѕАПОВѢД ПОКАѦ Ѿ хр҃толюбиваго цр҃ѣ нашего Алексиѧ Комниѧ м҃ца іюниѧ индикта седмаго вь л҃ѣ ѕ҃ф ѕ҃ск. иже изложена бы ѿ варды хранителаѧ полатѣ и и прьваго соудиѥ сильнаго.

ВЬСПОМИНАНІЕ хранителаѧ полаты и великаго стража Іоана трахисиѧ ѡ ниемˈже и разрѣшеніе бы изрѣно цр҃ѣмь нашимь стымь прѣже бывшиѧ ѿ него новаѧ ѕаповѣдь ѡ брацѣхь оутврьждаюци повелѣніе и нерасдрѣшеноу быти повелѣваюци сь свѧщенными молитвами бывшемоу ѡброучению м҃ца марта вь л҃ѣ ѕ҃х.

Ѡ РАѕЛУЧНЫХ ТИТЬЛЬ рекше грани ноустиниѧна цр҃ѣ новыихь ѕаповѣдии главы по избраниѥ разлучны.

ИЗРАНИЕ Ѿ ЗАКОНА БМЬ данилаго изльтомь моисеѡмь ѡ соудѣ и ѡ правдѣ.

НИКИТЫ МНИХА И прѣзвутера монастыра стоудинскаго порекломь стиѳлѳа вь латиномь ѿ опрѣсныцѣхь.

СТГО АНАСТАСИА патриарха антиѡхинскаго оуказание ꙗко великь и анґльскыи ѥ и арханґльскыи сань ꙗко не возмож'но стаю ѿ мирьскаго ѹлвка соуднмоу быти нь ѿ вол'шаго стаꙗ ꙗкоже и правила рекоше.

Тогоже стго Анастасиа исповѣдание ѡ папѣ римьсцѣмь Григорию и бесѣдовницѣ и чюдотворци.

Уинь рекше матвы ѡ цѣлиню и примирсиню кающихь се матва надь кающим' се прьвоє и. пмь. аз. рв.

Матва дроуга надь кающим' се.

Вѣдение извѣстьно ѡ том' како повелѣть быти бжтвьномоу приношению вь стѣи слоужбѣ ѡ хлѣбѣ и ѡ чаши приношениꙗ и ѡ проскорѣ и ѡ вине.

ЗАКОНА ГРАДЬСКАГО главы различныи м. грань ѿ них'же кн. ѡ поставлении ієпь и презвутерь ѥ, грань х. ѡ свѣщении ѡброучениꙗ.

Грань в. ѡ залозѣхь ѡброучениꙗ.

Гр. г. ѡ дарѣхь ѡброучениꙗ.

Гр. д. ѡ оуставѣ свещаниꙗ бракоу.

Гр. є. ѡ извѣщении брака.

Гр. ѕ. ѡ прѣжде брачивь дарѣ.

Гр. з. ѡ вьзбраненыхь брацѣхь.

Примедба. У 18. правилу ове гране изостављена је реч дьщере, те на дотичном месту стоји знак +, који је и на маргини, где је реч исписана.

Гр. и. ѡ исправлении вѣна.

Гр. ѳ. ѡ ѿмьщении вѣна и тежести его.

Гр. і. ѡ дарѣхь междоу моужемь и женою.

Гр. ꙗі. ѡ разрѣшении брака и ѡ винахь его.

Гр. в҃і. ѡ дарѣхь.

Гр. г҃і. ѡ обращении даровь.

Гр. д҃і. ѡ продании и коуплении.

Гр. е҃і. ѡ насажении.

Гр. ѕ҃і. ѡ дльзѣ и ѡ залозѣ.

Гр. з҃і. ѡ наимованихь.

Гр. и҃і. ѡ покладежи (кад се што коме на сахрану даде).

Гр. ѳ҃і. ѡ сьставлении ѡбьщиіы.

Гр. к҃. ѡ разрѣшении ѡбыриины и наима.

Гр. к҃а. ѡ завѣ самовластныхь.

Гр. к҃в. ѡ завѣ соущи по властию родль своихь.

Гр. к҃г. ѡ завѣ свобожеиыихь.

Гр. к҃д. ѡ завѣтѣ іеиць и миихь.

Гр. к҃е. ѡ превращении завѣта.

Гр. к҃ѕ. ѡ разрѣшении соущихь по властию.

Гр. к҃з. ѡ свѣдѣтелиихь.

Гр. к҃и. ѡ поставлении іеиць и презвитер'.

Гр. к҃ѳ. ѡ Кодикел'лѣ рек'ше ѡ исплъниении завѣта Кодикел'лось сказает' се о недоставшаго вь завѣтѣ разоума завещавшемоу на исплъниеніе.

Гр. л҃. ѡ наслѣдницѣх.

Гр. л҃а. ѡ оустроении.

Гр. л҃в. ѡ раздѣлении.

Примедба. Уз ову грану иде ова важна схолија:

Литра има ѳ҃в. златника и раздѣляает се на в҃і. чести тиже чести нарицают се оуггиіе единаже оуггиа има ѕ҃. златникь. Још и данас се употребљује у Босни „јунга“ као мера. И јесте 1½ ока.

Гр. л҃г. ѡ ѡтьмещемьихь ѿ наслѣдиа.

Гр. л҃д. ѡ сковожании.

Примедба. Овде долази реч челядниь.

Гр. л҃е. ѡ дарѣхь даемьихь вь завѣтѣ или вь животѣ или по смр'ти.

Гр. ѧ҃s. ѡ приставницѣхь.

Гр. ѧ҃ζ. ѡ томь кога побмєть ζан'модав'цємь потєζати наслѣдникы свои'ував'шихь сє.

Гр. ѧ҃и. ѡ ζании новыихь домокь и ѡ поновлєнии вєтьхыхь и ѡ инѣхь вєщєхь.

Гр. ѧ҃ѳ. ѡ казнєхь.

Примедба. Схолија: ѿунимь ѿуюхь падьщєрицаже пасторки сказаєт сє.

Да није ово извадак из Душановог законика?(1)

Ѡ БЄЗАКОНИЫХЬ БРАЦѢХЬ сиирѣуь ѡ крькомѣшєнии иже на нагоукоу хвоу стадоу ийх вь мирѣ прорастоше Сисниих свѣти'наго архиєпа Кон'стантина гра и соущаго с инмь ст҃го скора иже ѿжнєю ѿстию ийх правило и законно сни бєзаконии брани ꙗко ѻгнь попалающє всаучьскаꙗ скорыимь соудомь вьзбранєни быше и погыкоше вь ѧ҃. февраря мца вь лѣ ѕ҃фє҃.

Писаниє патриарха изложено ѿ Іѡа книгохранителя и ѡнополита ѡ понмьшимь вьтороую братоучєдоу своє ѝтєрє и ѡ подобнємь дати ємоу запрѣщєниє.

Ѡ нѣкоємь сьучєтавшимь своємоу сиокы бракомь дьщєрь нѣкоєго по властию соущоу без воле оца єє.

Ѡ тѣхьже брацѣхь.

Ѡ тьиноє главы.

Сьде извѣстьноє разѣлєниє вьз'бранимь и законимь бракомь.

Примедба. Овде долазе разне таблице сродства; јасно се види, да је кожа лењирана.

ГЛАВЫ ЦРКВНЫЄ вьпроси правил'ны и ѿвѣти ст҃го скора быкшаго вь дни прѣѡсвѣщаннаго и вьселен'скаго на-

(1) Или је Душан из грчког оригинала неке ствари из овог законика у свој узео.

тріар'ха Костантина града Николи вьпрошени ѿ Ѡана миха и маьуал'ыка иже вь стѣи горѣ и соущихь с ними хрьпорнзьць.

ѿвѣти прѣблжиаго митрополита иракланискаго никиты прѣложеннимь вь прошеннимь ѿ Костан'тина іепа пам'фильска.

изложеніе рекьше вьспоминаніе бывшаго ѿрк'наго сьединенна при Костан'тинѣ и Романѣ ѡвомоу ѿртвоующоу ѡвомоу же тогда ѿртва ѿц саномь поу'теноу соущоу.

Стго іепифанна архіепа коупрьскаго гра Костантина ѡ іересехь всѣмь іересемь ѿтери соуть и прьвоѡбразыіе четыры варварство, скуѳьство, іелин'ство и юдѣйство ѿ сихьже иныіе всевьзрастоше.

Сіе седмаго свитка ѡглавленіе. Главы масалиискаго злоу'стивал повелѣнна изети ѿ книгь ихь.

И іеріе ѡ прѣже рѣнѣи іереси масалиан'сѣи иже вь монастырихь паче ѡбрѣтает' се ѿ синсанна Ѳеѡрнѳова.

Сии оуво іереси до маркіана ѿрка по маркіанѣже маломь напредь и до ника. И при леѡн'тѣ ѿрѣ вьзрастоше іереси сіе.

Набраја све редом јереси, и наводи шта који верују, па онда долазе разне молитве, које ваља читати, кад се који од јеретика враћа православију.

Михаила Сигкела іерамьскаго изложеніе ѡ праковѣрнѣи вѣрѣ.

Завршетак:

Сконьчаше се вѿдохновен'ныіе сіе книгы помоканонь помощию стыіе троице и силою животворещаго крта и матвами прутіе вачце наше ціе и всѣ стыи аминь

На другој страни касније додано:

О възбраненихъ брачѣхъ. За тим је на читавој страни насликан крст, где су уписани разни степени сродства, и означено је, до ког се колена сродници не могу узимати, а од ког могу.

II.

Патерик = Ѿчьникъ.

Поученіе ст҃ї ѿц҃ь на сѣніѣ съвръшенїа.

Ова је књига доста сачувана и прилично лепим словима писана. У среди фали један лист, јер га ни преписивач не нађе у књизи, из које је прегледао, као што сам вели на 118 страни: ѿъ не ѡбрѣтохъ ни҃ ѥдрѹзѣхъ ѿчьникѹ ко҃ семѹ.

Историја ове књиге описана је на завршетку јој:

Повелѣнїем гс҃а Михаила Дѣсисланча и братїамь его Николи и драгобратоу троудихъ се ѡ семь пислии азъ многогрѣшны҃ и окаяны и мьнины въ чаѧѣ богати трх'ми а оубогыи добрими дѣли дїакь Мїтрь ѿ свои дроуга и сїе пи҃ въ мѣстоу Сараевѣ въ благоу҃тываго х҃ртїанин на домоу Михаила кѹюн'жїе дѣсислан въ велицѣи ч҃ты и оусрьдѣю: — Мѡже юнїе и сьвьзрастьнїе и колѣнѡ҃ касаю се не грьдѣ нижѣ порѧ҃ще аще не роукою нѣ ѥзыко҃ аще боуть ч҃то погрѣшенно ч'тоуще люб'ве ра х҃ве испрамлаите и на троудившаго се ѡ семь бл҃вите а не кльните ка ра тако мого҃: — Тогда Косиоу порьжецѹ великомоу Моустафа паши сьроник'же благоу҃тывомоу и х҃олюбивомоу патрїар'хоу пе҃скомоу кѹ р҃ Макарїоу порьжещоу срьскоѥ наче҃ство и Бльгаре м҃ и пор'ски м҃ страна м҃ї. —

Допи҃ ми҃ца се҃ н҃. дн҃ь въ ле҃ ѕ҃ѳо҃г. (7073 од ств. света; 1565. н. Хр.) **крв҃ сл҃ ѕ҃і. н҃ д҃. въ дом҃ Михаиловоу.**

Садржај патерика: поучни говори разних светих отаца у разним приликама, н. пр.: **о прѣльсти жен'скои, зла-**

тоуста: ѡ покаѧнїи, ѡ жене погоубленнои ѿ моужа єє, о високооумїи живот Марије Египћанке и т. д.

На овој књизи има више записа, од којих сам снимио ова три, за које држим, да ће бити најважнији:

(види у прилогу те записе под I. II. III.)

Осим ових натписа има на штампаним листовима овај Wasserdruck (слепо слово, слепа слика):

(види у прилогу тај WASSERDRUCK под I.)

III.

Минеј.

Нема наслова, него одмах долази предговор Божидара Вуковића, који је овај минеј за читаву годину у Млецима 1538 г. довршио. И у овоме, као и у свима Божидаревим издањима, речи су акцентуисане. Спомиње га Шафарик.

На првом је листу у правилним шарама овај грб „војводе Божидара“:

Овај је **белѣгь**, по сопственим му речима, добио од римског ћесара Карла V.

Све, што ваља о овој књизи знати, налази се у предговору и завршетку.

У предговору спомиње Божидар Вуковић, родом из Подгорице, како су нужне оваке књиге црквама, и како од турских зулума не могу излазити у постојбини му, те се склонио на запад у Италију са својом штампаријом, коју смера у згоднијим приликама у постојбину пренети. На крају предговора стоји, да је књига почета године 7044 од ств. света, или 1536 од рођења Христова. Иза предговора има осам листи рукописа, за свеце 3 новембра.

На крају пред завршетком налази се овај запис:

Лѣто ѿ ро҃ хва ҂аѳк (т. ј. 1702) **ніо҃ іе҃. сїю книгꙋ приложи вь ц҃рко҃ сараєвкꙋю ст҃ы архагглъ вь Марко Николѣ кога пойде вь ст҃омꙋ іерамꙋ.**

У завршетку спомиње се, да је ову књигу сложио по Божидаревој заповести јерођакон Мојсије из монастира Дечана, који је родом из места „**Шѣдиковь**“. Спомиње се, да су тада била ова четири вселенска патријарха: у Цариграду, новом Риму кир Јеремија, у Александрији кир Јоаким, у Антиохији кир Ѣерман. Даље, да је ова књига свршена 19 јануара 1538 г. у „**Биѣтїѣхь**“.

IV.

Октоих.

Издао га Б. Вуковић у Млецима 1537 г., а сложили га свештеници из Пријепоља Теодосије и Ѣенадије, парајеклисијарх монастира св. Саве српског, који је у Милешеви.

Почетак фали; листови испадају.

На првом листу записано је, да је ову књигу „поновио“ (увезао?) неки екмецца Михаило 7220 г. и приложио ивањичкој (?) цркви архангела Михаила.

V.

Четверојеванђелије.

Слова за ову штампарију (фо́рми сїє) набавио је кнез Радиша Дмитровић и спремао се, да штампа црквене књиге, али напрасно оболи и остави сав штампарски прибор у свом дому, који после на понуду пренесе Тројан Гундулић у свој дом у Дубровнику и наштампа ову књигу.

Слова је сложио на заповест Тројанову јеромонах Мардарије од монастира Мркшине цркве, која је близу Црне Горе.

Тада је владао над источним царством велики Амирех султан Сулејман.

Књига је довршена 1552 г. у Београду; спомиње је у поменутом свом делу и Шафарик. На листовима се и у овој књизи налази пресликани Wasserdruck под I.

Ово исто јеванђеље налази се у још једном лошије сачуваном примерку.

VI.

Јеванђелије.

Сва четир јеванђелиста. Писано је лепим минејским словима, а нигде није записано, ко га је ни где га је писао.

На последњем чистом листу има овај запис:

Сие бѝсть въ лѣтѡ ҂зр҃ѹ (т. ј. 7190 = 1682) **ѝїа е҃. Сие ст҃ое є҃ѵ҃ї ѿкѹпи мѡнахи҃а ст҃ѹї҃а за а҃. дина ѿ бг҃омр҃зьскаго агарѣнина єгдажѣ се разсѹше ст҃и монастѝри грѣхь ра҃ нашѝ тогда сѣ разорише многа цр҃ква зданна ѿ ѡснованна порѣкѡшомѹ гѹ въ ст҃ѣмь ст҃ѹї҃и камѣнь на камѣни нѣ ѡстане иже нѣ разорите ѿле на тога кра҃на пѣнїа и҃ красо́тахь ст҃и, црькьви҃ вънѣзапѹ въ мрьзо́сть прѣтвѡрише се, грѣхь ра҃и нашѝ палуи҃ казлюблениї ѿпѹстѣнїа ст҃и и кра҃ніи монастирѣх запѹстѣнна**

палуи братіе сагорѣніа ст҃и црькви ꙗкоже прькь Єрѣмиа
кжіа гра Іерусалима тѣмже са ни казини на ст҃ии ц҃рькь-
камь разврьзѣте крата къша бжіе свѣтилніца и проучѣ ґли
прруалские, тогда благоуластивоуь стадь ꙗногда расхиреніа
бише ѡ҃ли вльковь, тогда многа крьвопролитіа бише хри-
тиꙗнѡ ѡ҃ мюти вльковь тѣмьже са Давидѡ възвише вь
приошѣ єзици въ ст҃а жилиціа твоих ѡскьврьнише. црькви
ст҃ие твоє положише трупиа р҃а твои брашно птица небнимь
пролиаше крьвь и ꙗ҃ водь ѡ крть ст҃и сѣлєни твои.

И овде се налази васердрук али овакав:

(види у прилогу тај васердрук под II.)

VII.

Оковано јеванђелије.

Сва четир јеванђелиста.

Лепо писано, са шареним, иницијалима; где који јеванђелист почиње, ту је читава плоча од шара, обојених црвеном и зеленом — јаснијом и тавнијом — бојом. Почетак фали. Оковано је у сребро, у ком су испупчене слике светитеља.

На крајевима првих листа овај је запис:

Въ лѣто ҂зрѡз (т. ј. 7177) а ѡ ро хва ҂ахзи (т. ј. 1668) ѡковаа се сіе єуліе въ бєградь срькѡ и бише хтиторн ѡковь хаціа Іѡва кзюніціа братіа по имєь сараєвци: Михаила Ѳадиѣь Ѣуро Михаиловиѣь Комлєнь терзіа Милєта Ѣуруіа Милутинь Сєкзловиѣ Милутин Кзиновиѣ и Взкашин Взиновиѣ Велими и Дмита кзюнціє Грзица терзіа Взкъ Ѣуруіа Сладоє кзюнціа и Кзинь Милутиновиѣ ѡвла братіа прєрєуєнна ѡковаше и приложише сіе стоє єуліє въ црькѡ сараєвкзю въ хра стыи архаґла Михаила и Гаврїила и протіи на службь црькви и свои поме вуиіи

въ второе лѣто владꙋтва свѣтѣйша Ѕꙋзѡнита нашего босанскаго кꙋ Хртофора: — бгь да и прости.

И овде се налази на листовима слепо писмо под II.

VIII.

Беседе светих отаца и животи светаца.

У ове књиге нема наслова. Рукопис је леп, почетна слова местимице ишарана; листови су расути. Из садржине види се, да је то скуп беседа, што су их свети оци при разним приликама држали. Ево садржине:

1.) Григорија нијеског беседа на обрезаније са кратком похвалом Василију великоме. 2.) Истог, у исти дан надгробно слово свом брату великом Василију. 3.) Василија великог слово о крштењу Исусову. 4.) Јована Златоуста: да се иде у цркву и о крштењу. 5.) Истог о речима: то је мој син вазљубљени. 6.) Истог: **на стое просвѣщеніе.** 7.) Истог на богојављење. 8.) Јулијана епископа тавијског на крштење Исусово. 9.) Ј. Златоуста на богојављење. 10.) Истог исто. 11.) Исихија презвитера јерусалимског на богојављење. 12.) Антипатра епископа востјонског на богојављење. 13.) Животопис св. оца Антонија великог, написао га патријарх александријски Атанасије. 14.) Живот оца Јефтимија великог. 15.) Живот Григорија богослова архијепископа цариградског, написао га ученик му Григорије. 16.) Јована митрополита ефајтиског слово у похвалу тријерарсима. 17.) Слово **ѡ сказаніи еуѧ'скаго на срѣтеніе.** 18.) Слово Амфилохија епископа иконијског на сретеније. 19.) Мучење св. Ђорђа. 20.) Богослову и јеванђелисту Јовану у похвалу од Златоуста. 21.) Прокла, епископа цариградског, у похвалу јеванђелисти Јовану. 22.) Кирил, архијепископ александријски о јеванђелисти Јовану и Богородици. 23.) Игумана студијског Теодора слово на обретеније главе Крститељеве.

24.) Кирила александријског о Богородици и о св. оцима на сабору у Јефесу против Нестора.

Примедба. Овде — сигурно писац — упућује, да се нека слова потраже у преподобном Јефрему.

25.) Мучење св. Тодора стратилата.

26.) Антипатер, остропски епископ: на рођење Крститеља.

27.) Аетија, презвитера цариградског: на рођење претече.

28.) Тодора, игумана студијског: на рођење претече.

29.) Мучење свете Февроније.

30.) Мучење св. Петра и Павла.

31.) Исихија, презвитера јерусалимског слово на Петров-дан.

32.) Мучење св. Прокопија.

33.) Друга страст св. Прокопија.

34.) Златоуст у похвалу св. Илији.

35.) Мучење св. Панделејмона.

36.) Мучење св. Михаила ученика св. Тодора едеског.

37.) Пренос мошти мученика св. Стевана.

38.) Златоуст у похвалу првомученику св. Стефану.

39.) Златоуст тумачи јеванђеље на преображење.

40.) Златоуста слово на преображење.

41.) Прокла слово на преображење.

42.) Кирила александријског слово на преображење.

43.) Анастасија монаха слово на преображење.

44.) Дамаскина слово на успеније.

45.) Андреја, архијепископа критског слово на успеније.

46.) Истог исто.

47.) Ђермана (**Гермин**) патријарха цариградског слово на успеније.

48.) Живот и погибија претече од ученика му Марка.

49.) Златоуст слово на усековање.

Ова је књига врло важна са записа, који су написани на окрајцима првих листова. Ево тих записа, како их нађох и верно преписах:

Мелетїи Мїленковїуь бїи (т. ј. божијом милошћу) **православнї Мїтрополїть** вабарски (Дабарски) **ї всеи Боснї, преставї се во Сараеве вь своеи резїденцїи** лѣта гїа ҂аѳїи — т. ј. 1740 — **веки** кд. — т. ј. 24 — **го вь вни** бажеиеїша ї **стеїша** гїа гїа **Іоанїкїа Караѣалоглїе грека Костантїинополца** їже **служе на гробнїмь его пенїемь вь церкви** стїхь **Архїстратиговь вь Сараеве веки: ке. правиль престоль босанскїе мїтрополїи** лѣть кѕ **ї месецеи е. ї добре упасе вь православїи словесное свое стадо** ѿиде **вь** гсду **буди** ему **вечнаа память са праветнїими.**

Петронїи Мїлетїуь презвїтреь **ї протосїггель** еѯархь **дабарскїе босанскїе мїтрополїи преставї се вь Сараеве** лѣта гїа ҂аѳїд **го буди** ему **вечнаа память са праветнїими.**

Вь лѣто гїе 1752 маїа 31 **клїрь** стїе **церкви сараевскїе единодушно с целїмь народомь** хрїстїань **сараевскїхь їзбраше на престоль босанской Митрополїи участнеїша и преподобнеїша Луку и Архїмандрїта** стїе ѿбителеи **стоуспенскїе** пївскїе гїа гїа **Паїсїа Лазаревича їеромонаха вь** лѣто гїе 1752 **месеца** маиа д. **нїзложенїе с престола босанскїе мїтрополїи Гаврїила Мїхїѣа вь Травнїке прї корте светлаго** гїа **везїра Ахметь паше Ѣуприлїѣа ї оглашенїе вь Сараеве прї судеїско доме сего месеца вь 10 тї день Паїсиї Лазаревїуь** сл **православнї Митрополїть дабарски ї всеи Косиї бїсть освешен вь патрїархїи сербской гїмь Аѳанасїемь** 2 **патрїархомь сербским вь** лѣто гїе 1752 **июнна 22 дна преставлѣнїе его преосвященства** лѣта гїа 1759 **го февраріа 2го вь Сараеве вь дни блаженнеїшаго ї стеїшаго** гїа гїа **Курїла втораго архїепископа пекскаго патрїарха сербскаго сегоже** лѣта **апрїлїа 4 го бїсть доплима вь Сараеве** ѿ

рождеии женскогь пола сватань Мустафе сїин сватань Ахметова и свршї се сего месеца 10 ти день. Маи же 8 го дна на осветании паде снѣгь. Лѣта 1759 го марта 25 го дна вь церкви сто Архангелской сараевской проутена бысть книга ѿ стеишаго гна Кирила вторага Архїепїскопа пекскаго Патриарха сербскаго за поставлѣнїе на престоль Босанскїе митрополиї Бголюбезнеїшаго гна Василиа Крнича епїскопа косовскаго и прїшествїе его ѿ патрїаршїи са снигелїею патрїаршеською и тїтулою Мїтрополїтською вь Сарево лѣта 1760 еектоври 12 го.

IX.

Псалтир.

Врло стара књига, почиње се расипати, листови већ неки труну. Фали почетак и крај. Стране су арапским цифрама означене. Слова су као и у издањима Божидара Вуковића. Поклонио га по запису на њему:

Крстанэ из села Крмнахь попъ Никъ оутиларъ ҂зсз (т. ј. 7207 или 1699) мца юла 27.

X.

Осим ових Србуља нашао сам и овај латинско-грчки текст Аристотела: ARISTOTELIS MECHANICA graeca, emendata, latina facta et commentariis illustrata ab Henrico Monantholio medico et mathematicarum artium professore regio ad Henricum IIII Galliæ et Navarræ regem christianissimum. Parisiis apud Jeremiam Perier via Jacobæa sub signo Bellerophontis M. D. XCIX.

После наслова је француски текст, по коме се дозвољава да се књига сме штампати. Књига је украшена лепо израђеним сликама за доказ појединих правила.

XI.

Поред осталих налази се једна скоро увезана књига штампана у Млецима 1611; у њој су управо две књиге; прва је „**наук карстијански**“ а друга „**ѕламенија блажениє дивице Марие**“.

А). „**Наук карстијански**“ има 308 листи, у овом егземплару фали првих 80 листи. Штампана је такозваном босанском ћирилицом на малој осмини; на свакој страни има 34 реда. На маргини сваке стране наштампан је наслов онога, о чему се где говори. Листови су означени с једне стране аранским цифрама и бројевима, за које су уѕета писмена из босанске ћирилице; с друге стране означен је број одсека писменима. Доле на маргини означен је сваки табак писменима по реду из латинске азбуке и бројевима 1—4. Интерпункција је неправилна.

Садржина од 80. листа ова је: **Оуе наш** — то је по реду шести одсек; — молитва је подељена на седам прошења и о сваком прошењу говори посепце.

Од 99. листа говори о молитви „**ѕдрава Мариа**“ — наше „Богородице Дјево“; — овај је одсек, сигурно погрешно, опет означен са 5̄. = 6. Потпун наслов: **ЗДРАВА МАРИА поздравлјаниениє анђеоско. Ово се поздравлјаниениє ѕоке ѕдрава Мариа госпина моликла.** За тим је слика, која представља благовести. После тога долази текст молитве, иза чега се вели да су нас овој молитви научила три учитеља: анђео Гаврило, света Јелисавета и света мајка „царква“. Тумачење ове молитве изложено је све до 111. листа.

Са 111 листом почиње седми одсек: **ЗАПОВИЕДИ БОЖИЕ** и о томе до половине 130 листа, а одатле:

ЗАПОВИЕДИ свете маике цариве до 136. листа, који фали. Иза првог наслова слика преображења. Најпре се наводи текст па се онда тумачи свака појединa заповест. Код

прве црквене заповједи наваћају се сви празници, које је дужан хришћанин светковати; значајно је, да су за светковање о божићу, ускрсу и духовима прописана три дана.

Од 137. листа говори у осмом одсеку **Ѡ посвєтилищіа царковнѥ** и о служби при тим посвећењима; о томе све до половинє 141 листа.

Са другом половином тог листа говори се **Ѡ крщєнїа** до 151. листа. Испод наслова слика Исусова крштења.

На 151. листу: **Ѡ посвєтилищіа крнзмє, или потвраждєнїа.**

На другој страни истог листа **Ѡ посвєтилищіа тїєла и крви Исвкарстовє** до 160 листа, који фали.

Од 160 листа: **О свєтє мисє**; изложено је тумачење мисе све до друге половине 179 листа, где почиње: **Ѡдофїцїа коє сє в царкви говори дань и ноѫ, офицїє хоѫнє рнєти или пѣснємь нєзнкоѩ дѣло божанствєно и дѹховно.** до 182 листа.

Одатле до 187 листа **Ѡ посвєтилищіа покорє** (кајање за прошле грехове).

Од 187 до друге половине 210 листа **Ѡ свєтє и славнє исповнєди.**

Одатле до 237 листа **Ѡд молитвє**, испод наслова слика: Исус на крсту разапет; тумачење молитве у опште, па разних молитава посенце.

Од 237. до 242. листа **Дєлоѕнїа** (дела милосрђа) **є трєтїи дно покорє.**

Од 242 до 248 листа који фали: **Пєтоє посвєтилищє свєтє малкє царквє на покоѫнїє помаѕанїє.**

Од 248 до 262: **Ѡдь жєнидкє.**

Од 262. до 269 листа девети одсек: **Ѡ кѧлнѹла дѹховнїє свєтє малкє царквє то нєст ѿд области, коиѭ имѧ свєти ѡтаць папа рнмски; и ѿстамє славє свєтє малкє царквє рнмскє.**

Одатле до 280 листа: **ѡд седим** смартине грехаа, то је десети одсек.

Од 280 до 282 **ѿ грнехаа** кои су противу духу светому.

Од 282—283 **ѿ** грнехаа кои се ꙁову тви (туђи).

Од 283—284 **ѡд оправданиа** човнеханскога, одсек 11.

Од 284—286. **ѿ прощениа** одсек 12.

Од 286 до друге половине 288 тринајсти одсек: **ѿд остаине** стварии кое су потребне нашу карстианскому нипирне ѿ крепостии.

Одатле до друге половине 298 листа четрнаести одсек **ѿ блаженства** одатле до 302 **ѿ пакаа** и ѿ муку пакленне и где се муче проклети ꙁдиавли.

Од 302—307. **ѿчистиаа** (purgatorium).

Од 307—308. **ѡд слободне** воаине човнеханске, петнаести одсек.

На завршетку:

Ово се скарши парви дан сарпиа. ꙋ Млетине на плиадꙋ и шесат, и недиионаест годиче по пороѧнениꙋ Исусовꙋ. По Петрꙋ Марии Бертаиꙋ кои царкве кои се ꙁове света Мариа Форможа.

Б). „**Ꙁламениа блажение дивице Марие**“ немају насловног листа. У ње је било 74 листа, али фале последњих 14. Што се штампе и облика тиче, важи и овде све оно, што сам рекао за „**Наук карстиански**“. У обе књиге налазе се многе штампарске погрешке.

На првој страни другог листа ове књиге наштампана је талијанским језиком „Соріа“ дозволе, којом веће десеторице дозвољава, да се ова књига као и прва штампа. На другој страни истог листа штампан је превод исте копије, који ја преписујем нашим словима осим што сам задржао ꙋ,

ѡ, и умекшавачко ѣ, пошто је босанску ћирилицу и тешко читати, а не може се ни штампати. Превод гласи:

Милост, и допьрение скнетле и пламените господе мнетауке.

Пламенита Господа поглавице ѡ внеѣна ѡ десет кои су се под овъ подписали бъдъѣи чъли и разъмнели ѡ Господе кона съ скархъ стъдна ѡ падке (Паду-е), како е ѣнинъ дъмица сказала кои съ на око ѡдреѣнени. Поцовани ѡтаць изисклаць, и приглаедалаць мнетауки, и Гн Икаг применкоѡ Маракеѣлна скровити писаць ѡ внеѣна Пламените Господе Мнетауке ова два изъзнаше, и видеше да ъ кѣнигах, кое се зовъ Наукъ Карстански писан незиком Словинскнем; слови саринскнеми фра Матиа Кожѣниванина. И ъ кѣнигах ѡ зламенила госпине истога фра Матиа истнеми слови; и ъ исти незикь не бъдъѣи ни се находеѣи ницо протива законоѡ. И достонно е да се прамиа, зато допъзръемо да се може прампати ъ окомъ градъ ъ мнетзне.

Дано на .вд. (24) Ожзнака на ахэа. (1611). Поглавице Пламенитне Внеѣна ѡ десет Гн Константин применкоѡ Реннер. Гн Ръцнер применкоѡ Ръцнери. Гн Локрен Габрно на ахэа. Седми дан Травна приписана зкѣнигена седамдесет и четири листа. Иван Карститеѣль, применкоѡ Бреато. Скровити писаць протива Псоствам.

Барто Подристлоѡ Комине скровити писаць присветлне внеѣна ѡ десет.

На трећем листу:

Свидочанство много

поцованога ѡца изисклоца. И поцованога Гна Неколе Пазунтеѣлна, кои е видно, и прегледао ове кѣниге На попь Никола фаранин применкоѡ Нарневитѣь протопопь ѡ светога Антонна ъ мнетцне, и каноникь ъ светомъ Петръ ѡ

патриархата. По наредби Поштованога ѿца Пїквижитора листачкога виднех; и пригледах веле поћниво зламенна Блажене Госпе. Кои зламенна приписа из диачкога језика в језик Словенски, и слови Сарпскиеми фра Матие Дивковић из нелашак испровинциие БОСНЕ арћентине. Потанкв све колико виднех, и прочиених; и ништо неиалѣнох дае против нашои виери, и закои картиланскомв, ни против добромв обичаив; ни против Господи карстианскои. Неголиѣисе ова зламенна блажене Госпе бити веле вриедна, и корисна на спасение душа карстианские, Зато на сиениѿ, и накодниѿ дасв достоние да се прамлив. Изавеће виерование На Никола сгорв речени подписах моноѿ властитоѿ рвкоѿ.

Фра Иванѿ Божићко подриеплоѿ виђиво Назитеђ и Опћеѿни Изискалац в миеницие, и в свомв свиетломв Господиствв потварђивиеѿ. Озгорѿ речено говорение, и пригледание помонои наредби.

На другој страни истог листа:

Милостѿ, и допвщение

приштованога ѿца ћенерала. Фра арканђео ћенерло свега реда мале братие светога Францешка нашемв поћливвђлиеноѿ (пољубљеном) ѿцв фра Матив Дивковићв изнелашак поздравђлиение ѿнаие провинциие, божие арћентине.

Кадвћи твоиеѿ трвдоѿ, и настоаниеѿ привео из диачкога језика в језик Словински зламенна блажене Госпе. Таконер кадвћи привео, и сложио Науђ Карстиански в језик Словински желећи прамѿати поницно, и в миђлиено провиниѿ ѿ нась дато диело вчиниѿ. Зато заиспвнити жеђанв твоив; и за спасение душа, що самѿ двожаѿ, и що могв спомоћив Божиоѿ крепостив овога писма нашега

допузнеи, и данеи теби слободиу област да реченє кѣнигє можешь шампати, и свиетъ надкор дати, обслуживши що се нам обслужити. Зкогой моли Бога за насъ. Ово би дано у манстиеру светога Францешка применком кнѣнїє третинаест дай Снеѣнїи. На пѣладу и шесат, и уединонаест годиче по пороѣнеиу Господѣнеиу на фра Аркадѣнео своной властитой рукой подписа. Згор речено писмо.

На четвртом листу посвета:

Племенитому и високому Гну Гну Ивану Николе Матиашевића Кошћиванину из Сараева достоному кбнику светога града Иерузалима, и прокаратуру опћеному Мале братиє светога Францешка.

Ако ми помѣнико промислимо, и проченимо не помѣнив, слабост, и остинутиє коє се находи саздѣнна времена у народу човиечанскому полаку диелаа ѡ ѣлиубави; и ѡ милосардиа. Унии се народу како недно тврдо када се види недай човиекъ крвѣ, и помѣникъ у диелиє, и у служби ѡ милосардиа, и ѡ ѣлиубави каконе наше господство. Свзданиет имати, и примити великъ плодъ, и корист опѣниу, како сада истинито приманиу Мала братиа фратри светога Францешка. Зато опѣненеи прокуратуроі своней учинише Наше господство, и ово не живо свидочанство, коє показуне вашу доброту, и зрелоѣниу. Зато види ми се да ине изваи разлога поклонити Вашему господству ови дарак Малах прид свиетой али е у себи веле великъ, славаи и високъ. То нест оке кѣнижице, коне здарже ето заменаа блажейне, и славне дивице Марие, коне сам моней слабней животой, и великней трудом на ову сварху довео. Меу остало двие ме ствари понузити ови дар. вашему господству, поклонити. Напарко знаи

дає ваше господству. Веле Богоћлиубно блажено дивици Марии. Недаи̂ човнекь када чуне да се ѡ ћинегова пријатеља добро говори: а навластито када чує ствари ѡ велике вриедност веле му не драго и угодно. И не само да му не оно говорение угодно; него поще и они, кои добро говоре ѡ ћинеговие пријатеља. Овди се у овие кѣнигах говори ѡ крепости; ѡ накости; ѡ величаństве; и ѡ пошенна славие дивице Марие, конем не ћиниу пошовло Бог̂ Свемогућ̂и. Зато сиеним̂ да ѡ мога снеромашива немогу драже ствари, и угодние в. г. иуминти него ставити прид оуи в. г. чьдеса, заменна, и остала чудна и неизмерна дјелованна, кои дјелуие велика, и славна краљица небеска полакь оние, кои ћиои вјерно; и богоћлиубно служе, како се оуито види у овиех кѣнижицах. Колико човнекь веће чуне, и разумие добре гласовове ѡ свога пријатеља, толико га већма ћлиуби, и толико му не дражи. Сиеним̂ колико не в. г. богоћлиубно блаженои госпи чувши толико чудие, и велике ствари ѡ ћине, да ћие поштер̂ помћиивие, и врућие памет̂ своиу уздигнувши ћиои служити. Зато не дивица Мариа веле добростива, милостива, и нест̂: зточице свега народа човнечанскога. Друго будући примно велику ћлиубавь, служе, и многа добра ѡ вашега Г. и ѡ ваше кућие особитием̂ начином̂. Прими дакле весело, и доброћлно ови дар̂ привелики; не само що здаржи чудеса, и заменна; него ћие ово бити В. Г. недно поиукование, и успомена у добру дјелованиу досваршити. Реку ови дар̂ у себи процениивши нест̂ сварху сребра, и злата; и свега блага ѡ овога свиета. Да ако се процнећиивие тко га приказуие малахан не даракь прид свиетом̂; зато се приказуие ѡд недногa наималћишега фратрића. Али ако Єрше поганиі̂ велики Цесар ѡпершие доброкоћлно, и свесардо прими, и попи недну чашицу воде студене, що му донесе, и дарова недаи̂ населань. Дакле ваше господство будући

Карстианиї не буди поносите ѡ Єрша поганина; него свесардо прими ови дарак. Са овиеї зфаниеї остаљалаї плакуницу совоїї малоїї тарговиноїї у порту ѡ саше ближаки прими у дакле, и шљиом учини користї, и напредак.

Затим долази на четир и по стране „Предесловие“, па онда редом чудеса, којима ћу наслове навести:

Цесарицу блажена госпа ослободи ѡ многие туга и невоолна парво зламение алити парво удо. 1.

Жену здиетиу ѡ велике погибили ослободи блажена дивица Марна зламение 2.

Марна ослободи жену ѡ виеуђнега освгенна, коиа жена зилиузи недаї гриех биеше га затаила. Зламение 3.

Жена иекоиа витеза изгуби имет поуздание и блажена иу госпа оздрави. 4.

Пиница неднога ослободи блажена госпа ѡ диавола. 5.

Недан лупех великь, кои крадиаше пости постове блажене госпе и не може умрети без наредбе. 6.

Марна походи редовнике кои на полиу тежаху алити жаиаху. 7.

Царкву градећи учини блажена госпа да диеуица дигиу стуопе, коие ступовь велико миоцо лиуди неможе дигиу. 8.

Дивица Марна уздаржа свиест да се не просиеде. 9.

Марна угаси саруку свога сина. 10.

За помаћикание неднога веће пута многи су покарани. 11.

Како се приника госпина озиои. 12.

Оунтова блаженa госпа колико е корисно споминати се ѡд ђине пет жалости. 13.

Седаї веселна блажене госпе. 14.

Госпа иеке жене сина ослободи исужаћиства. 15.

Госпа сауува диевоиуицу малажиу ѡд вука. 16.

Блажена Госпа сачува дете да у огњу не изгори. 17.

Дететце нешто понесе прилици Исусово шалахно крува и находи мало времена умре. 18.

Блажена госпа сачува у пећи горућо чиновско дете. 19.

Марна причиста дивица би помоћница чиновићима на породу. 20.

Недан будући веле богољубивај госпи, заповиеди госпином би учићнен̑ бискупом. 21.

Марна сахрани и слуге своје у поштенију своју. 22.

Двие сестре им беше бише озлоглашене и госпа и оправда. 23.

Жену праведну отиђи погубити неда блажена госпа. 24.

Дивица Марна дуванску старешину ослободи од озлоглашенија. 25.

Блажена госпа думану ćмстиницу у поштенију сахрани. 26.

Марна ослободи жену ćт прељубодејства. 27.

Блажена госпа ослободи недногa шлатца ćт напасти полакъ недне поштене жене. 28.

Марна би помоћница на скарси човнеку главу. 29.

Ćд осућенија недногa редовника ослободи блажена госпа. 30.

Ерстици изкадише незикъ редовнику, и госпа му га опет ćврати. 31.

Марна придъ ерстици чини да сапеп прогледа. 32.

Марна недному незикъ и образъ пшеćен опет ćповни. 33.

Како блажена госпа светому Ивану дамашену руку ćцену поврати. 34.

Човнека кои, биеше поражеćн ćздрави госпа. 35.

Дивица Марна, и свети Иполито недногa човнека ćздравише. 36.

Покарание оние кои ѹ цркви блажене госпе ѹбиство ѹчинише. 37.

Дѹина недна разѹби себи колено. Блажена ни госпа оздравие. 38.

Ниеки младаць смаѹе и расѹ отлѹбинѹ своиѹ, и госпа га опет поможе. 39.

Како госпа би помоћница на морѹ, кои биехѹ ни погибили. 40.

Неди ѹздѹћи ни погибили ѹ морѹ молише блаженѹ госпѹ, и ослободи и. 41.

Тамничари нланѹ ѕвати госпѹ на помоћ. 42.

Теофило се ѡреѹе виере, и блажене Госпе, опет га госпа поможе. 43.

Госпа веле тамна грешникѹ знаковѣи ѹсь сахрани. 44.

Марна на смарти сахрани недного комѹ ѕа посао биеше ћанѹде виешати и главе ѡцисати. 45.

Ѕаочница ни смарти госпа сахрани. 46.

Марна ѹмери са неѹкарстом редовника, 47.

Марна ѡврати недниѹ слѹжбеницѹ кона грех чинише своиеи господаром. 48.

Марна недниѹ приѣлѹбодневницѹ сахрани. 49.

Инетко ѹжене на поштение госпино свиећѹ. 50.

Капь карви Неѹкарстове притеже све грехе овога света. 51.

Сеѣлнанина госпа ослободи ѡд осѹђенна. 52.

Недан пости блажено госпи, и не може ѹмрети без исповиеди. 53.

Недномѹ лѹпежѹ ѡсиекоше главѹ, и не може ѹмрети без исповиеди. 54.

Недномѹ ѡсиекоше главѹ и не може ѹмрети без исповиеди. 55.

Пости недан четири поста блажено дивици Мари. 56.

Како се имамо на смарти припоручити блажено госпи. 57.

Сваки дан имамо поздрављати блаженуу госпу. 58.

Блажена госпа и свети Петар ослободише једнога редовника од осуђенна. 59.

Времена алити официје блажене госпе рнете богоћлиубно. 60.

Како и що имамо просити и молити на умрли дан. 61.

Блажена госпа ослободи једну душу на вратах пакленне. 62.

Смарт богатца, и смарт удовице. 63.

Недан кои би убиен у игри, и будући укопан изван цркве учини га блажена госпа опет у свето место укопати. 64.

Блажена госпа заповидне да се укопа у свету место недан диакь. 65.

Редовника сардита и карлива учини госпа да се укопа у место свето. 66.

Блажена госпа искреси о мартвне кога бнеху укнли цнећа молитве госпине. 67.

Дивица Марна извади једну думу из пургаторне. 68.

Диавло не може никако једнога задавити зато свакн дан молнаше госпу. 69.

Нисви говорећи по сто здравне Марна учећиаше госпи виенаць свакн дан. 70.

Госпа ослободи диака о виучећнега осуђенна. 71.

Име блажене госпе веле не слатко устох, и у сартцу. 72.

Госпа једну грешницу ослободи о виучећнега осуђенна. 73.

Диавли се могу слишати имена госпина. 74.

Око име здрава Марна учини бнежати диавле. 75.

Ѹзкши ниє госпино имамо клекнѹти на колена. 76.

Именоѿ блажене госпе придобика се диавло, и ѣниегове напасти. 77.

Колико є велика лиепота госпина. 78.

Овде фали један лист.

Ниеки се нарѹгаше приликом госпиноѿ, и веле грѹко погнизше. 81.

Иконвнерци не могоше ѡснеѣи главе прилици блажене госпе. 82.

Госпа ословоди град, кои биехѹ постѹпили непријатеѣли. 83.

Неднога пенгатѹра (pictor, pingator = сликар) **госпа одржа да не ѹпаде на тле.** 84.

Прилика госпина не може изгориет ѕлатине. 85.

Ѡ прилике госпине конѹ ѹпеѣига (наслика) **свети Лѹка еванѣелиста.** 86.

Одавде до краја фале листови.

XII.

У мене је био исти, потпун и лепо сачуван октоих, који сам описао под IV. По једном јединому запису на корица беше тај октоих „игумена Василија Рецанина“. Ову сам књигу продао Народној библиотеци у Београду.

XIII.

Књига, у које нема неколико листи у почетку и на крају; по садржини судећи, биће то какав зборник. Формат је мала осмина; крајеви сваке стране украшени су у наоколо с прста широком шаром; на доњој страни су доста лепо израђене слике, које представљају наизменце: благовести, ускрс, рождество Христово, Исус од 12 година у храму, заведеније, бегство у Египат, мудраци приносе даре, и т. д.

На свакој страни има 22 реда; писмена су ситна, лепша од оних у Божидаревим издањима; табаци су доле означени писменима из старославенске и латинске азбуке те по томе има 37½ табака, од којих први цео фали, а сигурно и на крају фали који лист; од 29 табака фали шест листи. Осим споменутих малих, налазе се још ове на читавој страни штампане велике слике — без шатирања и перспективе: — благовести, св. Јован Крститељ, Марија дјева са Исусом у наручју, св. Никола. Исус на крсту, пророк Илија, св. Петка; на неким местима познаје се, да су неке слике искинуте.

САДРЖАЈ:

Месецословие од ког фале месеци: Септембар — којим почиње година, — Октобар, Новембар, Децембар, Јануар, Фебруар, и од Марта првих седам дана, остало има. Код сваког је месеца наведено колико има дана, колико има сати дан, колико ноћ. Свеци су исти — осим новијих руских и српских — који су и у садањим календарима. На крају месецословија: **Ѥмоуже пра́здникоу, и҆ме цр҃ькво. и҆ кро́й цр҃ькень. Пра́зноуѥ́мь сїи пра́здникь вьсѣ̀ д҃нь. А ѥ҆моуже пра́здникоу, тьтїю кро́й цр҃ькень. Сїї пра́здникь пра́здноуѥ́мь до полоу д҃не.** Означује, колико дана који месец има; кад почиње која епахта. Спомиње колико проста, колико преступна година има дана и сати. Измењује небесне знакове.

Наѹело свѣтаго и великаго по҃. Име сваке недеље и коме се чини спомен.

Часословьць, Имѣе нощноую и дьнєвноую слоужкоу. Све, шта се тада чати.

НАѸЕ́ЛО КЕѸЕ́РИИ.

НАѸЕ́ЛО ПАКЕѸЕ́РИИЦИ.

НАѸЕ́ЛО ПОЛѢНОЩНИЦИ.

А НА ПОЛѢНОЩНИЦИ ВЬ СОУ́КОТОУ шта се има поред претходног још чатити.

НАУЧЕЛО ѢТРЬНИЦИ. НАУЧЕЛО ТРЕТИАГО ЧАСА. НАУЧЕЛО ОБѢДНИЦИ. НАУЧЕЛО ЧАСѢ 6. **ИДѢИЦЕ НА** трапезоу глѣмь. **ИДѢИЦЕ НА ТРАПЕЗОУ** вечерати глѣмь. **ЧИНЪ ЕГДА** дажьнь ѥ спати: како се треба клањати св. Тројици, како ли пресв. Богородици. **МОЛИТКА СТГО АНТІОХА,** ѥже на кьждо вечер мѧхше се. **ИЖЕ КЪ СТЫХЪ** ѡца нашего Іоанна Златоустаго Матвы чиснымь бд. Молитва преподобнаго ѡца нашего, Пасіа пустинника. Молитва светаго **Петра** чрьнорица. Матва исповѣданію къ Гу нашемѹ Іу Хоу. **СІИ ТРОПАР КЪСКРНІИ** поют се въ нелю по непорочнахъ. **ТРОПАРИ ВЪСКРЕСНЫ И БГОРОДИЧНЫ.** и чтвкоѥ. Тропары и Богородичны и во. прѣзъ нелю. **СІИ ТРОПАРИ** поют се ѥгдаже и пость. **СВСТИЛНЕ ПРЕЗЪ** нелю. **СЛЖБА АКАѲИСТѢ** престые бце. **КАНОНЪ БЛАГОДАРНЪ** прести бци. **МАТВА ГЛСМА ПО** Іосѣхъ акаѳиста. **А СЕ ПОМЕНИКЪ** иже аще кто хощеть его пети въ келіи. **КЪ** неделю по ецльскои стыхери. Канонъ молбнъ къ своемѹ ангелу, хранителю и покровителю души и телоу. **ЧЬСТНІИ ПАРАСКАНСЬ** предитечи и крстаю Іоанну. **ЧЬСНІИ** Параскаись престаи вчци нашеи бци. Канонъ молбнъ престѣи бци. Чтніи Параскаись престѣи вчци нашеи бци и стомѹ Николѣ. Канонъ молбнъ престѣи бци и стомѹ Николѣ. Канонъ ѡ пачи бци. Канонъ стимъ ѡцемъ, творение кѹр Григорія синаита. Въ свою и великоую соуботоу вечер. Канонъ творение Іоанна Дамаскина. Чтніи Параскаись стомоу и славномоу прроку Наіе. Канонъ молбнъ нетоме. **Житіе** и жизнь преподобные отере наше Петры. Сто и славнаго велико мученика и повѣдоносца Георгія (животопис). Похвала чьстномѹ и животворецомѹ крстоу. Епистолія Авгара цра посланна Ананіемь Крьзохощемь къ Гу бу нашемоу Іу Хоу. Ѡписание господа нашего Іу Ха посланна Ананиемь Крьзоходцемь къ Авгароу цру въ градъ едесскы. Катавасіе и славѣ вьселѣтныи. Припѣла праздником изъ-

брамнымь. Стихологіе пѣваемїи на праздники. Пасхалїа сь лвновникꙋ и синаѯаро. Ѿ широте и дльгота ѕемли и ѿ стадїахь и ѿ стѣжанїихь ѕемлѥ мерствоу. У овом последњем одсеку има и ово: **Ѿ Адама же до Стефана прьваго ц҃ра срьскаго лѣть ѕ҃, тисꙋщь. и ѡ҃нѕ.**

XIV.

Нека врста зборника, фали јој у почетку и на крају неколико листи; формат јој је мала осмина; писана је; на свакој страни има 20 реди; писмена су мала, писана су вештом руком; свега има 119 листи. У њој су разни „акатисти“. Пошто почетак фали, не зна се, коме је први акатист. Остали су по реду: **Акаѳїсть Архагглꙋ Михаилꙋ творенїе вьсемеискаго стѣнїаго патрїарха новаго Рїма Кѡстантина грх кр҃ Їсидора. Акаѳїст чтномꙋ прѣдтечы. Акаѳїсть иже вь стыихь ѻ҃цꙋ нашемꙋ Николѣ. Акаѳїсть стыимь апл҃ѡмь Петрꙋ и Паулꙋ. Акаѳїсть чтномꙋ и животворещомꙋ крстꙋ.** Додата су још блажена глас први до седмог.

Мита Живковић.

13 ПИСАМА СРПСКИХ

У АРХИВУ

ДУБРОВАЧКЕ РЕПУБЛИКЕ

ЈОШ НЕ ИЗДАНИХ

ВАЖНИХ

С ГЛЕДИШТА

ИСТОРИЧКОГ, ДИПЛОМАТИЧКОГ, ГРАМАТИЧКОГ И ОРТОГРАФИЧКОГ

(1593—1705)

ПРЕПИСАО

ПРОФ. РИСТО КОВАЧИЋ

А: 6.
Б: 4.
В: 1.
Г: 1.
Д: 1.

А.

ШЕСТ ПИСАМА

ТУРСКИЈЕХ ГЛАВАРА ХЕРЦЕГ-НОВОГА

(У БОЦИ КОТОРСКОЈ)

ВЛАДИ РЕПУБЛИКЕ ДУБРОВАЧКЕ

(г. 1593, 1608, 1608, 1608, 1610, 1612

У ДУБРОВНИКУ

У АРХИВУ РЕПУБЛИКЕ

ПРЕПИСАО

ПРОФ. Ристо Ковачић

1.

Племенитнемь и мудрисмь и свике частн и часне хвале достонена господи, господину кнезу и властелому дубровачкнемь од нась Іусуф Челебис баш даздара новскога и почтенисмь поздравлениє. А по томь госпоцтвомь да им нє на знанинє како по воли господина Бога а заповиедн честитога царства доће намь барать с честите порте и за то им даємо госпоцтвомь на знанинє, како приателнмь од старинє и суседомь єре хвала господину Богу ми нисмо дошлоци него од старинє. и вазда наши стари

с вашнемь господствомь приятели су били, такоћере и ми пакои нихь били смо досле а у напредакь ако Бог да и болне хоћемо бити. И тако и що годнер би било потребно за послужити вашнемь господством за сваку часть и користь, и нихь господства могу се у нась поуздати до истине и тако се уздамо у ваша господства да ће нась држати за старога приятела, коннема посласмо нашега нунака на име Рама самодругог и по нием сарь и узду за вилнегь од анубави и добра приятелства. И тако и се уздамо у ваша господства да им ће драга бити часть наша кона нам не од господина Бога и од честитога царства, и тан нашь дарь да ће примити и с весела срца видиети и у нас се поуздати како з временомь хоће познати, ако да господинь Богь добро здравне, и тако и молимо господина Бога да их уздржи у милости своиои вазда, болне у напредакь. —

У Новом на 21 августа 1593.

Рамо с другом, двонца.

Племенитнемь и мудрнемь и сваке части и часне хвале достоинемь, господи, господину Кнезу и властеломь дубровачкнемь.

2.

Пресветлои и сваке части достоиои господи, господину Кнезу и властелом дубровачкнемь од нась свнех поглавница новскнехь в. д. п. А по томь у ови часть послане подне указа нам Матко Кулић вашега г. Книгу и з ради ускока, да се умнемо чувати. За то в. г. хвала. И у напредак се уздамо како но не в. г. и до сада и паке в.

г. хоће ꙋ нась поꙋздати кона ґнь Бог наки ꙋздржало ꙋ милости сконои.

(печат турски) Da Castel novo a dì 16 febraro 1608.

Пресвнетлои и свике ꙋасти достоинои господи. господину Кнезꙋ и властелом дꙋбровꙋкнемь.

Дꙋбровник.

3.

Пресвнетлои и свике ꙋасне хвале достоинисмь господи, господину Кнезꙋ и властеломь дꙋбровꙋкнемь од нась свнех поглавица новснехь в. д. п. (печат турски) А по томь доће Андрна капетан од стране в. г. и разꙋмнесмо и велика хвала вашему г. кону смо познали не само од данаске него ан од старине за внерне приателне пренедобитнога царства и овнех (печат турски) градова. И ми према овому що можемо ꙋз свики посло вашега господства хоће се поꙋздати за кона молимо накога ґда Бога да нль ꙋздржи господства ꙋ вазданнои милости сконои. Амин. (печат турски)

Ꙋ Новому на 21 Ꙋнна 1608.

Пресвнетлои и свике ꙋасти и ꙋасне хвале достоинисм господи, господину Кнезꙋ и властеломь дꙋбровꙋкнемь

ꙋ Дꙋбровник.

4.

Пресвнетлнем и много разꙋмним и свике ꙋасне хвале достоинемь господи. господину (печат турски) Кнезꙋ и властеломь дꙋбровꙋкнемь од нась свнехь

(ПЕЧАТ ТУРСКИ) поглавица и осталога чеѓта новскога в. д. п. А
по томь доће намь Андрна капетань од стране в.
г. кои намь казаше гласове на коннехь имамо
(ПЕЧАТ ТУРСКИ) веома захвалити в. г. кона показуну праву вне-
ность пренедобитному царству и овнем градовомь
(ПЕЧАТ ТУРСКИ) како не вазда било ваше господство од старина.
Тако и се и уздамо и молимо в. г. да не помла-
(ПЕЧАТ ТУРСКИ) кану и у напредакь. Такоћер и в. г. могу у нась
поуздати кона ѓнь Бог уздржао у наконе и у вазда-
шнинои милости своиои вазда болне и у напредакь.

In Castel novo a di 23 чунна 1608.

Пресветлнемь и свике часне хвале достоинема господи, господину Кнезу и властелому дубровачкнмь.

5.

(ПЕЧАТ ТУРСКИ) Пресветлои и свике часне хвале достоинои
господи, господину Кнезу и властелому дубровач-
кнемь од нась Мехмедбега Мусаберовнћа капетана
новскога в. д. п. А по томь како будући овди
вашнехь инеколико калафата пословало на
окои навети и будући доспнели, хотећи се дви-
гнути за поћи, ми заустависмо да би намь
направили нашу фрегату кону смо направи-
ли по заповнеди честитога цара по руке ва-
шнех мајстора коне намь дасте с вашега г.
добромь волномь, кои више речени калафати
се не смнеше уставити него побнгоше тамо, а ми
им книехомо узели гвоздна. Сада молимо в.
г. да намь пошлу двонцу одь нихь да би намь ре-
батили недну фрегату а да нхь лнепо платимо и

опета пошаљемо, нека нам су приправне из ради зла човнека. И тако и се уздамо да нам не ће в. г. помањкати кона ѓнь Богь наки уздржало у милости своиои и честитога цара. Амин.

На 9 августа 1610 у Новомь.

Аки є кои глась од ускока буди драго в. г. да намь даду на знане како ни од прие нам ниє в. г. помањкало.

Пресветлои господи дубровачкои.

У Дубровник. —

6.

(печат турски)

Ѡ нась новскнехь ага светлѡ честитѡи гѡспѡдѣм, ѓну Кнесну и властелѡмь дѡбрѡвачкнем лиубимо п. п. в. д. А пѡ тѡмь дѡће ваш пѡслани на ниле Бранца сѡ дат и каса нам шѡ нам сте наручили са двне барке ускѡка да сну исашлие да сне уљнемо чиувати. Лиепѡ ви сахваљнѡмѡ на тѡму класну и виднмо пред ѡчима да сне ништѡ мути. Молимѡ вас како стне дослие приателство касали тако и у напреда недали другѡка ависава тер шѡ уче гѡвѡрити, да сне уљнемѡ чиувати и шѡ мѡжемо саповидатие и Бог вас сачиувѡвѡ ѡда слна. Амень.

На VII марчна MDCXII у Новому. —

Светлѡи и честитѡи господарѡм и гѡспѡди обсаушно гѡспѡдину Кнесну и ѡсталнем властелѡм дѡбрѡвачкнем.

У Дѡбрѡвник.

Б.

ЧЕТИРИ ПИСМА

ТУРСКИЈЕХ ГЛАВАРА ТРЕБИЊА

(У ХЕРЦЕГОВИНИ)

ВЛАДИ РЕПУБЛИКЕ ДУБРОВАЧКЕ

(од 1612 до 1699*)

У ДУБРОВНИКУ

У АРХИВУ РЕПУБЛИКЕ

ПРЕПИСАО

ПРОФ. Ристо Ковачић

7.

Од мене Ибрахим паше о Требиња нашему приеателу Кнезу бегу и осталнем беговима к. л. д. А по том како примисмо вашу лубежниву книгу у кои видимо що нам пише, да сте наредили вашие лудима да би били на помоћи ако би Црногорци гди ударили. Ми вам зафаливамо. Такођр смо и ми нашнем зловидили да би се чували свике путе. И молимо вас да бисте нам пи-

(*) Писма немају датума, али су у архиву иза писма године 1612 а до писма Дуке Владисавића што га је писао дубровачкој влади „1699 на наше биеле покладе" с којим шаље сина Живка у Дубровник и препоручује пратиоца му.

сали с мора, кои глас има о тие коиска, биу ли се, не биу ли се, що ли се чини, да нас авизате у комшилуку, да и ми знамо що има, и ако що можемо послужити морете се поуздати. Не друго, бог вас у госпоству подржао.

Да се преда у госпоцке руке Кнезу бегу и осталнем беговима дубину. —

У Дубровник. —

8.

Ѿ нас Ибрахим паше и Касум паше нашнем приателам и коншнам Кнезу бегу и осталнем беговам в. д. п. А по томе знамо да е у вас лето ранне, поред тога вас авизавамо да нам пошалете грозђа и лубеницах и пиунах и краставичих. И да сте нам здраво и веселѡ.

(печат турски) (печат турски)

Да се преда у пошене руке Кнезбегу и осталнема беговима

у Дубровник. —

9.

(печат турски) Ѿ мене Касум бега из Требиња нашнема коншнама и старнема приателема Кнезбегу и осталнема беговима в. д. п.

А потле тога доће ми ваша пошене книга и разумлех що сте ми писали. Що ми пишете за

агу ѿ Бахане и негову дружину да зулум учинели и злоучи вашнем подложницима, море бити да е ваша риеч истина, али до ове кинге прие нитко ние на них мени шилћает учинѿ. А сад ћу ја них кастигати да они осле с вашнема лућима на коншилуку лепо проходе и да лепо животују. А що ми пишете, да иде на Нови и на Рисан и на Котор роба и да е откорене скела преко царева фермана, то не може бити, а ја се вами кунем господинем Богом и нашнем светцом Мухамедом да ни ја ни у мое зиане нитко ѿ нашнех агах ѿ тнех сћелих не узме ни еднога динара и ја сим кроз ту ствар луде ено и наше и венедичке и робу ним јакмилан и лазге ним отнмалан що ме ние било токало, а на веће за вашега приателства, али сим чуо ено да е Ахмет паша некакву бујуратну да Никшићима и да е била турма ѿ Никшића пролазила на Риси, а на Нови товар никако преко ћуприе не пролази у мое зиане, а може бити да се на нас сирдите јер смо у суседство, а друго, бисмо свакако ради били вами и вашнем подложникма учинити лукав. —

И Бог вас у приателство подржало.

Да се преда у госпоске руке Кнезкегу и осталнема беговима

у Дубровник.

10.

Ѿ мене Касама бегє моему драгу и милому пријателу и конишин Кнезбегу и осталисма беговима дубровачкиема в. д. и.

А по томе приписмо ваш лис лубажлив, и що сте ми писали да иде барбан на Новн и на Рисан, ко је вашему господству то лагао и говорио, то ниє истина, и да зна ваше господство кида биаш дошли ски капетани кирло сам им запретио да на Рисан ниђа не пуштану и занисто ниђа сада не иде на Рисан а и знам и на Новн да не хиде ниђа, а и ви видите како ви жито пред град хиде а на друго место не хиде. О тога можете познати да не дамо на другу страну да ниђа хиде. И да знате како сим уфатио Мисниђа ѿ Рисна где є на трговину излег. и гунино сим ѿ него велно чудо и кастигао що мене пада нека є другому узрог, и уфатио сам ѿ Новога Павла Дубовића сина Голуба како є и он на трговину излего, и него сим веома кастига за причу. Али сим био чуо да се є поноћи покрао и Сѣепан Милошиновић из Новога и пронисли єдну багаљелу робе ѿ Сарајева пак су били говорили да имају бунуратиу. али вида ми речени Стипан, али му брат унапс ми у руке чућете како ћу их кастигат. А за друге ствари по вирдима и по гори обноћ тжик сим чувати клапце а вида емини знаду те клапце они су ликши чувати ако им кала него чувану. —

А ви да сте здрако и весело.

Да се преда у госпоске руке Кнезбегу и осталиема кластелима дубровнечким.

В.

ПИСМО
ДУКЕ ВЛАИСАВИЋА
ХЕРЦЕГНОВЉАНИНА

(У БОЦИ КОТОРСКОЈ)

ВЛАДИ РЕПУБЛИКЕ ДУБРОВАЧКЕ

[год. 1704*

У ДУБРОВНИКУ

У АРХИВУ РЕПУБЛИКЕ

преписао

проф. Ристо Ковачић

11.

Пишемъ Дука Влаисалићъ пресвнетълои и ѹмложитои господи дѹбровачъкои поѯдрамениє а А по томѹ разѹмъехъ що ми пишете ѯа ваше книге що сте послали ѯа Цариграда на ме да нисѹ дошъле господинѹ Луци Барци а и самъ послаѡ до десетъ дана по диванъ хевенъди Милетъковићѹ то є чоекъ добаръ и мени приятелъ

(*) Нема датума; али по другим списима знам да је Лука Барко, о коме је у писму говор, био консуо дубровачке републике у Цариграду год. 1704.

големъ али ми рече чоскъ имаѡ с посаѡ на селанику(1) ние могаѡ прие доћи а оне ће книге доћи — веће ако погине — господину Луци Каръци не мислите за то ниша спасите се у самирениу Дука ваша слуга писа на светога Илиу.

Да се преда господину Лару Бетери у поштене руке

у Дубровъникъ

(1) т. ј. Солуиу.

Г.

ПИСМО

ДИЗДАРА ГРАДА

ДАНЪВИЕРА

ВЛАДИ РЕПУБЛИКЕ ДУБРОВАЧКЕ

г. 1705)

У ДУБРОВНИКУ

У АРХИВУ РЕПУБЛИКЕ

преписао

ПРОФ. Ристо Ковачић

12.

Нашему Кнезу и беговима дубровачкиемъ ѿ мене Адараге честитога цара диздара ѿ града Данъвиера к. л. и. поздравлене. А по тому д зна ваша милосъ како ми сте били обсували и замунили се за не ваше злочинице и с пострана да сете ехъ кастигати и педепъсати и у зиданъ затворити и мене авизати, а сада видимъ да нисте изръшили вашу рисъ како сте се у амъунили ни мени хатора учинили како самъ ка ма учинихо, за то с вами разкиамъ приятелъсво и настоиу осветити мою

ѵастъ како ѩу драго ѿ вашрх пдложника. Ѕа то ѿврите оѵн и скѵпите паметъ ѵ главѵ да се не кастe и да посане не реѵете да ви инссамъ казао ѕѵро самъ ѩ к вашнем Влаѣъ бегомъ и с Раѵомъ бегомъ ѵговорио вон ми сѵ ѡбеѵали ѿ ваше стране да ѵете реѵене ѕлоѵнице пѣдпъсати и мене авиѕати, за то вала да саните вашѵ рнеѵъ. И Бог васъ веселио ѵ господъвѵ подръжао.

На прѣви генвара на хиладѵ и седмъ стотина и петъ. Из Полуца.

Да се преда поштованои ґди госпѵ Киѕѵ и осталасмъ беговима ѡ Дѵбровника

ѵ Дѵбровникъ

Д-

ПИСМО

ВЛАДИКЕ ЦРНОГОРСКОГ

САВЕ

ВЛАДИ РЕПУБЛИКЕ ДУБРОВАЧКЕ

У ДУБРОВНИКУ

У АРХИВУ РЕПУБЛИКЕ

ПРЕПИСАО

ПРОФ. Ристо Ковачић

13.

Преведри принцїпе ѡ Дубровнїка. —

Свеће се находим монѡмь персономь на служби вашон милости. С овом истомь службом бїћїа: — Ꙋздам се прїмить ѿ ваше доброте наше питаніе кое жудїмо имать. Скрьху другнехь, да буде ѡво садь за Ивана Делїа коега шїлюмо к вашїема госпосткїма с нашом препоруком да буде примлень ѿ мїлости ваше у едань вашь бродь кои буде спрамлень на Сїнигаїа у кои сїгурно може поћь и доћь и донїеть потребе за кое га шїлюмо, поради наше свете цркве: Ꙋ то се сигуро надамь прїмїть ѿву мїлость с овнемь нахїном с конем' се ѿвећїлемь бїти на вашон служби.

Месеца Иунїа ѧ̃і по серски: ҂аѳ҃ѕ: —

КИСКОУИ САВВА
Скандариски и приморски на службу
ваше преведрости.

ПРИЛОГ ИСТОРИЈИ МАНАСТИРА ТРЕБИЊА.

од

Луке Зора.

Велечасни г. Л. пл. Бизар дубровчанин замоли ме да му прегледам неке старинске књиге у његовој библиотеци. Кад сам се тим бавио, нађох на пергамену прилично уздржану, и ако је гдје на пригибима била изједена. Растворих је и стадох читати, те након неколико дана муке, јер на многа мјеста слова су изјед на, поплављена и смршена, прочитах је и тачно преписах. Кожа је врло лијепо излизана и углађена; наоколо писма има уресâ жутијех, зеленијех и црвенијех; писмо је врло вјешто начичкано и изведено са обичним пократицама и титлама. Језик је старо-српски само што има по који русизам, и ако је споменик писан прије уведења реценсије руске у цркву. Тврдо и танко јер (или јор и јер по Миклошићу) замењује се, сад овако а сад онако, што се не опажа по осталим српским споменицима. Сувише онај, који је писао ову србуљу, по свој прилици јеромонах Исаија, морао је бит Бугарин, јер се у србуљи опажају бугаризми, ријечи несклоњене у овисним падежима.

Но не може се никако разложит темељито на основи овог самог споменика. Ко зна да се још што не изнађе, пак ће се онда моћи темељитије што казати.

Испод србуље између потписа има печат узнесења Богородичина, али је половица слова збрисано.

Србуља садржи писмо игумна манастира Требиња, којим пита милостињу. Има бит писан концем 17-ог вијека([1]), јер почетком 18-ог, бива г. 1702 нестаде манастира. Ово ми каза проф. Вучетић, који је тако нашао у једном споменику у нашем архиву.

У Дубровнику на 25 фебруара 1883.

(СРБУЉА).

повасоу въ благоти прѣстго дха ѡбрѣтаюцїиі се вьсѣмь православнїмь хрїстїано. прѣѡсщенномоу архїепїпоу. въсе ѡсщенїны митрѡлитомь. прѣпобнѣнїи їгоумено проїгоумено дховнико. Сщїнонїко и нїнокъ. ѿтнимь пропопа попово и дїаконѡ и вьсемоу чїноу црковномоу ѡ хе братїа наши. благоѿтивїим кнезовом и благорѡнымь кметовом и хо любивїи господамь воеводамь Спахїамь агамь юзбашам ѡдабашам бешлїам моуселанном мартоломъ. и много троуднимь ѡраѥемь и копаѥем. тръговцемь поутникомь и вьсакомоу занатлїи и вьсѣмь православнымь хрїстїаном старимь и младимь и гнождамь Боларкамь и кметицам. мирь и здравїе и благенїе да имате ѡ га ба вьседрьжитам вьсегда о ги радоватисе вамь. Црква Ста и срѣнїа ѡбытель монатирь зоковмь Требине. храмь оуспенїе прѣстїе вадуце наше бце и прно дви Марїе. тоиже ѡбытели Сврѣнїи їгоуменъ Исма ѥрмонах и вьса ѡ ги

([1]) Можда и прије, али по садржају србуље, рекао бих да је манастир био тад уочи пропасти, јер бјеше спао на танке воде.

братїа. мнѡ въ смѣренїи метанїе сътвараемо вашемоу благоутїю. и мамо гда бга и превутїю кго штрь коупно и всѣхъ стыхъ ѿ много лѣтномоу животоу и здравїю телесномоу и спенїю дшевномоу. Но сихъ да знате млотивїи хрїтїаны. Въсѧ прискрьбна и поужна времена насилованїа и данъ. и бѣди. а помощи ни ѿкоудоу не имами разве бга и васъ православнихъ хрїтїанъ. Того ра послахъ ва вами и ги братїю нашоу дховника Захарїа їермона съ братїами матини ради и помощи Стомоу монатироу. а васъ влко дхъ Сты наставитъ тако дни примете и матинїю полоутите ѿ вгомъ данаго ви нїсенїа ако да ви ие въ вѣчнїи поменъ и ронителемъ вашимъ. Сако ре гъ въ семъ сїи. Блженїи матвїи ако ты помлваны боуть. и апль Павль гаѣть красеи црковъ бжїю дшоу свою красить. и матина вдами хвалитсе на соудѣ. и матинами многїи грѣсы ѿтирамотсе чакомъ. твыже аще кто благоволить писатисе въстоую проскоуманїю или въ Сты поменикъ, или пѣти Стїе аргїе или послати небое оукрашенїе Стомоу монатироу по братїахъ нашихъ више ре-нихъ. мы хощемо исправити по чиноу црковномоу и попредалнїю Стыхъ апль и по оуставоу Стыхъ и вгоносихъ ѿцъ. ако да и вы поменоуетесе са стыми при и хтитори иже исперва съзидаше Стїе цркве и монатире. и сами волше вѣсте что ие на ползоу дшамъ ваши. и проуее благоть бжїе и покровъ превутїе того штре да ие на васѣхъ васъ и чедохъ и домохъ вашихъ православнїихъ

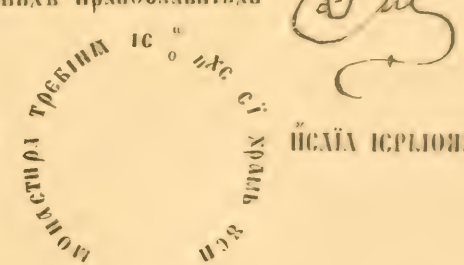

СМѢРЕНЇИ ИГУМЕНИ ИСАЇА ИСРЛОЖАХЪ.

НЕКИ ПОДАТЦИ ИЗ ВРЕМЕНА НАШЕГ ПРВОГ РАТА ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ И НЕЗАВИСНОСТ.

Било је, а и данас можда има људи, који држе, да је било непаметно, што се је мала Србија и Црна Гора упустила у рат са турском царевином 1876 год. Ови људи или нису познавали стање ствари, или су саможиво мислили: нама је добро овако, па шта се нас тиче други, те да ризикујемо наше стање и слободу! — Али ми држимо да није тако, јер и велике државе, кад у рат ступају, излажу се опасности, а камо ли мале; за то без крајње нужде, без добро испитаних околности и зрелог расуђења о свима могућностима, нико се у рат не упушта. Па, кад је све ово добро проучено и кад смо дошли у такав положај, или да се одречемо наше мисије и будућности, или да се у рат упустимо, онда је ово друго претпостављено оном првом. —

Нама је свима познато, да је Турска после кримског рата почела насељавати, особито крај граница Србије и Црне Горе, Черкезе и Татаре, те тако да нас опаше једним ланцем непријатељских и разбојничких племена и да нас одвоји од наше браће преко граница живеће. Ко се не сећа турских насеобина на Мрамору, код Прокупља, код Батског Хана и т. д., као и гоњења Христијана из Посавине босанске и Васојевића у намери, да и тамо Черкезе и Татаре насели?! — Но у след протеста блаженопоч. књаза Миха-

ила код Порте и великих јевропских сила, буде ово гоњење забрањено и прогнати на своја огњишта повраћени. —

Насељени Черкези на нашој граници пљачкали су наш народ у пограничним окрузима, стоку му отимали и људе убијали. Тако на пр. у Засеоку Голешници и Копривници окр. алексиначког, није ни једног вола и друге стоке јошт пре рата остало, све су Черкези ноћу отели и отерали, и ако би се ко год усудио бранити своје добро, био би одма убијен! — Противу овог разбојничког рада насељеника, бадава је било протестовати код Порте, и стање нашег пограничног народа бивало је с дана на дан све горе, а шта су наша браћа преко границе од Турака, особито Черкеза, трпела, то се неда ни описати! —

Ови и подобни узроци јако су огорчавали народ наш противу Турака и једва је чекао прилику, па да се оружја лати. Глас, да су Христијани у Херцеговини 1875 год. на оружје устали противу Турака, одјекнуо је и у Србији. Са свију страна почну се добровољци скупљати да устанској браћи у помоћ иду, и влада оног времена одазвала се тој струји, не бранећи да својевољци и у Босну пређу. — Порта пак видећи ово, почне прикупљати велику војску на нашим границама. Међутим састане се народна скупштина у Крагујевцу, па се и влада промени, којој ништа друго није остало, него за сваки могући случај спремати се за рат, јер Порта незна за Петра и Павла, него каже: „Србија мени мути воду“. — Ову спрему одобри и народна скупштина, која се јошт у току рада у Београд пресели. — Одма за овим буде опет промена владе, и по сили околности, спрема мало застане! Али није прошло ни неколико месеци, наступи ипак промена владе и таково стање, да смо морали, хтели не хтели, ући у рат с Турском 1876 год. и ако нисмо спремни били, као што би иначе бити могло! — Но како наша намера није писати какав коментар или историју самог нашег

првог рата, него само изнети и потомству оставити неке податке о жртвама народа нашег, особито оних крајева окр. алексиначког и крушевачког, у које су турски војници допрли, — то прелазимо на саму ствар.

Како смо у рат ушли, народ се из оних крајева, гди су бојеви отпочети, почео селити даље од границе. А кад су Турци наступили на нашу земљу, онда се народ оних села, која су опасности изложена била, почео у већим гомилама даље уклањати и по збеговима настањивати. При овом природно је, да бегајући са свога добра није могао народ све, што му је нуждно понети, зато је кроз кратко време, особито кад је зима наступила, дошао у велику невољу. Да би му се ово зло стање олакшало образовани су добровољни одбори: српски и руски, а и неке дружине, особито енглеске, те су народу по збеговима судбину олакшавали даваньем хране, одела и новаца. Ови пак одбори и дружине добивале су са свију страна, особито из Русије, знатне поклоне у новцу и оделу. — Српски одбор није заборавио ни ону сиротињу, која је из Босне и Херцеговине од насиља турског пребегла у Славонију, Хрватску и Далмацију, па је по могућству, одредио извесне суме новаца, да се и тамо страдавшој браћи помогне. Но аустро-угарске власти нису дале ово, говорећи „да се царска влада за њих брине“! За то је исти одбор принуђен био ову помоћ особеним начином извршити. —

Добротворни српски одбор званично установљен одпочео је свој рад 23 септембра 1876 год. Поклоне и дарове за народ по збеговима настањен, добијао је одбор из разних држава и земаља, а понајвише из Русије. Осим разног одела, добивено је у новцу свега: 31.756 # цес.; 31.166 фор. а. в.; 11.332 рубље и 1000 франака. Како одело, тако и новце, одбор је делио свима, који су своје куће напустити

и по збеговима настанити се морали, па било да су они с ове или с оне стране границе живили, али су од Турака побегли. О подели добивене милостиње одбор је своје извештаје печатао у 261 броју од 1876 и у 114 броју од 1877 год. „Српских Новина“.

Између Србије и Турске подписан је мир 20 фебруара 1877 год., и како је ово обнародовано, народ се почео из збегова на своја огњишта враћати, јер је турска војска из Алексинца отишла 22 истог мес. Да би се имао ко нарочито старати и бригу водити, те да се враћајућем се народу у своја погорела и порушена места судбина олакша, будем ја од кнежеве владе одређен, као комесар, за окр. алексиначки и крушевачки, а г. Владислав Вујовић за окр. књажевачки, црноречки и крајински; и ми се одма 21 фебруара кренемо на пут, добивши упутства и власт, на основу закона од 21 фебруара 1877 год., да све могуће употребимо, те да се страдалцима помогне и повратак олакша. —

Да би овом врло тежком задатку што боље одговорити могао, нуждно је било на лицу места испитати стање народа у свакој појединој општини; за то како дођем 23 фебруара у Алексинац, жалостно стање ове вароши испитам и извештај влади пошљем, кренем се у погорела села среза бањског, а међутим телеграфом наредим, да се храна из позадних војених магацина шиље у Алексинац. Обишавши пострадалце среза бањског, вратим се после три дана у Алексинац, гди је се већ доста народа стекло и нешто хране (из Јовановца) донешено било. Ту образујем магацин, издам нуждне наредбе среским властима: како да кметови и одборници начине списке душа пострадалих села и породица, а они да их проконтролишу и одоставере, те да се по њима храна издаје. Ово учинивши и неке предлоге влади пославши, одем у пострадала села среза алексиначког, ражањског, и пошто стање свих испитам, пређем на ђуниском мосту (који

је баш тада намештан) преко Мораве и одем у срез крушевачки. Кад и у овом стање народа испитам, обишавши и бању рибарску, свратим у Крушевац, те магацин прегледам нуждну наредбу учиним за издавање хране страдалцима и извештај о стању и рибарске бање пошљем. За овим одма одем у срез моравски, где је се народ тек са́да из збегова враћати почео, и испитујући стање његово, дођем у Тешицу и ту дознам, да у горњем крају, идући Суповцу, јошт никог нема; за то похитам опет у Алексинац доћи, па доцније и ова обиђем и што ми треба сазнам. На једном старом турском понтону превезавши се преко Мораве дођем у Алексинац и ту нађем млого народа у најжалостнијем стању, особито из среза моравског, који немајући моста ни скеле, није могао на своја кућишта отићи. За то телеграфом учиним шта треба, да се понтоњерски мост што пре пошље и намести. —

У след извештаја о овако бедном стању пострадалаца и предлога, влада је књажева учинила све могуће, ставивши на расположење: сву храну по војеним магацинима наодећу се, пиринач, пексимет, со, мекиње, сено, листнике, неке земљоделне траве и мајсторске алате, заоставшу стоку за војене потребе од народа реквирисану, па и саме државне коње, који нису за војену службу употребљиви били. Све је ово у свима пострадалим крајевима дељено према стању и броју душа у породици. Но осим ове државне помоћи, а да би се страдалцима што више помогло у оном, у чему највише оскудицу трпе, обраћао сам се и појединим дружинама, као: пољопривредном и женском, добротворном српском и руском одбору и т. д., те су ова, особито три прва, знатне количине земљоделних справа шиљала, као: мотика, плугова са колечкама и без ових, ралица, секира, трнокопа, косира и коса; рпаника и белог лука и семена од раног кукуруза и дувана. Шта више, српски добротворни одбор, на моју пред-

ставку, дао је и навода, те је поред другога купљено у Крушевцу и пет пари волова и толико кола са прибором и ови дати су Голешничанима и Копривничанима, да се узајамно служе и помажу. —

Путујући од села до села и тјешећи пострадаоце, да се влада књажева о њима брине, да ће добити хране и семена за усеве и т. д., примјетио сам, да је народ у највећој бриги, и како ће волове (као што каже ранитеље) изранити. И овди се обистинило оно, да се човек, кад га невоља са свију страна спопадне, збуни, па неуме да се помогне ни у оном, у чему би се иначе колико толико помоћи могао. За то сам саветовао људе, да сечива узму и гдигод патрљака и стабљика од тулузине (паше) по њивама нађу, ове секу код ватре одкраве, на трупцима исецкају, па кад кад и поле и волове хране. Гди пак тулузине нема (у планинама), то да суво листје и брст (врхове од гранчица) ложе и у торбе скупљају, код ватре од ња и леда одкраве, мало посоле и волове хране, јер иначе, једући ледено суво листје и брст, поразбољевају се и скапавају. — У исто време, гди сам год приметио, да има самониклог јечма и друге стрнине, заповедио сам а и наредбу преко власти полицајних издао, да стоку ништа не пуштају на такове њиве, јер оне могу донети рода ако пролеће иоле угодно буде. (Ове самоникле хране било је свуда, особито по равницама, гди је храна непожњевена остала, или је војска зрелу потрла). —

Из овог кратког нацрта лако је увидити: у каквом се стању народ наш оних крајева Србије нашао, у које су турски војници допрли и шта је све чињено да се страдалцима помогне. Но ради бољег осветлења овог предмета, стављам овди из мојих бележака преглед: колико је у округу алексиначком и срезу крушевачком кућа, у сваком селу и засеоку пре рата било и колико је спаљено или разорено, неузимајући у рачун остале, споредне зграде:

Срез Ал. Ражањски.

БРОЈ	ИМЕ СЕЛА ИЛИ ЗАСЕОКА	БИЛО ПРЕД РАТ КУЋА	СПАЉЕНО ИЛИ РАЗОРЕНО
1.	Глоговица	60	6
2.	Бујимир	32	32
3.	Катун	67	67
4.	Добрујевац	50	50
5.	Станци	50	46
6.	Пругово	38	9
7.	Липовац	50	1
8.	Ћићина	27	3
9.	Краљево	56	11
10.	Вакуп	75	22
11.	Бобовиште	100	12
	СВЕГА	505	259

Срез Бањски.

12.	Преконози	43	24
13.	Рсовац	36	36
14.	Лабуковац	37	24
15.	Раденковац	47	2
16.	Гојмановац	19	19
	СВЕГА	182	105

Срез Моравски.

17.	Витковац	55	33
18.	Доњи Љубеш	76	46
19.	Срезовац	25	22
20.	Горњи Љубеш	24	24
21.	Корман	127	127
22.	Трњани	150	150
23.	Доњи Адровац	75	75
		532	477

БРОЈ	ИМЕ СЕЛА ИЛИ ЗАСЕОКА	БИЛО ПРЕД РАТ КУЋА	СПАЉЕНО ИЛИ РАЗОРЕНО
	ПРЕНЕШЕНО	532	477
24.	Прћиловица	97	90
25.	Житковац	90	69
26.	Мрсољ	137	123
27.	Лужани.	140	140
28.	Тешица.	170	170
29.	Нозрина	120	120
30.	Стублине	50	50
31.	Бујимир	35	35
32.	Гредетин	78	78
33.	Радевци	44	30
34.	Јаковље.	43	26
35.	Каменица.	21	15
36.	Лознац	24	23
37.	Крушије	40	40
38.	Горња Сувотња.	44	44
39.	Доња Сувотња	24	24
40.	Горњи Адровац.	28	28
41.	Пешчаница	34	34
42.	Вукања.	80	52
43.	Љубтен.	40	8
44.	Породин	32	10
45.	Кулина.	24	7
46.	Лоћике	53	53
47.	Копривница.	54	54
48.	Голешница	18	18
49.	Врћеновица.	76	76
50.	Мали Дреновац.	23	23
51.	Честа.	30	30
52.	Чукуровац	20	18
		2.181	1.965

БРОЈ	ИМЕ СЕЛА ИЛИ ЗАСЕОКА	БИЛО ПРЕД РАТ КУЋА	СПАЉЕНО ИЛИ РАЗОРЕНО
	ПРЕНЕШЕНО	2.181	1.965
53.	Шурић	16	16
54.	Грејач	74	74
55.	Суповац	34	34
56.	Вел. Дреновац	78	78
57.	Дашница	32	32
	СВЕГА	2.415	2.199

Срез Крушевачки.

58.	Ђунис	193	133
59.	Каоник	131	40
60.	Трубарево	44	1
61.	Вел. Шиљеговац	168	140
62.	Гревци	40	36
63.	Рибари	73	46
64.	Бољевац	18	7
65.	Росица	22	2
66.	Зубовац	27	13
67.	Крушинац	38	16
68.	Зебице	21	7
69.	Срндаље	10	6
70.	Рлица	15	10
71.	Здравиње	80	30
72.	Сушица	79	61
73.	Позлата	13	5
74.	Беласица	31	3
75.	Мала Река	24	5
76.	Мали Шиљеговац	40	6
77.	Гаглово	50	5
78.	Бован	55	1
	СВЕГА	1.172	573

Кад се опште суме кућа у сва четири среза у једну скрпе, онда се види, да је од 4294 куће спаљено 3.136, а остало само 1.158. А кад се овој цифри дода још 120 домова, које су Турци у Алексинцу порушили и грађу изгорели, онда целокупна сума спаљених и порушених кућа износи 3256.

Осим овога, и оставше неспаљене и непорушене куће, све су мање или више искварене. Врата су и прозори поскидани и полупани; пећи, шипке и решетке гвоздене на кућама, подрумима и осталим зградама повађене; браве и шарке са врата и прозора поскидане; патоси искварени и гди су пећи биле, прављена су огњишта и ватра је ложена; подови и сводови над подрумима испробијани; штукатори и тавани испроваљивани, те је дим на таван из соба ишао; звона са торња црквених поскидана и темпла искварена и дигнута; од цркве алексиначке начињена је џамија и са торња позивао је оца верне на молитву; једном речи све је искварено, и што је год имало вредности, а могло се скинути и продати, све је скинуто и однето. — Срезка кућа у Прћиловици, школе, обштинске куће, млинови и мејане по селима све су попаљене и порушене, а воћњаци и забрани на млого места исечени, па и у оним местима ни су поштеђени, која нису освојена, него су их Турци заузели, пошто их је наша војска напустила. Велика нечистоћа и чопори паса по улицама алексиначким, живо су представљали турски укус и варварство, јер по њима су и кости људске исе развлачили. За то је одма наређено, те су и околна села, која нису пострадала, помогла, да се улице и јавна места очисте, а сваки ималац плаца или куће дужан је био за одређено време нечистоћу са свога добра очистити. —

Свестрано испитујући стање пострадалих места, дознао сам и то: колико има породица, којима су куће изгореле а пуноћетног домаћина немају, па било да су ови изгинули или

помрли? По мојим белешкама на лицу места чињеним, таквих породица било је у округу алексиначком 154, а у срезу крушевачком 23. Од ових саставио сам списак, назначивши по именце сваку, и влади поднео за то, што је у изгледу било, да ће се овој сиротињи моћи кућице подићи помоћу почив. добротвора Сандвита, Енглеза. Но како је овај средством свог заступника у црноречком округу сиротињи куће подизао и друга добра чинио, то је мени само неку количину брава, реза и шарки послао, те је сиротињи у Алексинцу за врата и прозоре раздата. —

Кад су сва средства од стране владе и неких дружина изцрпљена помажући народ пострадалих крајева, онда по предлогу владе буде у два пут у 1877 и 1878 год. општи прирез законодавно одобрен, те је и даље истим крајевима давана помоћ средством једног нарочитог одбора, ког сам и ја члан био. — На име ове помоћи скупљено је прирезом свега 994.627 динара и 58. пара.

Овди нека ми је дозвољено напоменути и то: да је за попаљена села, а куће раштркане, била угодна прилика да се сашоре и тиме у сваком обзиру за будућност унапреде. Ово имајући пред очима послао сам предлог влади са побудама и назначењем места, која би се могла ушорити. Но због других пречих послова и предстојећег другог рата, предлог је остао без икакве сљеди. —

На последку, све ове жртве од народа у опште, а пострадалих крајева на по се, принешене; увенчале су нашу отаџбину, и помоћу Русије у другом рату, који је први произвео: независношћу, распрострањењем граница и достојанством краљевства. Прогонством пак Черкеза из европске турске, ослободисмо се не само ми, него и остали Христијани највећих својих мучитеља. —

Др. Милован Спасић

БИВ. КОМЕС. ЗА ОКР АЛЕКСИН. И КРУШЕВАЧКИ.

СТАРИ СРПСКИ БУКВАР

ШТАМПАН СА БАКРОРЕЗА

1780 године

У НОВОМ САДУ.

У Гласнику српског ученог друштва књига XXXIV. и XLVI., штампао је г. Новаковић своје две расправе о старо-словенским букварима. У првој је говорио: о историји буквара у опште; а у овој другој, о томе: где су се почеле штампати књиге новије српске књижевности.

Обе ове расправе г. Ст. Новаковића, добро су дошле за оне, који хоће да изучавају почетак српске књижевности, и у њима је лепо писац показао развијање наше књиге, као и прилике под којима је српски народ био у 18 веку.

Прочитав обе горње расправе, паде ми на памет, да сам у једној кући виђао неки бакрорез и да сам на њему нешто и прочитати могао; но пошто то беше прилично давно, а и ја слабо сам онда на то пажњу обраћао, садржине се не могах сетити. Одем дакле у ту кућу, замолим да ми на 2—3 дана даду ту бакарну таблу (коју домаћица иконом зове), да са ње, што мени треба препишем. Добра домаћица, са малим устезањем дâ ми је, и по што ми је са великим пијететом у мараму уви, ја је донесох кући.

На једном крају табле прво смотрих врло прост грб, у средини има једно четворострано поље, које је правом узду

жном линијом на две једнаке половине подељено, а у правцу дијагонале — с лева на десно — урезан је ленгер; са обе стране поља, има урезане шаре — гранчице, а на врху шлем, око кога су опет урезане гранчице. Испод тога поља прочитах 1780, што означава годину кад је бакрорез рађен, а испод тога, има једна као извијугана пантљика и на њој је урезано „Іωаннъ Ранчъ“, што несумњиво показује, да је сав текст наш чувени историк Јован Рајић као професор богословије у Н. Саду написао. Прегледајући даље ову бакарну таблу, могох лепо читати целу старо-словенску азбуку, за тим слогове од два, па даље на другој страни групе од три слова, иза овога разне мање молитве и поучениија. — Дођох до закључка, да је то буквар, који се у оскудици у оно време штампарија, и незгодном у то доба положају Срба у Аустрији, у бакру изрезан, па после одатле прештампаван.

Прво ми беше да разберем, да ли оваких ствари у нашем српском ученом друштву има, с тога се и обратим на г. секретара друштвеног; он ми одговори да нема, па ми још и то рече, да овакав буквар у књижевности још није познат. Одем и у Народну библиотеку, и у каталогу који се сада штампа нађем три буквара из 18 века.

Најстарији који се у томе каталогу помиње јесте од 1776 године, штампан је у Венецији под насловом: „Перкое оученіе хотящымъ оучитися книгъ писмены славенскыми, називаемое бѹкварь. Съ многими полезными и потрскыми наставленіями, по которыми возможно въ краткомъ времени отрока, не токмо церковныя, но и гражданскія славенскагѡ языка писанія совершенѡ учити оѹчити; къ прямосиѹ Богопознанію и Богопочитанію наставити; и къ понятію разныхъ въ гражданскомъ житіи нѹждныхъ

вещей привести: нынѣ первѣе ради оупотребленїа сербскагѡ юношества издалъ“. — Из овога се дакле наслова види, каква је намера овоме буквару била и коме је намењен.

Други буквар, који се у поменутом каталогу налази, јесте млађи од овога и штампан је 1785 године у Бечу; носи наслов: „**Бꙋкварь ради сербскагѡ юношества въ хꙋнгарскомъ кралѣвствѣ, присоковꙋпленныхъ емꙋ предѣлехъ. Съ дозволенїемъ правителствꙋющихъ. Кїенна**“.

И на послетку помиње се и трећи буквар из овог века, који је штампан 1792 године у Бечу. Наслов му је као и у прво наведеног, само што је у овога додано још и име писца, јер после наслова стоји: „**иждиванїемъ Марка Ѳеодоровича. Вїена**“.

Према томе, мој је буквар млађи од првог а старији од оба ова друга, који су штампани 1785 и 1792 године.

Ова бакарна табла дугачка је 44, а широка 33 сантиметра. Она страна на којој је текст, подељена је на осам делова (страна), и сваки је део величине данашње осмине.

По што на овој табли, нема више од седам страна текста, ја ћу целу садржину исписати.

Тако на првом је делу (страни) горе описани грб, са потписом године и писца.

На другој страни су ови слогови:

Ба,	ва,	га,	да,	жа,	за,	ка,
ла,	ма,	на,	па,	ра,	са,	та,
фа,	ха,	ца,	ча,	ша,	ща;	
Бе,	ве,	ге,	де,	же,	зе,	ке,
ле,	ме,	не,	пе,	ре,	се,	те,
фе,	хе,	це,	че,	ше,	ще;	

Бн, вн, гн, дн, жн, зн, кн,
лн, мн, нн, пн, рн, сн, тн,
фн, хн, цн, чн, шн, цн;
Бо, во,(1) го, до, жо, зо, ко,
ло, мо, но, по, ро, со, то,
фо, хо, цо, чо, шо, цо;

Испод првога слога Ба има урезана шара, док више у целом тексту нема. Без сумње са овим се почиње књига.

Интерпункције између ових слогова нема.

На трећој страни су ови слогови:

Бѹ, вѹ, гѹ, дѹ, жѹ, зѹ, кѹ,
лѹ, мѹ, нѹ, пѹ, рѹ, сѹ, тѹ,
фѹ, хѹ, цѹ, чѹ, шѹ, цѹ;
Бъ, въ, гъ, дъ, жъ, зъ, къ,
лъ, мъ, нъ, пъ, ръ, съ, тъ,
фъ, хъ, цъ, чъ, шъ, цъ;
Бы, вы, гы, ды, жы, зы, кы,
лы, мы, ны, пы, ры, сы, ты,
фы, хы, цы, чы, шы, цы;
Бь, вь, гь, дь, жь, зь, кь,
ль, мь, нь, пь, рь, сь, ть,
фь, хь, ць, чь, шь, ць;
Бѣ, вѣ, гѣ, дѣ, жѣ, зѣ, кѣ,
лѣ, мѣ, нѣ, пѣ, рѣ, сѣ, тѣ,
фѣ, хѣ, цѣ, чѣ, шѣ, цѣ;

Четврта страна је са групом слова:

Крѣ, врѣ, грѣ, дрѣ, жрѣ, зрѣ, крѣ,
лрѣ, мрѣ, нрѣ, прѣ,(2) ррѣ, срѣ, трь,
фрѣ, хрѣ, црѣ, чрѣ, шрѣ, црѣ;

(1) Без сумње и грешком резачевом бо место во.
(2) Резачевом погрешком место ѣ, изрезано је ѣ.

Брю, врю, грю, дрю, жрю, зрю, крю,
лрю, мрю, нрю, прю, ррю, срю, трю,
фрю, хрю, црю, ѵрю, шрю, щрю;
Бра, вра, гра, дра, жра, зра, кра,
лра, мра, нра, пра, рра, сра, тра,
фра, хра, цра, ѵра, шра, щра,

Сад иза ове групе слова, на истој страни текста, изрезана су слова са њиховим именима:

Ѧзъ, А. — Буки, Б. — Вѣди, В. — Глаголъ, Г. — Добро, Д. — Єстъ, Є. — Живѣте, Ж. — Ѕѣло, Ѕ. — Земля, З. — Иже, И. — Како, К. — Люди, л(1). — Мислѣте, М. — Наш, Н. —

На петој страни продужују се слова:

Онъ, О. — Покои, П. — Рцы Р. — Слово, С. — Твердо, Т. — Ѹкъ,(2) Ѹ. — Фертъ, Ф. — Хѣръ, Х. — Отъ, Ѿ. — Ци Ц. — Ѵервь, Ѵ(3). — Ша, Ш. — Ща, Щ. — Єръ, Ъ. — Єры, Ы. — Єрь, Ь. — Іать, Ѣ. — Юсъ, Ѭ. — Ксі, Ѯ. — Пси, Ѱ. — Ѳита, Ѳ. — Ѵжица, Ѵ.

На тој истој страни испод ових слова долазе:

Слозѣ имѣнъ по азбуцѣ под титлами.

А: аггелъ, аггелски, архаггелъ, архаггелски, апостолъ, апостолски.

Б: бгъ, бжство, буда, бажєнъ, бгоєнъ(4), благодѣтъ, благодѣтный.

В(7): вдка(7), вдуница(5).

---

(1) Погрешно изрезано л, место А.

(2) Ѹкъ место оукъ.

(3) Ово ѵ је на табли извртуто изрезано.

(4) Мислим да је у овој речи, место другога б, требало да дође в.

5 На табли ова три почетна слова: В, в, в, врло су неразговетно изрезана.

На шестој страни изрезана су слова са титлама, која су означавала бројеве:

р҃, с҃, т҃, ѹ҃, ф҃, х҃, ѿ҃, ѿ҃, ц҃.
а҃ ъ҃(1) г҃ д҃(2) є҃ ѕ҃ з҃ и҃ ѳ҃ і҃.

По семъ же и҃ прѡчаѧ разумѣваи҃.

Па испод ових цифара на истој страни долазе:

Имена Просѡдїамъ.

Оѯїа ´	**йсо.** ˝	**варі** `
камора ˆ		**кратка** ˘
ѕвателцо ˉ		**тітла** ¨
словотітла ◌͡		**апострофь** ʼ
кавыка ˘		**ерокъ** ʻ
запатаа °		**двоєточіє** :
точка .		**вопросителнаа** ;
оудивителнаа !		
вмѣстителнаа ( )		

Упознав се са писменима, слоговима, бројевима и просодијама, овај буквар има још две стране; на њима су мале молитве и поуке. Тако су на страни седмој ове молитве и поуке:

МОЛИТВА КО БГОУ.

Молю та ѹрю гди мой бже, даждь ми вс ибиомъ твое поли ложе. Ты ко творецъ мой кс тебѣ прибѣгаю, ко твой рвцѣ мене предаваю.

КО БЦѢ.

Дво Маріе мене къ благодати(3), пришв та присно ѧзколъ сохранати.

(1) Мислим да је овде ъ изрезано погрешно на место к.
(2) Ова су три и у бакру овако у груши изрезана.
(3) У бакрорезу место г изрезано је т.

АҐЛЕ.

Аґле стый присный мой хранитель, къ любавѝ Бжїей бѹди ми оучитель.

СТЇХИ ОУЧИТЕЛНЫ.

О разѹмѣ.

Кто самаго сѧ восхощеть познати, той да потрѹдитсѧ разѹма искати.

О благодаренїи

Скорѡ кто ѿ сна воставъ бга славитъ, дшѹ и тѣло той в жизни сеи здравитъ.

На осмој страни продужују се ове поуке у следећем:

О прелести(1).

Дѣти в лнуны красота себе не прелщїите, но смерть съ мѹкѹ чрство прѡ пышлаите(2).

О неучистостѣ.

Зла неучистость кажда человѣка, ѿемлеть силѹ и лѣтъ етѡ вѣка.

О добродѣтели.

Аще кто славы драго и не оутратитъ всюдѹ ему та честїю заплатит.

О радости.

Юноше любовъ твою имѣй къ Бгѹ, возмеши радость здѣ и в ѝбѣ многѹ.

О красотѣ тѣла.

Аще ли кому не даеть лѣпоты природа, той да исполни смысло где в твои несвобода.

---

(1) У бакрорезу погрешком резачевом стоји место прелести прелести.
(2) Ја мислим да је овде титла изостала.

Ѡ҃вѣщаніе всѧкомꙋ лицꙋ.

Ю҃ни и҃ стáри семꙋ вси внемлите, въ бж҃ію любовъ овмъ срѣ҃це простите.

Испод овога, долази још завршетак у једном малом подвигу, који гласи:

Прест҃аѧ трѣ҃це сп҃сн҃ раба̀ твоего (па ситнијим и таним словима) **Ї҃ѡаннá.**

Ниже долази латиницом написано: Christoph Hartwig, без сумње име резача, и на послетку Neu Satz factum, што очито показује и место где је бакрорез рађен.

Може бити да у то доба штампаре у Н. Саду није ни било, али је без сумње бакрорез ту рађен, под надзором самога Рајића, који је тада као професор ту живео, па је после можда на друго које место бакрорез слат да се штампа.

Ове молитвице и поуке, које сам овде све исписао, тражио сам у горе наведеним расправама г. Новаковића, нарочито у првој, где оваких поука и молитава доста има, но сличних овима не могох наћи ни једне; други буквара — старији од овог — нисам имао, да би могао сравнити, те да видим, да ли су оваке од кꙋ̀д преписане. — Мислим да је ове сам Рајић саставио, и наменио их за учење на памет.

Описавши овако у детаљима, не изоставивши ни једне цртице, текст, који је на табли урезан; сад ћу да опишем другу страну табле, и тако исто верно да изнесем све, што сам на њој нашао.

Друга страна табле подељена је на четири дела, на сваком делу има по једна слика српских светаца; а свака је та слика дугачка 16·5 а широка 14 сантиметара.

Тако, у горњој половини табле, налазе се две слике; на десној је страни **Ст҃ый Ї҆ѡа́ннъ Де́спотъ Се́рбскїй.** Овај је надпис више оквира слике, а тако и у свију који ће се ниже поменути. — Деспот је престављен у епископској одежди, са круном на глави, а око круне је круг. Престављен је да стоји у храму у олтару; у десној руци држи крст са два попречна крака; а с леве стране од њега, стоји астал, а на њему кугла са крстом горе, што преставља земљу, а до ње јеванђеље и на њега је св. Јован метуо своју леву руку. Испод слике је у две строфе, њему похвална песма:

Ї҆ѡа́ннє сла́вно,
Ѹ҆красі́вся ѹ҆́вно.
Де́спота тѧ мла́да,
Нєбє́снаго гра́да.

Нєтлѣнїѧ сла́вою,
И҆ съ сро́дники твои́ми,
Є҆гда̀ вы́шнїй восхотѣ̀
Прєсла́вно сподо́бити.

На горњој половини табле, с леве стране, насликан је: **Прѣ҆́вный Сѵ́мєѡ́нъ мѵ́ротоѵи́вый бы́вшїй кра́ль Сє́рбскїй.** Он је престављен да стоји пред манастиром, на сву прилику у Св. Гори, јер се око њега види више манастира и манастирских зграда; више њега виде се облаци, а на главу му падају сунчани зраци; с једне и друге стране око њега виде се људи, од којих, неки иду к њему, неки носе на рамену — по двојица — корпу, као с грожђем. Немања је насликан гологлав са дугачком седом косом и брадом, око главе има круг, огрнут је царским плаштом, кога крајеви додирују земљу; десну је руку метуо на прси и у њој држи бројанице, које на дну имају два крста — један испод другог; а у левој, коју је низа се спустио, држи увијену на врху артију, на чијем одвијеном делу стоји написано: „**Прїидите ѹ҆̀да послѹшате ме́не, страхѹ Гдⷭ҇ню наѹчѹ́ ва́съ**“. Код десне му ноге стоји бачена

круна са шпицевима горе — сигурно владалачка, а код леве стоји кугла са крстом горе. Испод њега су ови стихови:

Сѵ̑лєѡ̑нъ Нема́ня,	**Авра́ма дрєвнаго,**
Показа́ся Ба́ня.	**Ѿнтїю(1) подража́я,**
По сме́рти точа́щи,	**Єстєства̀ кро́мѣ мѵ́ро,**
Тѣлєта̑ маста́щи.	**И ѡ̑бнлнѡ всѣ́хъ вѣ́рнихъ.**

На доњој половини табле, с десне стране представљена је:

Прѣ̑бнаѧ ѿ̑ти Ѧнгелі̑на, Деспо́тица Се́рбскаѧ. Она стоји у храму, огрнута је плаштом; у левој руци држи полуотворену књигу, у којој је међу листове метла кажипрст, а у десној држи бројанице; главу је повезала као калуђерица, а око главе има круг. Испод слике су ови стихови:

Ангелі̑но сла́вна	**Преподо́бна ты̀ ѿ̑ти,**
Видѣвши прехбла́га	**Ѻ̀троча̑та с' свѵпрѵ́гомъ,**
Ѹ̑хъ сме́рть преподо́бнѵ,	**Любе́зно прослави́вши**
Быти сѵ̑мъ ро́днѵ	**Ѧ̀вѵ́вшися и̑ сама.**

У почетку сам казао, да ову бакарну таблу сматрају, у кући где је као највећу светињу, а друкчије је и не зову него **иконом**; па пошто као таква о дувару у соби виси, кад год почади, домаћица је изнесе и песком риба, усљед чега је ова страна, на којој су слике, знатно оштећена, а највише је истрвена ова слика коју сад описах, тако да се на њој бројанице једва, и то при дну познају, а и стихове испод ње једва сам прочитао.

На левој је страни насликан: „**Сты̑н кнѧ́зь Лазарь самодержецъ Се́рбскїй**“. Стар са дугачком белом

(1) У бакрорезу је почетно слово изрезано овако као што сам и ја исписао, но нема сумње да је ту требало да дође Ѫ.

брадом и косом, стоји; на десној руци, која је опружена, држи одсечену главу св. Јована, а у левој крст са гранчицом. Он је гологлав, а око главе има круг; у одежди, а огрнут царским портиром. Десно од њега на столу положен је мач а на њему круна. Ово се последње једва види, јер је слика знатно оштећена. На левој страни више њега насликан је Христос са крстом око главе а скраћеним именом Ис. Хс., и од њега ка Лазару иду зраци у којима су изрезане ове речи: **вѣмъ твоѧ дѣла и трудѝ, за имѧ моѐ трудѝлсѧ еси́**. Испод слике су ови стихови:

Се́рбли торжествꙋ́ютъ,
Свѣтлѡ ликовствꙋ́ютъ
Тѣ́ломъ почива́етъ.
И всѣ́хъ прославля́етъ.

Ꙋ́ніа мѣ́сяца.
Єгда́ ѿ па́маетъ Ла́зарѧ,
Нетлѣ́нным бо и, ны́нѣ,
О́нъ пра́ведный Ла́зарь Ст́ъ.

Ето, то је све што је на овој бакарној табли, са обадве њене стране, урезано. Ја сам исписао све, не изоставивши ни једне запете; смем рећи, да сам преписао потпуно верно. Ма колико да сам настао да таблу добијем и у штампарији макар два егземплара одштампам, нисам успео, јер ми је више не хтедоше дати.

На послетку још ћу да кажем, да мислим, да оваких табли за овај буквар више није ни било; јер на првој страни где је текст, исписана су сва писмена и године од два и три слова, бројеви и прозодије, па даље мање молитве и поуке, а на завршетку име резача и место радње.

Можда је ово био буквар за најнужнију потребу. Премда је тешко веровати, да би Рајић, буквар, са овако малим садржајем написао.

С друге стране, где су изрезане слике наших светаца, гледећи по њиховој знатној величини од страна текста, може

се посигурно рећи, да оне уз овај буквар нису прилагане, него су свака за се одштампаване и продаване.

Како сâм буквар, тако и сви надписи и стихови испод слика, све је исписано црквеним словима.

Не само у Новаковића библиографији, него нигде нисам могао наћи ни дознати, да је Јован Рајић, ма какав буквар написао; а овај нам споменик то доказује.

Историја овога бакрореза доста је тамна. Ја сам га нашао у кући трговца Крстића, на питање од куда њему, одговори ми његова таштa: да је она ту икону застала код њене свекрве кад је се удала; а вели да од тога доба има тридесет година; више ми ништа није знала казати.

На Благовести 1884 г.
Београд.

Рад. П. Јовановић.

БИБЛИОГРАФИЈСКИ ОПИС ЈЕДНОГ ЗБОРНИКА.

од

Ђ. Стојановића

Прегледао сам рукопис што је српском ученом друштву послао г. Милојевић. Он је исти из кога је пре двадесет и више година Верковић исписао за Народну Библиотеку онај родослов, што сам га ја издао у Starinama XIII и назвао студенички, по месту постанка.

И ако ми је овај рукопис, због позног постања свог улевао мало наде да ћу у њему што ново наћи, опет сам га до краја пажљиво прочитао, и поредио оно што у њему има, а већ је издано, не би ли каквих знатнијих варијаната опазио, па ни тога готово нема.

У 59 добро очуваних листа велике осмине у тврдим дрвеним корицама ево шта има:

На 1 л. α, израђен је венац од грбова српских земаља, а у средини је поменик владалачки. Грбови су прецртани из Жефаровићеве Стематографије.

На 1 л. β, молитва светој Богородици да „помилује“ императрицу Јелисавету Петровну и кнеза Петра Тодоровића, кнегињу Екатарину Алексијевну, „државног цара нашег Франциска првог“, патријарха, архијепископа и т. д.

На л. 2 α, поменик архијепископа и патријараха.

Л. 2 β, празан.

На л. 3*α*—11*α*. Живот Стефана Немање од св. Саве, — текст исти који је издао Шафарик у својим Památkama, са овим одступањима:

Код Шафарика (I издање) стр. 4 врста 8 речи: **и тобою наоучени быхомь**, нема у нашем рукопису.

Стр. 4, вр. 15, **и люубимаго**, нема код нас.

Стр. 4, вр. 26, после речи: **ꙗко тамо** има још: **возѣмѣеть сѧ, блажени кротци здѣ, ꙗко тамо.**

Стр. 9, вр. 19, место: ·ꙁ·, код нас ·ꙁї·

Стр. 10, вр. 34, место: ·и·, код нас: ·нї·

Стр. 11, вр. 4, место: ·ꙁ·-**го дьне**, код нас: ·ꙁ·-**го на ·ї· дьне.**

Стр. 11, вр. 7, место: ·вї·, код нас: ·кв·

Стр. 11, вр. 20, место: ·вї· код нас: ·кв·

Стр. 12, вр. 12, пред речју: **оучюувшимь** стоји још: **прослоутїемь.**

Стр. 12, вр. 24, после речи: **прьво Грьци**, стоји још: **по томь Иверїе, таже Росси, по Россѣхь же Бльгари** (ово је исправљено у II издању, по исправци Вукомановићевој у Гласнику).

Стр. 12, вр. 31, место: **оставивь монастирь**, код нас: **остави вь монастирѣ.**

Стр. 12, вр. 37, место: ·ꙅ·, код нас: ·с·

Стр. 13, вр. 17, после речи: **и по сьмрьти их**, стоји још: **прославлѣни соуть волю боѥштихь се ѥго сотворити и молитвоу ихь.**

Стр. 14, вр. 13, место: ·пꙁ·, стоји: ·пѕ·

Стр. 14, вр. 28, место: **кажде доуша сьмрьтьно**, стоји: **каꙗ жде доуша сьврьсно.**

Л. 11 *β*, празан.

Л. 12*α*—48*β*. **Сказаніе ѡ житїи преѡсвештенїихъ архїепископѡвъ сербскїꙗ и поморскїꙗ земли, перваго оучителꙗ ихъ и настав-**

ника, архиереа Христова кѹръ Саввы, и по немь елицы предержаша престолъ его, и ктоже нхъ какоѡ препроводи житїе свое, или когождо нхъ богооѹгодна дѣанїа быша, имиже Богъ прїатъ а, и кто же нхъ колико лѣтъ жительствова въ чиноѹ чреди своеа. Благослови отче. Ту су животи архијепископа Арсенија, Саве II-ог, Данила I, Јаниђија, Јевстатија I, Никодима, Јевстатија II, Саве III-ег и Никодима исти онакви, као што их је издао Даничић (Животи краљева и архијепископа српских). Живот Данила II није цео, но само до стр. 330 врсте 10 (Даничићева издања). Завршетак му је овакав: **Мнѣ же того оучоуждено ѹ ѿть Господа оубо примите рѣкша; аште ктѡ слоушаетъ словесе моего и вѣроуетъ комѹ, тои хоштетъ и спасетъ бити. Тако же архїепископъ Даниилъ слоушаа словесе Христова оучаа стада ѥго ради помилованъ** .... и ту је прекинуто а половина стране остала чиста.

На л. 49*α*—51*α*. **Образникъ светаго Саввы сербскагѡ** који се потпуно слаже са издањем К. Ј. Јиречека у Гласнику 40, само није цео, но глава ·д·. ·є· и ·ѕ·. па и овој последњој фали завршетак од: **кроткаго и смѣрна срьдьцемь**... па до краја (Гласник XL, стр. 145 врста 3 оздо). Овде је писање прекинуто у половини врсте и даље више од пола стране остало неписано.

На л. 51 *β*, записи шта је ко писао манастиру.

На л. 52*α*—53*β*, **проповѣдь на рождество пресветиа дѣвы Богородици.**

На л. 53 *β* од половине: **Історна ѕдѣ во кратцѣ наѹертана ѿ високославнои и светои їмперїи и монархїи славено-всерѡссїнскои є̃ востоко сѣверноѥ.**

Ево те „Историје“:

Коуди же извѣстно ꙗко оныхъ грады и правници кто присовокоупи подь московскоую протекцию во ѥдино скуперто державство россїнское. Понеже первый собиратель московскїи Їоаннь Василїевичь великїи и по истинѣ великїи не словомь но дѣломь, ꙗко разсипаное отечество въ раздѣленїе дѣтеи владимировихъ во ѥдино собра. А паче всѣхъ не оусыпними троудами отець отечества великїи монархъ Петръ первїи, аки адамантъ твердыи, кто сего не исповѣтъ не токмо вѣрнїе россїнскїе чада но и окрестные народы дѣла его проповѣдоуюють. Пертъ, крѣпостъ наша, которымъ тако отечество оутверждено ꙗко гора Сїонъ неподвижитса во вѣки; Петръ, слава наша, которыи отъ конецъ до конецъ во всѣхъ оушесѣхъ слышитса о преславномь императорѣ которыи превозносель Россїю вышше кедровъ ліванскихъ. Нинѣ же превозносить россїнскїе предѣли преславна їмператрица Єлїсаветъ Петровна, благополоучнымь здравїемъ и непремѣннымь сластїем, за что Господоу силъ да воудетъ с нею Богоу слава въ таковоую высокоую степень возшедшей. Въ томъ и ми можемъ Бога благодарити да преоумножитъ Богъ дней лѣтъ живота ея ѿть конечнии мира непоколебимо било, даже до лѣтъ Несторїевихъ.

Начертаса сїе во дни самодержавїа ея императорскаго величества величїа Господарини, Господарини всероссїнскїа и побѣдителїа обладателницы проусїнскїа въ лѣто ҂аѯ года вь ст. Стоуденицы Їюнїа ·кг· дня

На л. 54*α*—59*β*, повѣсть ѡ господахъ срьбскїхь землъ колико кои пожитъ и т. д. горе поменути родослов штампан у Starinama XIII.

22 јуна 1884 у Београду.

Љуб. Стојановић.

ТРИ ПИСМА

ЦРНОГОРСКОГА ВЛАДИКЕ

ДАНИЛА ПЕТРОВИЋА ЊЕГОША.

Ова три писма владике и господара црногорскога Данила Петровића Његоша нашао сам у једној старој књизи у којој су записане многе грамате, које су даривали руски цареви и царице црногорскоме народу и њиховијем господарима, а такође и многа писма из преписке црногорскијех владика са рускијем господарима и правитељством. Многе из тијех грамата, а такође и писама наштампани су Милутиновићем, Медаковићем и Милаковићем у њиховијем историјама, а нека сам ја наштампао у мојој књижици „Митрополитъ Черногорскій Василій Петровичъ и его сношеніе съ Россіей“, наштампаној у Петрограду 1882 године. Но тамо се налази још много писама, која још нигђе нијесу штампана. Та писма ја ћу преписати и послати српскоме ученом друштву да их, ако нађе потребним, напечата у своме Гласнику. Књига се ова налази у ризници цетињскога манастира.

Ево тијех писама:

Даниилъ Б. М. Митрополитъ Скендерійскій и Приморскій.

Жалостію и палуемъ и ридалнемъ и скорбію одржанъ есамъ да тамошни ждни и жалостни народъ кои се расипа и остаде како овце неимуще пастира, ими не своехотне по

насилователне изгнани бихомъ Турскою силою може попущи господинъ Богъ неговнлъ правнлъ судомъ грехъ ради нашихъ, того ради споменухсе писати вамъ куръ Їоане пушкару за ону любавъ кою кажда нмахъ на васъ и свами, и сїе ти пишемъ и приводимъ плачевнїе песнкое ме оскорбише. Перво ми печалъ и скорбъ нанесоше неки наши именомъ христїани зовућисе кнезови и боляри, кои турскому лицемїю вѣроваше, и землю и народъ разаврїеше, и Турке у землю уведоше, и сами отъ нихъ найпрви пострадаше, и куће нмъ огнемъ сажежени бише, и многїе народи вилесмъ отведоше. Друга ме скрбъ постиже отъ неке лажебратїе, кои нїесу светому духу калуђери, него своему телу, и коиби ради да езицы вавеки обладаю, да и они мзнчески ходе и мзнческа дѣла творе якоже апостолъ Павелъ глаголетъ: многи славы ради и сласти ради и богатства ради и отъ вѣры заблудише сирчечъ отпадоше, и вмохоти несамисленне вападоше, иже пореваютъ ва погибель вечную человекъ; трећа ме скрбъ найвиша опечати тешкие сльзи сирот и вадовицъ плачуще и ридающе, насъ ради такоћеръ и мы нихъ ради плачемсе яко коя и утече отъ турске силе неће имати оца и утешителя и питателя какосу и досадъ, него се бонмъ да ће наступитъ кои вукъ у овчу кожу обучен и расхитиће стадо мое малое оставшисе отъ огня и мача турскога; пакомїе жало жаду и жалостну братїю свещеноноке и иноке и старце и беще кои неће имати мира ни покоя отъ некнехъ сарижетахъ домаћїехъ колико нїесу ни досадъ, негое бїо до садъ кодъ нихъ отацъ мира и утешенїя, а садъ се удалїо за неко време отъ нихъ несвоехотно него насилователное отъ турске силе, а еда паки господинъ Богъ и матеръ Божїя допусти тереее паки брзо ка своей братнї и ка своему стаду отъ огня и мача оставшимъ возвратимо, зарое и прїедъ било гонеїя и биће га до скончанїя вѣка; а нїе

ово найпрви почетакъ ни паки напоследни доспнетакъ, негосе и у прва времена крїаху и апостоли, и паки и патрїарси, апостолъ Петаръ у Симона усмара, а Павалъ у порфиропродавнице; и Їоанъ златоусти трици златоуеъ бысть, треће конаучне ва златоученїи и преиде ва господу; Силвестаръ православни папа утече изъ Рима у пустиню и толико време крїашеса у пещеру, докле отъ Бога послата бысть на Константина болазнъ и приведоше папу и крести и исцеле Константина; и не могу све оне прве оце поменути кои пострадаше и изгинани быше ради православне вѣре, неможе се све у ово мало писмо ставити него паки скора нѣка спомену кои су била за нашега живота и вашега и у времену отецъ вашихъ и нашихъ: блаженѣйшїи и сватѣйшїи и прави патрїархъ Арсенїе сербскїи у прву минувшу ратъ беуку утече отъ силе турске и остави свой престолъ несвоехотне него отъ страха турскога и многи епископи и митрополити утекоше и многи се христїани разсуше и поробише, али се не унимаше оволика руга и поношенїе како се садъ нами и нашимъ народомъ понаша; паки у оно врїеме кадъ е била та земля двици пуста толико годицахъ стояла, и нїе у ню кокота пояло пакъ нїе было онда цара Петра и владике Данила да нимъ све понашаю и кривицу на нихъ валаю, него е све оно было за голо пощенъ принципово, а ово е садъ за пощене Христово ние рече Христосъ: небойсе малое мое стадо вамъ же изволи отецъ мой дати царство небесное, и паки се и ви небойте ако сте и цїетовали ние ви ту поношенїа, ни срамоте ни грехоте, него е срамота и грехота оному ткое невѣру учинїо и свою браћу издао а разаврїо, тако знади".

На овоме писму стоји потписана ова примједба: „Да се зна како а Їово примихъ сей лист у Будву мѣсеца їануарїа 16 данъ 1715 године. —

Въ книгу сїю записано 1797 года июнїа 29 дна въ понеделникъ. —

2-го писмо. „Пишемъ ва кратце Поану пушкару у Будву и Ћуру Ивову само да знате да смо здрако дошли до Беча, и стали смо у Беч 24 дни, докле смо нашли и узимали аспри за харачъ и докле смо изваднли пасапоратъ и доста смо труда и потроника имали, зашое све скупо и тужно и адно крозъ Ниперїю неможе бытъ доста на чловека кирїе и естива на данъ по филипъ, а овамо напрїедъ незнамо какоће бытъ, него чусмо дае колїе родила поланка и московска а идемо да виднмо, ако намъ господин Богъ поспеши, пондосмо данасъ изъ Беча преко мажарске у Поланку какоћемо у Кїево туе здрако доша Максимъ и Дамъанъ и Ранчъ Крекунъ, и Максимъ е и Дамъанъ проша унутра и ноћъ прїе пониадневи, а Ранчъ е остао у Кїево тако намъ казива еданъ дубровчанинъ кои е доша изъ Москве съ владикомъ Нектарїемъ, и владика е у Крушедо поша у Фрушку и носи милостинїе, али се не зна оћели саде тамо како се чуе та мутна и твера тамо. Такоми казива ови чловекъ: и паки акоћеш и ако тие мило чути кое новине нимамоти доста що ѿца писатъ. Проће кралъ звецки доисто крнюћи самъ трећи крозъ Беч, и никто ние знало у Беч до самога ћесара, а ћесару се казало и пропустнога поноћи и прошае доисто такосе овденъ каже, и пакилъ каза маїоръ Їово дае доша велики слуна(¹) Пстаръ и Шареметока сина доино мртва у Києво, разколно се на путъ идући изъ Цариграда и умръо на путъ. и сви су Москвали дошли изъ Цариграда дома у Москву, и садъ у Цариградъ слуне Московскога нїе, а веће се незна що хоће бити: нетко вели миръ е нетко говори ратъ е, а незна се у што ниша, него знамо да смо ми са сваке

(¹) Слуїа — посланик.

рати пострадали, а саде навише; а већ незнамо оћеси царъ кою милостиню даровати нами и нашим народомъ. Не чусмо овденъ у Беч дае кио царъ посла 4000 цекинъ у помоћъ свои земли да се помирисмо за неко время съ Турцима, и книгу царску анепу утешителиу посла пакъ е Ранчъ Искупъ и карета скрио и книгу и аспре и насъ све стопили како самъ видишъ тако знали; и пиши ми често и поздрави адис и жалосне наше калуђере и Христїане. Дако господинъ Богъ допусти терсе паки брзо видимо наше стране. Декемкра 13, 1714 године. Данас поћосмо изъ Беча.

3-ће писмо: „Данилъ Божїею Милостїю Митрополитъ Скандарїе.

Пишемъ само у двїе рїечи нашему драгому и любезному по Духу светому чеду Їовану пушкару о господъ Бозъ радоватисе. По сихъ како ми дођоше многе твое книге и радили смо да ви сваку одпишемо, али нїесмо имали що добро, зашо кадъ смо дошли с пута све смо нашли смућено отъ узлиташне нове господе кои бѣху смутили сву Краину и свадили и поклали хрїстиане, а Турцима нїеднога зла не учинили. А пошо ми дођосмо съ пута следнинсмо нешо мало христїана и сретосмо и затекосмо нашу у Цримницу и обећасмо мое аспре и медале дага жива уватимо и дага пошлемо у Млетцїехъ и неки му е ћако каза и шиїа теръ утече преко Суторманя са своимъ воискомъ. И то ни би у Петакъ кадъ побѣже, а ми вїећасмо да му ударимо у Понеделникъ, и око ни све би смећа съ много господе кои се съ неправдом тамо направлаю, а нами овамо ниша незафалюю, него може битъ да су му и они рекли да бѣжи да се не брои пошенъ наше и све наше браће и колкахъ. Таква тїе овамо мутна и лукавство а тамо се другомуїе пише и свакі

себе направлѧ; истинути ѧ пишемъ како да ми прїе недоѫосмо све се ово хоћаше измеѫу себе поклатъ, а и такое мало прїе моега доходка много зла и поколѧ било колюћи христїанинъ христїанина, а Турци стои с миром и смиенсе христїанскому зау и поколю; а ето и тамо иду некизи послани, а некизи с лажом да помагаю друге направлѧтъ и на себе цио вадитъ, зато препиши ову книгу и понесне у сенатъ да не смїе нитко ниша себе проситъ како за спромашъ и за сву землю опре. зацио овамо имаю друге главе кои могу с помоцию Божїомъ много нецо учинитъ, и толико ти пишемъ и авизавамъ да си за ово усталацъ шинма да ти цио не лукаве и одъ нашїехъ и одъ господе, зарое овамо велика мутнѧ и ратъ на црькву и на законъ, а незнамо заповїедамули ово господа млетачка, али тко од себе учини. Радите да се црква у Будву огради и свака да с миромъ пое како и у ћесара, и поклони се одъ мое стране преузвишеноме господину Николо Ерици и преузвишеному господину Марину Мулину, само нека знаду да смо живи. Тако знай.

1717 года генвара 10.

У Цетинѣ у хитоци на зборъ".

Цетиње 14 јануара 1883 год.

Марко Драговић

секретар кн. цр. министарства просвјете и црквених послова.

ЧИНЪ БРАТОТВОРЕНИЮ.

У нашим средовековним Србуљама налазимо „**чинъ братотворению**“. У животу нашега народа и сада постоји побратимство. Побратимство и данданьи постоји у свој својој потпуној снази, у свима српским племенима од Солуна до Истрије, и од Јадрије до преко Дунава и Саве, свуда где се српски говори. Поред овога, оно постоји међу Власима и Арбанасима. Побратимство постоји код племена: Бандоваца Пулака, Дрзниаца, Марвака, Сирака, Пијанаца, Брсјака, Копановаца, Павана, Мијака, Краснића, Белопавлића и т. д. Миридита, Хота и т. д.

За објашњење постанка побратимства само ово напоменућу:

Побратимства нема ни код једног словенског племена или народа, изван јужно-словенских српских племена Трако-Илирскога полуострва. Овај факт јасно тврди, да су побратимство изазвале прилике сеобе и настањења (српских племена) на територије источне империје, — и они односи у којима се обрела српска племена како једно према другоме, тако и освајача према освојеним Бесима, Арбанасима и Грцима, јужно-словенска или српска племена нашла су на земљишту византијске империје романизиране Траке, Бесе (Вессе) и Арбанасе. На томе земљишту и јавља се побратимство. Кад би био узрок постанка побратимства племенски живот словенски: онда би се оно пројавило и код осталих словенских племена.

Истина, у доцније време, јавља се побратимство и посестримство и међу лицима словенске или српске крви и порекла: али је то доцнији појав, а првобитно побратимство јавља се између лица од разних раса. За доказ овога тврђења ја ћу навести једно место из књиге византијскога бољара XI в.(¹), који нападајући на Влахе, између осталога, саветује свога сина, да им не верује, па за њих, вели: „(Власи) праве побратимства и кумства“..... „Они су пређе живели у суседству р. Дунава и Саве, где сада (XI в.) живе Срби“ и т. д. Јасно је, да су се Власи „братимили“ с Грцима, па овај Грк и грчки бољар, саветује свога сина, да се не братими с Власима. Кад се дакле Власи братимили с Грцима, они су се братимили и са Србима.

Ова је сведочба из XI века. Српска племена почела се насељавати на трачко-илирском полуострву од 548 године, а може бити још и пре, па су Власи могли од завојевача и примити обичај побратимства.

Поред овога, ми знамо, да су се сви Богумили називали браћом т. ј. један другоме говорили: брате! Знамо, да се тај обичај очувао у нашем народу и до сада, па да није то побратимство постало међу нашим прецима онда, кад се они кренули, да освајају земље византијске империје, идући „братствима“ и ратујући „братствима“ па се избратимила „братства“ с „братствима“ у борби с туђинцима?

Ја не тврдим ни једно ни друго, него само стављам питање. Што се тиче „кумства“, оно се није могло појавити у нашем народу пре крштења. Обичај „шишање“ може бити, да је остатак пре хришћанског давања деци имена. У сваком случају сва ова три обичаја: Побратимство, кумство и шишање, стоје у тесној вези једно с другим или једно поред другога, и вршила су, а и сада

(¹) Жур. Мин. Нар. Просв. 1881 г. мес. јул. стр. 148.

врше веома велику улогу у друштвеном животу нашега рода и племена. С тога и заслужују да се испитају и објасне. То се може постићи само тако, ако будемо сав материјал, који нам дође до руку, штампали па ће се тек доцније ови обичаји и моћи објаснити.

Колико сам могао прибрати материјала и износим га на јавност.

У врсту материјала спада:

1) **Чинь братотворенних.**

2) Црквено забрањивање побратимства. И

3) Доказивање да је братимљење установио сам господ Исус Христос.

1.

У Народној библиотеци под № 10. у зборнику, писаном најдаље у XVII веку, има „**чинь братотворенню**“.

У библиотеци срп. уч. друштва под № 52, има неколико листова, из некаквог зборника, и на истим листовима исписан „**чинь братотворѣнїю**“. У обе ове књиге, оба ова чина, јесу преписи из старијих спискова. Преписивачи су били веома тавни људи, па су преписи небрежно преписани. Има пуно ондашњих граматичких погрешака чак има и безсмислица. Упоређивањем може се васпоставити прави текст. Није ни најмање чудно што су преписи рђави, јер је црква забрањивала „побратимство“, па научени људи несу се тиме ни бавили, него су то радили прости и малоуки свештеници. Оба списа српске су редакције. Међу њима има разлике: онај под бројем 10 нешто је потпунији и већи, а онај под бројем 52 — краћи је. У самом упућивању како треба вршити тај „чин“ има приличних разлика. Језик није једнак и постоје велике разлике, које кад би се додавале и уметале, изашло би готово онолико текста, колико би га изашло кад би оба преписа била напечатана онако, како су.

За то и предлажем, да се оба текста печатају, јер и иначе несу дугачка.

Текст бр. 52:

Унинъ братотворенїю, прїидоут хотѣще братимити се и поставитъ ихъ прѣдъ свтими двѣрьми. И поставитъ старешнаго ѡдѣснюю и дасть имъ по свѣщу. И положетъ десниїе рукы на стоие еуїие. И вь левои дасть имъ крьсть. И начнеть сщеникь. Сти Боже. Поп оуе наш тропар дню. И стоиу Їоанну златооустому. Тогда же: миром господу помолим.

О сьвишнем мирѣ и ѡ спасени душь наших господу пом. . .

О мирѣ в'сего мира гу пом. .

О архїепископие нашемь гу пом.

О сьвакуплающих се въ любовь неизмѣрноую гу помолим се.

О рабѣ божїимъ симъ и мер гу пом.

О даровати има целомоудрїие и любовъ неизмѣрнъ гу пом.

О дарѣхь прѣждесвещеных и чьстним тѣлие и крьвии господа Бога нашего Іисуса Христа, гу помолим се.

Ако да причестити се има несквьрно и саблюсти братьство независно, гу пом.

Ако даровати има всакого прошенїа иже кь спасенїю, гу пом.

О избавити се има ѿ всакоие скрьбѣ господу. . .

Застуни спаси помилуи и сьхрани их.

Ако подобаеть ти и всака слава.

Тогда молитву а сїю:

Господи Боже наш давы има прошенїа иже кь спасенїю, иже заповѣда стыми своими апостолом, да любите другь друга и ѿпущати другь другоу сьгрѣшенїа, ты вла-

дико жизнодавьуе и уловѣколюбїе, сїи рабы твоие вьзлюбльше ѿ тебѣ духом вьзлюбленнымь. Пришьдше вь твою црьковъ стїнїю благословенїе твое хотеще прїнетї. Даждь нма вѣру непостидну и любовь нелицемѣрну, ꙗко же даль ꙗси стнмь своимь оучеником и апостолом, мирь свои и стою любовъ, да ꙗ нма вса прошенїа ꙗже вь спасенїю и жизнь вѣчнїе. Ты бо ꙗси Богъ нашъ и тебѣ славу вьзсилаем ѿцу и сину.

М ·в·

Владико господи вседрьжителю сьтворивы уловѣка по образоу своему и по подобїю и давь ему животь нетлѣнный и жизнь вѣчную, ꙗже избрал ꙗси стїе свое оученикы и славнїе свое апосолы Петра и Павла, Филїпа и Карьѳоломеа, брата быти не оузою сьродною, нь вѣрою, и любовїю, любити се друг друга независно и безьсьблазно все дни живота ихь. Сподобмся стго мученика Сергїа и Вакха брата быти неоузою сьродною, нь вѣрою доуховною и любовїю. Даждь и рабом твоим симъ имерек, любити друг друга независтно и несьблазно, да боудоут все дны живота их силою стго твоего духа, молитвамы пречыстїе владичице наше богородице и всех стых твоих оугождьшихь тебѣ ѿ вѣка. Ꙗко твоа держава и твое ꙗс царьство и сила и слава ѿца и сина. И прѣмѣнает, нмь крьсть вь десную руку, а ва лѣву свещїе. Потом прокимен глас ·д· Дивен Богь вь стых своих Богь їсраилевь. Стих. вь црьквах благословите Бога. Апль кь Корїнѳом.

Братїе вї есте тѣло Христово и оуди ѿ уесты и овѣх оубо положи Богь вь црькви, прьвое апостолы, второе пророкы, третїе оучителе, потом же силы, таже даровалїа исцѣлѣнїем ꙗзвленїем крьмьуествїа, роди езыком, еда вси апостолы, еда вси пророци, еда вси оучителїе, еда вси силы, еда вси даровалїа имуть исцѣленїе. Еда вьси езыки галголють, еда вси сказоують ревну и теже даровалїем

большыми. Єще попрѣоумноженїю пꙋть вам показоую. Аще єзики ѕловѣѹьскы глаголю и аггельскы любвѣ же не имам быхъ ꙗко мѣдъ ѕьвнещи или кꙋмьвалъ звѣщаѥ; аще имам пророчество и вѣдѣти тьмины все и вьсь разоум и аще имамь всꙋ вѣрꙋ ꙗко гори прѣставлѧты, любвѣ же неима(м), ничто же єсмъ и аще оухалѣбнюю вса имѣнїа моа, и аще прѣдамъ тело моє да сьжегоут ме, любвѣ же не имам, никаа полза ми єс. Любы трьпить, блажит, любы не завить, любы не ѡпалзоуєт се, не грьдит се, не злоѡбразит се, не ищеть своих сы, не раздражьєт се ѡ неправдѣ; радоуєт же се ѡ истинє. Вса любить, вса вѣрꙋєтъ все оуповаєтъ, вса трьпить любы николико же ѿпадает: — Аллоуиа. Блажень мꙋжь боєи се Господа. Стих: Пасн їисраилѧ. Вьими. Єѹаґґєлїе ѿ Їоанна: —

Къ врѣмѣ ѡно, вьзвѣдѣ Іисꙋсь ѡчи свои на неко и рече: ѡче ꙗко же ты ме посла вь мирь и азь послах є вь мирь. И за ных азь свѣщаю се сам, да боудоутъ и ты ѡсвѣщеныи вь истинꙋ. Не ѡ сих же молю тькмо, нь и ѡ вѣрꙋющыих словѣсем их вь мнѣ, да вси єдино соуть, ꙗко же ты ѡче вь мнѣ и азъ вь тебѣ, да и тїи вь нас єдино боудоуть, да и миръ вѣрꙋ имѣтъ ꙗко ти ме посла. И азь славꙋ юже даль єси мнѣ дах имь, да боудоуть єдино ꙗкоже и ми єдино єсми; азь вь них и ты вь мнѣ, да бꙋдоуть сьвръшени вь єдино, и да разоумєєть мир ꙗко ти ме посла. И сихь вьзлюбиль єси, ꙗко же и мене вьзлюбиль єси ѡче стїи, юже даль єси мнѣ хоцꙋ да идѣже єсьмь азь и тыи боудоутъ с мною, да видѣть славꙋ мою, юже даль єси мнѣ, ꙗко вьзлюбиль єси прѣжде сьложенїа мира; ѡче праведнии и миръ тебѣ не позна, азьже те познах, и сїи познаше ꙗко ты ме посла и сказахь имь име твое и скажꙋ да любы єюже єси вьзлюбилъ вь них боудѣть и азь вь них: — мирь вьсемъ. Главы ваше ґвы прѣклоним. Тогда м — сїю:

Господи Боже нашь ты еси съвръшитель любвы имерек и наставникь и всем спась. Подаждь нам любовь съвръшениѥ любити дрвгь дрвга, дажд нам ѡ тебѣ мвдрьствовати еже о Христѣ Іесвсѣ. Єдинороднаго сина твоего и Бога нашего, сподобы нась самемь себѣ прїемати вь любовь, якоже единородьнъ синъ твои прїстны. Подаждь намь любовїю самемъ себѣ послвжити и съвръшити законъ Христа твоего съ въсацѣмъ дрьзновѣнїем. Яко твоя дрьжава и твоие ес царьство. —

И даеть имъ целовати еуаїе. Тогда сами себѣ (?) целвють. Потом священикъ, въздвигь рвце и ушиѥ съ хлѣбом; глаголеть: вьнимѣмъ ста стим. И причещаеть их ѡ просфорѣ. И емь попь старѣго брата и ть и того мнишими и собводить их около налога трицри на нем поставлѣниѥ крьста поюще гласъ ·а· —

Господи, Господи, призри съ небесъ и виждь и посѣти виноградъ свои, иже насади испрьва десница твоя: — Блаженъ мвжь боеи се господа вь заповѣдѣхь его. Стих: Пасїи исраилѣ... вьнимь: Стих: Се нинѣ что добро или: — Господи, господи призри. — Поеть съ стих его ·г· Тогда: Слава... Мвченици твои господи вѣрою оутврьдише се, и надѣждею жизни оукрѣпльше се, любовїю же крьста твоего душевно съединивше се, вражїе мвчительство раздрушивше и оулвчише вѣнцѣ съ бесплотними да молет се за дше наше. — и нинѣ. Богородице помоцнице всем молѣщим ти се, тебѣ се надѣемь и тобою се хвалим и ѡ тебѣ все оупованїе наше ес. Моли рождшаго се нс тебѣ запрени (?) раби своие. — Аминстъ.

По рукопису бр. 10:

Чинь братотворенїю.

Положить попь старешего брата роукв на стое еуаїе. Помньшега таже (или) сестрв. Потом: благословень бь наш. Туї

стое. Прѣста тронце. Оуе наш. Яко твоє. Іе црь. Тропар храму или д'ню, гла. ·а· Сп҃и гн лю своє. Потом възметь сщєникь ст҃и пой и ѡпасуеть их ѡколо. И дрьжет братна ст҃и пой левѣми руками.

М ·а· гу помолим се.

Гн бе нашь дави нам прошенїа иже кь спенїю и заповѣдави намь любити другь друга и ѿпущаты грехи другь другу. Ти владико благодавьуе и уаколюбуе, сї раби твое, и ме, възлюбивша дхоно люблениїа, прими сїих кь ст҃ен црькви твоеї хотещиа прїети, дажь надеж вѣру непостидну и любовь нелицемѣрьну, яко даль еси стым своим учеником и апломь мирь и любов, їма дарви хе бе наш, и даждь нма в'се прошенїа иже кь спенїю, жизнь вѣчную. И тебѣ славу възсилаем. . .

·в·

Мв. Гн бе вьседрьжтелю: оїу и сїу сьтвориви уака по ѡбразоу своему и по подобїю и дав' ему живѣть вечьни изволен и ст҃ие свое и слав'ніе апли Петра ї Павла, Филипа и Варьѳоломеєа брата бити, незазорное братолюбие, поу веру и любовию доуховною. Сподобиви и срьпїа и вакьха брата бити. Бави раби сие, имже. Даждь нмь гн благодетъ и вѣру и любовию, даждь нма любити другь друга, не завїстию безь сьблазна, да будета вь вьсе дни живота ихь, силою ст҃го дха, матка ми прѣчїстїе владичици наше бци и присно дѣви Марїю и вьсех ст҃ы твои оугождьшиа ти ѿ века. Яко твоя дрьжава и твое ес цртво ѡца и сна ст҃го дха нина и присно и вь вѣки.

Дїакѡн:

Миром гу помолим се.

О сьвиши'ем мире. . .

О спени дшь нашихь гу помолим се. . .

О мирѣ вьсего мира. . .

О бл҃гостоянии ст҃и бж҃їих҃ ц҃рькви и сьвькупляющи҃й вьсе҃ г҃у помолим се. .

О сьвькоплающи҃й се на ѡ҃ѣдрѣнїе любьви житию г҃у пом҃. . .

О рабѣ҃ ст҃и . . о сьвькуплєнїю их г҃у пом. . .

Ꙗко да г҃ь б҃ь наш (и у)савькупит их вь любовь свръшєнную и жизнь неразлаучьную г҃у пом. . .

О даровати нма цєломудрїє и любовь нелицемѣрьную, г҃у помол. . .

О дарѣ прѣждесѣщеннєм ч҃тнаго телѣсе и крьви г҃а нашего і҃с х҃а, ꙗко причєстити се нма вьськупленїє и сьблюсти братство независтьно, г҃у помол.

О даровати нма вьсе прошенїа ꙗже вь спасенїю, г҃у помолим се:

О избавити се нам ѿ вьсакое скрьби и гнєва и поужды г҃у помолим се.

Заступи спаси и помилуи и сьхрани б҃е твоєю благодатию. Прест҃ую ч҃тную и прѣбл҃вную.

Тропарь гласъ ·г҃· Повѣмь имє твоѣ брати.... Стих: воєщен се г҃а вьзвеселим се:

Апль вь коринѳѡм стг.....

Братїє, ви єстѣ тело х҃во и уди ѿ чєсти. Ѡвих положи б҃ь вь ц҃рькви првое апли, вьторое пророки, третиє оучителє. Потѡм же сїлї такоже дарованїа исцелюнїємь, заступленїєм їсрьмителє роди єзикь: єда вьси апли; єда вьси пророци; єда вьси сили дарованїа; имоут исцеленїємь; єда вьси єзики глют; єда вьси сказують; ревнуите же дарованїєм кольшїим и єще же по прѣумноженїю поуть вамь сказую. Аще и єзикы ульвѣвьски галголю и аггльски — любвѣ же не имамь, ничто же єсмь, быхь ꙗко мед зьвнещи или кумвалъ звѣцаєи. Аще имам пророчьство и веде тайни вьсе и вьсь разум, аще имам вьсу веру,

ꙗко гори прѣставлꙗти, любьве же не имам, ничто же есьмь. И аще раздамь всѣ имѣнїе своє, и аще прѣдамь тело моє да сьжегꙋть ме, любвѣ же не имамь ничто же пользꙋем. Любы дльготрпит и бажить, любы не завидить нераздражаеть се, не ищеть своих си и раздызаетсѣ, не помни зла, не грьдит се не злоѡбразꙋеть се, не радоуеть се о исправде, радовет се ѡ истине и вьсе трьпить и всемꙋ вѣрꙋ емлеть, ѡ вьсе оуповаеть и вьсе прѣстрадает, любы николи же ѿпадаеть.

Алїлꙋїа

Се ничи что добро или что красно, нь еже жити брати вькоупе.

Єꙋлїє Їѡа.

Вь време оно, вьзьвѣде Іс҃ь оучи свои на оученикы своє и рече: ꙗко ты ме посла вь мирь ѿче, и аз посилаю вь мирь. за не азь сьвещꙋ самь да боудоуть и ти сїрени, вь истинꙋ не си мл҃ть тькмо нꙋ и ѿ вероующих словѡмь твоим вь ме, да в'си едино бꙋдꙋть, ꙗко же и ти единь вь ме оче и азь вь тебѣ, и ти вь нась, да бꙋдꙋть едино да и мирь вѣрꙋ имет, ꙗко ти ме посла, и славꙋ еже дась еси мнѣ дах вам, да бꙋдꙋть едино, ꙗко же и ми едино есми. И азь вь них и ти вь м'не, и ти да бꙋдꙋть сьвершени в' едино. И разꙋмеет мирь ꙗко ти ме посла и вьзлюбиль еси. Оче дал' еси мнѣ хощоу да и деже есмь азь и ти бꙋдꙋть с' мною да видеть славоу мою. Єже дась еси мнѣ и ꙗко вьзлюбиль еси ѿ сложенїа вьсего мира. Оче, праведни, мирь тебе не позна. Азь познах и си познаше, ꙗко ти ме посла и сказах имь име твое, сказах да любеть ꙗко же вьзлюбыль ме еси, вь них же бꙋдеть и азь вь ных: —

Тогдаже. Мирь вьсем. Потѡм целꙋет их попь.

И братїа сѣ сами себѣ целꙋет междꙋ собою.

Сщеник: Миръ вьсемъ.

Людіе: дхови твоемъ.

Главы наше гви прѣклоните.

М ·а· тай(но).

Ги бе наш ти любви сьврьшителю, благостии наставни и вьсем спасеніе, даждь нам рабом твоим любов сьврьшенъ мъдрьствовати о хе іуе единороднимь сине твоем. И даждь намъ служи(ти) тебе и сьврьшити закон Христа твоего. И сь вьсем дрьзновеніем: —

Възглаш: Яко подобаеть в'сака слава чьсть и по: —

И сподоби нас владико сь дрьзновением неосужденно смети и призывати тебѣ небеснаго Бога оца. Людие: Отче наш: — Яко твое ес ц'р'ство — Сщеник въздвигнеть хлѣбъ: вьньмем ста стым.

Людіе: единь сть, единь гь іс хс въ славу бу оцу амінь. И причестить ихь мще будуть достойни, мще ли... причести их кіселѣм хлѣбом и вином.

Причещенію. Положит кр на налоѓ. И водит их около креста. Покланяета се ·г.

Сщеник сьними поюще: Ги ги призри сь небесь и вождь и посети виноград свои, иже сьврьши и насади десница твоя господи. ·Г· глас. ·з· слава тебѣ хе бе апостолом похвала и мъчеником веселіе их же проповѣда троицу единосъщнъю. Сты мъченици иже добре подвигь скончавьше и венци небесніе вѣнчаше се, молите господа да спасеть доуше наше: —

Стаа рьвноучьстная похвало прѣста дѣво молитва ми си пророкь и мъченик стителіе апли, сь бцею молите се спасти се доушам нашим.

Стих: Блажени вьси боещеи се Бога.

Стих: Се ниже что добро или что красно, нь еже жити брати вьку.

·Г·

Тропарь. Єктенїє; помилви нас Боже, по вѣлицѣи милости твоеи, господи оуслиши ни и помилви. Господи помилви ·г·

Єще молим се ѡ рабех сих, иже, ѡ животв, ѡ здравии(и), о спасении ѿпвщенїє грѣхѡм, и ѡ̓ еже сьблюсти братство не зазорно, бесьблазин. Рьцем вси: Господи помилови ·А̅· и проча, и ѿпвс. —

2.

Православна црква није припознавала „чин братотворенија“. Мој поштовани побратим г. Атанасије Васиљевић Васиљев преписао је за ме у бечкој Hofbibliothek-и из зборника №№ 104 и 113 (XVI и XVII века) канонička правила, међу којима има правило, забрањивања побратимства. Текст је узет из № 113, а у загради опет разлике из № 104. № (113): „**оть иныхь правиль сьбрано номоканонь**“, на стр. 76: „**О побратим'стве. Аще кто сътворить побратим'ство (побратит се) съ Тоурчиномь или съ христїанномь и побѣсет се и пїють крьв єдин оть дроугаго (дроугога) ꙗкоже видимь и нынѣ творѣщихь таковихъ (видимь творещее такови) запрѣтет'се (запрѣтит'се) лѣть 5 оть причестїа (у № 104 нема) и поклонь по 150 (по 150 великыхь). И побратим'ство запрѣщали (завѣщали) да не твореть человѣци заще вси христїани (хр-не) по Христоу братїа соуть и вь степени не чатет'се (не четоут се) и не вьзбранимют се съвькоупляти се междоу собою, за ни свещенна правила глаголють: побратим'ство ничтоже ѥсть**“. Тако се старала црква да искорени овај лепи српски обичај, јер је чин побратимства писао Србин, како тврди сами језик оригинала.

3.

У академичкој библиотеци загребачкој, зборник (XVIII века) № 405, свега 101 лист. На листовима 22—24, доста изкварено, налази се белешка: „**Слово како сьтвори Господь побратимство**“ (¹). Онда иде ово:

— „**Вь нека времена беше царь именемь Єлевкие** (читај: Селевкие) **и люблаше рєчь Христовоу. И слишаше и велико желаше Христа седеше** (sic! искварено). **Селевкиань царь вь єдниь дьнь** (у тексту д҃нь) **вьлеже на одарь свои и виде птицу велику и чудну летающу посреде** (посрѣ̑) **полате своє и подиви се ною** (ваљда њом). **И птица полетевь и удари крила** (sic) **своила и усипа прахь вь очи єго и ослепе Селевкиих цара. Жена єго беше прокажена, синь єго Провь имеше женоу имоуци бесь вь себе. И призва Селевкие кь себе сина своєго Прова и рєче ємоу: поиди вь землю доню и не поведи никога отъ града сего, да не умаюь о слепоти моеи, да много цара не поставеть вь место мене, и сьбери ми данакь да скровно наше имь наше** (sic, bis) **будеть на последакь. Син же єго не поими никога оть града того и отиде веле жалостань, и не** (мисли „**и не**“) **раби поими себѣ, и сабраше данакь веле жалостань: ако имь и мало даваху, они примаше. И виде Господь велику жалость срдца єго и сьтвори се Господь како рабь; приде кь Прову и рєче ємоу: оть кое земле єси? Господь рєче: оть горне стране єсмь. Провь рєче: како ти є** (тачка је знак умекшавања) **име? Господь рєче: Манокль єсть име моє. Провь рєче: кою работоу оумиєши? Господ рєче: книжевань єсмь. Ако желѣше Провь оть книзи** (може бити о книзи) **и вьзрадова се и рєче: боуди сь мною. Господь вьпроси Прова: кое дело делаєши овдне? Провь рєче: єдань рабь єсмь Селевкиих цара**

(¹) И овај испис послао ми споменути мој побратим г. А. В. Васиљев.

и послаѡ ме естъ, данакь да саберу, а народь не да мене; а рѣчено ми естъ скоро да приду. Маноиль рече: и ти сабероу. И пришадь Маноуль вь градь и вьзва глаголе: людие, даваите Богоу божиих, а кесароу кесарева. Народь слишавь приношаху множаство сребра и злата. И Провь виде и поуоуди се и рече: од куда се мнѣ приде? Аза же (а евфон.) вь многисхь градовех не могохь толико скупити и ти ми (у рукопису „т'ми" — погрешно) овде принесе що и хоћу. И рече Провь ка Христоу; сатвороу твору (погрешно — говтворень) с тобомь любовь. Рече Господ: какову любовь хоћешь сьтворити? Провь рече: будимѡ како 2 брата. Господь рече: буди тако, и да любишь мене како самь себе. Провь рече: да записемо како братиа есмо. Господь вьзамь хартию и рукою своюю записа братство (опет нема т), крсно (т. ј. крно) и невероуе боле, него брата рођенаго. Провь рече: довольно намь есть злата, поидимѡ вь землю нашу, и придоше ка реци Тисе (карецитисе). Рече Господь Прову: брате, да вьнидемѡ вь воду да се окупамѡ; тогда видеши ангели, како рече Господь Прову брате. И вьниде Господь вь водоу и оухвати рибу и рече: Прове, знаш ли що есть риба сиа? Провь рече: не вемь, брате. Господь рече: ѡуи рибе сие есть оть слепоте, мехирь от прокази, жлоучь есть оть неучистота духа. Провь вьзе рибу, разуме во яко отець (ѿць) слеп, мати прокажена, жена имущи бесь. И преда (пра) Господь Провоу сьбраниа, и вьзамь Провь и вьниде ка родителемь своимь; — Селевкие затворсиь беше вь полате, да нико незна о слепоти негови. И пришадь Провь, раствори оуи оу води и помаза оуи отьцу своемоу исцеле; мехирьромь помаза матерь свою исцеле, жуную помаза жену свою исцеле ю. Виде (у тексту „ѝве" ако није „диве") тои царь и поуоуди се и рече: синоу мои Прове, отьуде тои бе? Провь исповиде своу истиноу. Се-

левкие рече: синоу мои Прове, приведи ме его сему (= семо?) и тои есть Христось, его же азъ желех видети Господа надалече стоеща: и тои часъ Господь невидимь бисть. Селевкие растрзавь ризи своие глаголе: слава тебѣ, Владыко, яко инеси менѣ оставно да (до?) погибели; и възрѣше на молитвоу роукописаниие мовлаше плаче се глаголаше сластаие (?) рїеуи его: слава тебѣ Господи, яко се сауталь еси сь рабомь своимь Провомь“ (1).

Као узрок забрањивања побратимства наводи се а) братимљење с „**Тоурчиномь**“, а тек на другом месту ставља се узроком забрањивања побратимства то, што „**піють крьвь єдинь оть дроугаго**“, међутим је овај други узрок куд и камо претходио братимљењу с „Турчином“. Па и братство“ по Христу тако исто млађе је од „пијења крви“, јер је „братимљење и пијење крви“ претходило и хришћанству међу нашим племенима. Кумство је дошло с хришћанством, а „братимљење и пишање“ било је код наших предака пре кумства. Онако исто, као што је случајно уметуто у песму о зидању Скадра, име Вукашина и његове браће: тако је исто створен црквом чин „братотворенија“ за предхришћански српски обичај „братимљења“. Ово пиће крви тако је старо, као што је стара „Пљувашка Воданова“; али ипак треба сачекати више материјала, па тек онда приступити решењу овога веома старог и знатног обичаја нашег народа „побратимства“.

1884 г,

П. Срећковић.

---

(1) Још ћу напоменути, да у Карловачкој патриаршијској библиотеци има рукопис под № 3631 „чинъ братотворенїа“.

ДОДАТАК

„ЧИНУ ПОБРАТИМСТВА“

У руском журналу: „Чтенія въ обществѣ любителей духовнаго просвѣщенія“, који излази у Москви, у књизи за месец фебруар године 1883, епископ Порфирије напечатао је чланак под називом: „**Аѳонскіє книжники**“ (стр. 142 до 189), и у овоме чланку (стр. 160—177) навео речи некаквог грчког проповедника из свршетка XVIII века, који вели: „Шта ли ћу рећи и о гнусном богупротивном и на зло измишљеном побратимству? Чујте љубазни, и дивите се безобразлуку и безстраховању пред Богом онога, који је напечатао чин побратимства. Он (који је напечатао) вели: „нека се зна, да је овај чин (побратимства) забрањен црквеним и царским законима; но ми смо наштампали зато, што смо га нашли у многим другим књигама“. Чујеш ли шта говори овај трипут проклети? Он одговара, да је овај чин забрањен и црквеним и царским законима, па ипак не покоравајући се тим законима, печата га. Зар није била надлежна наша црква да излије свој праведни гњев на овога најбезаконијега штампара? Зашта је требало и дрзкост његову казнити и његову књигу осудити и свештеницима строго заповедити, да је не купују“ и т. д. Још важније за расправу о побратамству оно, што епископ Порфирије, по овоме случају, пише на стр. 177. Порфирије вели: „Ја имам треб-

ник *(Εὐχολόγιον)* исписан на пергаменту на крају VII или у почетку VIII века. У њему нема молитава о побратимству *(ἀδελφοποίια)* па чак није ни поменуто. У првом атонском не црквеном уставу 971 г. (правило 14) „забрањено је светогорским калеђерима ступати у **сьхадьство** или побратимство с **мїрѩнима**. Ако су неки од њих већ то пређе урадили, то **отьнюдь** да они (калуђери) не ходе у куће њине (**мїрѩна**), да не обедају, да не ужинају, да им не иду у гости“.

Ову је забрану (од 971 г.) повторио и цар Мануило год. 1406: „Ни један калуђер не сме одлазити из Св. Горе и ступати у **сьхадьство** или у потратимство с **мїрѩнима**. Јер то не приличи калуђерима, који се одрекли и од деце и од отаца и најкраће од свију, који су им блиски по крви. Ако су неки то пређе урадили, онда **отьнюдь** да не иду у њине куће и да не обедају ш њима нити да ужинају и чак да им не иду у гости и да им не завештавају м'а што као својим насљедницима“. „И тако Грцима је било познато побратимство 971 па и 1406 године. Оно је код њих било и доцније, па и са црквеним благословом. За таква побратимства знао је више-споменути проповедник, али их није одобравао, од све прилике с тога, што се Грци у црквама братимили, а у кућама „сватали се“ са женама, кћерима, слушкињама (својих) побратима. Још и данас у Цариграду склапају се у част светих тако названи аделфати. Неки нуријаши договоре се у некој цркри да светкују празник свога светога и да оките његову икону, па се зато називљу кумовима или побратимима. Но да ли им се чита у цркви каква молитва, то не знам.

Таква је примедба о побратимству овога чувеног знаоца Византијске Историје.

Додајем овде још ово:

1647 г. језуит Гоар, у Паризу, издао грчки требник[1]: *Εὐχολόγιον* sive rituale Græcorum. Ed. opera Jacobi Goar. Lutetiæ Parisiorum MDCXLVII, in fol. Све су молитве печатане на грчком и у преводу на латинском језику, па је напечатан и „чин братотворенија“ на стр. 808—900. Он т. ј. чин братотворенија на грчком језику гласи овако:

Ἀκολουθία εἰς ἀδελφοπίιαν πνευματίκην т. ј. чин духовног побратимства. *Ὑστέον ὅτι ταύτην τὴν ἀνακολουθίαν, εἰ καὶ παρὰ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ βασιλικοῦ νόμου ἐκωλύδη ἐπιτελεῖσθαι, ἀλλ' ἡμεῖς ἐτυπώσαμεν καθὼς καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς βιβλίοις εὑρήκαμεν* т. ј. нека се зна да овај чин, и ако га црквени и царски закони забрањују, ми га штампамо онако, како смо га у многим другим књигама нашли.

После ово неколико речи иде текст.

Εὐλογεῖ ὁ ἱερεὺς καὶ ἄρχεται τὸ Τρισάγιον. Παναγία Τριὰς. Πάτερ ἡμῶν. Ὅτι σοῦ ἐστιν. Καὶ μετὰ τοῦτο λέγει ὁ ἱερεὺς Τροπάριον σου. Σῶσον κύριε τοὺς δούλους καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομιαν σου. Οἱ δὲ μέλλοντες δυνάπτεσθαι εις ἀδελφικὴν ἑνώτητα, ἐπιτιθέντες τὰς χεῖρας αὐτῶν ἄνωθεν τοῦ θειόυ εὐαγγελίου, προευτρεπισθέντος τοῦτου καὶ τεθέντος ἐν τῷ τετραποδίῳ κρατοῦσι δὲ καὶ εἰς χεῖρας αὐτῶν κηρούς ἁπτομένους. Ὁ δὲ ἱερεὺς λέγει ὡς ἄνωθεν εἴρηται τὸ Σῶσον κύριε τοὺς δούλους σου, καὶ τῆς τυχούσης ἡμερας τό τροπάριον.

Δόξα. Ἀπόστολοι ἅγιοι. Καὶ νῦν. τῇ πρεσβείᾳ κύριε καὶ αὖθις τὴν μεγάλην συναπτήν. Ἐν ειρήνῃ τοῦ κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν ειρήνης.

---

[1] Има 494 страна.

Ὑπὲρ τῆ εἰρήνης.

Ὑπέρ τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου.

Ὑπέρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου.

Ὑπέρ τῶν δούλων τοῦ θεοῦ τῶν προσελθόντων εὐλογηθῆναι ἐν αὐτῷ καὶ τῆς ἐν θεῷ αὐτῶν ἀγαπήσεως, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ δωρηθῆναι αὐτοτς τῆς ἀποστολικῆς ὁμονοίας τὴν ἐπιγνωσιν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ παρασχεθῆναι αὐτοῖς πίστιν ἀκαταίσχυντον, ἀγάπην ἀνυπόκριτον τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπέρ τοῦ καταξιωθῆναι αὐτοὺς ἐγκαυχασθαι ἐν τῷ τιμίῳ σταυρῷ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ ρυσθῆναι αὐτούς τε καὶ ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς καὶ ἀνάγχης.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον.

Τῆς παναγίας ἀχράντου.

Εκφώνησίς. Ὅτι πρέπει σοί πᾶσα δόξα.

Τοῦ κυρίου δεηθῶμεν.

Κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν, ὁ πάντα πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν χαρισάμενος καὶ ἐντειλαμενος ἡμῖν ἀγαπᾶν ἀλλήλους καὶ σογχωρεῖν ἀλλήλων τὰ παραπτώματα. αὐτοὺς καὶ νῦν δέσποτα φιλάνθρωπε, τοὺς δούλους σου τούτους τοὺς πνευματικῇ ἀγάπῃ ἑαυτοὺς ἀγαπήσαντας, προσέλθόντας τῷ ναῷ σου τῷ ἁγίῳ ὑπὸ σου εὐλογηθῆναι, χαρῖσαι αὐτοῖς πίστὶν ἀκαταίσχυντον, ἀγάπην ἀνυπόκριτον, καὶ ὡς ἐδωρήσω τοῖς ἁγίοις σου μαθηταῖς τὴν σὴν ειρήνην, δόρησαι καὶ τούτοις πάντα τὰ πρὸς σωτηρὶαν αἰτή κατα καὶ ξωὴν τὴν αἰώνῖον. Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλάνθρωπος θεὸς ὑπάρχεις καὶ σοι τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ πατρὶ καί τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι.

Τοῦ κυρίου δεηθῶμεν.

Κυριε ὁ θεὸς ἡμῶν, ὁ παντοκράτωρ, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν ὁ ποιήσας τὸν ἄνροπον κατ'εἰκονα σὴν καὶ ὁμοίωσιν, ὁ εὐδοκήδας τοὺς ἁγίουςρου μάρτυρας Σέργιον, καὶ Βάκχον ἀδελφοὺς γενέσθαι, οὐ δεσμουμένους φύσεως δεσμῶ(1) *ἀλλὰ πίστεως τοῦ ἁγίου πνεύματος τύπῳ. Αὐτὸς δέσποτα κατάπεμψον τὸ ἅγιόν σου πνεῦμα ἐπὶ τοὺς δούλους σου τοὺς προσελθοντας ἐν τῷ ναῷ τούτῳ εὐλογηθῆναι χάρισαι αὐτοῖς πίστιν ἀκαταίσχυντον, ἀγάποιν ἀνυπόκριτον ἀμϊσήτους καὶ ἀσκανσαλίστους εἶναι πάσας τας ἡμέρας τῆς ξωῆς αὐτῶν πρεσβείαϊς τῆς ἀχράντου σου μητρὸς καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δόξα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺ αἰῶνας.*

Εὐτρεπισθέντος δὲ τοῦ τετραποσίου ἐν μέσῳ τοῦ ναοῦ, τίθησϊν ἐπάνω τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον καὶ ἀσπάξονται τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον καὶ ἀλλήλους. Εἶτα χάλλει ὁ ἱερεὺς τῷ συνδεσμῷ τῆς ἀγαπης δυνέδμενοι οἱ ἀπόστολοι τῷ δεσπότοντι τῶν ὅλων ἑαυτοὺς χριστῷ ἀναθέμενοϊ, ὡραίους πόδας ἐξατενίξοντο εὐαγγελϊξόμενοι πᾶσιν εἰρήνην.

Ὁ ιερεύς. Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ θεὸς καὶ τὰ λοϊπα" (2).

1). Требник (молитвеник).

2). Побратими (браћи).

3). Требник (молитвеник).

4). Обред побратимства духовног.

---

(1) У оригиналу погрешно *θεσμῶ*.

(2) Од свега срца захвалан сам г. Атанасију Васиљевићу Васиљеву за овај навод.

5). Нека је знано да овај обред, и ако га црквенски и царски закони забрањује да се свршава, ми штампамо као што смо и у многим другим књигама нашли.

6). Благосиља свештеник и почиње **трисвјатоѥ**. Пресвјатаја Тројице. Оче наш. Јако твоје јест царство. За тим свећеник говори тропар: Спаси Господи слуге твоје и благослови достојаније твоје. А они што ће ступити у братско јединство (побратимство) полажући своје руке на божанствено Јеванђелије које стоји положено на налоњи држе у рукама упаљене свеће. Свештеник говори, као што је горе речено: Спаси Господи слуге твоје, . . . и тропар дана.

7). Слава. Апостоли свети.

И всегда. Заступи Господе велико јединство.

Миром Господу помолим сја.

О свишњем мирје.

О мирје.

О свјатјем храмје сем.

О преосвјашчењејшем Архијепископје.

О рабје Божијих приходјашчих благословитисја во својеј и **къ Бозѥ** љубви, Господу помолимсја.

О дароватисја им познанија апостолскаго јединенија, Господу помолимсја.

О дароватисја им непостидне вјерје и љубви искренеј, Господу помолимсја.

О сподобитисја им хвалитисја в честњем крестје, Господу помолимсја.

О избавитсја им и нам от всјакија скорби, гњева и нужди.

Заступи спаси помилуј

Пресвјатија, пречистија.

Возглас: Јако тебје подобајет всјакаја слава.

Нови ред. Господу помолимсја.

Господе Боже наш, који си нам све ради спасења дао

и заповиједио да љубимо један другог и да опраштамо грехове један другоме, и сада владико човекољубиви, ове рабе своје, који се духовном љубављу љубе и који су дошли у твој свети храм да их ти благословиш, подари им веру незазорну, љубав нелицемерну, и као што си даровао твојим светим ученицима свој мир, даруј и њима све што је нужно за спасење и живот вечни.

Јако милостив и човекољубец Бог јеси и тебје славу возсилајем оцу, и Сину и свјатому Духу.

8). Господу помолимсја.

9). Господи Боже наш вседржитељу, који си створио небо и земљу и море, који си створио човека по своме образу и подобију, који си благоволео да твоји свети мученици Сергије и Бакон браћа буду, не везане природном везом већ типом вере светога Духа, ти владико пошљи Духа светог на ове своје рабе који су дошли у овај свети храм за благослов; даруј им веру непостидну, љубав нелицемерну, да се неомразе и несаблазне у свима данима живота њиховог. (Нека им је на помоћ) заступништво твоје пречисте матере и свију светитеља. Јако твоје јест царство и сила и слава оца и Сина и свјатаго Духа всегда ниње и присно и во вјеки вјеков.

Поставивши налоњу на средини храма ставља се одозго Јеванђелије и (они) целују свето јеванђелије и (целују се) узајамно. За тим свештеник пева: везом љубави спојени апостоли владици свију Христу себе предадоше чистим ногама ходише проповедајући свима мир.

10). Свештеник. Спаси нас Боже и т. д.

БЕСЕДА

НА ДАН ХИЉАДУГОДИШЊЕ СВЕТКОВИНЕ СЛОВЕНСКИХ АПОСТОЛА СВ. ЋИРИЛА И МЕТОДИЈА.

ГОВОРИО

Л. С. Срећковић (1).

Поштована браћо и сестре!

Пре хиљаду година, на данашњи дан, преминуо је у Велеграду арх. моравски и панонски, Солуњанин Методије. Морављани су га жалили и оплакали; латински се свештеници радовали и веселили, а остали словенски народи или су то чули или не чули, или несу били покрштени, па за то нису ништа ни знали.

И гле чуда! Тај сарањени архијереј и старац после хиљаду година повео за собом све словенске народе те му се данас служи служба и слави га сав словенски свет од источног океана до р. Њемена и Петрограда; од леденога до Јадранскога мора, од Цариграда и Солуна до Судетских и Рудних планина; славе га: у Чешкој, Моравији, Словачкој, Лужици, Хрватији, Славонији, Срему, Бачкој, Банату, Барањи, у крајнској, Горици, Истрији, Далмацији, Блгарији, у Краљевини Србији и Маћедонији, у Црној Гори. Бо-

(1) Ова је беседа говорена год. 1885, апр. 6. на дан хиљадугодишњице св. Методија, на пијаци, пред великом школом, у 4 сата после подне.

сни, Херцеговини и Великој, Малој, Црвеној и Белој Русији. Преко сто милиуна словенске браће и сестара, данас му се моле у храмовима, веселе се, радују се, узајамно поздрављају се. Преко сто милијуна данас дише једном душом, исказује једне мисли, одушевљава се једном идејом и тежи своме словенском идеалу. Кад је ово овако после хиљаду година, а да какво је било стање стање словенских народа за време Методија т. ј. пре хиљаду година?

I.

„**Вѣдѣти подобаѥть**“ вам браћо и сестре, да су „**Словѣни ѥдьнь ро д**“. Од насиља „**нашедшихь**“ на њих народа, разишли се по странама лица земљинога и назвали се разним именима: Мороване. Чехи, Лехи, Словане, Срби, Хорутане, Кијевљане, Пољане, Радимичи, Вјатичи, Травуљане Хумљане, Хрвате, Смолене, Опољане, Берсите, Бојке, и т. д. и т. д. Арапски писци казују, да се словенски свет делио на многобројне родове и племена, и да је свако племе и сваки род имало свога кнеза или жупана. То исто причајући византински писци додају, да међу словенским племенима влада анархија и атактија; да власт црпи своју снагу из гомиле, да живе у кавзи и омрази, да што данас једни реше сутра други покваре; да су разсејани, па им од тога и дају име Разсијани и т. д. Да та многобројна племена словенска живе на просторији од Волге до балтијског мора и од р. Лаба до Цариграда и јадранског мора; да су многобројни као мравињаци, с чега их називљу мирмидонима. На њих нападају у јужној Русији Печењези, Половци, Волгари и други чергарски народи. На Лабу на њих нападају Немци; у јадранском Приморју на њих нападају Сарацини, Грци и Млечићи, а у Подунављу и Посављу Фруги и Блгара. Она племена брдовитих покрајина трачког полуострова, која имају своје жупане, подчињена су византинском цару и морају под

грчком командом да ратују у Азији противу Сарацима(1), а у Европи противу свију непријатеља империје. Најпосле да немају своје књиге ни азбуке.

На тој огромној просторији, коју насељавају словенска племена, нигде не видимо самосталну и организирану државу; нигде не видимо склопљену снагу од више племена. Словени живе родовима, племенима изложени напасти са свију страна, а две огромне царевине — западна и источна им прете, да их физички и морално, поплаве, јер је онда владало убеђење како на истоку, тако и на западу, да се само може Бог хвалити и да се могу књиге писати на грчком или на латинском језику (три језична јерес).

На истоку влада језик грчки, а на западу латински. Нови народи, који су подигли државе на развалинама западне римске царевине усвоје језик латински. Карл Велики краљ франкски подчини сва романска и немачка племена, крунише се у Риму и вазпостави западну римску царевину. Он освоји и сва јужна словенска племена до граница источне римске царевине. Источна граница његове државе постаде му наш Београд, а његови Фрузи даду име Фрушкој гори у Срему. С војском поведе немачко свештенство са латинском књигом и мисом, па огњем и мачем покрсти освојена словенска племена, постави им за свештенике Немце; многа села и општине испоклања манастирима и удари на њих терете, дације, десетак и друге намете. Ови завојевани и на силу покрштени Словени морали су слушати мису на латинском, а ови опет у византијској царевини, на грчком језику.

Како једни тако и други сматрали су словенска племена као варваре и дивљаке као робове и безбожнике(2).

---

(1) В. Васиљевски, у Летопису књига 129.

(2) Фрузи су убијали словенску децу и месом убијених ранили своје псе.

Такво несрећно стање није се могло подносити. Појаве се устанци на све стране. Грозни поступци најпре приморају западне Словене да се избаве.

Мудар, храбар и витешки кнез Растислав у Моравији устане, у више битака порази Немце и године 862 Моравија постане моћна и снажна словенска држава на западу, Растислав ослободи земљу од ига немачког, али није умео ни могао да се ослободи ропства духовног. У Моравији остало латинско свештенство, па је цедило народ економно, а политички радило на издајству земље као агенти римског императора а као свештеници латинскога папе. Моравци несу разумевали јеванђеље нити имали вајде од Христове науке, јер несу разумевали латинског језика.

Како би то било лепо да су они имали своју азбуку, своју књигу, па да су научени њини синови и браћа, да они проповедају Христову веру и науку. „Словенску реч писали су грчким и латинским писменима“. Моравци несу трпили туђинске свештенике, ни њину службу, а свештенство је опет држало да се не може и не сме наука Христова проповедати на словенским језику. Словени су опет имали своју памет, свој матерњи јесик, своје нарави и обичаје, па су хтели и могли слушати веру Христову на своме језику, како је Грци слушали на своме; али несу имали међу собом научених Мораваца, који би им умели изнаћи азбуку, усавршити је и дотерати да постане орган словенског језика. Само словенска азбука и књига кадра је била изагнати из Моравске туђинце; само је рођена књига и наука кадра била приволети некрштене да се крсте; само је свога језика књига и наука кадра осветити словенска племена, подићи их и избавити. Али где је тај научени муж, који би им помогао у невољи?

II.

Надам се, да нема Србина, који зна књигу а да не би знао, да су се српска племена населила — по дозволи цара

Ираклија — у солунској области. Живећи у друштву и непрекидном додиру с Грцима, она се најпре и покрстила. Та су племена имала своју „Глаголицу“; она су прва превела њоме јеванђеље на словенски језик, јер су онда сва словенска племена говорила готово једним језиком. У селу „Постолу„(¹) имала су цркву називајући је „божија црква“(²) — како гласи народно предање.

Године 862 били су у свађи римски папа и цариградски патријарх. Како први тако и други употребе сву своју снагу да подчине под своју власт западне и јужне Словене. Кнез моравски Растислав нађе се у највећој невољи. Он се није могао избавити туђинштине, нити уздићи словенштину, него ли тиме, да словенски језик постане књижевним и црквеним језиком. У Моравији су знали о глаголици у области солунској. За то „Растислав кнез моравски **сьвѣть сьтвори сь кнєзы своими моравьскыми** Коцелом панонским и Светоплуком њитранским и пошље посланство византијскоме цару Михаилу говорећи:

„Наш народ одрекао се многобоштва; држи се закона Христовог; али немамо учитеља, који би нам разложио на нашем језику истиниту науку Христову и закон божији, па би се онда на нас угледале и друге словенске земље. Нама су дошли мнозина учитеља — хришћани — из Латина и из Грка, и из Немаца, па нас уче различно; ми смо Словени проста чеда, и немамо који би нас упутио на истину и смисао протумачио. Пошљи ни такве мужеве, који би ни исправили сваку правду. Царе! пошљи ни епископа и учитеља“. Тим начином смисли да се избави латинског језика. Цар(¹) искупи државни збор. Једногласно нађу, да су у стању тај позив из-

(¹) Апостолу.

(²) Алахклиси.

(¹) Михаило III.

вршити само два брата Солуњанина: Константин философ и његов брат Методије.

Тко су били ова два брата? Они су били „**рода оть обоюдоу . . . велми добра и честна, зимема первѣе богомь, царемь и всею солоуньскою страною**“. **И Грци любаше ихь изь дѣтьска**“. Из овога јасно излази, да су они били Словени. У Цариграду је царовао дете цар Михаило III. Да би цар имао другара, Лавов рођак Теоктист и два прва званичника царства, — Словени Варда и Василије узму млађег брата Константина у двор. Њега су учили најнаученији професори царевине, чувени Грци — Фотије, Лав и др. Константин сврши: граматику, Омира, геометрију, риторику, диалектику, астрономију, музику, све вештине, богословске и философске науке. За одличне успехе добије име философ и постане библиотекар св. Софије.

За Методија вели се у његовом животопису: „у наше дане, због нашега — словенскога — народа, о коме се није нико бринуо, створи нам Бог учитеља Методија“ .... који је надмашио све учитеље „словенском радњом“ и био „делатељ словом“ (²) — разуме се словенским. Цар му даде „**дрьжати словеньско**“ књажевство, прозирући да ће бити „учитељ **словенѡмь**“. Где је била та словенска кнежевина, ми немамо података, али у сваком случају, то је била кнежевина солунске области. „Много година“ он је био кнезом словенске кнежевине „**и оузрѣ мльвы многы безчисленны и роптаниїа**“, што значи, да су на њега устали Грци због његове љубави према Словенима и према словенској кнежевности. Методије „**азбысть книженїи**“, обуче се у црне ризе и ступи у калуђере. Они су још пре 862 г. већ били познати: један као највећи књижевник и класички

(²) Никада Грци не би могли знати тако словенскога језика, како су га знали ова два брата — Словенина.

изображен философ, а други као практички трудбеник и раденик у Словенији.

Константин је поразио у Цариграду јерес Анијеву; за овим га је цариградска влада слала заједно с братом Методијем Сарацинима и Козарима, одклен су се вратили као победиоци донесав собом мошти св. папе Климента. Костантин се после тога био предао науци, а Методије постао игуман Полихронског манастира на обалама мраморнога мора. У том их стању затече ова 862 година. Варда и Василије Маћедонац, пошто их државни збор изабрао за учитеље моравске израде те их цар позове. Кад су стали пред цара он им рекне:

„Ви сте Солуњани, а сви Солуњани говоре чистим словенским језиком. Нико други није кадар извршити молбу моравског кнеза Растислава, него-ли ви“.

— Словени немају своја писмена, па ко ће писати њину беседу на води?

— „Ти им створи писмена“, добије одговор од цара философ Константин.

У овоме одговору види се тежња два Словенина Варде и Василија да Словени добију писменост, али се у стварању писмена види тежња, да словенска писмена наличе на грчка писмена. Философ Константин заиста створи слова тако, да из грчке азбуке узме 23 писмена, а из „словенске глаголице“ опет 14 писмена. Тим писменима почну писати свете књиге започевши овим речима: „Испрьва беше слово“, а реч Словени и долази од речи слово.

Ето како је постала „Кирилица“. Константин философ овим начином изравна језик словенски са језицима грчким и латинским. Словенски језик постане орган вере, мишљења, науке и закона“ и Словени се уврсте у велике народе, који славе Бога својим језиком“. Са словенским књигама и оду

оба брате у Моравију кнезу Растиславу, прикупе ученике, заведу школе, троношу цркве и почну служити литурђију на словенском језику: „и радосни бише Словени, кад чуше хвалу Богу на своме језику“.

III.

Моравска држава по црквеној дебби спадала је у област папе римског. Али са службом словенском, Моравци оставе свештенике туђих језика и приме своју службу и учитеље. Од ове минуте латинско свештенство, постане крвни непријатељ Константина и Методија. Оно употреби свакојаке интриге, само да их порази. Не имајући другога узрока, а верујући да се Бог сме славити само на три језика оно нападне на наше просветитеље говорећи: „Бог се сме славити само на три језика: јеврејском, латинском и грчком, на којима је била изречена Христу смртна пресуда Пилатова, написана на крсту; а на словенском језику не сме се славити Бог“.

Смирена браћа Солуњани одговоре им: кад је св. дух сишао на апостоле, они су говорили разним језицима, значи, да се Бог сме славити на свима језицима.

Кад у томе несу могли успети Латини оптуже и Константина и Методија папи, да су јеретици, да су се увукли у туђу црквену област, да криво уче и проповедају. Папа Никола I највећи противник цариградског патријарха Фотија, позове их на суд у Рим.

Они се крену у Рим из Моравске преко словенских племенских жупанијских државица Паноније, Посавља и Приморја (867 г.). Тада се крстио кнез Будимир и многи други кнежеви и народ српски.

У Млеткама — вели се у једној старинској књизи — латински попови нападну на Константина, као „вране на сокола“, говорећи:

— „Кажи ни, како си створио књиге Словенима, кад то пре тебе несу урадили ни апостоли, ни римски папа, ни Григорије Двојеслов, ни Јероним, ни Августин, ни св. оци ни нико други? Ми знамо само три језика, на којима се слави Бог!

— Зар Бог — одговара им Константин — не орошава даждом читаву земљу? Зар сунце не греје подједнако све људе? Зар ми сви не дишемо једним ваздухом? Како вас није срамота да браните само три језика, а остали народи — велите — зар да остану неми и глуви? Зар њима књигу Бог не може дати? То би значило, да је Бог завидљив, па им не да да прогледају и да се освесте? Није то истина да се Бог сме славити само на три језика. Ми знамо много више народа, који имају књиге на своме језику и сваки од њих својим језиком хвали и слави Бога, на пр. Јермени, Перси, Готи и др. Христос је заповедио: „шедше научите све народе“.

Из ових речи философа Константина видите, браћо и сестре, да су словенски просветитељи још у IX веку били највећи борци идеје националности, кад на западу нови народи о томе несу имали ни појма, јер су сви слушали службу на туђем језику. Том идејом руковођени наши просветитељи смело су отишли у Рим. У том времену премине у Цариграду цар Михаило а зацари се Словенин Василије Маћедонац.

У Риму је био преминуо папа Никола, а његов нас камен Адриан II предусретне најсвечаније словенске учитеље. Тако је папа урадио с тога, 1) да не би увредио цара Василија 2) да Растислав, Коцел и Светоплук не одбаце римску духовну власт и да се не подчине цариградском патријарху, као што је урадио српски велики жупан Мунтимир(¹) и 3)

(¹) Кукљевић: Codex Diplom. I. pag. 58. Joannes (VIII) . . . Montemero duci Salvinicae ..... admonemus te, ut progenitorum tuorum

за то, што је држао страну патриарха Игњатија. Како у словенским књигама није било јереси, Адријан их благослови и оправда Константина и Методија. Они су у Риму остали две године. Ту се Константин разболе, закалуђери, добије име Кирило, препоручи брату да продужи учење на словенском језику и 14 фебр. 869 г. умре у Риму.

Словени Панонније и Моравије тако су ватрено желили повратак Методија, да кнез Коцел напише Адријану писмо. Папа га отпусти и пошље по њему писмо Коцелу, Растиславу и Светоплуку, у коме хвали словенску службу, а при крају (писма) додаје: да се свагда на служби најпре прочита јеванђеље на латинском или грчком језику, а после на словенском.

Методије се поврати и настани у држави кнеза Коцела (870 г.), јер се у Моравији по несрећи догодио преврат т. ј. побунио се Светоплук противу свога стрица Растислава, ухватио га и предао Немцима, који му ископају очи од чега и у брзо умре. Немачке пак владике: салцбуршки Адалвин, фрајзигенски — Ханон и пасавски — Ерменрих нападну на Методија, заробе га, осуде, избију и пошљу у заточење у Шваиску. Тамо је св. Методије провео на мукама, у тавници, три године дана. Нови папа Јован VIII (874) ослободи Методија. Њега изнова са раширеним рукама дочекају Моравци. За време његовога архијепископовања у Моравији, Светоплук рашири границе моравске државе од Баварије до руских граница и до Јадранскога мора. Овда је Методије покрстио чешкога кнеза Боривоја и Лудмилу, и словенску службу примили Словени западни и јужни. Изагнано немачко свештенство оптужи Методија папи, да он шири на све стране словенску службу и да неће да зависи од Рима. Не испитујући ствар,

---

secutus morem, quantum potes, ad Pannoniensium reverti studeas dioecesim et. c.

папа Јован VIII у писму на Методија вели: „Чули смо, да ти свршаваш литурђију на варварском (словенском) језику. То ти забрањујемо. Служићеш литурђију на латинском или грчком језику, а словенски можеш само с народом беседити“. Светоплуку папа заповеди да пошље Методија у Рим, што овај и учини. Методије се врати из Рима оправдан (880 год.).

Кад несу успели немачки свештеници да га сатаре у Риму, они употребе интриге, да га заваде са Светоплуком. У томе су и успели за то, што Светоплук није био наравствен човек. Немци су на његове грехе гледали кроз прсте и поблажавали му, а строги Методије прекоревао га. У милост Светоплука увуче се Немац Виking, постане епископ Нитре, и почини толико зала, да га архијепископ Методије одлучи од цркве и отпужи папи. Њега више несу нападали до смрти његове. Последњи пут он је служио службу на Цвети. Пред смрт, на питање својих ученика, кога оставља на место себе, одговори: „Горазда — Моравца“ и издахну год. 885, апр. 6. Данас је равно хиљаду година од како је отишао на други свет! Тело његово сахрањено у саборној цркви св. Богородице у Велеграду.

IV.

Писац живота словенских просветитеља вели за ова два брата: „Они су словенском писменошћу уврстили Словене у број великих народа, који својим језиком хвале и славе Бога“. Шта управо значе ове речи, навешћу речи писца крсташких ратова, епископа Витријскога, по што су Латини били освојили Цариград и радили да православне народе полатине(¹). На питање: за што западњаци не могу да полатине Грке, овај владика Латинин, овако одговара: „Грци, како говоре, онако и књиге

(¹) Guisot, Historia Orientalis t. XXII. p. 230.

пишу. Они разумевају своје свештенике у цркви кад ови служе службу на њиховом књижевном језику. Тај њин књижевни језик у исто је време и њин говорни језик". За то се ни један Грк неће да полатини, јер не зна, шта му Латинин поп чита у цркви.

Ово најбоље показује какве су огромне заслуге стекли за словенство — браћа Кирило и Методије, који чисто **словеньскы бесѣдоуѭть**, кад су Словенима створили на њином језику азбуку и писменост. Недогледне су последице њиногa рада, јер од словенских малених, непознатих и незнатних државица IX века, посташе словенске државе. Ми данас видимо велику руску империју са огромном литературом по свима грапама наука, са више универзитета, лицеја, позоришта и сваковрстним напретком; негледећи на многобројне препреке, невоље и страдања, српско краљевство и две кнежевине; видимо да сви они словенски народи, који су очували „Кирилицу", с њоме су очували и националну идеју, остали непоколебиви у вери и створили самосталне државе, а то и јесу представници словенства. Напротив, сви словенски народи, који или несу ни имали кирилицу, или је имали па напустили, они су или сасвим пропали као балтиски Словени или мало по мало пропадају. И то је у природи ствари. Језик се вазда назива: „матерњи", а ко презре своју мајку, тај није у стању очувати ни народност.

Од свију европских раса и народа, словенски су народи после Грка и по примеру њином најпре почели писати на своме матерњем језику и на њему служити службу божију. Та њина писменост и књижевност IX века, постала је станац камен, на коме се развиле све народности словенске и на коме се развијају. Словенска је књига њима свима општи основ, на коме стојећи и узајамно подпомажући се, сви ће се народи словенски развити, а ни једна грана неће

угинути. Није дакле, како видите смисао словенске заједнице, да једни словенски народи друге уништавају, него је смисао у томе да се узајамно и према спази материјалној и духовној потпомажу и одрже, надмећући се ко ће више и боље допомоћи сталнијем учвршћењу словенском у световној борби за опстанак на основу идеје националности.

V.

Остаје још да се запитамо: шта је било са ученицима словенских ученика у Моравији по смрти архијепископа Методија?

Словенска служба и словенска књига отргне Латинима из руку тако богато, велико и многобројно духовно стадо, од кога се оно обогаћавало и живело. За то туђинско свештенство настану гладне године. Саможивост и сребролубље није му давало мира. За то се оно обрати римском папа. Наследник Јована VIII, заклети непријатељ свега, што је словенско, папа Стефан VI одмах забрани словенску службу; Методија прогласи јеретиком и баци на њега анатему. Светоплуку заповеди да казни све привржене словенске службе и словенске књиге. На место Горазда у Моравији постави архијепископом Немца Викинга. Немачко свештенство победи и отпочне да гони Методијеве ученике. Главни су били: Горазд, Климент, Наум, Ангелар, Лаврентије и Савва. Било их је свега преко две стотине.

И Светоплук се удружи с Немцима.

Сви Методијеви ученици бише поапшени.

Изађе наредба да се сви прогнају из своје отаџбине преко Дунава. У путу су их војници немилосрдно мучили и гонили и босе, и голе, и гладне и жедне. Најпосле метну их на сплавове и пусте низ Дунав. Милосрднији су били дунавски таласи: они притерају сплавове на десну обалу ду-

навску, и ученици Методијеви изађу на обалу, овде у Београду. Нама, браћо и сестре, Београђанима мора бити особита драга и мила радња наших праотаца Београђана. Они т. ј. праоци Београђани предусретну прогнане из Моравије ученике Методијеве са раширеним рукама и кнез Радислав обасне их највећим почастима.

После братскога дочека и добивене заштите они се разиђу из Београда: једни у Блгарију, други по Медитеранеји и Дакији, трећи по земљама Илирика и Далмације т. ј. по полу независним српским жупанијама и „слово божије умножише“. Српски кнежеви Мунтимир и други добију прилику, те покрсте непокрштене, и буде основана српска епископија рашка. Наум и Климентије оду у Ливанију р. Девола. Наум подигне храм св. Арханђела Михаила, а Климент постане охридски архијереј. Остали разиђу се по осталим крајевима.

Пре тога је цар Василије Словенин потврдио српске жупане (архонте) а сада српске племенске државице добију и народно свештенство. Ово народно свештенство одгаји, утврди, умножи и распростре словенску књигу са науком и службом божијом не само на словенском југу, него и код источних — руских — словенских племена. А у Моравији?

У Моравији под немачким ударцима најпре пропаде словенска књига и служба, а по смрти Светоплука, који је убио моравски словенски дух, пропаде и силна моравска држава. После вековне моралне смрти, утицајем остатака словенштине појави се чешки патриота Јан Хус, кога Немца и Латини спалише на огњу. Из његовога пепела поникоше највеће Слависте и оживотворише свесловенску идеју и мисао, која покрену сво словенске народе, да у јединству духовно прославе дан смрти првог словенског архијепископа

Методија. Тек данас, на хиљаду година по смрти данашњег слављеника, излази нам верна слика читавога словенства.

После себе народа и пада западне, а преображаја источне римске царевине, нови народи заузеше земљиште себе империје. На новом земљишту затекоше Христову веру и просвету, која је предавана на језицима: грчком и римском. Сви народи западни Нормани и Германци примише Христову науку на туђем њима неразумљивом језику, и осташе њини народу тами и мраку до свршетка XIV в. и XVI в. без народне мисли и идеје. Тек с преводом јеванђеља на нове језике: инглески, француски и немачки и то по паду византијске царевине, кад на запад пренесоше класичку науку бегунци и Византије, отпочеше се развијати национални језици. Ово је узрок, што су западни народи изгубили веома много што шта од своје народности а задоби већег маха свештенство са римпапством, тако, да и данас још латинска црква је највећи противник народности.

Друкчије стоји са православном црквом. Сама основана на националном језику, који је у исто доба и језик класички, она духом својим гаји и потпомаже националности, којима је предала Христову науку. Па словенска племена несу ни хтела примити Христову науку на неразумљивом грчком и латинском језику. Са ступањем на престо византински словенске династије, словенска племена југа примише Христову науку на своме рођеном језику и отпоче се развијати хришћанство заједно са идејом народности. Таквом правилном развитку била је на сметњи „тријезична“ јерес таме и мрака богослова западног хришћанства са папском влашћу на место Христове и Барске цркве. Словени и словенски учитељи оборише тријезичну јерес и створише словенску азбуку, књижевност, службу и науку. У друштву с Христовом науком разви се и идеја народности са свима особинама словенскога духа.

Основачи словенске науке и књижевности били су браћа: класички образовани философ Кирило и практички трудбеник кнез калуђер Методије. Ево за што су, од нових народа, први словенски народи почели књижевну мудрост својом азбуком и славити Бога својим матерњим језиком. И Бог је био вазда милостив према њима. Њих су сналазиле велике несреће и разна искушења, али су се они срећно спасавали.

Русију и руска племена освојише страшни Татари, а српска племена и јужно словенство освојише османски Турци. На свима покрајинама Словени потпадоше под туђ јарам. Али их од свију несрећа и преврата очува њихова словенска књига и православна вера на своме језику.

Благодарећи словенским учитељима и просветитељима, Руси очуваше идеју народности са кирилицом, збацише татарски иго и створи се словенски северни колос. Српска племена, на југу усвојивши своју словенску књигу створише краљевство и царство, архијепископију и патријаршију. Турци срушише српско царство, али национална књига и вера после толико векова ускрсе српску краљевину и самосталну кнежевину.

Па и они словенски народи, који по муци и невољи толико векова слушаху слово божије на туђем језику, угледајући се на своју браћу, и памтећи своје учитеље и просветитеље, ево су дошли к себи, усвојили националну словенску и веју, и ево данас после хиљаду година, видимо их у заједници народносних следбеника словенских просветитеља и учитеља, св. Кирила и Методија, развијају свако своју народну књижевност и савијају гнездо свога словенскога духа. То су велика знамења времена! То су велике слике и прилике на словенском небу, — то су заставе истакнуте нашим просветитељима и учитељима — философом Кирилом и кнезом Методијем.

Ако је у реду, поштована браћо и сестре, изрицати свој суд, по успешном раду у прошлости о словенској будућности: онда се уздамо у Бога, уздамо се у свест словенских народа, да ћемо у најкраћем року дочекати, да видимо остварену солидарност и самосталност свију словенских народа, на славу словенског имена и племена и на хвалу наших — словенских учитеља и просветитеља св. философа Кирила и кнеза архијепископа Методија.

ИЗВОДИ ИЗ ЗАПИСНИКА
СРПСКОГА УЧЕНОГ ДРУШТВА.

ОДБОРИ.

I. За науке природне и математичке.

I састанак, 16 фебруара 1885.

Председник Љ. Клерић, чланови: Ст. Пантелић, Јован Мишковић, д-р С. Петровић, К. Алковић, д-р Милан Јовановић, Ј. М. Жујовић.

Бр. 1.

Г. д-р Сава Петровић саопштава садржину своје расправе: „О српским Рамондијама и о фамилији Циртрандацеа“, из које је читао главнија места. У њој су описане три српске феле од рода Ramondia, чији су представници нађени у Јевропи још само на Пиринејима и у Тесалији. Госп. д-р Панчић нашао је прву врсту R. serbica на Ртњу, а г. д-р С. Петровић нашао је у Јелашници и на Сувој Планини друге две врсте: R. Nathalie и R. permixta. За све три српске врсте интересантно је да успевају на вапненим стенама, докле су оне друге јевропске нађене на силикатима.

Одбор је с пажњом саслушао г. д-ра С. Петровића и решио, да се његова расправа штампа у друштвеном органу, заједно са приложеним јој сликама описаних врста биљака.

Бр. 2.

Председник јавља скупу, да новоизабрани чланови г.г. Tietze, Н. Вујић и К. Миловановић из Беча и С. Брусина из

Загреба захваљују на избору и да су неки од њих послали, а неки обећали послати друштву своја дојакошња књижевна издања.

Бр. 3.

Председник ставља на претрес овај предлог г. Ј. Жујовића.

„Да би свезе које српско учено друштво већ има са неким страним ученим друштвима постале што узајамније и стварније;

„Да би се такве везе што више разгранати могле;

„Да би наши радови и страним научницима могли долазити до знања;

„Да би се страни свет обавештавао, колико се у српском народу развијају науке, књижевност и уметност;

„Да би, тако, српски народ узео већег удела у општој култури;

предлажем:

1.) Да српско учено друштво издаје један орган, у коме ће се на страним културним језицима: енглеском, француском или италијанском, саопштавати они српски радови, који заслужују да се изнесу пред светску критику;

2.) Да тај орган излази, по могућству, периодично, како би се тиме осигурала веза и размена књижевних издања са већином страних стручних друштава;

3.) Да се за исти из свију одсека ученога друштва изабере редакциони одбор, који ће се са управом и секретарем друштвеним бринути о свему, што се овога органа тицало буде.

Одбор је после дужег већања једногласно усвојио овај предлог у начелу, и решио умолити управу, да позове и остале одсеке, да о томе предлогу искажу своје мишљење.

Бр. 4.

Председник изјављује, како према пословнику и овај одсек српског ученог друштва треба да изабере себи сталног пословођу.

Одбор је за таквог изабрао г. Ј. М. Жујовића.

II састанак, 13 марта 1885.

Председник Љ. Клерић, чланови: д-р Ј. Панчић, С. Лозанић, д-р М. Јовановић, П. Живковић, пуковник Ј. Мишковић, д-р Л. Стефановић, Ф. Хофман, Ј. М. Жујовић, Св. Ивачковић и секретар Јован Бошковић.

Бр. 1.

Др. Ј. Панчић саопштава, да је у год. 1883 путовао по други пут по Бугарској, по линији Лом-Паланка — Берковац — Ком — Софија — Карило — Самоков — Чудер — Рило — Дубница — Витош — Цариброд, и подноси написани други прилог Грађе за флору кнежевине Бугарске, у коме су побележена његова ботаничка проматрања на томе путу.

Одбор решава да се овај прилог штампа у Гласнику српског ученог друштва, као наставак пређе већ издане Грађе за флору кнежевине Бугарске.

Бр. 2.

Г. Ј. М. Жујовић, који је са г. д-р Л. Докићем имао задовољство пратити г. д-ра Панчића на његовоме другом путу по Бугарској, говорио је о геолошком саставу кнежевине, нарочито о околини горе поменутих места, изјавив, да је отуда донео у геолошки кабинет вел. школе и проучио једну збирку стена, а тако исто да је прошлог лета имао прилике проучити и збирку што су је Ami Boué и Viquenel тамо сакупили, а која до сада још није описана.

Одбор изјави жељу, да г. Ј. М. Жујовић напише за Гласник расправу о геологији Бугарске, која би са г. Панчићевом расправом о флори ваљало да се штампа.

Бр. 3.

Г. Љ. Клерић држао је интересантно предавање о кретању течности у судовима, у коме је изложио и неколико својих оригиналних опита по овоме предмету.

Одбор је са великом пажњом саслушао то предавање, које је трајало готово читав час и решио: да се у Гласнику

штампа г. Клерићева расправа О уздужном профилу сталног хидрауличног притиска, чију је садржину у предавању саопштио.

Бр. 4.

Председник одбора јавља, да загребачка академија не може ове године држати заказани састанак јужно-словенских научника и књижевника, па ставља на претрес питање, да ли би српско учено друштво требало такав састанак код нас да приреди?

После дужег разговора одбор је једногласно решио: да наше учено друштво узме на се организацију јужно-словенског збора у Београду, и да поради код владе што је потребно.

III састанак, 8 маја 1885.

Били су: председник Љ. Клерић, чланови: д-р Ј. Панчић, К. Алковић, С. Лозанић, М. Леко, С. Ивачковић, Ф. Хофман, Ј. Жујовић, секретар друштва Ј. Бошковић.

Бр. 1.

Пословођа чита реферат г. г. пуковника Драгашевића и Мишковића о делу г. А. Алексића: Мачва са нарочитим погледом на поплавне прилике.

Оба су референта сагласна у мишљењу, да се овај спис прими за Гласник ученога друштва.

Одбор усваја мњење г. г. референата

Бр. 2.

Секретар друштва г. Ј. Бошковић чита писмо г. Т. Стојановића књижара из Ваљева, у коме се нуди, да за Гласник ученога друштва изради прво „Биолошки речник“ па после „Математичко-физички речник“, и у коме излаже план тога рада.

Присутни чланови природно-математичнога одсека, у подужем разговору, сагласили су се: да терминологијски речник егзактних наука ваља да је резултат заједничког рада стручњака по појединим наукама и по филологији, и да се

за такав речник могу, зар, за сада, израђивати само поједини одломци као материјал.

Похваљујући ревност и предузимљивост г. Т. Стојановића одсек је решио: да му се понуда не може примити и да се спрам њега не сме ничим ангажовати, јер одсек оцењује и прима за издање ученога друштва само готове радове.

Бр. 3.

Г. Ј. М. Жујовић у име своје и у име другог референта г. д-ра Л. Лазаревића изјављује, да је г. Д. Ружић свој чланак „О Амфиоксусу“ и т. д. поправио према њиховим главним примедбама.

Одбор решава, да се овако поправљени чланак г. Д. Ружића штампа у Гласнику.

IV састанак, 18 јуна 1885.

Председник Љ. Клерић, чланови: Ј. Пецић, К. Алковић, д-р М. Леко, д-р М. Јовановић, Петар Живковић, Св. Ивачковић, С. М. Лозанић, Ф. Хофман и секретар Јован Бошковић.

Бр. 1.

Оверава се записник пређашњега састанка.

Бр. 2.

Расправе: а) О телуричним струјама, и б) Електрицитет као један облик силе — дају се на оцену г. К. Алковићу.

Бр. 3.

„Правила за први састанак јужно-словенских књижевника 1886 у Београду“ по кратком претресу биће усвојена.

II. За науке философске и филолошке.

I састанак, 8 марта 1885.

Били су: председник А. Васиљевић, чланови: М. Ђ. Милићевић, Ј. Жујовић, д-р Ј. Туроман, Ђ. Малетић, Св. Вуловић, архимандрит Н. Дучић и Ј. Бошковић.

Бр. 1.

Председник износи предлог управи: да састанак јужнословенских књижевника буде до године у Београду.

По претресу — усваја се.

Бр. 2.

Председник износи предлог природњачког одбора: да се изводи из појединих радова ученога друштва штампају у засебним књигама, на којем од главних језика јевропских.

По дужем већању одлучено би: да се предлог не прима, него да остане за сада дојакошња практика и даље, то јест, да се сваки чланак, поред оригинала, може штампати у изводу и на којем туђем језику, кад то дотични одбор нађе за добро.

Бр. 3.

Од Љ. Стојановића стигло је: „Неколико рукописа из царске библиотеке у Бечу: I. Један апокрифни зборник XVII столећа; II. Дамјанов зборник; III. Три српска јеванђеља XIII до XIV столећа; IV. Два зборника лекарија“.

Предају се на преглед и оцену г. г. Ј. Бошковићу и Св. Вуловићу.

Бр. 4.

Поведе се реч о томе, да чланови друштва и овога одбора, г. г. Ђ. Малетић и М. Бан, навршују ове године 50 година свога књижевног рада, и како су они први од чланова друштва, који су то дочекали; па наста питање: хоће ли овај одбор у договору са управом, а према решењу овогодишњега скупа, чинити какве кораке за прославу поменуте 50-годишњице?

По дужем већању одлучено би предложити управи, да се овај догађај свечано прослави, и за тај случај бирају се у нарочити одбор, који ће израдити програм за светковину г. г. Ј. Бошковић, Св. Вуловић и д-р Ј. Туроман.

Бр. 5.

Ради избора говорника за тисућницу св. Метода одлучено би:

Да се сазове заједнички састанак двају одбора: овога и историчко-правничког.

II састанак, 27 маја 1885.

Председник А. Васиљевић, чланови: П. Срећковић. Ј. Бошковић, М. Ђ. Милићевић, архим. Н. Ружичић, В. Бакић.

Бр. 1.

Прочитан је записник I састанка и примљен је.

Бр. 2.

Прочитана су „Правила за састанак јужно-словенских књижевника у Београду 1886“, која је Управа српскога ученог друштва саставила.

Решено је, да се та правила штампају и раздаду свима члановима, па онда да се узму у претрес.

Бр. 3.

Саопштен је извештај Јов. Бошковића и Св. Вуловића о Рукописима из царске библиотеке у Бечу, које је послао Љ. Стојановић: а) Један апокрифни зборник XVII столећа; б) Дамјанов зборник; в) Три српска јеванђеља XIII—XIV столећа; г) Два зборника лекарија.

Решено, да се сви ти рукописи штампају у Гласнику и да се заједно са последњим рукописом штампа и рукопис попа Весића, који ће се послати Љ. Стојановићу, да га са поменутим зборницима [под г)] упореди и приреди за штампу.

Бр. 4.

Прочитан је „Нацрт програма за прославу 50-годишњег књижевног рада чланова срп. учен. друштва Ђ. Малетића и М. Бана“, који је израдио нарочити одбор и после кратког објашњења примљен је.

III састанак, 15 јуна 1885.

Председник А. Васиљевић, чланови: Ђ. Малетић, Ј. Авакумовић, д-р Ј. Туроман, Љ. Ковачевић, М. Ђ. Милићевић,

д-р М. Вујић, архимандрит Никанор, П. Срећковић, С. Сретеновић, Јован Бошковић.

Бр. 1.

Оверава се записник пређашњега састанка.

Бр. 2.

Љ. Стојановић шаље препис: Теодосија мниха, Хиландарца, живот св. Симеуна и св. Саве (друго име: Неколико рукописа из царске библиотеке у Бечу, V).

На преглед Ј. Бошковићу и Св. Вуловићу.

Бр. 3.

„Правила за први састанак јужно-словенских књижевника 1886 у Београду“ по кратком претресу бише усвојена.

III. За науке историјске и државне.

I састанак, 16 фебруара 1885.

Били су: председник архимандрит Н. Дучић, чланови: Вл. Јовановић, М. Ђ. Милићевић, П. Срећковић, М. Зечевић, Гл. Гершић, д-р Н. Крстић, д-р М. Спасић, д-р Ј. Туроман, Дим. Ђурић, Гав. Витковић, д-р Јов. Ристић, Ј. Бошковић секретар.

Бр. 1.

Председник и г. П. Срећковић извештавају о расправи „Ко је наследник српске пећке патријаршије“, с предлогом да се прими за Гласник, а две три напомене могу се писцу и усмено учинити.

Бр. 2.

Председник и г. Љ. Ковачевић подносе писмени извештај о оним Врчевићевим списима, који код њих беху на оцени, (на број 7). То је грађа за најновију историју Црне Горе, Боке и Херцеговине из невесињскога устанка 1875. У њима је смеса књижевнога језика с народним из тих крајева, пуна провинцијализама. Оно грађе чисто историчке вредно би било да се пробере и наштампа. Али по неки најза-

нимљивији делови списа под 1, 2, 3, већ су наштампани или нису оригинални. С тога предлажу: да се Хронике (II, III и IV) и Повијест бокељскога устанка 1848 — откупе умереном ценом и чувају у друштвеној књижници, а остали списи да се врате њихову власнику.

Усваја се мишљење г. г. референата.

Бр. 3.

Г. Иван Павловић шаље наново своју пређашњу расправу „Друго крштење Немањино“, пропраћајући је новом расправицом, као одговор на реферате о поменутој расправи његовој.

По прочитању, узима се на знање; али се одлука одборска не може мењати.

Бр. 4.

Г. П. Срећковић подноси „Додатак к чину братотворенија“.

Одлучено би, да се штампа међу Грађом уз главни чланак.

II састанак, 7 марта 1885.

Председник архимандрит Н. Дучић, чланови: Милан Ђ. Милићевић, Гаврило Витковић, д-р Јован Ристић, Панта Срећковић, Владимир Јовановић, Љуба Ковачевић, Јован Авакумовић, Стојан Бошковић и Богољуб Јовановић.

Бр. 1.

Председник прочита записник пређашње седнице, и овај се усваја.

Бр. 2.

Председник прочита писмо, којим јавља јужно-словенска академија, да је хрватска влада забранила држање скупа јужно-словенских књижевника у Загребу. Услед тога председник предлаже, да се тај скуп држи у Београду. У начелу усваја се предлог, ну како нису позната правила ни програм скупа, то је одбор одлучио да управа друштвена добави или изради програм за скуп књижевника и тај да се доцније у одбору претресе.

Бр. 3.

Прочита се предлог г. Ј. Жујовића, члана одбора за науке природне и математичке, о томе, да учено друштво издаје орган, у који би улазили изводи из чланака, писани на страним језицима: латинском, енглеском, француском, италијанском и немачком, од чланова тога друштва. После мале дискусије предлог није усвојен.

Бр. 4.

Председник износи чланак г. митрополита Саве Косановића (Српске старине из Босне), који је он још пре десет година послао за Гласник. Ну како тај чланак беше забачен, а писац г. Косановић могао је о истом предмету и променити своје мишљење, према потоњим радовима и својима и других, то је одлучено, да му се чланак врати с молбом, да га поново прегледа ако нађе да треба.

Бр. 5.

Председник износи чланак истога члана: „Црте из Босне I. О српским спахијама под турском владом“.

Одбор одлучује, да чланак прегледају г. г. Срећковић и Милићевић.

Бр. 6.

Председник прочита писмо г. Витковића, којим тражи 1200 динара као помоћ за путовање ради истраживања старина. Г. Милићевић одсудно је противан оваким експедицијама и да друштво даје новаца на таке смерове. Г. Ковачевић дели мишљење г. Милићевића и предлаже да се о овој ствари не доноси одлука, докле се не реши питање о експедицијама те врсте, и не изради план за то.

После дуже дискусије одлучено би, да се г. Витковићу да 800 динара у име помоћи на путовање поради истраживања старина с тим, да г. Витковић све што би где год од старина добио на поклон, преда ученом друштву, а за ствари које би ваљало откупити, да најпре пита друштво.

Бр. 7.

Председник позва одбор да изабере два члана, који ће прегледати Книћаниновy архиву.

Изабрани бише г. г. Јован Бошковић и Гав. Витковић.

Бр. 8.

Председник износи чланак „Стање јавне наставе у краљевини Србији 1878 и 1879 год.“, од Богољуба Јовановића.

Одбор одлучи, да чланак прегледа г. Владимир Јовановић.

III састанак, 23 маја 1885.

Председник архимандрит Н. Дучић, чланови: А. Васиљевић, Ст. Бошковић, Вл. Јовановић, М. Ђ. Милићевић, П. Срећковић, Богољуб Јовановић, д-р М. Вујић, М. Ракић, М. Зечевић, Гл. Гершић, Ј. Авакумовић, д-р Н. Крстић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Читају се „Правила за први састанак јужно-словенских књижевника 1886 у Београду“. Усвајају се у начелу; да се штампају и поднесу на претрес.

Бр. 2.

Гав. Витковић и Јов. Бошковић подносе извештај о Книћаниновој архиви, наводећи да је иста од велике важности за новију историју српску од 1839 до 1855. У њој има више од 1500 различних писама и списа. Ваља сва да се откупи и у своје време важнија писма из ње да се штампају.

Одлучено би, да се поменута архива откупи за 2400 динара.

Бр. 3.

„Материјали за историју Црне Горе V и други за историју града Рисна“ предају се на преглед и оцену г. г. архим. Дучићу и П. Срећковићу.

Бр. 4.

Д-р М. Вујић чита своју расправу „О банкама новчаничним“.

Прима се за Гласник.

Бр. 5.

За пословођу овога одбора изабран би г. Гл. Гершић.

Бр. 6.

Предлог члана Д. Ђурића „О научном испитивању балканскога полуострва“ саслушан би са великом пажњом и интересом. Али, како ту има многих важних питања, а већ је касно, одгађа се претрес за другу седницу.

IV састанак, 1 јуна 1885.

Председник Н. Дучић, чланови: А. Васиљевић, Вл. Јовановић, М. Ђ. Милићевић, Мил. Спасић, Стојан Бошковић, Јован Ристић, Богољуб Јовановић, Мита Ракић, д-р М. Вујић, Јован Бошковић, Гл. Гершић, д-р Н. Крстић, Љуб. Ковачевић, Дим. Ђурић, Панта Срећковић, М. Зечевић.

Бр. 1.

Приступа се претресу „Правила за састанак јужно-словенских књижевника“.

Но што су многи чланови та правила тек добили тога дана, те их нису могли проучити, то се одлаже претрес тих правила за седницу, која прва дође.

Бр. 2.

Чита се предлог члана Дим. Ђурића, чији је претрес одређен за ову седницу. Предлог је г. Ђурића у томе, да српско учено друштво покрене питање о научном испитивању балканског полуострва са гледишта етнографског, статистичког, филолошког, историјског, географског и археолошког, и да на овај рад позове и призната учена друштва грчка и бугарска, те да рад буде заједнички, а тиме и што правичнији и кориснији,

После подужег претресања одбор је решио: а) Да се усваја предлог г. Ђурића да српско учено друштво приступи проучавању балканскога полуострва са гледишта етнографскога, филолошкога, статистичкога, историјскога, географскога и археолошкога; б) Одбор налази да је у томе погледу

пре свега потребно, да српско учено друштво предузме претходну радњу, која би се у томе састојала, да оно изашље нарочите стручне изасланике, који ће проучити балканско полуострво са свих поменутих гледишта, а поглавито са гледишта филолошкога и етнографскога; в) Што се тиче друге тачке предлога г. Ђурићевог, одбор налази да решење тога питања треба одгодити за доцније време; г) Одбор бира између чланова српскога ученог друштва пододбор од пет лица, чији ће задатак бити да води бригу о начину извршења ових одлука.

Бр. 3.

Приступа се избору пододбора, који је поменут под бр. 2.

Изабрани су г. г. Дим. Ђурић, Н. Дучић, Јов. Бошковић, М. Ђ. Милићевић и Јован Драгашевић.

V састанак, 27 јуна 1885.

Председник архимандрит Н. Дучић, чланови: Вл. Јовановић, Стојан Бошковић, М. Ђ. Милићевић, П. Срећковић, Јован Бошковић, д-р Јован Туроман, Гл. Гершић.

Бр. 1.

Г. председник износи препис фермана, што га је друштву послао на дар госп. митрополит сарајевски Сава Косановић; тај је ферман дарован једноме владици херцеговачком.

Прима се са захвалношћу и да се чува у архиви, а међу тим да се замоли г. Пачић да тај препис преведе, да се види шта је у њему.

Бр. 2.

Г. председник подноси расправу госп. Чедомиља Мијатовића: „О Балшићима француским, италијанским и румунским“.

Председник је прочитао ту расправу и подноси одбору опширнији усмени реферат о њеној садржини; у главноме налази да је г. писац добро погодио и ако се у неким појединостима не слаже. Расправа свакојако попуњава једну празнину у нашој историји и у њој има веома занимљивога и важнога материјала. Заслужује потпуно да се штампа у Гласнику.

Према овоме реферату одбор прима ову расправу за Гласник.

Бр. 3.

Приступа се претресу „Правила за први састанак јужнословенских књижевника 1886 у Београду“.

Усвајају се поправке одбора филолошког а уз то су додате још неке исправке, и тако поправљена правила се примају.

Заједнички састанак двају одбора философско-филолошког и историчко-правничког.

1 априла 1885.

Председавао А. Васиљевић, чланови: Вл. Јовановић, архимандрит Н. Дучић, Ст. Бошковић, архимандрит Никанор, А. Чумић, Св. Николајевић, М. Ђ. Милићевић, П. Срећковић, Г. Витковић, д-р В. Бакић, д-р Ј. Туроман, Јован Бошковић.

Бр. 1.

За говорника на тисућници св. Методија, 6 априла ове године, изабран би П. Срећковић.

IV. Одбор за уметност.

I састанак, 15 марта 1885.

Председник Ст. Тодоровић, чланови: М. Валтровић, Св. Ивачковић, Вл. Тителбах, Ј. Ђорђевић, Ј. Бошковић, д-р Милан Јовановић, Јосиф Маринковић.

Бр. 1.

Предлог управин: да састанак јужно-словенских књижевника буде до године у Београду — усваја се.

Бр. 2.

Предлог природњачког одбора: о штампању извода из друштвених радова на другим језицима у засебној књизи, — не прима се, него нека остане по дојакошњој практици.

Бр. 3.

Позивају се дотични чланови да поднесу извештаје о своме етнографском путовању.

Бр. 4.

Д-р М. Јовановић говори: О музици и њезином физиолошком учину.

Замољен би, да обради ту тему за Гласник.

Бр. 5.

М. Валтровић саопштава: како је г. Вид Вулетић Вукасовић, учитељ из Корчуле, вољан да путује по Херцеговини, у намери да је испита са стране књижевних и уметничких старина; које му не ће бити тешко, јер је родом Херцеговац, а и полазно место није му далеко. Моли само, да му учено друштво дâ моралну потпору, препоруку, а он ће радити за Гласник.

Одлучено би замолити управу, да му да препоручно писмо.

Бр. 6.

Председник јавља, како управа жури, да нацрт за споменик Вуку и Доситију буде што пре готов; јер имају да се посвршују још многи претходни послови, а ваља сазвати тога ради и скуп.

Да се саопшти члану. који је узео на се, да то изради.

II састанак, 31 маја 1885.

Председник Ст. Тодоровић, чланови: д-р М. Јовановић. Јос. Маринковић, Ђ. Крстић, М. Валтровић, Д. С. Милутиновић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Оверен би записник пређашњега састанка.

Бр. 2.

Усвајају се „Правила за први састанак јужно-словенских књижевника 1886 у Београду“.

Бр. 3.

Одлучено би предложити управи, да се чланови Валтровић и Милутиновић пошљу и ове године да наставе своја археолошка истраживања и снимања.

Бр. 4.

Нацрт за скромне споменике Доситију и Вуку да се пожури.

УПРАВА.

I састанак, 1 фебруара 1885.

Председник Вл. Јовановић, чланови: Љ. Клерић, А. Васиљевић, Ст. Тодоровић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Прочита се и потписа записник пређашњега састанка.

Бр. 2.

Према 24 члану друштвенога уређења изабран би за заменика председнику управни члан, г. А. Васиљевић.

Бр. 3.

По претресу ствари одлучено би писати г. министру просвете, да изволи порадити, да пређашњи секретар врати друштву званична акта а нарочито новчане документе из године 1881, јер су то својина друштва а не његових пређашњих чиновника, а и требају друштву, да би једном могло пречистити познати, узроком пређашњега секретара и до данас незавршени рачун.

Бр. 4.

Одлучено позвати књижарницу браће Поповића у Новом Саду, да пречисти своје трогодишње рачуне с друштвом.

Бр. 5.

Одлучено договорити се са академијским саветом, како да се прослави хиљадугодишњица св. Метода, на дан 6 априла ове године.

Бр. 6.

Књиге, које је друштво са захвалношћу примило:

1. Ungarn und seine Bodenschätze. Statistisches Handbuch ungarischer Landeskunde, nach amtlichen Quellen, von Max Wirth. Frankfurt 1885.

2. Rad jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga LXXI. — Razredi filologičko-historički i filosofičko-juridički VIII. Zagreb 1884.

3. Rad jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga LXIX. Matematičko-prirodoslovni razred IV. Zagreb 1884.

4. Турске и друге источанске речи у нашем језику. — Грађа за велики српски речник, од Ђорђа Поповића. Отштампано из 59 Гласника српскога ученог друштва. Београд 1884.

5. Университетскія извѣстія. Год. XXIV. № 9, Сентябръ, Кіевъ 1884.

6. Университетскія извѣстія. Год. XXIV. № 10, Октябръ, Кіевъ 1884.

7. Етнографска изложба и словенски састанак у Москви 1867. Написао М. Ђ. Милићевић. Београд 1884.

8. Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Na svijet izdaje jugoslovenska akademija. Obradjuje P. Budmani. Svezak 6. 2 drugoga dijela, Dali — Do. Zagreb 1884.

9. Извѣстія С. Петербургскаго славянскаго благотворительнаго общества, № 12, Декабръ. С. Петербургъ, 1884.

10. Крисовуљ Књаза и Господара црногорскога Ивана Црнојевића. Исписао и издао Марко Драговић, секретар министарства просвете. — Цетиње, 1885.

11. Bibliotheca scriptorum græcorum et romanorum, edita a societate philologorum bohemicorum, Fasc. II. M. Tullii Ciceronis in L. Catilinam orationes quatuor. Pragæ 1885.

12. Bibliotheca scriptorum græcorum et romanorum. Fasc. I. Sophoclis Tragœdiæ. Edidit Josephus Kràl. I. Ajax. Pragæ 1885.

13. Atti della Reale Accademia dei Lincei. Anno CCLXXXIII 1884-85.

Serie Quarta, Vol. I° Fasc. 1° Roma 1884.

14. „ Vol. I° Fasc. 2° „ „

15. „ Vol. I° Fasc. 3° „ „

16. Quarta, Vol. I° Fasc. 4° Roma 1884.

17. Vuk, list za književnost i umjetnost. God I, br. 3, Zadar 1885.

II састанак, 12 фебруара 1885.

Председник Вл. Јовановић, чланови: Љ. Клерић, А. Васиљевић, архимандрит Н. Дучић, Ст. Тодоровић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Прочита се и потписа записник пређашњега састанка.

Бр. 2.

Прочита се писмо г. министра просвете од 6 фебруара ПБр. 1070 и 1308, у ком се излаже рачун о хонорару за „Статистични преглед“, па се онда позива управа ученога друштва, да изволи од писца узети на писмено реч о овоме: 1° Признаје ли он, да је исправно примио све оне суме, које су забележене у поменутом секретарском протоколу у десет позиција? — 2° Ако не признаје да је примио све, онда нека прецизно назначи: које је суме примио, а које није. За које суме буде писац порицао да их је примио, потражиће се од пређашњега секретара да докаже, да их је заиста издао.

Одлучено би, да се од писца поиште тражени писмени одговор, па пошље г. министру. Осим тога, да се понови молба од 1 Фебр. под бр. 3. На послетку, још две примедбе да се учине г. министру, а нарочито, да оно није никакав „протокол“, но просто исказ пређашњега секретара, приликом свога одступања, о једном отвореном рачуну, који прејамници његове дужности узимају на знање. У том исказу има и неисправности, које ваља истаћи, а уз прве три позиције нема никаквих докумената.

Бр. 3.

Извршни одељак београдске варошке управе тражи 135 динара судске таксе, по пресуди окр. суда крушевачког, од 20 октобра 1882, бр. 7927, по што је оборен тестаменат поручника Стошића, који је српском ученом друштву и фонду сиромашних великошколаца оставио своје имање, завештајем од год. 1880.

Одлучено, да секретар из аката у полицији види у чему је ствар.

Бр. 4.

Секретар јавља, да има једна приватна архива на откуп, која се тиче наше новије историје.

Одлучено би потражити, да се пошље на преглед и оцену, и да се упита за откупну цену.

Бр. 5.

Г. Иван Павловић шаље свој одговор на реферате о његовој расправи „Друго крштење Немањино“.

Упућује се историјском одбору.

Бр. 6.

Књиге, које је друштво са захвалношћу примило:

1. Sbornik praci filologickich, vdany na oslavu dvacetipétileteko jubilea Prof. Jana Kvičily. V Praze 1884.

2. Мера за меру (Measure for measure), позоришна игра Виљема Шекспира, превео с енглескога д-р Милан Јовановић. (Прештампано из „Летописа“ књиге 129 и 130). Н. Сад 1882.

3. Atti della Reale Accademia dei Lincei. Anno CCLXXXII. 1884—85. Serie Quarta. Rendiconti. Vol. I° Fasc. 5° Seduta del 1. febbraio 1885. Roma 1885.

4. Atti della Reale Accademia dei Lincei. Anno CCLXXXII. 1884—85. Serie Quarta Rendiconti. Vol. I° Fasc. 6° Seduta del 15. febbraio 1885. Roma 1885.

III састанак, 2 марта 1885.

Председник Вл. Јовановић, чланови: Љ. Клерић, А. Васиљевић, Ст. Тодоровић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Прочита се и потписа записник пређашњега састанка.

Бр. 2.

Јужно-словенска академија, писмом својим од 5 ожујка ове године број 33, јавља, да није добила допуштење за састанак јужно-словенских књижевника у Загребу.

Како је учено друштво пристало на те састанке, и како би по свој прилици до године ред дошао на Београд, то управа ученога друштва, без обзира на тренутну недаћу, мисли, да би на годину тај састанак требало да буде у Београду; али за сада не доноси коначне одлуке, док о томе не пита све одборе и док се не споразуме са вишом влашћу.

Бр. 3.

Извршни одељак јавља, да је примио 135 динара парничних трошкова и такса, по пресуди крушевачког суда од 20 октобра 1882, која је постала извршна.

Узима се на знање.

Бр. 4.

Секретар јавља, да је одбор историјски изабрао г. г. Витковића и Јована Бошковића, а власник г. Стевана Каћанског, за прегледање споменика извесне приватне архиве.

Узима се на знање.

Бр. 5.

Средишни светковински одбор у Брну за прославу тисућнице Методијеве на Велеграду позива и наше друштво на ту светковину.

Јавити, да и ми истога дана славимо на своме дому.

Бр. 6.

Православна богословија у Задру и учитељски приправници у Загребу моле за књиге.

Да им се пошљу почевши од Гласника 55.

Бр. 7.

Одређују се хонорари у природњачком одбору, г. Ј. Мишковићу (Опис јагодинског округа) по 100 динара од штам. табака, а за топографски речник истога округа (грађа) по 60 динара; д-ру Сави Петровићу (О рамондијама, српски и латински) 120 динара од табака и да се прештампа. — У историјскоме одбору: Гл. Гершићу (Природа државине) по 110 динара од табака; г. М. Драговићу (Материјали III) 150 дин. одсеком.

Бр. 8.

Одлука природњачког одбора, да се поједине расправе штампају у изводу и на страним, познатијим језицима, у засебној књизи

— упућује се свима одборима, да кажу своје мишљење о томе.

Бр. 9.

Allg. österr. Literaturzeitung моли, да јој се редовно шаљу наша издања ради обзнане.

Да јој се пошљу, почевши од Гласника 55.

Бр. 10.

Књиге, које су дошле на поклон или у замену.

1.) Царинник. Год. I-ва. Бр. 1, 2, 3 и 4. Издају и уређују Јован Аксентијевић и Алекса Миловановић. Београд 1885.

2.) Die Sterblichkeit der Stadt Budapest in den Jahren 1876—1881 und deren Ursachen, von Josef Körösi. Berlin 1885.

3.) Сборник отдѣленія русскаго языка и словесности императорской академіи наукъ. Томъ 33, 34 и 35.

4.) Sitzungsberichte der königlich-Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin. I—XVII, XVIII, XIX, XX, XXI, XXII, XXIII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII, XXIX, XXX, XXXI, XXXII, XXXIII, XXXVI, XXXVII, XXXVIII, XL, XLI, XLII, XLIII, XLIV, XLV, XLVI, XLVII, XLVIII, XLIX, L, LI, LII, LIII, LIV.

5.) Извѣстія императорскаго русскаго географическаго общества. Томъ XXI, 1885. Выпускъ I. С. Петербургъ 1885.

6.) Annales de l' observatoire de Moscou. Publiées par le prof. Dr. Th. Bredichin. Vol. X. 2. livraison. Moscou 1884.

7.) Ein Blick auf das Unterrichtswesen Russlands im XVIII. Jahrhundert bis 1782. von Graf D. A. Tolstoi. Aus dem Russischen übersetzt von P. v. Kügelgen. St. Petersburg 1884. (у дупликату).

8.) Физическое воспитаніе дѣтей у разнихъ народовъ преимущественно Россіи. Матеріяли для медико-антропологическаго изслѣдованія. Е. А. Покровскаго. Москва 1884. Томъ XLV. Вып. I, II, III.

IV састанак, 11 априла 1885.

Председник Вл. Јовановић, чланови: Љ. Клерић, А. Васиљевић, архимандрит Н. Дучић, Ст. Тодоровић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Прочита се и потписа записник пређашњега састанка.

Бр. 2.

Прочитан би записник годишњега скупа друштвеног и, по учињеним примедбама, упућен би скупом изабраним потписницима на даљи поступак.

Бр. 3.

Приликом тисућнице св. Метода, српско учено друштво, осим што је и само славило у друштву са великом школом, на којој је светковини беседно редовни члан и ректор велике школе, г. П. Срећковић, — послало је телеграм у Петроград Словенском добротворном друштву; а добило је телеграме: из Петровца (у пожаревачком) са многим потписима, из Софије од централне комисије за јубилеј, из Кијева од Словенскога друштва, и из Ширпана, места „v kterem vyrostl Slovanizm“.

Телеграм из бугарске престонице гласи:

„Председнику ученога друштва, Београд. — Блгарски народ днес ка-то празнува јубилеја на словенски-те првоучители, свети-те Кирила и Методија, Централна-та комисија за јубилеја не може да не изрази чрез вас благопожеланија на братскиа српски народ за неговиа напредак и укрепвање, на словенско-то јединство, које-то тако жарко су проповедвали свети-те солунски братиа. Председатељ на Централна-та комисија, митрополит Климент“.

Одлучено би на тај телеграм одговорити захвалним писмом.

Бр. 4.

Дописни члан Марко Драговић јавља, да је био у Заливу Которском да истражује старине, које би се односиле на нашу историју. Нашао ј мноштво старина, како рукописа

тако и штампаних књига: једну од 1481, једну од 1500, једну од 1551, и многе друге из XV, XVI и XVII века. Она од 1481 штампана је у Млецима, у штампарији Николе Јенсона, ученика Гутенбергова; садржина јој је: Расправа двојице знаменитих схоластика: Јована Дунстонца Шкота и Томе Аквинскога. (Г. Драговић не каже на ком језику). Саставиће оригинални списак, па ће послати ученом друштву на преглед.

Узима се на знање.

Бр. 5.

На предлог историјскога одбора, и у свези са ранијом одлуком управином, одређује се г. Витковићу попутнине 800 динара.

Бр. 6.

Секретар јавља, да је писао још 19 марта ове год. књижарници браће Поповића у Н. Саду, према одлуци управиној, да пречисти своје трогодишње рачуне; али до данас није стигао никакав одговор.

Одлучено би, да се пошље последња опомена свима књижарима комисионарима друштвеним, који нису положили рачун у првој половини месеца јануара, као што је ред и уговор, да то учине најдаље до Петрова дне ове године.

Бр. 7.

Исти јавља, да је г. Д. Цветковић, окр. прота у Пироту, продао 30 комада Српске Историје, не задржав себи никакве провизије.

Господину проти изриче се овим топла захвалност на његовом родољубивом заузимању.

Бр. 8.

Универзитет у Христијанији (Норвешкој) јавља, да је примио послане му Гласнике.

Узима се на знање.

Бр. 9.

Председник саопштава, да су сва четири одбора (разреда) ученога друштва за то, да састанак јужно-словенских књижевника буде до године у Београду.

Одлучено би, да секретар најпре спреми правила за тај састанак, па ће се онда радити даље, што треба.

Бр. 10.

Исти извештава, да предлог одбора природничко-математичког: да се изводи из појединих радова ученог друштва, на којем од главних језика јевропских, штампају у засебним књигама, — остала три одбора нису усвојила, него су за то, да остане за сада и даље дојакошња практика, а то је, да се сваки чланак, поред оригинала, може штампати у изводу и на којем туђем језику, кад то дотични одбор нађе за добро.

Узима се на знање и да се досадашња практика врши и даље, докле скуп друштва не нареди друкчије.

Бр. 11.

Секретар јавља, како многе књижарнице нарочито траже Гласник 58, у коме су музични списи.

Одлучено порадити код управе државне штампарије, да се поменути списи што пре штампају; у противном случају мораће се друштво осврнути, да их штампа где год на страни.

Бр. 12.

Одређују се хонорари: архимандриту Дучићу (за књижевне оцене) 120 дин. од табака; безименом (за: Ко је наследник пећке патријаршије?) 100 дин. од табака; Љ. Клерићу (за: Три нове хидрауличне аксиоме) одсеком 1200 дин.

Бр. 13.

В. В. Вукасовић, који хоће да путује по Херцеговини ради књижевних и уметничких старина, тражи препоруку од стране друштва.

Да му се учини по молби.

Бр. 14.

Овдашњи завод за мртвачке спроводе начинио је прорачун за пренос Вукових костију на 6100 дин.

По претресу одлучено би предложити му, да сведе трошкове око половине речене суме.

Бр. 15.

Стигао је телеграм из Ларина у јужној Италији, како су свечано оглашене дипломе нових дописних чланова ученога друштва, де Рубертиса и Вете; цело становништво из Живе Воде (Аквавиве) беше се искупило; чињене су изјаве, да напредује пријатељство између Италије и Србије.

Узима се на повољно знање.

Бр. 16.

Члан Ристо Ковачић јавља, да је у Бару (у Италији) нашао величанствени сребрни олтар краља Милутина, и велику икону Уроша Великог. На икони је слика Урошева и Краљице Јелене. Икона је висока 188, а широка 116 центиметара. Послаће потоњи извештај и слику завета Милутинова, то јест криптy и у њој олтар, пресликану од Ухтомског. А писаће и шта је побележио у Тера ди Лаворо и у Абруцу, настављајући своје путовање по српским насеобинама у јужној Италији.

Узима се на знање.

Бр. 17.

Књиге и листови, које је друштво у замену или на поклон добило:

1. Университетскія извѣстія. Год. XXIV. Бр. 11. Ноябрь. Бр. 12. Декабрь. 1884. Кіевъ.

2. Од писца. Топографски речник јагодинског округа. Израдио Јован Мишковић официр. Београд, 1885.

3. Palaeoichtyoložki prilozi. Sabrao Dr. Drag. Gorjanović. Zagreb, 1884.

4. Позориште за год. 1884. Уредник А. Хаџић. Год. IX. Н. Сад. 1885.

5. Atti della Reale Accademia dei Lincei, anno CCLXXXI. 1884—85. Serie Quarta, Volume I° — Fasc. 7°, 8°. Roma, 1885.

6. Отчетъ императорскаго русскаго географическаго общества за 1884. С. Петербургъ 1885.

7. Извѣстія императорскаго русскаго географическаго общества. Томъ XX. 1884. Выпускъ 6. С. Петербургъ 1884.

8. Од С. Петербургскаго славянскаго благотворительнаго общества. 1. Святые Кириллъ и Методій, апостоли славянскіе — 2. Краткое сказаніе о жизни и подвигахъ святыхъ Кирилла и Методія. — 3. Жизнь и подвиги святыхъ Кирилла и Методія, просвѣтителей Славянъ. С. Петербургъ 1885.

9. Спољашњи одношаји Србије. II. Србија и кримска војна (1852—1856), од Јована Ристића. Из Гласника српскога ученог друштва, књига 60. Београд 1885.

10. Од писца. Fossile Binnen-Mollusken aus Dalmatien, Kroatien und Slavonien, nebst einem Anhange, von Spiridon Brusina, Agram, 1874.

11. Од писца. Sastanak ornitologa i izložba ptica u Beču. Napisao S. Brusina. Preštampano iz Vienca 1884. Zagreb. 1884.

12. Од писца. Die Neritonda Dalmatiens und Slavoniens nebst allerlei Malakologischen Bemerkungen, von Spiridon Brusina. Francfurt am Main 1884.

13. Од писца. Contribution à la Malacologie de la Croatie, par Sp. Brusina. Zagreb 1870.

14. Од писца. Acciunte alla Monografia delle campylaea della Dalmazia e Croazia, per Spiridon Brusina. Zagrabia 1876.

15. Од писца, Frangmenta Vindobonensia, par S. Brusina. Paris, 1877.

16. Од писца. Sull' Helix homoleuca del Littorale croato. 1884.

17. Извѣстія С. Петербургскаго славянскаго благотворительнаго общества. Бр. 1. Январь, 1885. Годъ Второй. С. Петербургъ, 1885.

18. Периодическо списание на Българското книжовно дружество въ Срѣдецъ. Книжка XII. Срѣдецъ, 1884.

19. Българска Библиотека. Бр. I. Исторически паметници по врѣмето на завѣрата. Издава Българското книжовно дружество. Въ Срѣдецъ. 1884.

20. Rad jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga LXXIII. Razredi Filolgicko-historicki i Filosoficko-juridicki. IX. U Zagrebu. 1884.

21. Rad jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga LXXII. Matematičko-prirodoslovni razred V. U Zagrebu. 1885.

22. Starine, na svijet izdaje jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti. Knjiga XVI. U Zagrebu. 1884.

23. Monumenta specantia Historiam Slavorum Meridionalium. Vol. XV. Acta Historiam confinii Militaris Croatici illustrantia. Tomus I. Ann. 1479—1610. Zagrabiæ 1884.

V састанак, 25 априла 1885.

Председник Вл. Јовановић, чланови: Љ. Клерић, А. Васиљевић, архимандрит Н. Дучић, Ст. Тодоровић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Прочита се и потписа записник пређашњега састанка.

Бр. 2.

Одлучено би тражити допуштење од више црквене власти, да се кости Вукове могу погренсти испред саборне цркве, и да се спомене плоче могу уместити у црквени зид. У одбор, који ће то извршити, бирају се архимандрит Н. Дучић и Јован Бошковић.

Бр. 3.

Одбор, који ће извршити пренос Вукових костију, сачињаваће цела управа и г. г. Д. Ђурић, Ј. Драгашевић, Ј. Авакумовић, М. Валтровић и Св. Вуловић.

Бр. 4.

Секретар чита правила, која је израдила научна академија у Загребу за први састанак јужно-словенских књижевника.

Поменута правила са малим изменама, биће усвојена као основа, коју ваља послати свима одборима на претрес.

Бр. 5.

Геолошко друштво у Бечу изјављује преко нашега члана г. Ј. Жујовића, да жели ступити с нашим друштвом у свезу.

Прихвата се до коначне одлуке скупа друштвенога, и да се поменутом друштву у размену пошљу сва наша издања.

Бр. 6.

Задарска богословија, преко архимандрита Н. Дучића, моли за неке старије књиге Гласника, којих нема.

Да јој се пошљу, ако их друштво има у своме књижном магазину.

Бр. 7.

Књиге, које је друштво на поклон или у замену добило:

1.) Новый церковно-славянскій памятникъ съ упоминаніемъ о славянскихъ первоучителяхъ. Сочиненіе М. Дринова. С. Петербургъ, 1885.

2.) Методіевскій юбилэйный сборникъ изданый императорскимъ варшавскимъ университетомъ, къ 6 апрѣля, 1885 года, подъ редакціею орд. проф. А. Будиловича. Варшава 1885.

3.) Le Monde Slave au XIX-e siècle. Par M. Louis Leger. Paris 1885.

4.) Университетскія извѣстія. Годъ. XXV. Бр. 1. Январъ 1885. — Бр. 2. Февраль 1885. Кіевъ 1885.

5.) Panslavism by M-me Elodie S. Mijatovich. London, 1885.

6.) Atti della Reale Accademia dei Lincei. Anno CCLXXXII. 1884—85. Ser. Quarta. Vol. I° Fasc. 9° Roma, 1885.

7.) Vjestnik hrvatskoga arkeologičkoga društva. Godina VII. Br. 2. Zagreb, 1885.

8.) Друго годишње извешће и програм „Ратарске школе“ у Краљеву. Обнародовала школска управа, 1884.

9.) Accademia Romana. Entomologia Românà. Coleopterele de pe Domeniulu brosteni din judetulu sućéva de Gr. Stefanescu Bucuresci. 1885.

10.) Analele Academiei Romane. Seria II. — Tomulù VI. 1883—84. Sectiunea I. Bucuresci. 1884.

11.) Der Königssohn Marko. Deutsch von Carl Gröber.

12.) Die Schlacht am Amselfelde von Carl Gröber. Wien, 1885.

VI састанак, 16 маја 1885.

Председник Вл. Јовановић, чланови: А. Васиљевић, архимандрит Н. Дучић, Ст. Тодоровић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Оверен би записник пређашњега састанка.

Бр. 2.

Секретар подноси штампана „Правила за први састанак јужно-словенских књижевника у Београду 1886“, по одлуци историјскога одбора.

Да се пошље као основа свим одборима на претрес, по пређашњем решењу управином.

Бр. 3.

Овдашњи „Завод за опрему мртвачких спровода“ подноси нову понуду за пренос Вукових костију, сведену на 3217½ дин. и 240 динара за лично путовање предузимачево тамо и натраг, свега 3457½ динара у злату.

Према такој понуди могу се чинити даљи кораци.

Бр. 4.

Одбором изабрани прегледачи Книћанинове архиве, г. г. Витковић и Ј. Бошковић, подносе писмени извештај, по коме се речена архива, по својој вредности и према нашим средствима, може откупити за 200 дуката ћесарских, а и власница толико иште, под условом да се исплати у два рока.

Усваја се у начелу, с тим, да и одбор историјски да своје мишљење.

Бр. 5.

Одређује се хонорар за Пороту, од Ј. Авакумовића, по 90 динара од штампаног табака.

Бр. 6.

Председник саопштава, да је поводом смрти ВиктораИга, једног од првака како у француској тако и у општој књижевности свих културних народа, почасног члана и нашега ученог друштва, истакнута црна застава на друштвеном стану, као и да је за погреб послан породици телеграм учешћа у општој жалости.

Одобрава се потпуно.

Бр. 7.

Српски посланик у Цариграду и редовни члан друштва, г. Јеврем Грујић, шаље друштву оригинал хрисовуље

краља Стефана Дечанског о призренској епископији, (копија од те хрисовуље штампана је у Гласнику), који му је поверио г. П. Јастребов, да га по поузданој прилици опреми друштву.

Прима се са особитом радошћу и захваљује се г. П. Јастребову на тако милом дару, а г. Грујићу на брижљивом пошиљању.

Бр. 8.

Немачки писац К. Гребер (Gröber) шаље друштву на дар своје преводе са српскога „Der Königssohn Marko“ (Беч, 1885), и „Die Schlacht am Amselfelde“ (Беч, 1885), у раскошном повезу. Тако исто дописни члан друштва, д-р Ј. Пачу, шаље своје композиције.

Прима се са особитом захвалношћу и једно и друго.

Бр. 9.

Српска читаоница у Бањој Луци моли за друштвена издања.

Да јој се шаљу Гласници, почев од књиге 60.

Школа у Брезнику моли за један комад Српске Историје.

Како и писац пристаје на то, да јој се учини по молби.

Бр. 10.

Књиге на поклон или у замену:

1.) Претходни приказ књиге „Историја срп. народа, написао П. С. Срећковић. I. књ.“, од Иларионa Руварца. У Новом Саду, 1885.

2.) Пројект новог гвозденог система за горњи строј железнице са попречним праговима. 3 књиге. Од Фрање Винтера. У Нишу, 1885.

3). Извѣстія императорскаго русскаго географическаго общества. Томъ XXI. 1885. Выпускъ 2. С. Петербургъ, 1885.

4.) Estr. dal Bullettino della Società Malacologica Italiana. Vol. XI. 1885. Sopra tre elici della Croazia. Note d' Aggiunta all' articolo sull' helix homoleuca. S. Brusina. Siena, 1885.

5.) Летопис Матице Српске. Уређује А. Хаџић. Књ. 142. 1885. Св. друга, Н. Сад, 1885.

6.) Библиографија српске и хрватске књижевности за 1884, од Драг. Посниковића. Прештампано из 61 Гласника срп. ученог друштва. У Београду 1885.

7.) Университетскія извѣстія. Годъ XXV, 1885. Бр. 3. Мартъ. Кіевъ, 1885.

8.) Царинник, год. I. Бр. 5. Мај 1885. Београд, 1885.

9.) Atti della Reale Accademia dei Lincei. Anno CCLXXXI Ser. Quarta. Rendiconti publicati per cura segretari. Volume I. Fascicolo 10, 11. Roma, 1885.

10.) Ueber das Vorkommen von Quecksibererzen am Avala-Berge bei Belgrad in Serbien, von Herrn Dr. V. Groddek in Clausthal. Sonder-Abdruck aus der Zeitschrift f. Berg-, Hütten- und Salinen-Wesen, XXXIII.

11.) Коло из „Бачког растанка“ Бр. Радичевића, за гласовир просто по мелодији написао Др. Јован Пачу. Издање Браће М. Поповића у Н. Саду. 1885.

12.) Успомена на песму „Чуј Душане“, за гласовир ставио Др. Ј. Пачу. Издање Браће М. Поповића у Н. Саду.

13.) Праг је ово милог српства, за гласовир ставио Др. Ј. Пачу. Издање Браће М. Поповића у Н. Саду.

14.) Коло за гласовир, написао Др. Ј. Пачу, (са сликом пишчевом). Издање Браће М. Поповића у Н. Саду. 1885.

15.) „Без тебе драга“, за гласовир ставио Др. Ј. Пачу. Издање Браће М. Поповића у Н. Саду.

16.) Српска молитва. Песма З. Ј. Јовановића, за гласовир написао Др. Ј. Пачу. Издање Браће М. Поповића у Н. Саду. 1884.

VII састанак, 3 јуна 1885.

Председник Владимир Јовановић, чланови: Љубомир Клерић, А. Васиљевић, архимандрит Н. Дучић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Прочита се и потписа записник пређашњега састанка.

Бр. 2.

Секретар чита привремени Програм за светковину 50-годишњице књижевнога рада, редовних чланова српскога уче-

ног друштва, Ђ. Малетића и М. Бана, који је израдила нарочита комисија, а одбор философско-филолошки усвојио.

Привремени програм тај нека се саопшти свима у њему поменутим корпорацијама, да би се видело: јесу ли вољне учествовати у тој светковини, па према њихову одговору да се утврди коначни програм.

Бр. 3.

Депутација, која је по одлуци управе ишла вишој црквеној власти, јавља, да црквена власт допушта, да се Вукове кости могу сахранити код овдашње саборне цркве и спомене плоче Доситију и Вуку уместити у црквени зид.

Узима се на повољно знање, а пре него што би управа сазвала скуп ради коначне одлуке о преносу Вукових костију и подизању споменика Доситију и Вуку, одлучено би обратити се г. министру просвете с учтивим питањем: је ли вољна и држава српска да да какав прилог на свечано одавање поште заслугама и спомену Вука Стеф. Караџића? молећи га, да изволи порадити код владе Његова Величанства, да она изволи учинити ученоме друштву, у поменутом смеру, не само моралну него и материјалну помоћ своју.

Бр. 4.

Госп. М. Драговић нуди ученоме друштву или библиотекама, народној и велике школе, на откуп 20 различних дела, штампаних на латинском или италијанском језику, од 1526 до 1783, и 3 рукописа, од 1606 до 1789.

По што је наш мали прорачун на књиге изцрпен, уступа се поменути списак библиотекама, народној и велике школе, да виде, би ли оне могле што откупити.

Бр. 5.

Госп. А. Пајевић, штампар и издавач књига у Новом Саду, нуди се да наштампа ове године једну или више књига Гласника, по што је могао разумети, да државна штампарија због других својих послова, не може да савлада сав материјал, који јој од неког времена српско учено друштво даје. Он има са свим нових слова, и то врло много, за повише та-

бака, набавио би исте хартије, а израда би била не само брза, угледна и лепа, него и са најјевтинијом ценом, и чекао би за штампу.

Управа признаје, да су ти услови врло повољни, али ипак решава, да се причека, док проради парни коловрат, те да се види, хоће ли државна штампарија ове године бар онолико смоћи, до скупа ученога друштва, колико је лане израдила била.

Бр. 6.

Читају се одзиви на дипломе новоизабраних чланова. До сад се одазваше ова господа: Пулски, д-р Венцел, д-р Сентклараји, д-р Швикер, г-ђица Павлија Прби, Хуајт, Тице, Лавлеј, Фр. Ваничек, д-р Ф. Мајкснер, А. Павић, Брусина, витез Н. Вујић капетан и професор, д-р Ј. Пачу, М. Драговић, Т. Успенски, Јован де Рубертис, Анђео Вета.

Узима се на знање, а из те преписке да уђе у записник овај извод:

1.

Будим-Пешта $\frac{25}{3}$ 1885.

Господине,

Много је векова од како су Мађарска и Србија суседе и пријатељице. По срећи, ми уживамо од дужег времена независност, коју сте ви себи извојевали тек у наше дане, и ви ваљано показујете како сте достојни да се ухватите у коло јевропских народа, учествујући у научним радовима Запада.

Ценећи почаст, коју сте ми указали, у свем њезином пространству, ја је сматрам као залогу пријатељства, које вазда треба да веже Србе и Мађаре.

Изволите, господине, бити тумач мојих осећаја захвалности према српском ученом друштву, — ја се поносим што сам један од његових чланова.

Изволите, господине, примити израз мога високог поштовања.

Фрањо Пулски с. р.
главни надзорник свих музеја и библиотека у Краљевини.

2.

Др. Сенткларији пише секретару на српском језику ћирилицом између осталога, и ово:

„Радујем се што приликом овог одликовања с којим ме почаствоваше, на оном језику моју благодарност изразити могу, на ком српско „Учено Друштво“ и милозвучне песме нева, и истину науке, која све нас спаја, обелодањује, али који и ја разумем и говорим. С пуним уважењем уверавам Ваше Високоблагородије и врло штоване многозаслужне чланове „Ученог Друштва“ српског, да мене она мисао не само усхићује, него и блаженим чини, што ћу у непосредном братском додиру бити с најодабранијим душевним чиниоцима племенитог, изображеног и јуначког народа суседне нам Краљевине, и што ће ми прилика дана бити, да им моје поштовање одавати могу“.

„И донде, док у кругу поштоване господе бити и њима лично моје поштовање указати прилике не бих имао, с поверењем обраћам се к В. Високоблагородију с том молбом: будите ми тумач и изјавите најискренију благодарност моју како господину Председнику, тако и осталим велеуваженим члановима „Ученог Друштва“.

„Између мога умнога рада баш је оно дело општу нажњу на се навукло, где сам о угарским Србима причао — и биће ми та цјел, да међу нама живеће српске браће прошлост свестрано обгрливши на пољу литерарном представим и с тим „Ученог Друштва“ признателност заслужим; тако исто Академији нашој прилику пружим, како би са изображеним српским круговима у непосредни додир доћи могла“.

„Примите, В. Високоблагородије, моје високо поштовање, одлично уверење, велецењено одликовање и изјаву братског поздрава, с којим се у наклоност и пријатељство Ваше препоручујући, остајем

У Турском Бечеју, 25 марта 1885.

ВАШЕР ВИСОКОБЛАГОРОДИЈА
ОДАНИ ПОШТОВАТЕЉ

Јевђеније Сентклараји с. р.

3.

Многопоштовани господине!

Примио сам ваше пријатељско писмо од 1 (13) ов. мес., којим ми јављате да сам изабран за дописнога члана српском краљевском ученом друштву, што ми је на дику, као и дотичну диплому, и молим вас, да поменутом многоуваженом друштву изјавите моју искрену захвалност на одликовању, које за ме много вреди.

За ме је подстакљива задовољица, што су моје књижевне тежње у послу српске политичке и народно-црквене историје привукле на се пажњу, интерес и признање тако врсних људи од науке у краљевини Србији, и ја у томе с радошћу налазим јемство, да се у ваше свеже расцветаном државном животу духовна култура такођер обезбрижено одомаћила.

Што се тиче моје маленкости, ја ћу се као и до сада трудити, да наставим студије о српској историји и да их како ваља употребим. Што сад у духу припадам и тако славном друштву, као што је ваше, то ће моју ревност удвојити.

Захваљујући лепо и вама, г. секретару, што сте ме пријатељски известили и понављајући своју горњу захвалност многоуваженом ученом друштву, остајем са особитом надом

Будимпешта, 17 марта 1885.

ВАШ ОДАНИ СЛУГА

Д-р Ј. Х. Швикер с. р.

МАЂ. КРАЉЕВСКИ ПРОФЕСОР.

4.

Лијеж 27 марта 1885.

Господине секретару,

Примио сам диплому, коју сте имали доброту послати ми, и молим вас да понудите српском ученом друштву моју дубоку захвалност на почасти, коју ми учини избором за свога дописнога члана.

Ако сам се ја одао студији историје и сувремених свеколиких услова народа балканског полуострва, то је, верујте,

за то, што сам стекао убеђење, да су ти народи достојни у сваком погледу симпатија целе Јевропе. Будућност припада народима младим и пуним латентне снаге.

Благодарећи врло великој једнакости услова, и својим слободним и самосталним установама, они имају ту неоцењиву превагу: да избегну оне сталешке борбе које тако дубоко ремете западна нам друштва. Користећи се овом привилегијом, нека приону да се, радом и науком, користе и изворима које је природа ставила на њихово расположење, па ће се моћи рачунати међу најсрећније народе на свету. Управо, једина опасност која им може загрозити, показује нам се у аналима Полуотока.

Оно што је у средњем веку задржало код њих напредак цивилизације, и што их је најпосле и предало страхотама турског освојења, то је непријатељство и рат између народа истог порекла, исте крви и вере.

Нека би, доиста, спомен на ове борбе између братских народа, са свима жалосним им траговима послужио као опомена и покретач младим, од отоманске власти ослобођеним државама, да иду као браћа руку под руку путем слоге, која их једино може одвести остварењу законитих нада њихових.

А сада, господине, изволите сами примити, а уваженом друштву кога сте секретар саопштити, моју најтоплију благодарност и најдубљу пошту.

Емил де Лавлеј с. р.

5.

Аквавива 25 априла 1885.

Господине,

У мојим годинама нема се амбиција. Па ипак сам ево са истинитим задовољством примио вест о уврштењу мог имена међу дописне чланове српског ученог друштва. За мене је то најлепша награда за муке које сам целог живота трпео ради одржања у овој колонији српској језика отаца наших. Ја ћу истој сврси посветити и ово неколико дана живота који

још остају, а тако исто чинићу све могуће да утврдим између Италије и Србије везе пријатељства и братства.

Имајте, дакле, доброту, господине секретару, изручити моје најусрдније поздраве свима члановима честите академије српске, а тако исто изволите и сами бити осведочени о мојој савршеној пошти и уважењу.

ВЕОМА ОДАНИ ВАМ СЛУГА

Иван де Рубертис с. р.

6.

Ларино 29 априла 1885.

Господине,

Мене је много обрадовала велика почаст, којом ме је српска краљевска академија одликовала избором за свога дописног члана. Ја не могу рећи да сам на то права стекао, али сам срећан што могу да примим исто као нову копчу, која ваља да утврди везу ове малене колоније српске у Молизу са мајком постојбином.

Молим вас дакле, господине, да се изволите потрудити, да од моје стране уверите честиту академију српску о најискреннијем признању мом, а тако исто да изволите и најтоплијег израза дати жељама, које ме греју за величину племенитог народа српског, као и за одржање најчистијег пријатељства између Србије и Италије.

Као син Италије ја њу љубим свим силама својим, али ја вазда осећам и **српску** крв, која у мојим жилама тече, па ми је, ево, исто тако драга и земља, која је пре толико векова претке моје родила.

Молим још једном, господине секретару, да уз захвалност примите и уверење мог најистинитијег уважења — с којим имам част остати

ВАШ ВЕОМА ОДАНИ СЛУГА

Анђео Вета с. р.
АДВОКАТ.

Бр. 7.

Председник јавља да је добио писмо од г. Косте Р. Миловановића, у коме изјављује да не може примити одличје дописнога чланства.

Узима се на знање.

Бр. 8.

Г. И. Павловић пита: има ли још што примити и тражи да му се врате непримљени рукописи.

Одлучено, да се пречисте и заврше његови рачуни, па преостатак хонорара и тражени рукописи да му се пошљу.

Бр. 9.

Г. Видак Отовић, свршени богослов, и кандидат учитељски, родом из Пипера у Црној Гори, моли да друштво подари своја издања за оснивање библиотеке при основној школи у Пиперима.

Да се за то приберу и пошљу Гласници, према усвојеној практици.

Бр. 10.

Госп. Р. Ковачић тражи да му се шаље коректура од његова чланка.

Слаће му се, али се не може чекати повратак њезин, да се не би задржавало штампање Гласника; него ће се погрешке, ако каквих буде, штампати у нарочитом списку, под именом Поправке.

Бр. 11.

Секретар саопштава писма, по којима Природњачко Друштво у Москви, Британски музеј, Смитсонова установа у Вашингтону и Академија деи Линчеи у Риму — сад уредно добивају друштвена издања.

Узима се на знање.

Бр. 12.

Одобрава се одлука одбора за уметност, да г. г. Валтровић и Милутиновић наставе своја археолошка путовања, и одређује им се у то име попутнине свакоме по 720 динара.

Бр. 13.

Књиге, које је српско учено друштво са захвалношћу примило.

1. Београдски општински послови. Књига III. Београд, 1885.

2. Vrlica. Cav. Giacomo Chiudina. Spalato, 1885.

3. Bulletin de la Société impériale des naturalistes de Moscou. Année 1884. № 3. Avec 5 planches. Moscou, 1885.

4. Вопросъ о Кирилѣ и Меѳодіи въ славянской филологіи. Рѣчь П. В. Ягича. Санктпетербургъ, 1885.

5. Тактика великих тактичких тела. Саставио Д. Ђурић. Са 48 слика и планова у засебном атласу. Београд, 1885.

6. Основна тактика три рода војске. IX део. О борби с обзиром на земљиште. Написао Д. Ђурић. Са 23 листа малих планова и са 3 велика топографска плана у засебном атласу. Београд, 1881.

7. Основна тактика три рода војске. Написао Д. Ђурић. Са засебним прилогом од 31 листа на којима је 132 тактичне слике. Београд, 1879.

8. Mittheilungen der k. k. geographischen Gesellschaft in Wien. 1884. Redacteur V. v. Haardt. XXVII. Band (der neuen Folge XVII.) Wien, 1884.

9. Платонъ Кулаковскій. Очеркъ исторіи попытокъ рѣшенія вопроса объ единомъ литературномъ языкѣ у Славянъ. (Изъ „Меѳодіевскаго Юбилейнаго Сборника"). Варшава, 1885.

VIII састанак, 6 јула 1885.

Председник Вл. Јовановић, чланови: А. Васиљевић, архимандрит Н. Дучић, Ст. Тодоровић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Прочита се и потписа записник пређашњега састанка.

Бр. 2.

Секретар јавља, да је велика школа изабрала ректора, а гимназија директора, да поздраве јубиларе Ђ. Малетића и М. Бана приликом њихове педесетогодишњице.

Одлучено сачекати и остале одговоре, па да се утврди коначни програм.

Бр. 3.

Утврђују се „Правила за први састанак јужно-словенских књижевника 1886 у Београду“.

Одлучено би, да се председништво споразуме о том са г. министром просвете.

Бр. 4.

Секретар јавља, да г. г. Валтровић и Д. С. Милутиновић не могу ове године путовати, као обично, ради археолошких испитивања и снимања.

Узима се на знање.

Бр. 5.

Члан Гав. Витковић извештава, да је на свом путовању прикупио грађе за српску историју, па је за тим сву своју пажњу обратио на српске драгоцене старине из фрушкогорских манастира, које су изложене у мађарској земаљској изложби. Добио је био допуштење од потпредседника изложбе, да те српске старине проучи и опише, што је донекле и учинио, али мораде прекинути због недостатка средстава. Прилаже неколико лепих фотографија тих старина и предлаже да друштво изашље с њим г. г. Валтровића и Милутиновића, да тај предузети посао докончају.

Одлучено обратити се г. министру за материјалну помоћ на тај смер.

Бр. 6.

По што дојакошња државна помоћ друштву од 15.284 динара не дотеже ни за текуће редовне издатке, према садашњем разгранатом раду овога друштва, то одлучено би:

Обратити се г. министру с молбом, да би друштву у ванредној прилици притекао у помоћ, из средстава за књижевно-просветне смерове која њему стоје на расположењу, на име да изволи одредити 2400 динара на откуп Книћанинове архиве, као ванредну припомоћ друштву за ову годину; ако то не би могло бити, онда макар као позајмицу, коју би суму друштво вратило благајници министарства просвете, одмах у почетку нове рачунске године.

Бр. 7.

Одређују се хонорари: г. А. Алексићу (за расправу Мачва, са картама) одсеком 1200 динара; г. Н. Срећковићу (за беседу на св. Метода) 150 динара одсеком.

Бр. 8.

Секретар подсећа, да је ово друштво примило на руковање два књижевна фонда:

а). Константина Хаџи-Ристића — „на издавање најбољих српских књига, а нарочито босанских". Основни капитал 2040 динара (170 дуката). (Гледај састанак управе од 23 априла 1871 бр. 29).

б.) Михаила и Марије Миливојевића — „за помагање сиромашних писаца". Основни капитал 450 дуката, при управи фондова; износи сада, до 1 маја ове године, 10.465·76 динара (872 дуката). (Гледај састанак управе од 13 августа 1871 бр. 53).

Одлучено би, да се у извештају управе годишњему скупу друштва спомене сваки пут и стање тих фондова.

Бр. 9.

Министарство просвете тражи 156 књига Гласника (по списку), у пола цене, за библиотеке средњих школа.

Да се пошљу и наплате по уобичајеној цени.

Бр. 10.

Породица ВиктораИга захваљује на сажаљењу.

Узима се на знање.

Бр. 11.

Нови аустро-угарски конзул, г. Алберт Стефани плем., доктор права и философије, шаље на дар две своје последње публикације, „хотећи том наменом да да скроман израз својим симпатијама према ученом друштву".

Одлучено, да се стави у записник а и нарочито да се изјави захвалност г. Стефану.

Бр. 12.

Госп. Вид Вулетић Вукасовић рад би био да приреди зборник натписа у јужних Словена, па моли, да га друштво у томе потпомогне. Шаље своју књигу „Ђуро харамбаша“ на оцену.

Одлучено, да му друштво учини, што може. Књига се упућује философско-филолошком одбору на оцену, а писцу да се јави да ће та оцена бити само за његову приватну употребу, по што друштво не прима штампане књиге на оцену, него списе.

Бр. 13.

Велика гимназија у Задру моли за Гласнике, од књиге 36 до 54 завршно и од 56 до 59, да јој се накнадно пошљу.

Одобрава се.

Бр. 14.

Управа српске радничке читаонице у Вршцу моли за књиге.

Да јој се пошљу, почев од Гласника 60.

Бр. 15.

Књиге, које је учено друштво са захвалношћу примило:

1.) Annual report of the board of regents of the Smithsonian Institution, showing the operations, expenditures, and condition of the institution. For the year 1880, 1881. Washington, 1881, 1883. (2 књиге).

2.) Грађа за историју српског народног позоришта у Београду од год. 1835—1876. Написао Ђорђе Малетић. XXII издање Чупићеве задужбине. У Београду 1884.

3.) Ђуро харамбаша или Конавоски устанак — приповијест херцеговачко-дубровачка — прича из староставне књиге Вид Вул. Вукасовић. У Дубровнику, 1885.

4.) Unbefangene Revision der Elömunkálatok Magyarhon gombavirányához. Budapest, 1885, durch Stephan Schulzer von Müggenburg.

5.) Ueber Thierschutz von Dr. Eugen von Rodiczky. Kaschau.

6.) Университетскія извѣстія. Годъ XXV. № 4. Апрѣлъ 1885 г. Кіевъ, 1885.

7.) Мнимый индо-германскій міръ или истинное начало и образованіе языковъ Нѣмецкаго, Англійскаго, Французкаго и других Западно-Европейскихъ, составленъ Платономъ Лукашевичемъ. Кіевъ, 1874.

8.) Изслѣдованіе о великомъ годѣ солнца и его числовидномъ годѣ. Составилъ Платонъ Лукашевичъ. Кіевъ. 1882.

9). Atti della reale Accademia dei Lincei. Anno CCLXXXII. 1884—85. Serie quarta. Volume I° Fascicolo 12°. Roma, 1885.

10.) Объясненіе ассирійскихъ именъ. Сочиненіе Платона Лукашевича. Кіевъ. 1868.

11.) Кужне болести, од куд потичу, какве су, како се уклањају и негују. За шире читалачке кругове написао Др. Милан Јовановић. Београд, 1884.

12.) Царинник. Год. I. Бр. 6. Јун, 1885. Београд, 1885.

ПРИЛОГ К ЧЛАНКУ

„СРБУЉЕ У САРАЈЕВУ“.

ЗАПИСИ:

I.

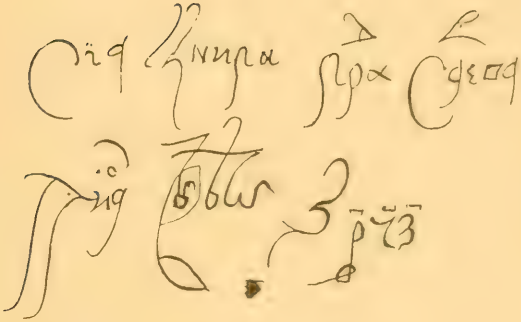

II.

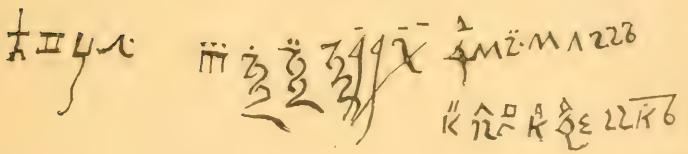

III.

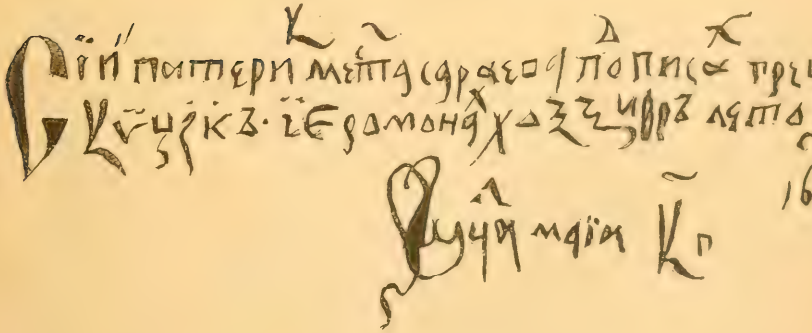

ПРИЛОГ К ЧЛАНКУ

„СРБУЉЕ У САРАЈЕВУ“.

СЛЕПА СЛИКА I.

СЛЕПА СЛИКА II.

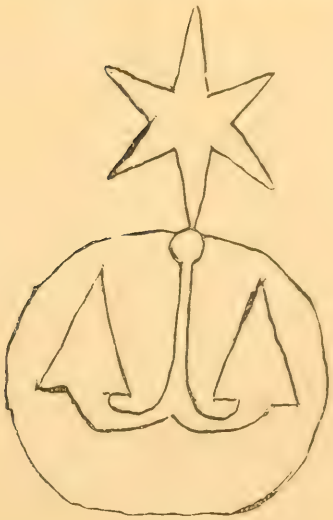

DR
301
S67
knj.63

Srpsko učeno društvo, Belgrad
Glasnik. 1. odeljak

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY